

Complete

3/14

14 La

Dharmaprasavriten anukramanika

धर्मप्रवृत्त्यनुक्रमणिका

403

श्रीगणेशायनमः॥॥ ६ अथ प्रातस्नाना १० अथ भस्मधारणं १४ अथ निषेधः १६ अथ समस्तहोमः
 १ अथ धर्मप्रवृत्तौ अनु ६ शक्तविषये वि० ११ अथ संध्याकालः १५ अथ काम्य १६ अथ कालेकृतं
 १ क्रमणिकालिर्यते ॥ ७ अथ गृहस्नानवि० ११ अथ काललोप १५ मोलापरत्वे वि० ७ अथ वैश्वदेव १२
 २ अथ मौनविधिः ७ अथ सचैलस्नानवि० ११ प्रायश्चित्तवि० १५ अथ रुद्राक्षधारणं ७ अथ अग्निवैश्वदे०
 २ अथ मूत्रपुरीषः ७ अथ अन्यरवनितकृ ११ अथ संध्यावद १५ अथ संध्योपास ११ अथ सूक्तकेल्या०
 २ अथ शौचविधिः ७ परस्नानविधिः ॥ ११ ११ नविधिः ॥ ११ १५ अथ अभिषेकं १२ अथ ब्रह्मयज्ञः
 ३ अथ गण्डेषविधिः ७ अथ नदीनारजोपदे० ११ अथ पुराणाचम० १५ अथ अमाध्या २१ अथ तिलतर्पणं
 ३ अथ निषिद्धवृक्षः ७ अथ कुशाविधिः ११ अथ स्मृत्याचम० १५ निकसंध्या २१ अथ आधांगतर्प०
 ३ अथ वर्जितिययः ७ अथ निषिद्धविधिः ११ अथ श्रुत्याचम० १५ अथ ओपास २१ अथ आधाहेत०
 ४ अथ दत्तधावनं ७ अथ पवित्रलक्षणं १२ अथ प्राणायामः १६ अथ कालः २२ अथ दिनातीतकर्मण्या०
 ४ अथ स्नानविधिः २ अथ सुवर्णादिपत्रा १२ अथ मार्जनं १४ अथ स्कुडिलं २२ अथ देवतार्चनं
 ४ अथ गोमयस्नानं २ अथ यज्ञोपवितविधिः १२ अथ आर्घ्यदानं १६ अथ गृह्याग्नि २३ अथ नित्यश्राद्धं
 ५ अथ वस्त्रविधिः १० अथ तिलकं १२ अथ आसनानि १६ क्षणाशक्तः २४ अथ भोजनविधिः
 ६ अथ आर्द्रवस्त्र १० अथ भागवतानामंगु १३ अथ जपविधिः १६ अथ प्रयोगः २४ अथ भोजनमंडलं
 ६ निष्पीडनविधिः १० लिनिग्रमः १३ अथ प्रदोष १६ अथ सायम २४ अथ भोजनमंडलं
 ६ अथ सप्तस्नानवि० ११ अथ संध्याकालः १३ जपसंख्या १६ नृपस्थान २४ अथ कांस्यपात्रं

२४ अथभोजनग्राहपात्राणि ३० अथजातकर्मः ३४ अथमातरीस्जोश्वल ३७ अथवाग्दानप्रदानं ४१ अथवधूपवेश
 २४ अथनिषिधानि ३१ अथनामकर्मः ३५ अथअनुप्रवचनीयं ३८ अथवरायां पाणिपीडनं ४१ अथदेवतास्थापनं
 २४ अथप्राणाकृति ३१ अथपतिकुमारेणवेशनं ३५ अथब्रह्मचारीनियमः ३८ अथसप्तषट्ठी ४१ अथप्रतिकूलं
 २४ अथजीवत्पितृकस्य ३१ अथनिष्क्रमणं ३५ अथमेधाजन ३८ अथमधुपर्क ४२ अथप्रतिकूलकाल
 २४ भोजनामोनविधिः ३१ अथपंचमेमासिकर्तव्यं ३५ अथमहामिश्रितानि ३८ अथविवाहमेदः ४२ अथपितृमृतसुनक
 २४ अथनिषिधानं ३१ अथन्तप्रादान ३५ अथोपाकरणं ३८ अथवैदिकालक्षणं ४२ अथविवाहविधुस्त
 २४ अथतिथिपरत्वर्ज्य ३२ अथचौलं ३५ अथोत्सर्जनं ४० अथव्रतवधेवेदेकोहोमः ४२ अथविवाहो नियमः
 २४ अथवमनविधिः ३२ अथचौलवंतानियमः ३५ अथानाध्यायः ४० अथरात्रीभागः ४२ अथविवाहो नियमः
 २४ अथतांबूलं ३२ अथमेधाजन ३५ अथनातुमस्थिद्वितीयं ४० अथमध्याग्नौविनष्टे ४२ अथविवाहो नियमः
 २४ अथसायंकर्मविधिः ३२ अथचूडाकरणनिषेधः ३५ अथयुग्गदयः ४० अथकन्यानतुमतीवत् ४२ अथअविवा
 २४ अथदीपविधिः ३२ अथकुमारलक्षणं ३५ अथाष्टकसोमपदं ४० अथकन्यादाता ४२ अथविवाहो
 २४ अथशुनिविधिः ३२ अथकर्मलोपप्रायश्चित्तं ३५ अथप्रदोषः ४० अथकन्यादाता ४२ अथविवाहो
 २४ अथगर्भादानं ३२ अथाक्षरस्वीकारः ३७ अथगोदनिकं ४० अथअश्विनिनेदानं ४२ अथविवाहो
 २४ अथपुंसवृत्तिदिक्रिया ३२ अथोपनयनं ४० अथसमावर्तनं ४० अथदपंतानियमः ४२ अथविवाहो
 २४ अपिकथ्यते पतिपत्नीः ३२ अथोपनयनगुरुबलं ३७ अथस्नातकं ४० अथचतुर्थः ४२ अथविवाहो
 ३० अथवर्णिनीधर्मः ३४ अथोपनयनेप्रतिबंधं ३७ अथमधुपर्कादिविवाहः ४१ अथपुनर्विवाहः ४२ अथविवाहो

४४ अथ पुत्रस्याप्युपलक्षणं ४७ अथ मृतभार्यकमृतवि ५६ अथ दशत्र ५८ अथ औदेवतनवश्राधं अथ प्रेतकार्या
 ४५ अथ संकटे प्रवृत्तिमाह ४८ अथ अर्कविवाहः ५६ अथ दामुष्यायणश्राधं ५७ अथ वृषोत्सर्गः दिकर्म इत्यर्थः ६०
 ४६ अथ मंडनापरिमुडने ४९ अथ पुण्याहवानविधिः ५६ अथ अनधिकारी ५७ अथ वृषोत्सर्ग आशौचांतरात्
 ४७ अथ कन्याविषये परिविवादि ४८ अथ नो दीश्राधं ५९ अथ अनुपत्तीति अधिकारी ५७ अथ आद्यश्राधं अथ सपि
 ४८ अथ संस्कृतकन्यारजोदोषः ४९ अथ पादप्रक्षालने ५६ अथ पुत्रसतिनिषेधः ५८ अथ सपिंडी इमे कोद्दिष्टं ६०
 ४९ अथ स्त्रीणोरजोदोषः ४९ अथ विवाहमासनाह ५६ अथ पुत्रविषयं ५८ ब्रह्मचारी ६१ अथ कर्तव्ये
 ४९ अथ पंचाशद्वर्षादूर्ध्वं ४९ अथ ज्येष्ठत्रय ५६ अथ वपनविधिः ५७ अथ व्यक्रमा ६० अथ पितामह
 ४९ अथ द्वितीयविवाहादिनिमित्तः ४९ अथ वरगुणं ५७ अथ प्रथमेद्भिः ५८ अथ पितामहे जीविति श्राध्ना ६१
 ४९ अथ अग्नि संयोगः ५७ अथ पंचमसप्तमसपिंड्यं ५७ अथ दहनमग्निः ५८ अथ पुत्राभौवे ६० अथ अकिं
 ४९ अथ औपासनोत्संयोगः ५७ अथ पुत्रीविषये केचिदाहुः ५७ अथ द्विपत्न्या संसृष्टमग्निं ५९ अथ अनुगमने तत्तश्राधं
 ४९ अथ औपासन अती ५९ अथ गोत्रनिर्णयः ५९ अथ नवश्राधानि ५९ अथ ब्रह्मचारी सपिंडी
 ४९ तदिनप्रायश्चित्तं ५९ अथ जीवत्पितृकश्राधं ५९ अथ दशाहमध्यै कर्तव्यं ५९ अथ संनिधाने ज्येष्ठे पुत्रनक
 ४९ अथ पुनराधनं ५५ अथ सापत्न्यमाह विषयं ५६ अथ अस्ति संचयनं ५९ अथ संनिधानपुत्रविषयं
 ४९ अथ विरौपासनं ५५ अथ बडपत्नी एकपुत्रविषयं ५६ अथ त्रिपुस्कृतं ५९ अथ अनुमासिक
 ४९ अथ विधुरौपासनं ५६ अथ कर्माधिकारी पुत्रं ५६ अथ विभक्त्यपि प्रेतश्राद्धाधमे ५९ अथ ब्रह्मस्य ब्रह्मचारीत्यर्थः

७५ अथगंधः	८० अथस्वस्थशक्तविषयं	८१ अथचित्रवस्त्रं	८२ अथचपाकः	८३ अथदधि
७५ अथमंडलं	८० अथएकादशीश्राद्धभोजनं	८१ अथमृतकपटं	८२ अथकुलियाः	८३ अथतक्रं
७५ अथपितृस्नानेनिषिद्धः	८० अथवेष्णावविषयं	८२ अथकबल	८२ अथवर	८३ अथपुष्प
७५ अथपरिस्तरणं	८१ अथदानविधिः	८२ अथशालीती	८२ अथयवः	८३ अथफलं
७५ अथअग्नाकरणं	८१ अथषोडशमहदानं	८२ अथगुडा	८२ अथप्रियागव	८३ अथछत्रं
७५ अथत्यक्तः	८१ अथगोदानं	८२ अथशर्करा	८२ अथशामकः	८३ अथउपानात
७५ अथआपोशनं	८१ अथभूदानं	८२ अथरोषं	८२ अथकाद्रवः	८३ अथव्यजनं
७५ अथउच्छिष्टपिंडं	८१ अथतिलदानं	८२ अथलवणं	८२ अथमसुरः	८३ अथउदकपात्रं
७५ अथपितृविप्रस्यतिविशेषः	८१ अथहिरण्यदानं	८२ अथनानाधानं	८२ अथलकं	८३ अथगृहः
७५ अथपिंडदानं	८१ अथआज्यदानं	८२ अथब्रीहि	८२ अथअन्नं	८३ अथचंदनं
७५ अथविकिरं	८१ अथधान्यदानं	८२ अथगोधूम	८२ अथजले	८३ अथशिबीका
७५ अथपादाभिवंदनं	८१ अथवस्त्रं	८२ अथतोगरा	८२ अथमंडकं	८३ अथमंचा
७५ अथजीवसितामहश्राद्धं	८१ अथपीतांबरं	८२ अथयावन्तलं	८२ अथतेलं	८३ अथशयनं
७५ अथश्राद्धोपयोगः	८१ अथरक्तवस्त्रं	८२ अथमाष	८२ अथनवनीतं	८३ अथकशियु
८० अथसमस्तपित्रार्चनं	८१ अथरक्षणवस्त्रं	८२ अथमुद्ग	८२ अथक्षीरं	८३ अथताम्रले

८३ अथतिलपात्रं	८५ अथगोधूमपिंडं	८५ अथतैलं	८५ अथसूर्यमूर्ति	८५ अथजलशुद्धि
८३ अथदाशी	८५ अथपिण्डशिला	८५ अथगजादिदानं	८५ अथगणेशमूर्ति	८५ अथवस्त्रशुद्धि
८३ अथशय्यादानं	८५ अथतडुला	८५ अथअश्ववृषभं	८५ अथशक्तिमूर्ति	८५ अथदेहशुद्धि
८३ अथदीप	८५ अथपरमानं	८५ अथमाणिक्यं	८५ अथपुस्तकं	८५ अथप्रायश्चित्त
८३ अथहरिद्रा	८५ अथकदली	८५ अथअजः	८५ अथगोदानं	८५ अथउपपातकानि
८३ अथकुमा	८५ अथसुवर्णपात्रं	८५ अथछागः	८५ अथउभयमुखीगोदानं	८५ अथप्रायश्चित्तब्रह्मह
८३ अथसिंहर	८५ अथरोषपात्रं	८५ अथदेवताप्रतिमादानं	८५ अथमहिषीदानं	८५ अथसुरापानप्रायश्चित्तं
८३ अथकस्तुरी	८५ अथतोत्रपात्रं	८५ अथमृत्कंजयः	८५ अथरुतुपरलेदानं	८५ अथरत्नहारी
८३ अथकलशा	८५ अथकाश्यपात्रं	८५ अथशिवनामि	८५ अथद्वयशुद्धिः	८५ अथगुस्तल्पका
८५ अथगंधा	८५ अथकोहपात्रं	८५ अथशालग्रामः	८५ अथग्रहशुद्धि	८५ अथसंज्ञा
८५ अथव्यजनं	८५ अथरत्नदानं	८५ अथचक्रांकितं	८५ अथभूतशुद्धि	८५ अथउपपातका
८५ अथकूपरा	८५ अथमौक्तिकं	८५ अथशंखा	८५ अथपात्रशुद्धि	८५ अथअगम्यागमनं
८५ अथदंडा	८५ अथप्रवालं	८५ अथघंटा	८५ अथधान्यशुद्धिः	८५ अथनानाप्रायश्चित्तं
८५ अथसेपदा	८५ अथमागल्यं	८५ अथमूर्तिदानं	८५ अथअन्नशुद्धि	८५ अथरुद्रवादायण
८५ अथतिलगुडदानं	८५ अथकणपात्रं	८५ अथनारायणमूर्ति		

१८ अथगोमूत्रलक्षणं १०१ अथद्वितीया १०२ अथपौर्णिमा १०३ अथज्येष्ठाष्टमी १०४ अथमासवि
 १८ अथप्रत्याम्नाय १०२ अथतृतीया १०३ अथगौरीतृतीया १०४ अथवामनजयंती १०५ अथवारात्री
 १८ अथसप्तगोत्राणि १०२ अथचतुर्थी १०३ अथरामनवमी १०४ अथदेवलश्रवणद्वादशी १०५ अथमा
 १८ अथएकातशतकुलानि १०२ अथपंचमी १०३ अथतृतीमासात्रेतायुगादि १०४ अथअनेतचतुर्दशी १०५ अथशिवरात्री
 १८ अथअहलक्षणं १०२ अथषष्ठी १०३ अथपरशुरामजयंती १०४ अथअनेतचतुर्दशी १०५ अथप्रदा
 १८ अथदशदाननियमः १०२ अथसप्तमी १०३ अथनृसिंहजयंती १०४ अथरहडोरीतृतीयं १०५ अथप्रदा
 १८ अथधान्यपरिमाणं १०२ अथाष्टमी १०३ अथनागपंचमी १०४ अथकपिलाषष्ठी १०५ अथहोलिका
 १८ अथसुवर्णपरिमाणं १०२ अथनवमी १०३ अथजन्माष्टमी १०४ अथआश्विज्योतिषनिर्णयः निर्णयः
 १८ अथमेषादिकालनिर्णयः १०२ अथदशमी १०३ अथपारण १०४ अथनवरात्रविधिः १०५ अथस्व
 १८ अथतिथिनिर्णयः १०२ अथएकादशी १०३ अथगणेशचतुर्थी १०४ अथनवमी १०५ अथस्व
 १८ अथप्रतिपदादित्यना १०२ अथद्वादशी १०३ अथसंकटचतुर्थी १०४ अथविजयदशमी १०५ अथस्व
 मदिदेवता १०२ अथत्रयोदशी १०३ अथत्रयिपंचमी १०४ अथदीपावली १०५ अथसद्यस्व
 १८ अथसंवत्सरप्रतिपत्तिनिर्णयः १०२ अथचतुर्दशी १०३ अथद्विषष्टी १०४ अथशिवरात्री १०५ अथदश
 १११ अथशिवरात्री ११२ अथदश

६९ अथमृताहविषयपरित्यज्य ६९ अथब्राह्मणभावे ६९ अथप्रादिनेत्रिकांतेप्राह्म ६९ अथसापत्न्यामात्रविषय
 ६९ अथप्राधेरजेस्वलापत्नी ६९ अथद्रव्याभावे ६९ अथजीवितितामहविषय ६९ अथपुनर्दहने ६९ अथनरवे
 ६९ अथनामकटचतुर्दशी ६९ अथप्राधकाले ६९ अथप्राधहिज्येष्देव ६९ अथसपिंडात्रो ६९ अथविषय
 ६९ अथअनप्राध ६९ अथप्राधवत्याप्राध ६९ अथअग्नेकरणाभावेवि ६९ अथपक्षिण्यादिलक्षणं ६९ अथ
 ६९ अथआमप्राध ६९ अथपिंडरहितप्राध ६९ अथअहिताग्निवेषदेव ६९ अथपक्षिण्यादिलक्षणं ६९ अथ
 ६९ अथहिरण्यप्राध ६९ अथप्राधनियमः ६९ अथदोहित्रप्राध ६९ अथआतुरस्त्रान ६९ अथप्राध
 ६९ अथएकस्मिदिनेप्राध ६९ अथकलशविषयः ६९ अथपुत्राभावेपत्नी ६९ अथरजेस्वलोमरणं ६९ अथप्राध
 ६९ अथअशक्तविषयः ६९ अथअपरपक्षः ६९ अथबहुविषयः ६९ अथभिणीमरणं ६९ अथउमल
 ६९ अथसहगमनप्राध ६९ अथसंन्यासप्राध ६९ अथआशोचविधिः ६९ अथपर्वता ६९ अथपाद्य
 ६९ अथएकस्मिदिनेप्राध ६९ अथप्राधब्राह्मणसंख्या ६९ अथदेशांतरल ६९ अथदुर्मरणं ६९ अथआव
 ६९ अथइयंनिविधं ६९ अथपितापुत्रनिमंत्रण ६९ अथप्राध ६९ अथअहिज्येष्देव ६९ अथप्राध
 ६९ अथप्राधमहिमा ६९ अथप्राधदेशः ६९ अथदेशांतरगतेबहु ६९ अथअहिज्येष्देव ६९ अथप्राध
 ६९ अथसूतकेप्राध ६९ अथपुनप्राधविधिः ६९ अथद्वादशाहधर्मलोकव ६९ अथगुवाहिलक्षणं ६९ अथ
 ६९ अथमृताहमासोनक्षत्रे ६९ अथवसननिर्णयः ६९ अथआनुगमनं ६९ अथप्राधविधिरभिधीयते अथअर्थ

११२ अथ अमावास्या	११६ अथ कपिलवर्षी	१२२ अथ अभ्यंगविधिः
११३ अथ कालदर्श	११७ अथ बुधाष्टमी	१२३ अथ नखेत्यादिनिविध्य
११३ अथ प्रत्यष्टिकश्राद्धनिर्णयः	११८ अथ व्रतप्रारंभविषयं	१२३ तिथिविषयं
११३ अथ अर्धादिकविधिः	११९ अथ गजछाया	१२३ अथ मृताह वर्षमध्ये शुभकर्म
११३ अथ एकादशीनिर्णयः	११९ अथ संक्रांत	इति श्री धर्मप्रवृत्तौ अनुक्रमणिका समाप्तः
११४ अथ विधौ कादशी	११९ अथ मेलमास	
११४ अथ वैष्णवैकादशी	११९ अथ शुक्रास्तः	
११५ अथ उपवासश्राद्धात्	११९ अथ सिद्धेष्टगुरु	
११५ अथ अष्टौ महाद्वादशी	११९ अथ ग्रहणनिर्णयः	
११५ अथ श्रवणयोगविजयदर्शनी	१२० अथ ग्रहणदिने श्राद्धं	
११५ अथ पुण्यतिथयः	१२१ अथ नित्यकर्माधिकारः	
११५ अथ पंचकतिथयः	१२१ अथ तीर्थविधिः	
११५ अथ चैत्राष्टमी	१२१ अथ स्मरकमापिकथ्येत	

5

[Faint, illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page]

5

श्रीगणेशायनमः॥ श्रीसरस्वत्यैनमः॥ नारायणं नमस्कृत्य नरं चैव नरोत्तमं॥ देवी सरस्वती व्यासं ततो जयमुदीरयेत्॥ १॥ गणनाथं
गुरुं श्वापि धर्मसंरक्षणाय वै॥ धर्मप्रवृत्तिः क्रियते कलौ नारायणे न हि॥ २॥ विदुषां कर्मनिष्ठानां समतिर्धर्मवर्धनी॥ आलोक्य ध
र्मशास्त्राणि मन्वादिभिः कृतानि वै॥ ३॥ आश्वलायनसूत्रं तु वृत्तिं नारायणी तथा॥ सरमेव समुद्रतस्मृतीनां वचनान्यथा॥
सिंघांतानि समूलानि समादायाथ चैव हि॥ वचनानि सतां वैवसंमतानि मनीषिणां॥ ५॥ ग्रंथेऽस्मिन्तानि लिख्यते धर्मप्रवृ
त्तिसंज्ञिके॥ शौचादिकाः प्रवक्ष्यामि क्रियाश्चानुक्रमेणा तु॥ ६॥ तिथीनामपि सर्वासां निर्णयानथ संशयान्॥ योगीश्वरः॥ यस्मिन्
देशे भृगुः कृष्णतस्मिन् धर्मा विबोधिताः॥ ७॥ धर्मसंरक्षणार्थाय तस्मिन् देशे वसेद्दिजः॥ ७॥ उषःकाले समुत्थाय चिंतयेदात्मनो
हितं॥ स्मृतवानारायणं देवं स्तोत्राण्यपि च संजपेत्॥ ८॥ अथाचकारि कारवन्दे॥ रजनी प्रातर्यामाधे ब्राह्म्यः समय उच्यते॥ स्वहि
तं चिंतयेत्प्रातस्तस्मिन् श्रोथाय सर्वदा॥ ९॥ गजास्थं स्मरेद्वा दौ तथा ईशं सहायया॥ श्रीधरं श्रीसमेतं च ब्रह्माप्याकमलोद्भवं॥ १०॥
इंद्रादीन् सकलान् देवान् वसिष्ठान् मुनिनपि॥ गंगाद्याः सरितः सर्वाश्च शैलान् घृष्टान् गिरान्॥ ११॥ क्षीरोदादिसमुद्रांश्च मान
सां हि सरस्वतं च॥ वनानि नंदकादीनि धेनुकामदुधादयः॥ १२॥ कल्पवृक्षं च वृक्षाश्च धानुका च नमुखकाः॥ दिव्यस्त्रीषु
र्ववद्भीमस्यागरुडादीन् पक्षत्रिणः॥ १३॥ नागान् द्रोणप्रमुख्याश्च गजान् शैवतादिकान्॥ अश्वानुचैः श्वान् मुख्यान् च कौ
स्तुभादीन् मणिं स्मरन्॥ १४॥ स्मरेद्दंष्ट्रं च मुर्याः पतित्रयस्तुता वधूः॥ नैमिषादीन् चरणानि पुरीः काश्रिपुरी मुख्याः॥ १५॥
विश्वेशादीनि लिङ्गानि देवान् वाक् प्रभृतिर्मतिः॥ गायत्री प्रभृतिर्मंत्रान् योगिनः सनकादिकान्॥ १६॥ प्रणवादि महाबीजानां

रादीश्च वैष्णवान्॥ शिवभक्तान् च बाणादीन् प्रह्लादादीन् दृढव्रतान्॥ १७॥ वनानि रवांडवादीनि हरिश्चंद्रादिभूपतीन्॥ जननी च
रणौ स्मृत्वा सर्वतीर्थोत्तमोत्तमं॥ पितरश्च गुरुं श्वापि हृदि ध्यात्वा प्रसन्नधौ॥ १८॥ अथ मौनविधिः॥ प्रभाते मैथुने चैव प्रस्नावेदं तथा
वने॥ स्नाने भोजनकाले च षट्सु मौनं विधीयते॥ २०॥ दशहस्तं परित्यज्य मूत्रं कुर्याज्जलाशये॥ शतहस्तं पुरीषे तु नदीतीरे च तु
गुप्ते॥ २१॥ याज्ञवल्क्यः॥ दिवा संध्यासु कर्णस्थे ब्रह्मस्त्रे उदङ्मुखः॥ कुर्यान्मूत्रपुरीषे च राज्ञो वेदक्षिणा मुखः॥ २२॥ ब्रह्मचरी वि
षये इति केचित् एकविषये पीति केचित्॥ तत्र वसिष्ठः॥ २३॥ कृत्वा यज्ञोपवीतं तु पृष्ठतः कंठं लंबितं॥ विषमूत्रे वगृही कुर्याद्यद्वाक
र्षे समाहितः॥ २४॥ मूत्रे तु दक्षिणे कर्णे पुरीषे वामकर्णयोः॥ धारयेद्यज्ञसूत्रं तु मैथुने तु पवीतिवत्॥ २५॥ अंतर्धाय त्वेणो
मिं शिरः प्रावृत्त्य वाससा॥ वाचं नियम्य यत्नेन षीवनोद्वासवर्जितः॥ २६॥ कृत्वा समोपादृष्टो मलमूत्रं समुत्सृजेत्॥
अथ न्यथा कुते यस्तु मलं प्राशयति स हि जः॥ २७॥ फाल्गुण्ये जले चित्यां वाल्मिके गिरि मस्तके॥ देवा लयेन दीतीरे दर्भेषु पु
शाङ्गले॥ २८॥ सेयं छायास्तु वृक्षेषु मार्गगोष्ठां बुभुक्षुः॥ अग्नौ च गच्छंति षंश्च विष्णुं मूत्रं न चोत्सृजेत्॥ २९॥ वायुग्न्यं क
गोमोमांश्च संध्या बुद्धीं हि जन्मनः॥ पश्यन् न भिमुखश्चैतान् विष्णुं सूत्रं न चोत्सृजेत्॥ ३०॥ मनुः॥ अरण्येऽनुदके रात्रौ चो
रयाघ्रकुलेषु च॥ कृत्वा मूत्रपुरीषे च द्रव्यहस्तो न दुष्यति॥ ३१॥ काष्ठादिना यपानस्य ममेध्यानि मृजीत च॥ कंदमूलफां गा
रेर्नामैध्यानि मृजीत वै॥ ३२॥ मूत्रं कृत्वा विना शौचं कृत्वा ध्यादि जाधमः॥ कृत्वा धितो मूत्रयुक्तं समुद्रो नरकं व्रजेत्॥ ३३॥ इ
ति मूत्रपुरीषोत्सर्जनविधिः॥ अथ शौचविधिः॥ तीर्थे शौचं न कुर्वीत कुर्वीतो ह्यतवारिणा॥ रत्निमात्रं जलं त्यक्त्वा कुर्यात्

औचमनुधते ॥ ३५ ॥ स्मृत्यर्थसारे ॥ ॥ शौचं नु द्विविधं प्रोक्तं बाह्यमभ्यंतरं यथा ॥ मृजलाभ्यां स्मृतं बाह्यं भावं शुद्धस्त
 स्तथांतर ॥ ३६ ॥ ॥ गृहीतशिश्रुचोऽथायमृद्धिरभ्य ॥ धृतैर्जलेः ॥ गंधलेपक्षयकरं शौचं कुर्वीदंतद्वितः ॥ ३७ ॥ स्मृतिः ॥
 मृदुभ्रवर्णविप्रस्यक्षत्रस्य रक्तमृतेका ॥ वैश्यस्य पीतवर्णा तु शूद्रस्य कृष्णमृतेका ॥ ३८ ॥ स्मृत्यर्थसारे ॥
 अंतर्जले देवगृहे वा त्मिके मूषके रुले ॥ वृत्तशेषावशेषाचनग्राह्या पंचमृतेका ॥ ३९ ॥ मार्गे रिवरुमज्ञान
 स्तापां कुलामलिनास्यजेत् ॥ कीटां गां रास्तिरहिता माहरे च कुर्यान्विता ॥ ४० ॥ अतर्जलंगताग्राह्या हर
 तोमणिवंधनात् ॥ आस्पृश्य के ल्वेव गामिते बाहुरणा वेदुः ॥ ४१ ॥ ॥ स्मृतिः ॥ आहरे न्मतेका विप्रः क
 लात्सरितकूलयो ४ ॥ भुधदेवैर्लुसंवीक्ष्य शक्रात्रम विवर्जिता ॥ ४२ ॥ अभावे मृदरुक्ताया यस्मिन् देवे
 तु या भवेत् ॥ तथा शौचं प्रकुर्वीत रिजो मृतेकायापि च ॥ ४३ ॥ अधप्रस्थिते तात्रं तु प्रमाणमृतेका स्मृता
 ॥ द्वितीया तु तृतीया तु न दधामि धर्मप्रकीर्तिता ॥ ४४ ॥ अथ द्वाऽमलकमात्रावा मूत्रशौचे तु मृतेका ॥ एका
 लिंगे करेति श्रुः उभयोर्मद्वयं स्मृतं ॥ पंचापाने दशैकस्मिन्नुभयोः सप्तमृतेका ॥ एका शौचे तु मृति
 का ॥ एका लिंगे करेति श्रुः उभयोर्मद्वयं स्मृतं ॥ पंचापाने दशैकस्मिन्नुभयोः सप्तमृतेका ॥ एकशौचं गृहस्थस्य द्विगुणं ब्र
 ह्मचारिणः ॥ ४६ ॥ वानप्रस्थस्य त्रिगुणं यतीनां च चतुर्गुणं ॥ यद्विवाविहितशौचं तर्धनिश्चिकीर्तितं ॥ ४७ ॥ तदर्थमातुरे प्रोक्तं आ
 तुरस्यार्धमध्वनि ॥ स्त्री शूद्रोदरसक्तानां बालानां चोपनीतिनां ॥ गंधलेपक्षयकरं शौचं प्रोक्तं महर्षिभिः ॥ ४८ ॥ शौचं
 यत्नः सदा कुर्यात् शौचमूलो द्विजः स्मृतः ॥ शौचाचारविहीनस्य समस्तानि फलाः क्रियाः ॥ मूत्रातु द्विगुणं शुक्लमैथुनेन

धर्मप्रवृत्तिप्रारंभः ॥ ४ ॥

गुणं स्मृतं॥ पद्मानुशोधयेतीरनान्यथा शुचियामितान्॥ पाददृष्टे पादतलेति स्वस्तिस्वस्वमृत्तिका॥ ५२॥ एकैकादा मृदापादौ ह
स्तौ प्रक्षालयेत्ततः॥ वामप्रक्षालयेत्पादं शूद्रादेश्चाकथंचन॥ ५३॥ शौचादौ तु वामपादे पश्चादक्षिणे मेव च॥ यतिश्चेद्विस्त्रजेत्स्नाता
मूत्रं वायमलं यदि॥ ५४॥ आजंधा हाहा लये न्मूत्रे द्विराचम्या कटिमले॥ इति शौचविधिः॥ अथ गंडूषविधिः॥ चतुरष्टदिषट्
ह्यष्टंगंडूषैश्शुध्यते क्रमात्॥ मूत्रपुरीषभक्त्यन्तेरेतः प्रस्रवणे पि च॥ पुरतः सर्वदेवाश्च दक्षिणे पितरस्तथा॥ ऋषयः पृष्ठतः सर्वे
वामे गंडूषमुत्सृजेत्॥ ५६॥ प्राङ्मुखो युद्धङ्मुखो वापि द्विराचम्य ततः परं छत्तकाष्ठे मुकुर्वीति वाग्यतो दंतधावनं ५७ स्मृतिः
मुरवे पर्युषिते यस्माद्भवेदशुचिवन्नरः ततः कुर्यात्प्रयत्नेन शुद्ध्यर्थं दंतधावनं ५८ तथाचार्यः मंत्रं वायमलं विधायः स्वात्मा
विस्त्रजेद्यदि आजंधो मूत्रके पादा बाजानुशोधयेन्मलो ५९ खदिरश्च कंदं बभ्रुकं रजश्च वटरत्नं च॥ मित्रिणी वेणुः कृष्णश्च धाम्न
निंबो तोथै वर अपामा गिश्च बिल्वश्च ह्यर्कश्चौ दुंबरस्तथा॥ एते प्रक्षास्ताः कथिता दंतधावनकर्मसु ६१ समिधा क्षीरं रुक्मस्य प्र
माणं दादिस्रांगुलं कनिष्ठिकाग्रवत्खलं पूर्वार्धं न त्रिरुक्षितं ६२ अथ निषिद्धवृक्षाः स्मृतिसारसमुच्चये गुवाकनाल
हिताल केतकी च महावराः खर्जूरनारिकेलश्च सप्तैते तृणराजकाः ६३ तृण राजसमो पेतोयः कुर्यादंतधावनं नरः श्च
डालयो निस्याद्यावज्जंगानपर्यति॥ ६४॥ अथ वर्जतिथयः स्मृतिसारसमुच्चये अभ्यंगे चोदधिस्नाने मैथुने दंतधा
वने जाते च निधने चैव तिथिताल्बानी स्मृता ६५ प्रतिपत्य वैषाखी पुनर्वसी द्वादशी शुच दंतानां काष्ठसंयोगः प्रयत्ने
न विवर्जयेत् ६७ स्मृतिः अर्कवारे व्यतीपाते संक्रांत्या जन्मवासरे वर्जयेदंतकाष्ठं तु न द्वादशिषु च पर्वसु ६८ तृप्ताप

गौः सदा कुर्यादमां चैकादशीविना तथोरपि च कर्तव्यं जंबुनिवासपल्लवैः ६९ एकादश्यात्तणैः पर्णैः कर्तव्यं दंतधावनं स्ना-
 तादेवार्चनं कृत्वा जतं संकल्पमाचरेत् ७० उदिते च सहस्रांशो यः कुर्यादंतधावनं सविता भक्षितस्तेन पितृवंशस्य धातकः ७१
 स्मृत्यर्थसारे उंगारवालकाभिश्च भस्मांगुलनरैरपि इष्टिकालोष्णपाषाणैर्न कुर्यादंतधावनं ७२ अभावे दंतकाष्ठानां
 निविधायोतिथावपि अपाहादवागंडूबै मुरवभुद्धिर्भविष्यति ७३ मूत्रे पुरीषे भक्षिते मुरवप्रस्रवणे पिव चतुरष्टषट्क्ष
 षंगडूषमिति मुच्यते ७४ इति दंतधावनविधिः अयस्नानविधिः विष्णुः उत्तमंतु नदीस्नानं तटागे मध्यमं स्मृतं कूपस्नानं तु सा-
 मान्यं भांडस्नानं व्रथा भवेत् ७५ नदीषु देवखातेषु प्रातरस्नायादिने दिने तदभावे तटाके वा कूपे वा स्नानमाचरेत् ७६ विष्णुः
 जले निमज्ज्य बधीया छिरवामाचम्य वैततः पुनराचम्य संकल्पमपां स्नानं समाचरेत् ७७ सप्तहाः प्रातरस्नायादिजः शूद्र-
 तमाप्नुयात् तस्मात्स्नानं कर्तव्यं रविवारे सदैव हि ७८ मनुः अत्यंतमूलिनः कायो न बद्धिद्रसमन्वितः स्रवत्येव दिवारात्रौ प्रा-
 तरस्नानविशेषधनं ७९ नदीगंतुमशक्तश्चेद्गृहे वा स्नानमाचरेत् स्वयं चैवाथ शिष्यैश्च पुत्रैश्चोद्धृतवारिणा ८० पराशरः
 नस्नायाच्छूद्रहस्तेन वा तथा उद्धृताभिरभिस्नायादाहताभिर्हि जातिभिः ८१ स्मृत्यर्थसारे जानुमात्रे जले तिष्ठे ना-
 चामद्भिर्न दुष्यति उपविष्टः सप्ताचामे जानुमात्रादधौ जलो ८२ हिराचम्य निमज्जाय पुरनरे व हिराचरे मेत मंत्रैर्णो वशि-
 रवां बध्वा प्राणानायम्य वैततः ८४ यमः कराभ्यां धारयेद्दर्भान् छिरवा बध्नां विधाय च प्राणायामं ततः कुर्यात्संकल्पं च
 समुच्चरेत् ८५ विष्णुः नाभिमात्रे जलि स्थित्वा कृत्वा शोभो द्विधा द्विजः निरुध् कर्णनासस्तुत्रिवारं मज्जनं चरेत् ८६ वि-

श्यामित्रः॥ नाभिमात्रेजले तिष्ठे सप्तद्वादशपंचच॥ त्रिवारं चापि चालुत्यस्नानमेवं विधीयते ८७ स्नात्वाथ देहप्रक्षाल्य पुनस्ना
 त्वाद्विराचमेत्॥ आपोहिष्ठादिनवभिचारुणैर्मर्जयेदथा ८८ सांगुष्ठयज्ञसूत्रेण त्रिःप्रदक्षिणमाचरेत्॥ याः प्रवत इति जले
 त्रिमं मे गंग इत्युवा ८९ स्मृतिः संकल्पं स्तुतुपठणं मार्जनं चाघमर्षणं देवादितर्पणं चैव पांचांगं स्नानमाचरेत् ९० व
 सिष्ठः स्नानसोभिमुखं स्नायान्मार्जनं चाघमर्षणं॥ अन्यत्रार्कमुखो रात्रौ प्राङ्मुखोऽभिमुखोऽपि वा ९१ स्नानसोऽभिमुखो म
 ज्जे घचापः प्रवृत्तिच॥ स्नाकरेषु च सर्वेषु आदित्याभिमुखस्तथा॥ ९२॥ याया समुद्रगानद्यास्तास्तु स्नानं तु सन्मुखं सर्वेषां शस्त्रि
 नामेव विना वा जसनेयिनां॥ ९३ प्रयोगपरिज्ञातसारवत्या॥ गोमयस्नान आचम्य गोमयं वामे हस्ते धृत्वा विभज्य च॥ त्रैधात
 त्पणवे नैव संप्रोक्षेद्भुवस्वरो ९४ सर्वदिक्षु सिपेलिं चित् गोमयं प्रणवेन तु॥ मानस्तोकमिमं मंत्रमुक्त्वा तदभि मंत्रयेत्॥ ९५
 गंधद्वारामनेनांगं मस्तकाद्यनुलेपयेत्॥ नदुत्तमं सुमुग्धीति हिरण्यभृङ्गमित्युवा॥ २६॥ प्रसंम्राजे बृहत्सूक्तं अवहेत्ते हे लइत्युवा॥
 याः प्रवत इत्येकाच जलमध्ये प्रवे क्रमात्॥ सुमित्रानाप इत्येवमपौ याम्यसिपेत्बहिः॥ नमो नारायणायेति चतुरस्रं प्रकल्पयेत्॥
 तीर्थपुष्करसंज्ञतत्तत्र संनिहितो हरिः॥ इदं विष्णुरने नैव मंत्रेणादीत्यमीक्षयेत्सव्याहृति कां गायत्रीं जप्त्वा स्नानं समाचरेत्॥
 द्विराचम्य जले नैव धृत्वा चैवोर्ध्वपुंड्रकं॥ १०० अंतरश्चरतीत्याचम्य समुद्राद्गर्मिरित्युवा आपो अस्मान् गायत्र्या शिरसा
 द्याभिषेचयेत्॥ ततः स्नात्वा द्विराचम्य वयो यंति वै जपेत्॥ ३॥ आपो हिष्ठा मंगंगं सत्त्वन्नो अग्न इत्युवा व्याहृतिश्च सर्वाभिः कुर्यान्म
 र्जनं मंजसा आपो हिष्ठादिभिर्मंत्रैर्जले मालोडय वेततः ऋतं चेत्यादिभिर्मंत्रैरघमर्षणं कंचरेत् हंसः शुचिषदित्येकां पूते

पवित्रणेति च सव्यपूतिकां गायत्रीं त्रिजंक्तं निमज्जयेत् अथाचम्य ततो द्विद्वान्नामभिः केशवादिभिः द्वादशाभिर्विमज्जा
 यत्कृतं चेति वैजपत्तं हंसः शुचिषदित्येका त्रिजंक्तं निमज्जयेत् त्वन्नो अग्ने तथा चैव स तन्ने अग्न इत्यथ तरस्म इति स्तुतं
 जपं स्नानं समाचरेत् अकारादिहंकारात्ताक्रचः सर्वस्तुताः पठन् विप्रश्चानुक्रमेणैव स्नानकाले तु सर्वदा आग्ना अग्न इहा
 वसो अधिवासं तु वै ततः अयं यशो देव याग्रे भव सुषमि धा इति अतीयामानि दृश्यैव अग्ने रक्षाणो वै क्रमात् अग्निं दूतं च वै चाग्रे
 बाधस्व इति तत्परं अथां मुरीयतां द्विष्टोः यत्किंचेदंततः क्रमात् सरस्वतो वर्णतश्च जपेदेता क्रचः स्वयं त्रिराप्त्यद्विराचम्य
 गायत्र्या स्नानमाचरेत् त्रौनकः हस्ताभ्यां जलमादाय सकृद्देवाभिर्मंत्रितं मस्तकेन मुखे वा द्वौ हृदये षष्ठे देशके अभिषिं
 चेत्स्वमात्मानं गायत्र्या योनिमुद्रया एकावृत्या जपेत् इत्यथैव लवीद्यत्क्रुचंततः ॥ स्मृत्यक्तविधिरस्नात्वा द्विराचम्य ततः परं
 प्राणायामं त्रयं कृत्वा संकल्पं तर्पयेदथा असतो दक प्रैषे षर्णे न देव तीर्थे न तत्र तु जलदितपि पां कुर्यात् प्राङ्मुखो पवीत्य
 थ उदङ्मुखो निवीतितु यवसंमिश्रितो दकैः कृत्वा द्वैपायनादींश्च तर्पयेद्देव तीर्थतः दक्षिणाभिमुखो भूत्वा प्राचीनावी
 त्यतः परं तर्पयेत्पितृतीर्थे न तिलैः सोमपितृभ्यः यन्मया दूषितं तोयं शरीरमलद्रोघनात् तस्मात्पापस्य शुद्ध्यर्थं यक्ष्मा
 णं तर्पयाम्यहं असंस्काराश्च ये केचिज्जलाशः पितरो मम तेषामाप्यायनार्थाय दीप्यते सलिलं मया हस्ताभ्यां च क्षिपेते
 यं यत्तीरे सलिलात् बहिः उत्तीर्य पीडयेद्द्वस्त्रं मंत्रतो दक्षिणे ततः ये के चास्मत्कुले जाता अपुत्रा गोत्रपो मृताः ते गृहं तु मया
 दत्तं वस्त्रं निःपीडनो दकं दर्भा चिस्त्रज्यत तीरे त्यपवीति द्विराचमेत् अक्लिन्नवस्त्रं संप्रोक्ष्य शुचीव इति मंत्रितं परिधाय त
 तो वस्त्रं युवं वस्त्रेणि मंत्रतः स्नात्वा देहं निमज्जयेत् त्रिरांगान्यथ वै द्विजः योगीश्वरः तस्माद्देहं न मृज्जीत ह्यवरेण करेण वा ॥

शानलेहनेनसाम्यंचपुनस्तानेनशुध्यति तिस्रःकोश्वर्धकोटीचयावद्रोमाणिमानुजे वसंतिसर्वतीर्थानितस्मान्नपरिमार्जयेत् पिव
तिशिरसोदेवान्पिबतिपितरोमुरवात् मध्याच्चयक्षगंधर्वाः अधस्तात्सर्वजंततःसुरापनितस्मान्नपरिमार्जयेत् पिवतिशिरसोदे
वाःपिबतिपितरोमुरवात् मध्याच्चयक्षगंधर्वाः अधस्तात्सर्वजंततः समंतोयंष्टतःकेद्राबिंदवः तत्तानंनिष्फलंविद्यापुनस्तानेन
शुध्यति ९० अथवस्त्रविधिः कृष्णश्रुतिस्मृतिप्रमाणेनग्राह्यवस्त्रंचधारयेत् षट्कर्मनिरतोग्राह्यवस्त्रंचततुनधारयेत् वसिष्ठः
अपवित्रपटोनग्नोनग्रश्चाद्रिपटस्मृतः नग्रश्चमलिनोद्दासीनग्नःकौपीनवानपि अंतःकच्छोबहिःकच्छोमुक्तकच्छस्तथैवच द्यौगु
लंचतुरंगुलंचोतयंपटनिर्मितं काषायंरुष्णवस्त्रंचमलिनंकेशभूषितं विन्नाग्रंचोपवस्त्रंचकुक्षितंधर्मतोविदुः हारितः नग्रकाषा
यवासस्थनग्नःकौपीनकेवलः नग्रसंक्षितवस्त्रंचनग्रोविदशवस्त्रकः याज्ञवल्क्यः दग्धंजीर्णंचमलिनंमूषकोपिहृतंतथा रवादिते
महिषाद्यैस्तत्याज्यंसर्वथाद्विजैः नीलीरक्तंतुयद्वस्त्रंदूरतःपरिवर्जयेत् स्त्रीणांकीडार्थसंयोगेनयनीयेनदुष्यति पालानादिक्रिया
श्वैवतद्वितैरुपजीवनात् अपवित्रोभवेद्विप्रस्त्रिभिःकच्छैर्विशुध्यति नलरक्तंयदावस्त्रंविप्रःस्वांगेषुधारयेत् तंतुसंमतिं संख्याके
वसेद्युमपुरेध्रुवं कंबलेपटसूत्रेचनीलिदोषोनविद्यो स्त्रियोवस्त्रंसहात्याज्यमन्यवस्त्रंविवर्जयेत् ॥ अधूतकारंश्वैर्धुःधौत
मेवतथैवच त्रयमेतदसंबधःसर्वकर्मसुवर्जयेत् ईषधौतंस्त्रियाधौतंशूद्रधौतंतथैवच अधौतंतच्चविज्ञेयंशुक्लदक्षि
णपल्लवैः अशुनोपीड्यवस्त्रंचसर्वथाद्विजसत्तमः स्वदायाः शुक्लमुपरितद्वस्त्रंचनधारयेत् धौतंचतुर्गुणंकृत्यभूमावा
यंनपीडयेत् वामकोष्ठेननिक्षिप्यद्विराचम्यविशुध्यति प्रागग्रमुदगग्रंचाधौतवस्त्रंचप्रसारयेत् प्रत्यकूदक्षिणयोःकृत्वापु

पुनः शौचं विधीयते एकवस्त्रेन भुंजीयान्न कुर्यादेवतार्चनं न कुर्यात्पितृकर्मणि स्नानं होमजेपादिकां खंडवस्त्रत्रयं तत्रैव व
 स्त्रार्थं प्रावृत्तस्तथा ॥ वचनं तनया ह्यंश्चानो छिष्टं हविर्यथा ॥ चंद्रिकायां ॥ स्नानं दानं जपं होमं स्वाध्यायं पितृकर्म च ॥ नै
 कवस्त्रो द्विजः कुर्यात्प्राध्वं भोजनसक्रियाः ॥ वसिष्ठः ॥ अष्टहस्तं न वंश्चेत्तं सद्वान् नान्यधारितं ॥ आहतं तद्विजानीयात्स
 र्वकर्मसु पावनं ॥ दक्षिणोत्तरयोः कक्षोः कक्षं बध्नाति चेद्विजः ॥ नाभौ वा वाकुक्षौ वा शृष्टे चैव यथाक्रमं ॥ अथाद्रिवस्त्रं निष्पीडनं ॥
 स्नानं कृत्वा द्रवस्त्रं तुल्यजेन नद्यामधौ द्विजः गृहे तु स्नानं कृत्वा विष्टजे देत दूर्ध्वतः ॥ स्नानं कृत्वा द्रवस्त्रं उत्तरीयकमूर्ध्वतः ॥
 धृतवस्त्रमधः कुर्यादाचम्य च पुनर्द्वयं ॥ नोत्तरीयमधः कुर्यान्नोपर्यधस्त्रं मंवरं ॥ अज्ञाद्यादि प्रकुर्वीत पुनस्नानेन शुध्यति ॥ धृ
 त्वा वस्त्रं विधानेन करे वामे निधाय तत् ॥ अर्द्रवस्त्रं द्विराचम्य निष्पीडय पुनराचमेत् ॥ तथा च स्मृतिः ॥ निष्पीडय वस्त्रमाचम्य ततः
 संध्यामुपासते ॥ मध्याह्ने तर्पणीं दूर्ध्वं वस्त्रं नीः पीडनं भवेत् ॥ नद्यादि स्नानं तो गेहे स्नानं वस्त्रं सदा द्विजः ॥ स्वयमेव च नि
 पीडय स्त्रियो हस्तेन दोषभाक् ॥ द्वादश्यां पंचदश्यां च संनीतोऽप्राधवासरे ॥ वस्त्रं निःपीडयेन्मेवमचक्षालेन योजयेत् ॥ अ
 थ सप्तस्नानानि ॥ याज्ञवल्क्यः ॥ मात्रं भौमं तथाग्नेयं वायव्यं दिव्यमेव च ॥ वारुणं मानसं चैव सप्तस्नानान्यनुकमात् ॥ प्रा
 तस्नानां शक्तविषयमाह ॥ दक्षः ॥ प्रातस्नाने त्वं शक्तश्चेन्मार्जयेद्दार्दवाससा ॥ उत्तमांगादिपादौ हांससुभवेत्स्नानं कृद्विजः ॥ प्रा
 तः काले त्वं शक्तश्चेत्संक्षिप्य स्नानमाचरेत् ॥ स्नानं चैव तु मध्याह्ने द्विजः कुर्यात्सर्वविस्तरं ॥ अथ गृहस्नानं ॥ गृहे गृहमुखं विंध्या
 दन्यत्राभिमुखं रवेः ॥ प्रवाहेऽभिमुखं कुर्यात्स्नानमेव द्विजोत्तमः ॥ आपः स्वभावतो मेध्या किं पुनर्वह्नि संयुताः ॥ अतः संतः प्र

शंसन्ति स्नानमुष्णेन वारिणा ॥ अभ्यंगे चैव मांगल्ये गृहे चैव तु सर्वदा ॥ शीतोदकेन न स्नायान्न धार्य गोपि चंदनं ॥ शीतस्वप्नुनि शिंचोष्णं ॥
शीतास्नासुनि धिचयेत् ॥ ताभिः स्नानं गृहे प्रोक्तं न कुर्यात् छित्त वारिणा ॥ संक्रांतौ गृहणे चैव ह्यमावास्या कर्पवस्तु ॥ गृहे वापि प्रकुर्वीत
स्नानं सीतोदकेन च ॥ संकल्पस्तु पठणं मार्जनं च घर्मर्षणं ॥ देवादितर्पणं चैव गृहे पंचविवर्जयेत् ॥ गृहे स्नानेन कुर्वीत तर्पणं मार्ज
नं तथा ॥ स्नानान्तरा च मनस्कृत्य द्विराचम्येन शुध्यति ॥ पादौ प्रक्षाल्य पाणी च समाचम्य गृहे द्विजः ॥ स्नात्वा शिरवां च बध्नीयाद्विराच
म्य विशुध्यति ॥ गृहे स्नानं यदा कुर्यात् स्नानवस्त्रोर्ध्वं कृत्य जेत ॥ अधो ग्रपान संपीड्य पाराशर वचा यथा ॥ स्नानं कृत्वा चार्द्रवस्त्रं मु
र्धमुत्तरयो द्विजः ॥ आर्द्रवस्त्रमधस्ताच्चैत्पुनस्तानेन शुध्यति ॥ अथ सचैल स्नानं ॥ श्वानकुक्कटमार्जारं मध्यभांडं रजस्वलाः ॥
स्पृष्ट्वा देवलकंचैव सचैल स्नानमाचरेत् ॥ देवलकलक्षणं ॥ षण्मासो वा त्रिमासो वा परार्थे देवतालये ॥ सचैव देवलको नामाह
व्य कव्येषु वर्जितः ॥ मातापितृविस्मृष्टानां क्रियानुत्सृज्य याचकाः ॥ स्पृष्ट्वा देवलकंचैव सचैल स्नानमाचरेत् ॥ प्रत्यहं कुरुते
यस्तु देवपूजां परस्य तु ॥ वित्तार्थी चाथ वान्नार्थी सोऽपि देवलको भवेत् ॥ चित्तिं च चित्तिकाष्टचं श्वानं चाडालमेव च ॥ स्पृष्ट्वा देवल
कंचैव सवासाजलमाविशेत् ॥ अथान्यत्र रवितित कूपस्नानं ॥ अंत्यजैः रवनिताः कूपास्तटाकादितथैव च ॥ तेषु स्नात्वा च पीत्वा
च पंचगव्येन शुध्यति ॥ ब्राह्मणः क्षत्रियो वैश्यः शूद्रश्चैवान्यजातयः ॥ एभिस्तु रवनिताः कूपाः स्नानं तत्रैव कारयेत् ॥ पंचपिंडान
नुधृत्य न स्नायात्पुरवारिषु ॥ स्नायान्नघां देवरवाते हृदेषु च सरस्वते च ॥ अथ नदीरजो दोषः ॥ सिंह कर्कटयोर्मध्ये सर्वानघो
रजस्वलाः ॥ तासु स्नानं न कुर्वीत वर्जयित्वा समुद्रगाः ॥ योगीश्वरः ॥ खोदुष्टेषु वै स्नानं वर्ज्यं नद्यादिषु द्विजैः ॥ कर्दर्थितं र

जस्तासांसंध्योपास्ति चतुर्षणं ॥ गंगाचयमुनाचैवल्लक्षजाचसरस्वती ॥ रजसानाभिभूयंते ये चान्ये नदसंज्ञकाः ॥ अत्र विशेष
माहव्याघ्रपादः ॥ उपाकर्मणि चोत्सर्गे प्रेतस्नाने तथैव च ॥ चंद्रसूर्ययोहचैवरजोदोषोनविद्यते ॥ अभावे कूपवापीनां अं
नुपायभृतं ब्रजेत् ॥ रजोदुष्टेऽपि पयसा ग्रामभोगेन विद्यते ॥ अस्ति चर्मोदियुक्तं तुरवरश्चानादिदूषितं ॥ उद्वेरे दुष्टं सर्वं
शोधनं परिमार्जनं ॥ धनुः सहस्रान्यष्टौ तु गतिर्यासां न विद्यते ॥ नतानदीशब्दवहांगतीस्ताः परिकीर्तिताः ॥ गतीनां सर्वेषां चै
वरजोदोषोनविद्यते ॥ तत्र स्नानं न कुर्वीत भार्गवस्य चोपयथा ॥ अथ कुशाविधिः ॥ स्मृत्यर्थे सारे ॥ कुशाः काशाय वा दूर्वा उद्वेरा
श्च सकुदराः ॥ गोधूमा ग्रीहयो मुंजा दशदर्भाः प्रकीर्तिताः ॥ नभोमासस्य दर्शे तु शुभान् दर्शनं समाहरेत् ॥ आयातया मास्तद
र्भान्नियोज्यास्तु पुनः पुनः ॥ विष्णु ॥ नभोमासचतुर्दश्यां दर्भान् स्तत्र समाहरेत् ॥ आयातया मास्तदर्भान्नियोज्यास्तु पुनः पुनः ॥ कृ
ष्णपक्षे चतुर्दश्यामानि तव्या कुशादिजैः ॥ अकालिकास्तथा शुद्धाः अत उर्ध्वं विगर्हिताः ॥ स्नात्वा शुचौ दर्भदेशे शुचिभूत्वा
समाहितः ॥ प्राणनायक्यसंकल्प्य कुशोत्पादनमाचरेत् ॥ प्रणवेनैव संगृह्य चतुरादौ प्रयत्नतः ॥ दिग्देवतानां मंत्रेण चतु
र्दिक्षु क्षिपेत्कुशान् ॥ विरंचना समुत्पन्ना परमेष्ठी निसर्गजाः ॥ नुदपापानि सर्वाणि भवस्वस्ति करोमम ॥ हुं फट् कारेणैव स
कृत्वा स मुद्धरेत् ॥ अहिन्नायाः अशुकायाः पित्रे तु हरिता कुशाः ॥ अंगिरः ॥ अहन्यहनि कर्माथ कुशोत्पादप्रदास्य
ते ॥ न पूर्वेषु धृत कुशा योग्याश्चैवोत्तरे कुशाः ॥ सासिमास्युद्धृत कुशा मासिमास्येव चोदिताः ॥ नोत्तरोत्तरमासेषु धर्मव
द्भिरसंभताः ॥ प्राङ् समात्संभूतान् दर्भान् वर्जयेत्प्राधकर्मणि ॥ सद्यः समाहृताः त्रैस्ताः कुशैस्तु प्राधकर्मणि ॥ कुशा

स्यात्पवित्रस्य प्रमाणकं ॥ स्नाने दाने जपे यज्ञे स्वाध्याये नित्यकर्मणि ॥ साय वित्रो सदभौवाकरो कुर्वीत नान्यथा ॥ उभयत्र स्थिते य
 भैः समाचामतियो द्विजः ॥ सोमपानफलं तस्य भुक्ता यज्ञफलं लभेत् ॥ ग्रथिर्यस्य पवित्रस्य न तेनाचमनं त्यजेत् ॥ आचमये
 स्तुमोहात्मा ययो छिद्यते वसः ॥ ब्रह्मयज्ञे जपे होमे ब्रह्मयंथि विधीयते ॥ भोजनं वृत्तं प्रोक्तं एष धर्मो विधीयते ॥ सपवित्रः
 सदभौवाकर्मागाचमनं चरेत् ॥ नो छिद्यं तस्य वित्रं तु भुक्ता छिद्यं तु वर्जयेत् ॥ यथा बज्रं सुरेन्द्रस्य भूलहस्ते हरस्य च ॥ च
 कायुधं यथा विष्णोरेवं विप्रकरे कुशः ॥ अथ सुवर्णादिपवित्राणि ॥ योगीश्वरः ॥ दाम्यं पवित्रं ताम्रं बारजतं हेममेव वा ॥
 विभूषादक्षिणे पाणौ ॥ पवित्रं चोत्तरोत्तरं ॥ याज्ञवल्क्यः ॥ अनामिकां धृतं हेमं तर्जन्यां रोप्य मेव च ॥ कनिष्ठिकां धृतं वङ्गं ते
 न प्रतोभवेन्नरः ॥ तर्जन्यां विभूयद्गोप्यं स्वर्णं चोप कनिष्ठिकां ॥ गृहस्थकर्मण्योश्चैव शुश्रुभेरेष्य कुडले ॥ उत्तरीयं योगप
 दंतर्जन्यां रोप्य मेव च ॥ कनिष्ठासपवित्राचनधार्यमिति कौशिकः ॥ पादुके चोत्तरीयं च तर्जन्यां रोप्य धारणं ॥ न धारयेत्सपि
 ताय स्तुत्येष्ठभ्रातरि जीवति ॥ न तस्य मोनं तर्जन्यां रजतस्य च धारणं ॥ पादुका हरणं चैव योगपदं तथैव च ॥ न जीवति ततः कु
 र्याद्गयां प्राधृतं यैव च ॥ अथ यज्ञोपवीतं भृगुः ॥ उपवीतं बटोरे कंदे तथैतयोस्मृते ॥ एकमेव यतीनां स्यादिति धार्मिक्यवस्ति
 तः ॥ मनुः ॥ यज्ञोपवीते द्वे धार्ये श्रोते स्मार्तं च कर्मणि ॥ तृतीयमुत्तरीयार्थं वस्त्राभावे चतुर्थकं ॥ पाराशरः ॥ रंध्रादिनाभिप
 र्यंतं ब्रह्मसूत्रं पवित्रकं ॥ न्यूनरो गप्रवृत्तिः स्यादधिकं धर्मनाशनं ॥ आयुष्मासः सदा कुर्यात् बह्वयज्ञोपवीतकं ॥ चं च भिः पुत्र
 कामः स्याधर्मकामस्तथैव च ॥ पाराशरः ॥ दशाष्टौ वा गृहस्थस्य चत्वारि वनवासिनः ॥ एकैकमुपवीतं च यतीनो ब्रह्मचा
 रिणः ॥ यज्ञोपवीते नैकेन जपे होमादिकं कृतं ॥ तत्सर्वं विलयं याति पितृणां नोपदिष्टं ॥ पतितं तद्विनापि ब्रह्मसू

त्रयदा भवेत् ॥ नूतनं धारयेद्विप्रः स्नानं संकल्पपूर्वकं ॥ यज्ञोपवीतमेकैकं प्रतिमंत्रेण धारयेत् ॥ आचम्य प्रतिसंकल्पधारयेन्मनु
 रजवीत् ॥ एकमेवैकसंकल्पधृत्या यज्ञोपवीतकं ॥ एकस्मिन् तद्विहिते सर्वं तद्विहितं नात्र संशयः ॥ यज्ञोपवीतमजीवं मौज्जिद्विउचधा
 रयेत् ॥ नष्टं नष्टं नष्टं नष्टं चेत्तज्जले क्षिपेत् ॥ सदोपवीतिय धार्यं वासः कलकर्मसु ॥ सह यज्ञोपवीतेन बध्नीयाद्ब्राह्मक
 र्मणि ॥ मनुः ॥ कार्पासमुपवीतं स्याद्विप्रस्योर्ध्वं व्रतं त्रिवृत् ॥ छणसूत्रमयं राज्ञो वैशस्यस्यो विसूत्रकं ॥ स्कान्दे ॥ उपवीतं क्रमे
 ण स्यात्कार्पासं शोणमाविकं त्रिवृदूर्ध्वं व्रतं तच्च भवेदायुर्विबुध्यते ॥ उच्छिद्यं तोरणं छिद्यं विक्रीतं विधवा कृतं ॥ भुक्तोत्तरे ल
 न धारयेत्ततस्तन् धारयेत् ॥ विधवारचितं सूत्रं मना ध्यायेत्कृतं चयेत् ॥ त्रिच्छिन्नमथ धोयात् भुक्ता निर्मितमुत्सृजेत् ॥ संग्रहे
 उर्ध्वं वृत्तमधो वृत्तं पुनरुर्ध्वं वृत्तं तथा ॥ एतच्च ज्ञापवीतं स्यात्तस्यैको ग्रंथिरिष्यते ॥ तत्रामैत्राकराः कणवाचरकावाजसनेयकाः ॥
 कंठद्वितीयसूत्रं तु कुर्यात् वैशालं न द्विजः ॥ अथ नित्यविधिः ॥ बह्वचसामुगाचैव ये चान्ये यजुषास्तथा ॥ कंठात्तीर्य सूत्रं तु पुनः
 संस्कारमहति ॥ अभ्यगे चोदधिस्नाने मातापित्रोर्मते हनि ॥ कंठाद्वितीयसूत्रं तु कुर्याद् वैशालं न द्विजः ॥ अथ नित्यविधिः ॥
 ललाटे तिलकं कुर्यान्मृदावापि च भस्मना ॥ तदभावे तु तोयेन च दनेन पिक्वा द्विजः ॥ स्मृत्यर्थं सारमुच्यते ॥ उर्ध्वं पुंड्रं द्विजाती
 नामग्निहोत्रसमो विधिः ॥ प्राक्षकाले तु संप्राप्ते कृतमोक्ता तु संत्यजेत् ॥ उर्ध्वं पुंड्रं मृदः सोम्यं ललाटे यस्य दृश्यते ॥ सचा
 उलोपि शुद्धात्मा पूज्य एव न संशयः ॥ ब्रह्मघ्नो वाथ गोघ्नो वाहेतुकः सर्वपापकृत् ॥ गोपीचंदनसंपर्कान्मुक्तो भवति तत्क्षणात् ॥
 दशांगुलप्रमाणं स्यादुत्तमात्तम उच्यते ॥ नवांगुलमध्यमं स्यादष्टांगुलमतः परं ॥ सप्तषट्पंचाभिः पुंड्रं मध्यमं त्रिविधं स्मृतं ॥
 चतुस्त्रिद्व्यंगुलैः पुंड्रं कनिष्ठं त्रिविधं स्मृतं ॥ उर्ध्वं पुंड्रं मुदा कुर्यात्तिर्यक् चैव तु भस्मना ॥ चंदनेनोभयं कुर्यादन्यथानरकं

ब्रजेत॥ मध्यमांगुलितर्जन्याधारयेदूर्ध्वपुंड्रकं॥ भृगुभारभ्ययत्नेन ब्रह्मणः सर्वकर्मसु॥ भागवतानामंगुलीनियमः॥ अंगुष्ठपुष्टि
 प्रोक्तो मध्यमापुष्टिरीभवेत्॥ अनामिका न दानित्यमुक्तिदा च प्रदेशनी॥ दर्भापाणि न कुर्वीत भूमध्यादिप्रदीपवात्॥ श्रीकामः पुष्टि
 कामो वायथेष्टं तिलकं चरेत्॥ स्नात्वा पुंड्रं मृदा कुर्यात्त्वामं कृत्वा तु भस्मना॥ अभ्यंगोत्सवकाले तु कस्तुरीचंदनादिना॥ जपो होम
 स्तथादानं स्वाध्यायं पितृतर्पणं॥ व्यर्थं भवति तत्सर्वं मूर्ध्वपुंड्रं विना कृतं॥ ललाटे तिलकं धृत्वा कुर्यात् शैवाश्च वैष्णवाः॥ तर्पणेऽपि
 पितृवैश्राष्ट्येन्यथानिष्कलं भवेत्॥ भागवतविषयमेतत्॥ स्मार्तविषये तु विशेषः॥ स्वाध्यायजपहोमादिसंध्यादानादिकंचयत्॥
 ऊर्ध्वपुंड्रं विना कुर्यात्तत्सर्वं निष्फलं भवेत्॥ ऊर्ध्वपुंड्रं त्रिपुंड्रं वा ब्राह्मणैः कर्मकर्तृभिः॥ वर्जयेत्तिलकभाले आधे चैव तत्तर्पणे॥ अ
 भ्यंगोस्तत्केरात्रौ विवाहे पुत्रजन्मनि॥ मांगल्येषु च सर्वेषु न धार्ये गोपिचंदनं॥ ऊर्ध्वपुंड्रं त्रिपुंड्रं वा चंद्रकारमथापि वा॥ आधक
 र्त्तान कुर्वीत यावद्वाधविसर्जनं॥ ऊर्ध्वपुंड्रं सदा कुर्याद्भौते स्मार्ते च कर्मणि॥ कर्त्ता वाप्यथवा भोक्तान कुर्यात्प्राधकर्मणि॥ ना
 पिकायांगुहेशोरं पाषाणे गंधलेपनं॥ स्वांगी प्रतिजलं दृष्ट्वा शक्रस्यापि श्रियं हरेत्॥ शिलायांगंधलेपश्च मार्जारोच्छिष्टभो
 जनं॥ छायायां दृश्येदं शुभाभ्यंगो न संशयः॥ शालकः॥ धृत्वा ये स्तर्पणे आधे मृदं वा भस्मचंदनं॥ व्यर्थं स्यात्कुरुते मोहा
 त्सवगच्छेदधोगति॥ नैव तिर्यङ्मृदा कुर्यादूर्ध्वपुंड्रं च भस्मना॥ चंदने नोभयं कुर्यादिति तन्मनुरब्रवीत्॥ त्रिपुंड्रं स्तरविप्रा
 णां वर्तुलं नृपैवेत्ययोः॥ अर्धचंद्रं तु सद्राणामन्येषामूर्ध्वपुंड्रकं॥ अथ भस्माधारणं॥ ब्राह्मणानां नृपाणां च भस्ममिश्र
 चचंदनं॥ नेत्रयुग्मं प्रमाणं तु त्रिपुंड्रं धारयेद्भिजः॥ रत्नवल्यां॥ मध्यमानामिकांगुष्ठे ललाटे यत्रिपुंड्रकं॥ तत्रिपुंड्रं भवेत्तत्संम
 हापातकनाशनं॥ स्मृत्यर्थसारे॥ अशुचिर्विषयनाचारो मनसा पापमाचरन्॥ शुचिरेव भवेन्नित्यं त्रिपुंड्रं स्य चधारणात्॥ नार

भावे तु काशास्यः काशाः काशमयाः स्मृताः॥ काशाभावे गृहीतव्या अन्यदर्भा यथोचिताः॥ पितृकार्येषु सर्वेषु कुर्यात्प्राद्यासमा
 समाहिताः॥ दूर्वाश्लक्षणा सदा प्राद्याः सर्वेषु भुक्तकर्मसु॥ तथा च सूत्रे॥ अहिन्नाग्राचनंतगमैर्ग्रादेशं मात्रो कुशो नानांतरितो
 तथा च कारिकायां॥ अनंतस्तरुणो यो तु कुशो प्रादेशं संमितो॥ अनवस्त्वच्छेदनो साग्रो तोपवित्रा मिधीयको॥ अथ निषिद्धानां
 हस्तोऽखः॥ ये त्वंतर्गमिता दर्भा ये च छिन्नानखैस्तथा॥ कथितानि दर्भाश्च कुशा यत्नेन वर्जयेत्॥ चितौ तु येषु ये दर्भा ये दर्भा
 यज्ञभूमिषु॥ स्तरणासनपिंडेषु च दर्भास्तु विवर्जयेत्॥ स्मृत्यर्थसारे॥ येः कृतः पिंडनिर्वापः प्राधं वा पितृतर्पणं॥ विष्णुमूर्त्तादि
 षु ये दर्भास्तेषां त्यागो विधीयते॥ प्रचेताः॥ अमायां तु न चिच्छेद्यात्कुशाश्च समिधा तथा॥ सर्वत्रावस्थिते सोमे हि सहा ब्रह्महा
 भवेत्॥ तथा च सोमोत्पत्तौ॥ वनस्पतिगते सोमे यस्तु हिंस्याद्वनस्पतीन्॥ घोरयां भूषणहत्यायां युज्यते नात्र संशयः॥ यमनि
 षेधौ व्यर्थं छेदनं॥ कामागते छेदने नैव दोषः॥ तथा च जाबालिः॥ कुशां च कंच पुण्याणि वर्गार्थं च तृणादिकं॥ निषिद्धेषु च गृ
 हीयादमावास्याहनि द्विजः॥ मनुः॥ तत्प्राधादिने कर्त्ता दिवा गच्छेत्तु हस्मिणं॥ वक्षिणा प्रवणान् दर्भान् समूलानां हरेत्तु चि
 पाराशरः॥ समित्पुष्पकुशादीनि श्रोत्रियः स्वयमाहरेत्॥ श्रद्धानीतैः क्रयः क्रीतैः कर्म कुर्वन् ब्रजन्यधः॥ अथ पवित्रलक्षणं स्मृ
 त्यर्थसारे॥ चतुर्भिर्दर्भपिंडैर्ले ब्राह्मणस्य पवित्रकं॥ ये के कं न्यूनमुद्दिष्टं वर्णं वर्णयथाक्रमं॥ सर्वेषां वा भवेद्वाभ्यां पवित्रं
 शितं न वा॥ त्रिभिस्तु प्रायितं कार्यं पौष्णिकं पंचमिस्तथा॥ द्वे दर्भौ दक्षिणे हस्ते सव्ये त्रीनां सने सकृत्॥ हेमाद्रौ विशेष उ
 क्तः॥ पंचभिः पुष्टिके चैव चतुर्भिर्यज्ञकर्मणि॥ पितृयज्ञे त्रिभिर्दर्भैर्द्वौ दर्भा नित्यकर्मणि॥ आधे ग्राह्यात्रयः सायाः कु
 शास्यः षोडशांगुलाः॥ द्विभूले एकतः कुर्यात्पवित्रं चायमेतत्॥ द्वांगुलं मूलं बलयं ग्रंथिरेकांगुलं तथा॥ चतुरंगुलं मयं

६॥ त्रिपुंड्रं परमं पुण्यं ब्रह्मा विष्णुं शिवात्मकं ॥ ये जाताराक्षसाः प्रेता ये चान्ये ह्यद्रजंतवः ॥ त्रिपुंड्रधारिणो दृष्ट्वा पलायंति न संशयः ॥
तस्मात्सर्वप्रयत्नेन त्रिपुंड्रं धारयेत्सुधीः ॥ विष्णुः ॥ यस्य पंक्तौ द्विजो भुंक्ते शिवभक्तिं त्रिपुंड्रधृक् ॥ स तां पंक्तिं पुनात्येव सकलं चतु
रानन ॥ भक्तिर्यस्य भवेद्यस्मिन् नृमृदवाप्यथ भस्मनि ॥ तदेव धारयेद्द्विद्वानिति वै मुनयो विदुः ॥ न पादुकरुचो नादर्वो न जले त्वबलोक
यन् ॥ न प्रावृता शिरः कुर्यात्तिलकं धर्मसाधनं ॥ अथ संध्या कालः ॥ उत्तमो तारको पेता मध्यमालुत्पतारका ॥ अर्धमासूर्यसंयुक्ता
प्रातः संध्या त्रिधा स्मृता ॥ अहोरात्रस्य यः संधिः सूर्ये नक्षत्रवर्जितः ॥ सानुसंध्या समाख्याता मुनिभिस्तत्त्वदर्शिभिः ॥ संध्यात्तमात्रि
तीयं शेषं च धांशो दिनस्य स ॥ मध्याह्निकी तदूर्ध्वं वा श्वैर्वं वा स्यादि चैव हि ॥ संध्या काले तु संप्राप्ते संध्या नैव मुपासते ॥ जीवमानो भवे
शूद्रो मृतश्चैव जायते ॥ काले तु वंदिता संध्या स्वर्गमोक्षप्रदायिनी ॥ अकाले वंदिता संध्या सैव वंध्या वधूरिव ॥ काललोपे प्राय
श्चित् ॥ संध्या काले त्वत्किं ते स्वात्मा च मय्यथा विधिः ॥ जपे दष्टशतं देवी ततः संध्या समाचरेत् ॥ जमदग्निः ॥ एकाहं समतिक्रम्य प्रमा
दादकृतं यदि ॥ अहोरात्रो षितो भूत्वा गायत्र्या श्वायुतं जपेत् ॥ राष्ट्रभंगे नृपक्षो भेरो गार्तेस्तु केपि च ॥ संध्या वंदनविधिं निर्दोषाय
कदाचन ॥ देवाग्निद्विजविद्यानां कार्ये महति स स्थिते ॥ संध्याहीने न दोषो स्तियतस्तत्कर्म साधनात् ॥ अथ संध्या वंदनविधिः ॥ तत्र का
रिका ॥ अन्यच्छाहिरहः कृत्यं संध्योपासनमुच्यते ॥ ग्रामाद्द्विहितातीरे उपविश्यैव सेद्विजः ॥ अचम्य मार्जनादन्यत्स्मृत्युक्तं च करोत्य
था ॥ स्वशारवाविधिना चैव संध्या कर्म समाचरेत् ॥ शौचाचारे तथापाने स्पृष्टा स्पृष्टौ च चर्वणे ॥ पौराणं च मनं कुर्यान्नामभिः के
शावादिभिः ॥ संध्यायां कर्मकाले च स्मृतराचमनं भवेत् ॥ ब्रह्मयज्ञोत्तुवै कुर्याच्छ्रुतेराचमनं द्विजः ॥ गोकर्णं कृतहस्तेन माष
मात्रं जालं पिबेत् ॥ तन्नूनमधिकं पीत्वा सुपानसमं भवेत् ॥ अंगुष्ठायं समाकुच्य मध्यमा मध्यपर्वणि ॥ गोकर्णं तद्विविजे

यंसर्वेषां च मनोवाहि। स्मृत्यंतरे॥ संहतांगुलिहस्तेन गृहीत्वांबुवीक्षितं॥ मुक्तांगुष्ठकनिष्ठाभ्यां त्रिःपिबेद्ब्रह्मतीर्थतः॥ शीत-
 लेनिर्मलं चांबुमधुरं सारवर्जितं॥ ग्राह्यमाचमने स्नाने दैवे पित्रे च कर्मणि॥ अथ पुराणाचमनं॥ केशवादि त्रिभिः पीत्वा द्वाभ्यां
 प्रक्षालयेत्कुरो॥ गंडोष्ठो समृजे द्विष्टिरेकैकं पाणिपादयोः॥ मूर्ध्नि चैकं च स्वेकं नासास्थोः कर्णयोर्द्वयोः॥ बाह्वोर्नाभौ
 च हृद्देशे मूर्ध्नि चैकं विनिक्षिपेत्॥ प्रणवः पूर्वतन्नामचतुर्विंशतिसंख्यया॥ स्वाहांतं प्राशयेद्धारितनमोतं स्पर्शयेदथा॥
 अथ स्मृत्याचमनं॥ तथा च स्मृतिः॥ संहतांगुलिभिस्तोयं गृहीत्वा दक्षिणेन तु॥ मुक्तांगुष्ठकनिष्ठे च त्रिःपिबेद्ब्रह्मतीर्थतः॥ प्रक्षा-
 ल्य हस्तौ पीत्वा च सकृदोष्ठावतः परं॥ संहतांगुष्ठमूलेन द्विः प्रभृज्यततो मुखं॥ धृत्वा कुरौ वभि मृशेत् संहतांगुलिभिर्जलं॥ अद्रि-
 र्वा मकरो सिंच्यतामिः पादौ च संस्पृशेत्॥ मध्ये मध्ये जलं स्पृष्ट्वा स्पृशेन्नासादिकं क्रमात्॥ अंगुष्ठेन प्रदेशिन्या प्राणं पश्चादु-
 पस्पृशेत्॥ अंगुष्ठानां विक्रमाभ्यां च चक्षुःश्रोत्रे च कृष्टयुक्॥ अंगुष्ठोपकनिष्ठाभ्यां नाभिं पश्चादुपस्पृशेत्॥ तलेन हृदयं स्पृ-
 शेद्दंगुलिभिः शिरः॥ अंगुल्यग्रे दक्षिणादि बाहुभूतलद्वयं स्पृशेत्॥ अनेन विधिना विप्रः कुर्याद्वाचमनः सदा॥ अथ श्रुत्याचमनं
 देव्याः पादौ त्रिभिः पीत्वा चास्त्रिभिः नवभिः स्पृशेत्॥ सप्तव्याहृदि त्रिभिश्चैव शिरो मंत्रे स्पृशेदथ॥ आदावन्ते च संध्याया द्विहिराचम-
 नं स्मृतं॥ तथैवाध्यं प्रदानां ते मध्ये सकृत् सकृत्॥ अथ प्राणायामः स्मृत्यर्थं सोरे॥ दक्षिणे चैव न कुर्याद्वा मेनाहरितोदरं॥
 कुंभके च जपं कुर्यात्प्राणायामः स उच्यते॥ पंचांगुलिभिर्नासाग्रं पीडनांतु प्रणामिघा॥ मुद्रेयं सर्वपापघ्नी वानप्रस्थगृहस्थयोः॥
 कनिष्ठानामिकांगुष्ठौ नासाग्रस्य च पीडनं॥ ओंकारसमुद्रासा प्रोक्ता यतिश्च ब्रह्मचारिणः॥ याज्ञवल्क्यः॥ गायत्री शिरसा साधंज-
 पेद्याहति पूर्वकं॥ त्रिःपदे दायतः प्राणः प्राणायामः स उच्यते॥ आदावन्ते च मध्ये च प्राणायामस्त्रयः त्रयः॥ मार्जनं शौनका-

कारिकायां॥ अथसंध्यामुपाशिष्य इतिसंकल्पमार्जनं॥ आपोहिष्ठेति कुमंत्रेण कुर्याच्चैव कुशोदकैः॥ पादे पादे क्षिपेन्मूर्ध्नि प्रतिप्र
पावसंयुतं॥ आत्मानं प्रणवेनैव परिषिञ्च्य जलैः सह॥ कुर्यात्स प्रणवैः पादेः मार्जनं न कुशोदकैः॥ यस्य क्षयायेति जलं सकुशं प्रक्षि
पेदधः॥ स्पृष्ट्वा हस्तेन वा भेन तटं नद्यादिकेन वा॥ पाणिना दक्षिणेनैव मार्जयेत्स कुशो न तु॥ कुर्याच्चत्वारिपात्राणिसंध्याकाले
गृहे द्विजः॥ मार्जने प्राशने चार्घ्यं तथैवाचमने सदा॥ सूर्यश्चेत्यनुवाकेन प्रातः कालेऽपि वेदपः॥ अग्निश्चेत्यनुवाकेन सायं
काले तथापि वेत्॥ आपः पुनंतु मध्याह्ने मंत्राचमनमाचरेत्॥ विस्तृत्य दर्भानाचम्य कुशपाणिश्च मार्जयेत्॥ प्रणवेन च
व्याहृत्या गायत्र्या चैव मार्जयेत्॥ दृष्टिना सापुटेनैव पापात्मानमपोहरेत्॥ तज्जलं नावलोक्याथ वामभागे क्षितौ क्षिपेत्॥ आच
म्य दर्भान् विस्तृत्य धृत्वा दर्भानूततापरं॥ अथार्घ्यदानं॥ पाणिभ्यां जलमादाय गायत्र्या चाभिमेतितं॥ रवेरभिमुखं तिष्ठत्स्त्रिरुर्ध्वं स
ध्ययोः क्षिपेत्॥ द्वौ पादौ तु समौ कृत्वा पूरयेदुदको जलिं॥ गोशृंगमात्रमुद्धृत्य जलमध्ये जलं क्षिपेत्॥ आपस्तंबविषयमाह
ईषन्नम्रप्रभाते च मध्याह्ने रज्जुसंस्थितं॥ उपविश्य तु सायाह्ने जले त्वर्घ्यं न निक्षिपेत्॥ कालातिक्रमेण यस्तु त्रिसंध्यामपि स
र्वदा॥ चतुर्थ्यं प्रदातव्यं गायत्र्या शिरसा सह॥ तर्जन्यगुष्ठसंयोगे राक्षसीमुद्रिका भवेत्॥ योद्दाति तथा चार्घ्यं ततो यं रुधिरं भवे
त्॥ असावादित्यमंत्रेण सोदकेनैव पाणिना॥ प्रदक्षिणामनुकृत्य त्वाचम्य संध्ययोर्द्वयोः॥ मंदेदिनां विनाशायानि क्षिपेत्तु ज
लं जलिं॥ प्रायश्चित्तार्थमाचम्य मुच्यते दैत्यहत्या॥ अथासनानि॥ वंशासने हरिद्रस्यात्पाषाणे व्याधिसंभवः॥ धरण्यां
दुःखसंभूतिदौर्भाग्यं दासकासने॥ तपासने यशोहानिः पल्लवे चित्तविभ्रमः॥ कृष्णाजिने ज्ञानसिद्धिर्माक्षश्चीर्ष्याघ्नचर्म
णि॥ अमिचारे च नीलं स्यात्कंबलं व्यधिकर्मसु॥ श्वेतं च स्त्रियशोद्धिः सर्वार्थी चित्रकंबले॥ सायणायि॥ भिन्नासनयोग

पद्यं तथैव मृगचर्म च ॥ कृष्ण ॥ जिनं च यत्ने न वर्जयेत्पुत्रवान्सदा ॥ आधारादिनमः कुर्यात्कुशाग्रे रासनं ततः ॥ प्राणायामत्रयं कुर्यात्
 उपविश्य कुशासने ॥ ऋष्यादिलक्षणं ज्ञात्वा रुद्रप्रोक्तेन मार्गितः ॥ न्यासं कृत्वा विधानोक्तं षडंगं वाथ शक्तितः ॥ शौनकः ॥ गायत्री
 संस्मरेत्क्षीमान् हृदि वा सूर्यमंडले ॥ कल्पोक्तं लक्षणो नैव ध्यात्वा भ्यर्च्य ततो जपेत् ॥ प्रातस्तिष्ठन् जपेद्देवी सायं चैवोपविश्य च ॥ उ
 पविश्य तु मध्याह्ने जपकर्म समाचरेत् ॥ काष्ठीजिति ॥ पूर्वसंध्या जपं नृतिष्ठेत्सा वित्री कर्मदर्शनात् ॥ पञ्चमातु समासीनः ॥
 सम्यङ् नक्षत्रदर्शनात् ॥ व्यासः ॥ प्रातर्मध्याह्ने योस्तिष्ठन् गायत्री जपमाचरेत् ॥ ऊर्ध्वजानुस्तु सायाह्ने ध्यानालोकनं तत्परः ॥
 कारिका ॥ अर्धास्तमिति मादित्ये पश्चिमस्य यत्ततः ॥ भागस्तन्मुरव आसीन् ॥ सावित्री वाग्यतो जपेत् ॥ आतारको दया देवं प्रा
 तः ॥ कर्मतदिष्यते ॥ अर्धास्तमिति नक्षत्रमंतरिक्षं यदा ततः ॥ आरभ्य प्राङ्मुखस्तिष्ठेज्जपन्ना सूर्यदर्शनात् ॥ संध्याया साय
 म्युत्पत्तिविज्ञया साबुधैः सदा ॥ प्रथमतः उपनयनकाले सायं संध्यामुपक्रमेदित्यर्थः ॥ तथा च शौनकः ॥ उपनीतो हि कुर्वी
 त सायं संध्यामुपक्रमादिति ॥ तथा च कारिका ॥ अहः शेषं ततस्तिष्ठेत्सायं संध्यामुपास्य चेति ॥ अथ जपविधिः ॥ प्रातर्नाभौ क
 रं कृत्वा मध्याह्ने हृदिसंस्थितं ॥ सायं जपति नासाग्रे जपस्तु त्रिविधिः स्मृतः ॥ अंगुष्ठेनाभिकामूले प्रदक्षिणामतंद्रितः ॥ मध्यमा
 मूलपर्यंतं गायत्री जपमीरितं ॥ गायत्री वेदमूलत्वाद्देवपर्वस्तु गीयते ॥ पर्वभिस्तु जपेद्देवी नमालाभिकदाचना ॥ उष्णीषकचि
 को नमो मुक्तके शीगलवृत्त ॥ अपवित्रकरश्चैव प्रलापं न जपेत्कचित् ॥ ॐ कारं पूर्वमुच्चार्य भूर्भुवस्व ततः परं ॥ गायत्र्या प्रण
 वश्चाते जप एवं विधिः स्मृतः ॥ तिस्रव्याहृतियः कुर्यात्पृथगां करसायुतः ॥ पुनः संहत्य पंचाने मंत्रस्याद्यंतयोस्ततः ॥ वाचिका
 रव्यमुपां शुश्रमानस्तस्त्रिविधः स्मृतः ॥ त्रयाणां जपयज्ञानां श्रेयः स्यादुत्तरोत्तरः ॥ यदुच्चनीतैः स्वरितैः त्राहृस्पर्शयदाक्षरैः ॥

इष्टमात्रावरं सर्वतः खंडिलमुपलिख्यते स्तं ॥ कौशिकोपि ॥ अरतिमात्रं विज्ञेयमग्नेरायतनं शुभं ॥ श्रौतेचोपासने वापि रवातयो
निर्विवर्जितं ॥ मेखलाद्वितयं कार्यं ररवल्लभं तु बाह्यतः ॥ बाह्याद्यंगुलविस्ताराभ्यंतराचतुरंगुला ॥ बाह्याषडंगुलात्सेधाभ्यं
तराद्वादशंगुला ॥ विस्तारे पातु कर्तव्या समाश्लक्षणा दृढा शुभा ॥ अन्यपक्षः ॥ नित्यहोमे तु कुंडस्याग्नेरखलात्रयसंयुते ॥ भूमेरु
र्ध्वं प्रकुर्वीत चतुर्विंशंगुलं शुभं ॥ मेखलाचोन्नता कार्यत्वे कै का चतुरंगुला ॥ द्यंगुलविस्तरे कै कारवातस्याद्वादशंगुला ॥
गृह्याग्निरसृणाशक्तवये ॥ शाकलः ॥ अग्निसंरक्षणे यस्य शक्तिर्यदि न विद्यते ॥ समिधारोपयेद्वाग्निं हस्तयोरथ वापि च ॥ अ
थ प्रयोगः ॥ लोकि काग्निं प्रतिष्ठाप्य कुंडे वा खंडिलेपि वा ॥ पाणिस्तं वा समिष्ठं वा वह्निसंयोजयेत्ततः ॥ अथ प्रत्यवरोहेति मे
त्रेणाग्निं समिष्ठितं ॥ पाणिस्तं वा च नेने निदध्याल्लोकि के ज्वले ॥ यथा विधिसुसंकल्पं कुर्याद्भ्याने हविर्भुजः ॥ पुर्याद्वाग्निं
परिस्तीर्य पुर्युक्ष्य च ततः परं ॥ पयः प्रभृति धे के च संकुर्याद्वाग्नि होत्रवत् ॥ दर्भे पासं सर्वज्वलयेत्तदपक्वं पक्वं च ॥ अधिष्ठिते श्रेयणे
पः प्रतिष्ठिते च न्नवारि च ॥ पुनस्त्रीज्वलतानेन परिहृत्य प्रहृत्य तत् ॥ पयो प्रियंगु सर्पिश्च होदनं दधित्तुला ॥ सोमस्ते लसो
ब्रीहि द्वादशैते तिलायवाः ॥ पयश्चादीनि च तारि विदुः पक्वानि याज्ञिकाः ॥ दध्यादीनामपक्वानां नाधिप्रयणमिच्छते ॥ स्मृत्य
र्थसारे ॥ प्रियंगु ब्रीहि शमा काना वाराश्च तथा यवाः ॥ यावया वन्नलाश्च गोधूमा औपासन शुभावह ॥ शालिशामा कनी वरा
गोधूमा ब्रीहयो यनाः ॥ स्वरूपेणैव होम्याश्च स्वरूपेणैव वेतिलाः ॥ कारिका ॥ ब्रीहीणां च यवानां च चतुःषष्टी रथाहुतिः ॥
तिलानां तु तदधं स्यात्तदधं स्यात्तदधं तेन तु ॥ द्रव हविः स्क्रवेणैव पाणिना कठिनां हविः ॥ जुहुयाद्ग्नये स्वाहा सूर्याया प्रतरे वच ॥ ध्यात्वा शं द च तु
ने ॥ शाकलः ॥ अग्निं प्रक्षालितान् शुभ्रान् तंतुलान् अग्निसंस्कृतं ॥ जुहुयाद्ग्नये स्वाहा सूर्याया प्रतरे वच ॥ ध्यात्वा शं द च तु

थ्यं तं प्रजापतय इत्यथा ॥ स्वाहाकारेण वैकुंठा कुर्यात्परिस्मोहनं ॥ औपासने कुते देवमंगुलीनां च वामतः ॥ वैश्वदेवे तथा वान्येषां
कुतीरयते कुनेत् ॥ पयसा ज्येन वा प्रातस्तेने वेत्याह वृत्तिरुत् ॥ पूर्वमंत्रस्तु सूर्याय स्वाहेत्यन्यसमं भवेत् ॥ शौनकः ॥ अग्नये चैव सू
र्याय प्रजापतय नित्यशः ॥ सौरैवैश्वानरे या वा समस्य सति पंचभिः ॥ आ - कामना परत्वमाला विधिः ॥ शंखाक्षमणयः श्रीदः स्फु
टिको मोक्षदः परः ॥ पद्माक्ष पुष्टिलक्ष्मीदारुद्रा क्षाभुक्तिमुक्तिदाः ॥ पुत्रजीवमवा पुत्रपशुधान्यसमृद्धिदा ॥ विदुमा वश्यधनदा सो
भाग्यार्थश्च मोक्षिका ॥ पापहयाः कुशामयाः कामदाः स्वर्णरोषजाः ॥ प्रवालमुक्तास्फटिकैः जपेत्कोटिफलप्रदं ॥ तुलसीमणिना
येन गणितं चाक्षयं भवेत् ॥ रुद्राक्षमणिना चैव ह्यनंतफलमश्नुते ॥ अक्षरुद्राक्षधारणं ॥ रुद्राक्षानुककं वदेशे दशमपरिमिता
न ॥ मस्तके विंशतिदंष्ट्रकं कर्णप्रदेशे करयुगल गताद्वादशाद्वादशौ च ॥ जालारिद्रोः कलाभिः नमते युगकृतेने कमे
कं शिरवाया वक्षस्येष्टादिकयः कलयति वशतः स्वयं नीलकंठः ॥ अथ संध्योपासनं ॥ शौनकः ॥ सायं प्रातरुपस्थानं कुर्या
न्मंत्रैर्यथाक्रमं ॥ जाते वेदस इत्येका तं योरावृणीमहे ॥ नमो ब्रह्मण्य इत्येतैरुपति धे द्विशं प्रति ॥ उत्तमे चानुवाके न गायत्री च वि
सर्जयेत् ॥ प्रसंगतो मध्याह्न संध्यो चेत ॥ अत्वार्यः ॥ कुर्यान्माध्याह्न की संध्यो ब्रह्मयज्ञादनेतरं ॥ संगवा इध्वं मे वाहुः ॥ भवेदवा
गयथापि वा ॥ विश्वामित्रः ॥ कुर्यादध्वं तु मध्याह्ने प्रक्षिपेत्स इत्त वा ॥ आरुह्यो नेति मंत्रेण गायत्र्या चेतिकेन च ॥ उपस्थानं तु मध्या
ह्ने कुर्यात्सूर्यस्य संमुखः ॥ इत्यमिति वै विच्यं देवानां मित्यनेन च ॥ अथाभिवादनं ॥ आत्मपादौ तथा भूमिं स्पृष्ट्वा सध्याभि
वादनं ॥ नक्षत्रवतथा सूर्यं न जानेत्यतिवादयेत् ॥ विश्वादर्शः ॥ पूर्वन्नाम्नाभिवाद्य पितृवदिह भवेत्तानदः श्रोत्रियस्तु न्यष्टज्या
यांकनीयानुपि भवति तदामानुला का पितृव्यः ॥ जुह्वन्मृत्योपि वज्र्यः कुशसलिलसमिपुष्यपाणि स्वयं वा सुधाधा वलुद

कथापतशठकृतप्रणम्योपवासः॥ स्मृत्यर्थसारे॥ ज्येष्ठचाथकनिष्ठवासंध्यांतंवाभिवादयेत्॥ कर्जयेत्सुतंशिष्यं दोहि
 त्रंदुहितुःपतिं॥ नायणः॥ नयेद्देवमधीतारंपदक्रमसमन्वितं॥ सारण्यं ब्राह्मणं सांगं कनिष्ठं चाभिवादयेत्॥ नित्यं वेदमधीता
 रं मध्यापयतमेव च॥ अनधीतो न मस्कर्यज्योष्ठावापिकुनीयसां॥ वज्र्यानाह॥ वमंतं जभमाणं च कुर्वंतं तं धावनं॥ अभ्य
 तं शिरसं स्नानं कुर्वन्ति नाभिवादयेत्॥ दूरस्थं जलमध्यस्थं धावतं धनगर्वितं॥ उन्मत्तं वधिरं मूकं मंधं च नाभिवादयेत्॥ औपा
 सनविधिः॥ तत्रेदं सूत्रं॥ पाणिगृह्णादिगृह्यपरिचरेदिति॥ तत्राहो होमकृन्नाह॥ होमो मुख्याय जमानः पत्नी पुत्रश्च कन्य
 का॥ कुरविकुशिव्यो गुरुर्भ्राता भागिनेयः सुतापतिः॥ एतैरेव कृतयतुतद्भुतं स्वयमेव हि॥ कार्या ज्ञेत्कारणोत्कर्त्ता स्वयं कर्तुं न
 शक्यते॥ होमं कुर्यादनादौ चेत्त्यक्तं नुरनुज्ञया॥ यदि रथात्स तं कर्त्तुं कुर्वीतानुज्ञया विना॥ अस्मिन्नेसायं जुहोत्य
 दिते प्रातरिति ब्राह्मण॥ यत्सायं तनमारभ्य वह्निं परिचरेत्स्वयं सौरवैश्वानरीये वा सभस्य सति पंचभिः॥ सायमुपस्थाने॥
 अग्न्यायूषितिस्यभिर्द्वाभ्यामग्नेत्त्वमित्यर्थः॥ कुर्यात्सायमुपस्थानं प्रजापते इति त्वय॥ सर्वान इति पंचर्चः प्रातरौपासनं ज
 पेत्॥ उदुत्यं चित्रं देवानां सुदयं च प्रजापते॥ अथ समस्य होमः॥ कालद्वये सक्तुश्चेद्देकस्मिन् काल एव वा॥ प्रागेवोक्ते
 न विधिना समस्य सायमाचरेत्॥ चतस्रश्चाहुतिर्हुत्वा तत्रेदं सायमाहुतिः॥ दे प्रातराहुतिः सायं होमं च कासमिध्यति॥ समस्य
 सायमारभ्य जुहुयात्सायमाहुतिः॥ परिष्विच्याहुती प्रातर्हुत्वा तु परिष्वेचयेत्॥ द्विः सायं होमं यन्मृज्यादि प्रातर्होमवत्कृत्वा
 उपस्थानं सकृत् कार्यं शेषं प्रकृतिवद्भवेत्॥ हविष्यान्नं द्विदेवत्यामिति सूर्यग्नौ देवतं॥ समस्य पंचभिर्ऋग्भिः प्राजापत
 इति त्वया॥ कुर्यादग्निरुपस्थानं सर्वत्राचमइत्यर्थः॥ अभिवाद्य जपेद्देवीयथा शक्त्याथवादश॥ भस्माभिधारणं कुर्यात्

मंत्रमुच्चारयेद्वा बाजपयज्ञः स्ववाचिकः॥ इति रुच्चारयेन्मंत्रं मंदमाद्यौ प्रचालयेत्॥ अपरैरश्वतः किं वित्सुपांशुजपः स्मृतः॥ विधा
 यचाक्षरेऽथ्याद्वर्णाद्वर्णपदात्पदे॥ शब्दार्थवित्तनेभ्यः कथ्यते मनसोजपः॥ मनसः सिद्धिकामानां पुत्रकाम उपशुक्रैः॥ वाचकं
 मारणे चैव प्रशस्तो जप इति॥ वाचकस्त्वेक एवास्या दुपांशु इति उच्यते॥ सहस्रं मनसा प्रोक्तं अन्वत्रिभ्यु नारदः॥ स्मृत्यर्थसारे॥
 ब्रह्मचारी गृहस्थश्च शतमष्टोत्तरं जपेत्॥ वानप्रस्थो यती चैव सहस्रादधिकं जपेत्॥ श्रौतकः॥ अष्टोत्तरशतं नित्यं मष्टविंशति
 मेव च॥ विधिना द्वा कं वापित्रिकाले संजपेद्विजः॥ अथ प्रादोषे जप संख्या॥ श्राव्यप्रदोषे दशैविगायत्री दश संख्याया॥ अ
 ष्टाविंशत्यनाध्याये सुदिने तु यथाक्रमं॥ अथ जपस्थानं॥ गृहे जपा समं विद्याद्वाष्टे शतगुणं भवेत्॥ पुण्यारण्ये तथारांसे सहस्र
 गणितं विदः॥ आयुतं पर्वते पुण्ये नद्यां लक्षमुदाहृतं॥ कोटिदेवा लये प्रादुर्भूतं विष्णुसंनिधौ॥ सूर्यस्याग्नेगुरोर्विदो दीप
 स्पस्य जलस्य च॥ विप्राणां च गवां चैव सन्निधौ शस्यते जपः॥ अश्वथमूलानां श्रित्य जप होमसुरार्चनं॥ असंख्यं फलमाप्नोति ब्र
 ह्मणो ब्रवनं यथा॥ अथ निविध्यः॥ पतितानां चांत्यजानां दर्शने भाषणे श्रुते॥ श्रुतोऽधो वातगमने भृगुणो जप मुत्सृजेत्॥ प्रा
 त्यावाचम्य वैतेषां प्राणायामेषां गंडकं॥ कृत्वा सम्यक् जपेच्छेषं द्वास्तस्य दिदर्शनं॥ नित्योपासनं सायमारंभणं सिद्धं॥ अथाहुति
 चारे तु प्रातरारभ्य विधिर्लिख्यते॥ उदिते जुहोतीति श्रुतेः॥ अथाचमनः॥ कालमाह॥ लेखामात्रं दृश्येते रस्मिभिश्च समन्वि
 तः॥ उदितं तं विजानीयात्तत्र होमो विधीयते॥ संग्रहे॥ हस्तादूर्ध्वं रविर्यावद्भवं हित्वा नगच्छति॥ तावदेव हिकालो यं प्रातस्तु
 दिति होमिनां॥ प्रातर्होमो नद्यास्तु सायंतु न वनादिकाः॥ होमकालः समुद्दिष्टो मुनिभिस्तत्तद्विधिभिः॥ अथ रुद्रिलादिः॥

वृहत्सामेष्टैवेवथा॥ ललातैर्देहदये बाहो मस्तके च यथाक्रमं॥ होमकालेपि कुर्वीति त्रिपुंड्रं भस्मधारणं॥ मानस्तोकेति मंत्रे
ण केचिदाकुर्मनीषिणः॥ प्रतेपदरणीतत्र पाणिवायुगपतपेत्॥ अयंतयोनिः समिधां याते अग्नेकराबुभौ॥ तथा च श्रोतस्
त्रे॥ अयंते योरित्यरणिं गार्हपत्ये पतिपतेत्यापि वायाते अग्नेयज्ञियेनेति॥ तथा च स्मृतिः॥ अश्वत्थं समिधं वापिशमीस
मिधमेववा॥ तदभावे यथा चान्यः समिधः प्रतपेत्तु बुधः॥ पालाशः रवादिरोश्वत्थः शम्यदुंबरजशमीन्॥ अपा मार्गर्कदू
र्वाश्च कुशाश्चेत्यपरे विदुः॥ सत्वचः समिधः कार्या जलजुलक्षणा समास्तया॥ शस्ता दशांगुलस्तस्यास्युः द्वादशांगुलकास्तुवा॥
षापमा संस्था छमी ग्राह्यारवादि रंनुत्रिमासकं॥ मासत्रयंतु पालिशेत्तु श्वयो हरहः स्मृतः॥ दिनमेकमपामार्गग्राह्याश्चार्क
स्तथैव तु॥ औपासने शुभाप्रोक्तास्त्रिदिनं स्यादुदंबरः॥ एतेषामप्यभावे तु कुशा इत्यपरे विदुः॥ मासमेकं कुशो ग्राह्यो दूवा
स्यात्सद्य एव तु॥ शयः शमी च पालाशं सप्ताहमिति केचना॥ वृदादयोऽपि ग्राह्यास्त्युः केचिद्यज्ञविदो विदुः॥ प्रयोगपारिजाते॥
अकाले यत्कृतं कर्म कालं प्राप्य पुनः क्रिया॥ कालातीतं तु यत्कुर्यादकृतं तद्विचक्षते॥ यत्कर्म क्रियते मोहाद्यत्काले केनचिदि
हि॥ काले प्राप्ते पुनः कुर्यात्कृतं वापि हि कर्म तत्॥ संध्योपासनादीत्यर्थः॥ कृतद्वारे न तिष्ठेत्तत्क्षणमथ्यं विना विना॥ यदि
तिष्ठेत्ततो ब्राह्मणततश्च पतितो भवेत्॥ अथ वैश्वदेवविधिः॥ तत्रेदं गृह्यं॥ अथ सायं प्रातः सिधुस्पृहविष्यस्य जुहुयादग्निहो
त्रदेवेभ्य इति॥ स्मृत्यर्थसारे॥ गृहस्थो वैश्वदेववारव्यं कर्म प्रारभते दिवा॥ अन्नस्य चात्मनश्चैव संस्कारार्थमितीयते॥ कोद्रव
वरकं माषे मसूरं च कुलीशकं॥ कांजिपकं परान्नं च वैश्वदेवं तु वर्जयेत्॥ कारिका॥ गृहस्थो वैश्वदेववारव्यं कर्म प्रारभ

तेदिवा॥ तंचनोस्पत्रितिकृद्गवदचनंयथा॥ औपासनाग्निमन्नंवासमीध्यायहविर्भुजं॥ पर्युह्यपरिषिच्यग्निमलेक
 त्यचपूर्ववत्॥ हविष्यंपक्मादद्यात्तुअधिप्रित्यानलेचतत्॥ प्रोक्ष्योद्वास्याकृताभ्यक्ततदभावेऽबुनापिवा॥ सायणी
 ये॥ अन्ताभावेप्रवासेचतुलानोषधीस्तुवा॥ पयोदधिघृतंवापिकंदमूलफलानिच॥ मजयदेवयसादौजलंवापत्सु
 वाजले॥ द्रवंस्क्रवेणहोतव्यपाणिनाकठिणंहविः॥ संगृह्याहुतिमेकैकामेकैकामाहुतीहुनेत्॥ स्वाहाकारेणचैवाग्नौत
 त्सर्वत्यागपूर्वकं॥ अन्यत्रकुरुतेयस्तुहुतंतस्यवृथाभवेत्॥ शोनकःत्रेधाविभज्यसिद्धान्नंविःप्रोक्ष्यपुरतःस्थितं॥ हवि
 र्यदेकपात्रस्थंमध्येदेवंतयोतरे॥ भौतिकंपितृकंयाम्येमानुष्यंचान्यपात्रके॥ देवभूतपितृणांचततद्भावेभवेक्रमात्॥
 उत्तानेनतुहस्तेनगुष्ठेणपीडितं॥ सहतांगुलिपाणिस्तुवाग्यतोब्रुह्मयाद्विः॥ हुत्वाहस्तेनैस्सूर्यायत्यादिभिर्दशभिस्त
 थाभूतयज्ञेप्रकुर्वीतद्यग्नेरुत्तरदेशतः॥ एभिर्भूमिबलिंदत्वाप्राक्संस्थांस्तान्निरंतरात्॥ मुक्तांतरालंप्राक्संस्थानंतद
 त्याभिहेतात्॥ इहापिभवतिस्वाहाकारेणपितृयज्ञके॥ अग्न्योहताबलेःप्रत्यगिंद्रयेतिबलिंहेत्॥ उदगेंद्रबलेरिंद्रपु
 रुषोन्म्याबलिंहेत्तयमायेतंतरालस्यहेदक्षिणातोबलिं॥ याम्याद्वलिरुदग्यमपुरुभ्योबलिंहेत्॥ प्राच्यांब्रह्मबल
 हुत्वाचारुणायेतिमंत्रितः॥ अस्मादुदकवरुणपुरुभ्योवैबलिंहेत्॥ सोमायेत्यंतरालस्यहेदुत्तरतोबलिं॥ सोम्याद्व
 लेरुदकसोमपुरुभ्योबलिंहेत्॥ यजंतस्त्वाहवास्त्वंतान्बलिंहेत्तान्निरंतरान्॥ भुक्तांतरालमिंद्रदिदिग्देवानांबलि
 हेत्॥ ऐंद्रादिबलितःप्राच्यांग्रहास्यापौरुषोबलिः॥ अंतरालेबलिंहुत्वाशिष्टैर्मंत्रैरतःपरं॥ रक्षाभ्य इतिसर्वासांब

गृहद्वारादिपुष्पपेत् ॥ चंडालपतितादिभ्यो भूतयज्ञनशेषतः ॥ शुक्लितबलिदाने भूतयज्ञविधानं शिविभिपरमविशेष-
 श्चत्सोवर्गीये ॥ अजगृधतुरगाद्यैः स्नानमिदेषु दद्यादिह वदति वासिष्ठोऽशौनको नित्यज्ञे ॥ सूर्यादिदशभिर्मंत्रैः कुत्वा तु प-
 रिषिचयेत् ॥ ततो व्याहृतिभिर्कुत्वा तु दग्रे बलिं हरेत् ॥ प्रागादीनां पर्यंतं मर्मुत्पत्यैर्महीतले ॥ वदरीफलमात्रान्न-
 घ्नत क्षीरसमिचितं ॥ सूर्यादिवास्तु पर्यंतं नैरंतर्यं तातान् हरेत् ॥ पूर्वपश्चिमभोगतु प्राक्संस्तं बलिमाहरेत् ॥ दक्षिणे-
 तरभागे तु दक्षदक्षसंस्तं बलिं हरेत् ॥ चक्रमध्ये तु पंचानां प्राक्संस्तं ब्रह्मपौरुषे ॥ दक्षिणे चैव विप्रैः सर्वभ्य इति पश्चमे ॥
 उत्तरे च दिवेत्यादि नक्तनक्तमित्यादिना निशि ॥ इशान्यां तु बलिं चक्रादक्षेभ्योथ बलिं हरेत् ॥ तथा तृतीयभागा चत्याग्र-
 ये निनयेधविः ॥ अपसव्यं स्वधेत्यादि मंत्रेण पितृतीर्थतः ॥ नामगोत्रं समुच्चार्य बलिं हरेत् ॥ तच्च तृतीयं दद्यात्ततो द्विज-
 पितृयज्ञान्तं शेषेण तथा नैर्ऋत्यकोणके ॥ पश्चाद्वायव्यकोणे तु भुने बलिं तथा हरेत् ॥ स्वाहाकारश्चोपवीति पितृती-
 र्थनततयोः ॥ द्वित्रियामशबलौ चैतौ श्वानौ देवप्रणेदितौ ॥ देवत्वं वा पितृत्वं वायाम्या दद्याद्बलिं सुधीः ॥ द्वात्रिंशन्मंत्रके चैते-
 गृहमध्ये तु दत्त्वादि दक्षयज्ञसूचः ॥ सिंहादिभ्यो बलिं दद्यात्समंतात् पूर्वतः क्रमात् ॥ देवयज्ञान्तं शेषेण वायसेभ्यो ब-
 लिं हरेत् ॥ नपश्येद्बलिवीरदत्त्वा गृहं बलिं द्विजः ॥ स्वयं नैव हरेन्मोहादुदरे स्त्रीविनश्यति ॥ चंडालपतितेभ्यश्च पि-
 तृयज्ञान्तं शेषतः ॥ वायसेभ्यो बलिं रात्रौ नैव दद्यान्महीतले ॥ ये भूताः प्रचरन्तीति पात्रे दद्याद्बलिं सुधीः ॥ इयं कुर्याद्दिजे-
 यज्ञान्दिवा नक्तं च नित्यज्ञः ॥ वैश्वदेवं दिवानक्तं न भवेच्च पृथक् पृथक् ॥ प्रातरे वदिरात्रत्याकर्त्तव्यं स्मृतिशासना-

तः ॥ सूर्यादिभ्यो कुनेत्पूर्वमग्न्यादिभ्यस्ततः परं ॥ कुत्वा व्याहृतिभिः पश्चाद्भुतयज्ञस्तथैव च ॥ शङ्खपितृयज्ञस्तथैवेति ॥ उपस्था-
 ने सकृत्कार्यं सकृदेव गृहे बलिं ॥ दद्याच्चैवायसादिभ्यो भूतेभ्यश्च बलिं सकृत् ॥ असंस्कारप्रतीताश्च द्वारे तिष्ठन्ति ये मम ॥
 ते सर्वे तृप्तिमायां तु दवीधौ तेन वारिणा ॥ विभक्तवैश्वदेवं ॥ साग्नेयोप्येकपाकाशु पुत्रभ्रात्रादयो यदि ॥ नष्टथ कुवैश्वदेव-
 स्युः स्वपाकान्निर्वपेद्यदि ॥ एकपाके निवसतां पितृदेवा द्विजार्चनं ॥ एकं भवेद्विभक्तानां तदेव स्यात्पृथक् पृथक् ॥ कारिका ॥ कु-
 र्यात्स्नानकश्चैदं पृथक् पाकी भवेद्यदि ॥ अन्नाभावे च हरहः कर्त्तव्यं पायसादिना ॥ शाकलः ॥ अविभक्तेन संस्पृष्टे क-
 नापितुं यत्नतः ॥ देवायज्ञादिकान् सर्वान् लोकि केनोक्तं यदि ॥ संस्कारान्नाशिनः सर्वकार्या नित्यत्वं सिध्यते ॥ संस्पृष्टाभा-
 ते कुर्युः ब्रह्मयज्ञं पृथक् पृथक् ॥ होमसरथैश्च भोक्तव्यं मन्त्रेणोपासने द्रुतं ॥ अभ्यैश्वेव न भोक्तव्यं भोक्तव्यं लोकि के-
 तं ॥ अथाग्निं वैश्वदेवः सायणीये ॥ साग्निकः पितृयज्ञान्ते बलिं कर्मसमाचरेत् ॥ संयद्दे ॥ कुत्वा व्याहृतिभिश्चान्नं कुत्वा शा-
 कलकादिभिः ॥ भूतेभ्यश्च बलिं दद्यादन्नमश्नात्यनग्निमात्रं ॥ धत्वा गुह्ये न स व्यस्य ब्रह्मसूत्रं करस्य तु ॥ दद्यादन्नं वैश्वदेवे पित-
 र्भ्यः सपितापितुः ॥ अनाग्निकस्तु यो विप्रश्चान्नं व्याहृतिपूर्वकं ॥ कुत्वा शाकलमंत्रेण शेषं काकबलिं हरेत् ॥ अन्नं व्याहृतिभि-
 र्कुत्वा मंत्रैः शाकलशाकलभ्रातृजैः ॥ प्रजापते हविर्कुत्वा पूजयेदतिथीं स्ततः ॥ अथ स्तुतकेत्याज्यं ॥ वैश्वदेवतथाश्वाध्वं-
 ह्ययज्ञं च स्तुतके ॥ न कुर्यात्स्वयमन्यैश्च कारयेन्न च सर्वदा ॥ स्मृत्यर्थं सारे ॥ कुर्यात्पंचमहायज्ञान् नित्यज्ञाः स्तुतकं पिना ॥
 नित्यं निमित्तिकं काम्यं स्तुतकेऽपि न हापयेत् ॥ नित्यमोपासनो नैमित्तिकमुपरागेऽनानदानादिकं ॥ काम्यमाश्वयुजि च-
 डिका पूजनं च सर्वथा न त्यजेदन्ये कारयेदित्यर्थः ॥ तथा च ॥ संध्यामिष्टिं च वामं यावज्जीवं समाचरेत् ॥ न त्यजेत्स्तुतके

वापिगदौ न त्वद्विजे द्विजः ॥ नित्यं नैमित्तिकं काम्यं यत्त्वकर्म प्रचोदितं ॥ सूतकादिनिमित्तेषु हावयेन्न तुहापयेत् ॥ सूतके
 मृतके चैव त्वद्विजे द्विजः ॥ प्रवासादिनिमित्तेषु हावयेन्न तुहापयेत् ॥ सूतके तु स मुत्पन्ने स्मार्तकर्म कथं भवेत् ॥ पि
 उयं चरुं होमं सगोत्रेण कारयेत् ॥ पिंडयज्ञं पिंडपितृयज्ञं च ररुज्जलीपाकं होमनित्योपासने चान्येन कारयेदित्यर्थः ॥
 अथ ब्रह्मयज्ञः ॥ यत्त्वाध्यायमधीते स ब्रह्मयज्ञ इति सूत्रं ॥ स्मृतिः ॥ प्रायश्चेत्संगवाद्धर्मं मते वानित्यकर्मणः ॥ अथ वा वै
 श्वरेवंते ब्रह्मयज्ञस्त्रिधा स्मृतः ॥ इति कालत्रयमुक्तं तस्मात्तरे ज्ञातव्यं ॥ आश्वलायनानां कालमहः ॥ शौनकः ॥ आव
 र्त्तने गवात्पापः कुर्यात्पणितु बहवः ॥ ब्रह्मयज्ञं प्रकीर्त्तयित्वा माध्याह्निकीततः ॥ स्नानं कृत्वा तु मध्याह्ने द्विजः संध्यामुपास्य
 त् ॥ ब्रह्मयज्ञं ततः कुर्यात्तर्पणं तु द्विजातमैः ॥ अथ कारिका ॥ ग्रामात्प्राच्यामुदीच्यां वा यात्रादि कुर्यादिति हिता ॥ आपो वगा
 त्तु स्नाय (दुपवीत्येव स द्विजः ॥ धौतश्रुत्यां वरे कुर्यात्कर्मणि च मनंततः ॥ दर्भान् बहून् श्रुचौ द्दशे प्रागग्रान् स्तृपातथा ॥
 आश्वलायनमैः ॥ सव्यस्य पाणेरंगुष्ठप्रदेशे न्योस्तमध्यगा ॥ दक्षिणास्यांगुली न्यस्य च तस्योंगुष्ठवर्जितः ॥ तथा सव्यकरं
 गुष्ठदक्षिणांगुष्ठवेष्टितं ॥ संबन्धमेव कुर्वीत न्यसेदक्षिणांते स्थितिः ॥ कारिका ॥ दर्भेषूपवसेत्कर्मण्यत्र प्राङ्मुख एव सन् ॥
 कृत्वा पृष्ठं करे सव्ये उत्ताने प्रादिगंतुलैः ॥ शाकलः ॥ वामं संपातयेज्जंघं दक्षिणं स्यात्समुन्नतं ॥ बीचप्रागंगुलं तेन सहा
 ध्यादक्षिणं करे ॥ ऊर्ध्वं तिर्यग्धात्ताद्वानेक्षते यदि चाक्षणि ॥ संमूलयेन चात्मानं समाहितमना भवन् ॥ सूक्ताद्यनभित्तं पूर्व
 मभिसंधाय शक्तितः ॥ ॐ पूर्वा व्याहृतिः तिस्रसमस्तस्तु सकृद्देह ॥ पश्चात्तर्धर्चवा सर्वसामि वित्री विवेदेदथा ॥ पूर्वाभि
 सहितं यावते द्वेधीत्यसमाहितः ॥ अग्निमील इतीत्यादीन् वेदांश्चापि सशक्तितः ॥ नमो ब्रह्म इत्येतां त्रिरुक्ता प्रणवं वेदे

लिभुत्तरतो हरेत् ॥ भूतयज्ञो यमुदितः प्राचीनावीत्यतः परं ॥ स्वधापितृभ्य इत्युक्ता दक्षिणास्यां तु निर्वपेत् ॥ पितृयज्ञेन मुदि
 तो नक्तं चैतच्च यं भवेत् ॥ अथ यज्ञो मनुष्याणां कर्तव्यः सनकादिनां ॥ आग्नावेवाथवान्यत्र केचिदाहुर्मनीषिणः ॥ शौनकः ॥
 त्रिधा विभज्य सिद्धानं त्रिः प्रोक्ष्य पुरतः स्थितः ॥ हविर्देये कपात्रं मध्ये देवं तथोत्तरे ॥ भूतिकुपैत्कं याम्ये मनुष्याश्चा
 न्यपात्रक ॥ आयुरारोग्यकामो वा धजाकारं बलिहरेत् ॥ मृत्युरोगविनाशार्थं नराकारं बलिहरेत् ॥ आयुरारोग्यसो
 भाग्यं पुत्रविद्यापशूस्तथा ॥ कामां श्रीधर्ममोक्षार्थं चक्राकारं बलिहरेत् ॥ आयुरारोग्यसो भाग्यं पुत्रविद्यापशूस्तथा ॥ कामां श्री
 धर्ममोक्षार्थं चक्राकारं बलिहरेत् ॥ चक्राकारं मथाष्टरं कुर्यादग्निं समीपतः ॥ प्रागादिशानपर्यंतं मुगुल्यग्रेर्महीतले
 बदरीफलमन्नं तत्तद्वृत्तक्षीरादिमिश्रितं ॥ प्रागादिशानपर्यंतं नैर्यतं घणता बहरेत् ॥ इन्द्रायेंद्रपुंस्तुभ्यः प्राचीं प्राक् सस्तु
 सोमायेति तथोत्तरं ॥ चक्रस्य मध्यदेशे तु ब्रह्मणो बलिमाहरेत् ॥ अथ पूर्वतथा ब्रह्मपुरुषेभ्यो बलिहरेत् ॥ ब्रह्मणा दक्षिणां
 देशे वैश्वदेव बलिहरेत् ॥ ब्रह्मण पश्चिमे देशे सर्वभ्यो भूतये तथा ॥ ब्रह्मणः आत्तरे देशे दिवाचारभ्य इत्यथा ॥ रसोमो
 इत्युत्तरतः स्वधापितृभ्यो नममेत् ॥ चक्रस्य नैर्ऋते देशे त्रयामाय च बलिहरेत् ॥ चक्रस्य वायुकोणे तु वा बलाय बलिहरेत् ॥
 चक्राकारेण यो विप्रः सदा भूतं बलिहरेत् ॥ सर्वपापविनिमुक्तो विष्णुसायुज्यमाप्नुयात् ॥ पितृयज्ञस्य शेषेण नरयज्ञमथा
 चरेत् ॥ पुंश्चरस्य प्रमाणान्नेमन्यपात्रे सकृद्वरेत् ॥ अक्षतो दकहस्तेन चोपवीति निवेदयेत् ॥ योगिभ्यः सनकादिभ्य इ
 दमन्नं नैमिति च ॥ तदन्नं विप्राय कुर्यात्तद्वृत्तं बलिं न च ॥ अन्नशुद्धिं बलिं ह्यायुरन्नं होमं नैलियते ॥ देवयज्ञान्न दोषेण

त॥ आर्षं छोदांसि वैतद्वधे तर्पणकर्मणि॥ शौनकः॥ आचम्य बह्वचः कुर्याद्ब्रह्मयज्ञं च तर्पणं॥ ततो निष्पीडयेद्दस्त्रं धुपवीतिसमा
 चरेत्॥ समाचम्य यजुशारवी ब्रह्मयज्ञं समाचरेत्॥ पुनराचम्य देवादीन् संतर्प्य पुनराचमेत्॥ अपांसमीपमागत्य तर्पयेदथ
 देवतान्॥ अन्वारब्धेन सव्येन दक्षिणेन तु पाणिना॥ एवमन्तानि तृप्यंतु चेत्येतेः प्रतिमंत्रकं॥ त्वेनैवाथ परस्मैपदेन वचने॥ सिं
 चेत्प्रजापतिस्तृप्यत्विपपो देवतीर्थतः॥ धातुस्मृत्स्विर्यथा लिंगमंत्रांतेषु प्रयुज्यते॥ मंत्रैः वा तर्चितस्तृप्यत्विप्पादिभिरतः परं॥
 प्रतिमंत्रं निवीतीतु तर्पयेद्दक्षितीर्थतः॥ देवतास्तर्पयित्वाथ वा तर्चिः प्रभृतीन् तथा॥ ऋषीन् द्वादशं संतर्प्य सनकादींश्च सत्यैव
 प्राचीनावीत्यथेदानीं तर्पयेत्पितृतीर्थतः॥ सुमत्वित्यादिभिर्मंत्रैः प्रतिमंत्रं च पूर्ववत्॥ द्वितीयांतेषु मंत्रेषु तर्पयामि पदं वेदेत्य
 पितरं वाथ शर्मणां गोत्रं संतर्पयेत्कृमात्॥ तथा चारिविलसंहितायां॥ तर्पयेत्पितृन् स्त्रीनां दौ ततश्चैव तु मातरं॥ साप
 त्तमातरं पश्चात्पितामाद्यादिकान् क्रमात्॥ आदौ पिता तथा माता सापत्नजननी तथा॥ माता महासपत्नी का आत्मप
 त्नी ततः परं॥ सुतभ्रातृपितृव्याश्च मातुलाः सहभार्यकाः॥ दुहिता भगिनी चैव दौहित्रो भगिनेयकाः॥ पितृषु सामातृषु सा
 म्भुरोगुरुरित्यथा॥ एते स्फुः पितरस्तीर्थे तर्पणं च महालये॥ याज्ञवल्क्यः॥ सर्वेण भ्योजनं देवं तत्तु पूर्वोक्तसारतः॥ नामगो
 त्रस्वधाकारैस्तर्पयेद्बुधर्वशः॥ स्मृत्यर्थसारे॥ वसुरुद्रादित्यरूपांश्चाध्यायेत्तर्पयेत्पितृन्॥ नामगोत्रस्वधाकारैस्तर्पयेत्तर्प
 येत्कृधीः॥ ऐकैकमंजलिं देवा द्वादौ सनकादयः॥ अहंति पितरस्त्रीस्त्रीस्त्रियश्चैकैकमंजलिं॥ मातृमुख्यश्च याति स्तः
 तासामप्यंजलिं त्रयं॥ दद्यादेकैकमन्यासो रस्त्रीणां चैवांजलिं बुधः॥ पितृणां चैव देवानां जले दद्याज्जलो जलिं॥ ति

लतर्पयुतंतोयं स्वधया यत्र दीयते ॥ ततो यममृतं भूत्वा पितृणां दत्तमक्षयं ॥ भूसौ यस्तर्पणं कुर्याच्छोहे कांसे च मृन्मये ॥ तर्ज
न्यंगुष्ठयोगेन सूपुत्रः पितृघातकः ॥ स्थले वापि शुचौ देशे कुशे ॥ स्तीर्णे धुभाजने ॥ ताम्रादिके च पर्णे वा तर्पयेत्सीतले जले ॥
पाणिनैः कर्तुं प्रोक्तं दर्भैः शतगुणं ततः ॥ अक्षय्यं रज्जुपात्रेण पितृणां तर्पणं भवेत् ॥ तर्पिते येन तीर्थे न गृहीयते न वैजले ॥
अन्यथा कुरुते यस्तु न रक्तप्रतिपद्यते ॥ अथ तिथिस्तर्पणं ॥ विवाहे चोपनयेन च स्नाने च यथाक्रमः ॥ वर्षमर्धं तदर्थं तु ने
त्येके तिलतर्पणं ॥ सप्तम्यां रविवारे च जन्मर्क्षदिवसे शुचि ॥ गृहे निषिद्धं सलिलं तर्पणं सर्वदा पितृ ॥ भानुवारे भौमवारे न दाभ्य
गुमघास्तु च ॥ रात्रौ दशम्यां सप्तम्यां भरण्यां कृतिकां शुचि ॥ अथ नक्षत्रे चैव चतसृषु युगादिषु ॥ पिंडदानं मृदास्नानं न कु
र्यात्तिलतर्पणं ॥ अर्के शुक्ले त्रयोदश्यां मध्यायां निशिसंध्ययोः ॥ गृहे मृता हेतुजन्मर्क्षे न कुर्यात्तिलतर्पणं ॥ पवित्रं कौशिकं
ताम्रं रजतं हेममेव च ॥ धारयेद्दक्षिणे ॥ पाणौ पवित्रं चोत्तरोत्तरं ॥ तिलानामप्यभावे तु सुवर्णं रजतान्वितं ॥ तदभावे तु कुर्वी
तदर्भैर्मैत्रैश्च तर्पणं ॥ इदं तु नित्यविषये ॥ अथ विशेषः कथ्यते ॥ प्रेतपक्षे व्यतीपाते संक्रांतौ तिथिपर्वसु ॥ निषिद्धो हिति
थौ वारे कर्तव्यं तिलतर्पणं ॥ उपरागे व्यतीपाते गंगायामथ पर्वणि ॥ आदित्यादिनिषिद्धे पिकृतं व्यं तिलतर्पणं ॥ नद्योर्जा
र्यविशेषेषु प्रतकार्यं तथैव च ॥ निषिद्धे यदि ने कुर्यात्पिंडदानं तिलोदकं ॥ प्रतपक्षे च गंगायामुपरागे तथैव च ॥ कृताह
हेपि कुर्वीत तर्पणं तिलसंयुतं ॥ व्यतीपाते च संक्रांतौ युगामन्वंतरादिषु ॥ तर्पयित्वा पितृन्यश्चाष्टाक्षं कुर्यात्प्रयत्न
तः ॥ पक्षश्राद्धे हिरण्ये च पश्चादद्यात्तिलोदकं ॥ तथा चैवाष्टकाश्राद्धे श्राद्धे चैवानुमासिके ॥ कृत्वा तु मासिकं श्राद्धं स

निस्तारयति दुर्वाञ्चमहतश्चैव किल्बिषात् ॥ इति श्रीनारायणमहविरचितायां धर्मप्रवृत्तौ शौचादितर्पणांतं प्रकरणं समाप्तं ॥
 अथ दिवातीत कर्मण्याह ॥ नक्तानि प्रमादाच्च प्रातः कर्मणि विना निच ॥ रात्रौ वपि च कार्याणि विना सौचं च तर्पणं ॥ दिवोदितानि क
 र्माणि प्रमादादृक्तानि वै ॥ शर्वर्याः प्रथमे पादे तानि कुर्याद्यथाक्रमं ॥ रात्रौ प्रहरपर्यंतं दिवा कर्मणि कारयेत् ॥ अबगाहं च सौरं च
 ब्रह्मयज्ञं च वर्जयेत् ॥ दिवोदिताः क्रियाः कार्यरात्रौ वपियथाक्रमं ॥ अबगाहं विना सौरं ब्रह्मयज्ञं च तर्पणं ॥ केचिद्रात्रावपि ब्रह्मवि
 दुषेयज्ञमिच्छति ॥ ग्रामे मदनस्वाध्यायमधीयीत दिवानक्तं वेत्तापस्तं बविषयं ॥ तथा च स्मृतिः ॥ आचार्योः केचिदिच्छंति रात्रावपि तर्प
 णं ॥ ऋग्यजुःशारि वनामेवनान्येषां विधीयते ॥ मध्याह्नसमतिक्रान्ते सायंकाले भवेद्यदि ॥ सायं संध्यासु पास्यादौ संध्यामध्याह्नि
 कीततः ॥ सायंकाले व्यतीतश्चेदस्तं याते दिवा करे ॥ कुर्यादावर्तनी संध्यां समारभ्य यथाक्रमं ॥ आवर्ततो मध्याह्नास्तस्येयं संधेत्य
 र्थः ॥ कुर्यात्तावर्तनी संध्यां रात्रौ वपि न दुष्यति ॥ दद्यादध्वं तु गायत्र्या सौरसूक्तं विवर्जयेत् ॥ मध्याह्नसंध्या रात्रौ चेत्प्रमादात् क्रि
 यते यदि ॥ सौरस्थाने जपेत्सूक्तं सौरवैश्वानरीयकं ॥ अथ देवतार्चनं ॥ अग्नौ चैवाथ वास्तव्यं प्रतिमायां जलेपि वा ॥ पूजयेद्भक्ति
 भावेन प्रत्यहं परमेश्वरं ॥ नारायणं महादेवमादित्यं गणनायकं ॥ शक्तिश्चैवाथ पंचैता प्रत्यहं पूजयेद्भजः ॥ देवतास्थापयेद्दीर्घा
 वरे प्राङ्मुखं दिषु ॥ ग्रहादौ जंगमे वापि स्थापयेत्प्रत्यगाननाः ॥ अभीष्टदेवतां मध्ये स्थापयेत्तान्यथाक्रमं ॥ यदा मध्ये भवेत्तु
 रीशान्या पूजयेद्गिरिं ॥ आग्नेयां पूजयेत्सूर्यं नैऋत्यां गणनायकं ॥ वायव्यां पूजयेद्देवीमित्येतान्वै यथाक्रमं ॥ तथा च संग्रहः ॥
 शोभो मध्याह्ने हरी नहरम्ह देव्या हरौ शंकरे भास्वे नागस्तुतारवै हरगणेशां जां विकां स्थापिता ॥ देव्यां विष्णुं हरै कदं तरवयो लं
 बो देण जेश्वरे नार्मीः शंकरभागता निष्ठुभदा ज्यस्तास्तु हा नि प्रदा ॥ अथागमविषये प्राचीत्कथ्यते ॥ पूज्य पूजकयोर्मध्ये पू

र्वमित्यभिधीयते ॥ नैशानं पूजकापेक्षं पूज्यं पेक्षंतु तद्भवेत् ॥ देवस्य मुखमारभ्य दिशं प्राचीं प्रकल्पयेत् ॥ तदादि परिवाराणां मंगाद्या
 चारणं क्रमात् ॥ यस्मिन् चिबस्वान् विषुवत्कदेति प्राचीं तितां वेदविदो वदंति ॥ मध्ये पुनः पूजक पूज्ययोश्च सदागमज्ञाः प्रवदंति संतः ॥
 मुख्येषुष्पां जलं दत्वा गणेशाद्यर्चनं भवेत् ॥ गणेश एव मुख्यश्चेत्तत्र सूर्यं क्रमाद्भवेत् ॥ गणेशाकौ समभ्यर्च्य शौबो विष्णुः प्रपूज
 येत् ॥ अर्चयेच्च शिवं पश्चात् शिवमोदोत्तुवैष्णवः ॥ ततो विष्णुततो दुर्गा एव स्यादर्थं क्रिया ॥ अर्चयेद्देवं विप्रश्च शिष्टाचारो य
 था भवेत् ॥ हैमराजं तताश्चाणां सर्वेषामर्घ्यभाजनं ॥ शिवसूर्योपरित्याज्यं शंखेन्यत्र प्रज्ञासते ॥ आवाहनासनं पाद्यं मर्घ्यमाचम
 नं भवेत् ॥ स्नानं वस्त्रोपवीतानि गंधपुष्पचक्षुपकं ॥ दीपनैवेद्यतो ब्रूलैर्ग्राह्यैर्विषजने ॥ प्रत्यक्षा पूजयेद्देवं स्थापयेत्पौसवेण
 च ॥ शालग्रामे स्थापयेत्तन्नावाहनं विस्मृतं ॥ ३ ॥ लग्रामशिलायां तु नित्यं संनिहितो हरिः ॥ स्थापयित्वा र्चयेद्देवं यदि छेपु
 ण्यमात्मनः ॥ चर्मण्योष्टिकमायासेषाणां नोपवेशयेत् ॥ स्नानं वस्त्रे च नैवेद्यं दद्यादाचमनीयकं ॥ अंगलं च जीर्णं च वस्त्रं
 देवेन चार्पयेत् ॥ नागुल्यामर्दयेद्देवं धाधुष्यं समर्पयेत् ॥ कशग्रैर्नक्षिपे तोयं वज्रपातसमं भवेत् ॥ जलं पृथुपितं त्याज्यं पात्राणि
 कुक्षमा निच ॥ तुलस्य गुरुबिल्वं च मार्जनं जाह्नवीजलं ॥ नाक्षतैरर्चयेद्दिष्णुं तुलस्यागणेश्वरं ॥ सर्वाभिर्नार्चयेद्देवं न कत
 क्यामहेश्वरं ॥ शालग्रामशिलामेवं नाक्षतैरर्चयेद्भजः ॥ अर्चयेद्यदियो मोहात् रजानस्य तु निष्पला ॥ मृन्मये भिन्नपात्रे च पा
 षाणालोहकाष्ठे ॥ पल्लवैकरभूत्यास्तु नैवेद्यं न च दापयेत् ॥ अग्राद्यं शिवनिर्माल्यं पत्रं पुष्पं जलं ॥ शालग्रामस्य संपर्कात्स
 र्वयातिपवित्रता ॥ ये र्चयेद्दिधि वज्रं तया यरानी तैश्च साधनैः ॥ पूजा फलार्घ्यं वा स्य न समग्रं फलं भवेत् ॥ एकं विनायकं कुरुता
 दैस्तैर्त्रीणि शंकरे ॥ चत्वारिंशं केशवै प्रोक्ता सप्तशक्तः प्रदक्षिणां ॥ समभ्यर्च्य विबुधान् यथापादसालिलं हरैः ॥ सयाति परमं

स्थानेन द्विष्टोऽर्कः परमं ॥ विष्णुपादः भिक्षुं यत्पात्रेणैव पिबेज्जलं ॥ सर्वपापविनिमुक्तं सयाति परमं पदं ॥ यथादसलिलं विष्णोः
 करेण पिबेते यदि ॥ सूक्ष्मो नरकं याति यावदिंद्राश्चतुर्दश ॥ अथ नित्यं प्राधं ॥ ॥ तत्रेदं सूत्रं ॥ यत्पितृभ्यो ददाति स पितृयज्ञं इ
 ति ॥ तथा च मनुः ॥ स्वाध्यायेनार्चयेन्मूर्तिं न होमदेवान्यथाविधि ॥ पितृभ्यश्च न नृनश्चैव देवता निकर्मणा ॥ कुर्यादहरहः श्र
 ममन् नद्येनोदकेन वा ॥ पयो मूलफले वापि पितृभ्यः प्रातिमाहरेत् ॥ एकमप्याद्यो द्विप्रपितृभ्यो पाचयश्चिक्ने ॥ नैव वागाशयेत्
 किंचित् वेदं देवप्रतिद्वयं ॥ याज्ञवल्क्यः ॥ नित्यं प्राधं देवहीनं नियमादिविवर्जितं ॥ दक्षिणारहितं चैव दातुं भोक्तृप्रतोसितं ॥ आ
 वाहनं स्वाध्याकारं पिंडाग्नौ करणादिकं ॥ ब्रह्मचर्यादिनियमान् विश्वेदेवास्तथैव चानित्यश्रद्धेत्यजेद्वा ता भोज्यमन्नं प्रकल्पये
 त् ॥ भोक्तृभवेद्यदेवान् गोभ्यश्चैव निवेदयेत् ॥ नित्यं प्राधं मदेवस्यादधुं पिंडादिवर्जितं ॥ नामैव न होमं च न वाहनं विसर्ज
 नं ॥ आद्यादिनियमो नास्ति किंचित्वाविसर्जयेत् ॥ षट् देवत्यं भवेत् प्राधं कर्तव्यं प्रत्यहं द्विजैः ॥ नित्यं कर्म समाध्याय ब्राह्मणः
 स प्राध्याचितः ॥ अपसव्येन कर्तव्यं नित्यं प्राधं मदेव तं ॥ पितृमुद्दिश्य विप्रस्य भोक्तृमभ्यागतस्य च ॥ पादप्रक्षालनं कुर्यान्ना
 मगोत्रं समुच्चरेत् ॥ अर्चयेद्वासनं दत्वा नमो वः पितरस्तथा ॥ गंधपुष्पादिकं दद्याद्भोज्यान्नं परिवेषयेत् ॥ भोजने स घृतं चान्नं
 गन्धज्यात्वा भिमेजयेत् ॥ इदं विष्णुर्हि मंत्रेण पितृभ्यो न्नं निवेदयेत् ॥ ये चेहेत्यति मंत्रेण पितृणां स्तुतिभारभेत् ॥ ब्रह्मार्पणं ब्रह्म
 हविरित्युक्त्वा विनिवेदयेत् ॥ बालः सुवासिनी वृद्धास्तथैव बालुरकन्यकाः ॥ संभोज्यातिथिभृत्याश्चादपत्याशेषभोजनं ॥ चित्राङ्ग
 तिप्रदानात्तत्कृत्वा भोजनमाचरेत् ॥ सपत्नौ ब्राह्मणस्यापि भुंजीयात्सह बंधुभिः ॥ अथ भोजनविधिं मनुः ॥ सायं प्रातश्चि
 जातीनामशनं श्रुतिचोदितं ॥ नांतरा भोजनं कुर्यादग्निहोत्रसमाविधिः ॥ गोभिलः ॥ न भोजनवेलायां कृत्वा चारं सदा द्विजैः ॥

पिंडीकरणात्तरं ॥ वैश्वेदेव ततः कुर्यात्तर्पणं तिलसंयुतं ॥ दर्शो तिलोदकं पूर्वं पश्चाद्द्यान्महालये ॥ अष्टिकेनापरं पूर्वं परेह निति
 लोदकं ॥ तीर्थप्राधं गयाप्राधं प्रत्येक्ष महालये ॥ अष्टिकेनापरं पूर्वं परेह निति लोदकं ॥ परेह निद्विजः कुर्यात्तर्पणं तिलसं
 युतं ॥ पक्षप्राधं तु निर्वृत्या तर्पणं स्याद्दिने दिने ॥ सकृन्महालये दद्यात्परेह निति लोदकं ॥ इष्टिप्राधं सपिंडे च प्रेतप्राधेन
 मासिके ॥ परेह निविमुक्तारव्ये न कुर्यात्तिलतर्पणं ॥ प्राधं हेतिलतर्पणं ॥ पित्रोः प्रत्यष्टिके प्राप्ते तर्पणं कथं भवेत् ॥ ज
 लेनैव प्रकर्तव्यं निवृत्ते पितृकर्मणि ॥ प्राधं कृत्वा तु विधिवद्देवदेवादिकं ततः ॥ ब्रह्मयज्ञं ततः कुर्यात्तर्पणं तु तिलैर्विना ॥
 हरिता ॥ ततः परेहिकुर्वीत तर्पणं पुरुषः सुधीः ॥ तच्छेषे स्तिलहर्षे स्तु प्रातस्वात्वा मृतैर्जलेः ॥ प्राधं कृत्वा पूर्वैश्च प्रातरनाय
 त्परेह नि ॥ पितृभ्यै गन्धसंतर्पणं पश्चात्संध्यादिकाः क्रियाः ॥ तर्पणं त्वमृतं प्रातः द्वितीयाग्रहरेपयः ॥ तृतीये जलमिति कुश
 तुर्थैरुधिरं भवेत् ॥ प्रयोगपारिजातो रत्नात्वातीरं समासाद्य कपविश्वकुशासने ॥ संतर्पयेद्दक्षः तपितुं स्तत्र स्नात्वा च चधारयेत् ॥
 यस्तु तर्पयति प्रातः कृत्वा प्राधं परेह नि ॥ पितरस्तुष्टिमायां तिनच कुप्यति चैव ॥ परेहः प्राधं कृत्वा नैवो न तर्पयते पितृन् ॥ अतः प्रा
 पितरस्तस्य शापदत्ता द्विजैर्जते ॥ प्राधं गतर्पणं कुर्यात्स तिलं स्वपरेह नि ॥ पित्रोर्विषय एव स्थानं चान्यविषये भवेत् ॥ जीवमानपिताय
 स्य मातायाश्चैव विपद्यते ॥ मातुः प्राधं कृतः कुर्यान्न कुर्यात्तिलतर्पणं ॥ इति प्रसंगतकथितं ॥ अथेते ब्रह्मयज्ञस्य भिक्षादानादिदक्षणाः ॥
 कुर्यात्तिष्ठारायानो वा ब्रह्मयज्ञं समं भवेत् ॥ देवेषु चिः स्वयं वा स्यात्तद्वा न ध्यायमिष्यते ॥ वाग्वर्धवा भवेच्चायं वैश्वेदेवारव्यकर्मणोर्ध्वम
 नुष्ययज्ञस्तु सचेष्टोतिथिप्रजनं ॥ स्वशस्त्रेण भोजयेद्दिप्रातः तिथिं निसमयागतान् ॥ मनुः ॥ विद्यातपः समिधेषु द्रुते विप्रमुखा विष्णु

एतत्कर्मभिर्मंत्रयेत्॥ अन्नं मध्ये प्रतिष्ठाप्य दक्षिणे घृतपायसं॥ शाकादिद्वयं तरुणाभ्यं भोज्यं चामतः॥ पानीयं पायसं चैव दद्याद्भो
क्तुश्च दक्षिणं॥ पात्रं घृत्वा तु वामेन यावत्स्याद्भोजनं हितम्॥ पाणिं दक्षिणे नेव पर्युक्ष्य परिषेचयेत्॥ आसनं पादमारुका बहिर्जीपाकि
रेतथा॥ हस्तेन वदतश्चैव निराशः॥ पितरागताः॥ अंगुष्ठतर्जनी चैव मध्यमा च तृतीयका॥ तिस्रे धे को क गु ली चैव प्रशस्तं पात्रधार
णं॥ सत्यं यत्न्येन वै प्रातर्वा रिषा परिषेचयेत्॥ सायंकाले तथैवा स्य दत्तं त्वाचादितः क्रमात्॥ अनेनैव घृतात्तेन नमस्कारे यावा भु
वि॥ तिस्र एका कृती र्दद्यात् भोजनादौ तु दक्षिणे॥ सायणीये॥ उधृत्य किंचिदन्नाभ्यं धर्मराजाय वै बलिं॥ दत्वाथ चित्रगुप्तार्थं प्र
तिभ्यश्चैव मुच्चरेत्॥ स्मृतिः॥ बदरीफलमात्रं न्नं मगुल्यैर्भुवि सिपेत्॥ यमधर्मीयचित्राय भूतेभ्यश्च ततो जले॥ मनुः॥ दत्वा तु
चित्रगुप्ताय हस्तं प्रक्षालये द्विजः॥ अप्रक्षाल्या करो भुंक्ते रौरवं नरकं चित्रा कुतिरुधृत्य भुंक्ते योगासपंचकं॥ यद्यंसे
केवलं भुंक्ते ज्ञानतो ज्ञानतो पिवा॥ स्मृतिचंद्रिकायां॥ भोजनादौ बलिमुक्तः समुधृत्य हि भोजनं॥ अनुधृत्य तु यो भुंक्ते प्रा
पायामाष्टकं चरेत्॥ उक्तामृते पस्तरणमसि स्वाहांतमुच्चरेत्॥ आपोशानमिति प्राहुर्भोजनादौ पिबेज्जलं॥ आपोशानमहत्वा
तु यो भुंक्ते द्विजसत्तमः॥ अभोज्यं तद्भवेदन्नं भुंक्ताच्चांद्रायणं चरेत्॥ आपोशानं करो धत्वा पात्रे कृत्वा तिलोदकं॥ श्वानमूत्रस
मंतो यं पुनः पूरयते यदि॥ आपोशानार्थं यत्ताय दत्तं चैन्निरुतं यदि॥ हस्तं प्रक्षाल्य तोयेन पुनश्चा धारयेज्जुलं॥ आपोशान
करो विप्रो यद्याशीर्षचनं पठेत्॥ अभोज्यं तद्भवेदन्नं दाता भवति किल्बिषी॥ यजमानकृतं पापं अन्नमाश्रित्य तिष्ठति॥ अन्नं न प्रा
तिगृह्णीयात्कुरैः प्राणगतैरपि॥ अन्नं ब्रह्मरसा विष्णुर्भोक्ता देवामहेश्वरः॥ एवं ध्यात्वा द्विजो भुंक्ते ह्यन्नं दोषो न विद्यते॥ प्राणा
कुतिरुत्वा तु यश्चान्नं परिमर्दयेत्॥ मर्दितं भोजयेद्यस्तु भुंक्ताच्चांद्रायणं चरेत्॥ अभोज्यसर्पिषे कै कां प्राणानानामेव चा

कुति॥ सद्यद्यविधिना मंत्रैर्कुने त्राणा कुतिं तथा॥ घृतं वायु दिवा तैलं विप्रो नाद्यान्न खच्यतु॥ यमस्तमश्च चित्रा कुस्तुल्यं गोमां
स भक्षयो॥ स्मृतिसारसमुच्चये॥ तर्जनी मध्यमांगुष्ठैः प्राणस्थचा कुतिर्भवेत्॥ मध्यमानामिकांगुष्ठैरपाने चा कुतिर्भवेत्॥ कनि
ष्ठानामिकांगुष्ठैश्चानाय जुड्यात् बुधः॥ कनिष्ठतर्जन्यंगुष्ठैरुदा नाय कुने बुधः॥ सर्वांगुलिभिरादाय समानस्थ कुतिर्भवेत्॥ अ
नेन विधिना विप्रो वाग्यतो भोजनं चरेत्॥ जीवत्पितृकसंभोजने मौननिषेधः॥ स्मृतिचंद्रिकायां॥ कनीयान्सपिता चैव मुक्ता आधि
कभोजनं॥ प्राणातिहोत्रादन्यत्र न संमौनं समाचरेत्॥ यदि भुंजीते वैदस्वामी सर्वत्रैव भुंजेत्॥ सपापः पितरंहंति भ्रातरं हंति भ्रातृसत
ति ध्रुवं॥ भोजनं आधिकं भुंक्ते कनीयान्सपिता पिच॥ मौनं भोजपात्रस्य धारणं परवर्जयेत्॥ वाग्यतो भोजने कुर्यान्न ब्रह्मचारी स
देव हि॥ कनीयान्सपिता वास्यान्न स पापे न युज्यते॥ पंच प्राणा कुती कृत्वा ब्रह्म ग्रंथिं विसर्जयेत्॥ प्रक्षाल्य वामहस्तं तु पश्चा
द्भोजनमाचरेत्॥ तर्जन्यां तु स्थिते रौप्ये ब्रह्मग्रंथि च मूर्धनी॥ कनिष्ठिकां स्थिते खड्गे नैव भोजनमाचरेत्॥ कृत्वा प्राणा कुती रन्नं किं
चिद्वै रक्षायेत्यथ क॥ यद्यद्वर्षितं चाद्या स्थितं मंतेन भोजयेत्॥ अनिधाय पृथक् चान्नं गायत्र्याष्टभिर्मंत्रितं॥ पुनरन्नं न गृ
ह्णीयाद्यदि भुंजीत किल्बिषी॥ मनु॥ मधुपर्कं च सोमे च ह्य श्रु प्राणा कुती पुरा॥ आस्य होमेषु सर्वेषु नो छिष्टो भवति द्विजः॥
दक्षिणं तु परित्यज्य वामे नीरां ने चापयेत्॥ अभोज्यं तद्भवेदन्नं पानीयं च सुरासमं॥ जलपात्रं तु निक्षिप्य अग्निबंधे च दक्षि
णे॥ भुंक्ते काले तु विप्रो वैशि बदेन्यत्र पाणिना॥ एकपुंस्तुपवि श्चानां ब्राह्मणानां सह भोजने॥ यद्ये कोपित्यजेत्पात्रं शेषमन्नं
न भोजयेत्॥ भुंजानेषु च विप्रेषु यो येषां विमुच्यते॥ समूहानरकं यांति ब्रह्महास तु जायते॥ अग्निना भस्मना चैव द

भेषासतिलेनवा॥ अंतरेद्वारेदेशे तु पंक्तिदोषो न विद्यते॥ एकपंक्त्युपविष्टानामन्यान्यं स्पृशते यदि॥ भुक्त्वा तदन्नमत्याज्यं गाय
त्र्याष्टशतं जपेत्॥ स्मृतिः॥ भवेदुच्छिष्टसंस्पृशो भोक्तुर्वाभाजस्य वा॥ अन्नं तदेव भोक्तव्यं न त्याज्यं भाजने स्थितं॥ पुनरन्नं न भो
क्तव्यं यदि भुंजीत किं त्विषि॥ ततश्चैव जपेद्देवीशतमष्टोत्तराधिकं॥ शेषमुद्धृत्य भोक्तव्यं श्रयतामंत्रकारिणं॥ तप्तोदद्यादन्न
शेषं भूयो दुर्गति तप्तये॥ भुक्त्वा पीत्वा तु यात्यात्रं रिक्तं त्यज्यति यो नरः॥ स नरः कृत्स्निपासोऽपि भवेज्जन्म निजन्मनी॥ यत्रैव च
न संस्थानं कृतव्यो पहातात्मना॥ दुर्गतीनां मया दत्तमक्षय्यमुपतिष्ठतु॥ रौरवेऽप्युपनिष्ये पत्रावुदनिवासिनां॥ अदिना मुदकं
दत्तमक्षय्यमुपतिष्ठतु॥ अर्धपिबति गंडूषमर्धं त्यजति वै भुवि॥ प्रीणोति पितरस्तस्य ये चान्ये भूमिदेवता॥ यद्युतिष्ठेदनाच्चांते
भुक्तवानादिजः॥ यद्यस्नानं प्रकुर्वीत नान्यथा प्रयतो भवेत्॥ अगिरः॥ उच्छिष्टेच्छिष्टसंस्पृष्टः शूनाभूद्देणवादिजः॥ उपोष्य रज
नीमेकोपंचगव्येन शुध्यति॥ श्वानं च श्वदमुच्छिष्टं ह्यनुच्छिष्टं तु यो स्पृशेत्॥ स्नानं विधीयते तस्य पात्राणां चलनं विना॥ स्मृ
तिः॥ गंडूषकरणात् पूर्वहस्तं प्रक्षालयेद्दिजः॥ हतं चैवं च ध्यात्मानं चोपपातके॥ गौतमः॥ यो वै गंडूषसमये तर्जन्या वक्त्रचा
लनं॥ कुर्वीत यदि मूढात्मारौरवं नरकं व्रजेत्॥ आचांतोऽपि शुचिस्तावद्यावत्पात्रं न चोक्षरेत्॥ अधरेऽप्यशुचिस्तावद्यावदु
र्न प्रमार्जितं॥ रात्रौ भोजनकाले तु यदि दीपो विनश्यति॥ पात्रं धत्वा तु पाणिभ्यां भास्करं मनसा स्मरेत्॥ दृष्ट्वा स तु पुनर्दीपेत्
छेषं भोजयेन्नरः॥ पुनरन्नं न भोक्तव्यं यदि भुंजीत किं त्विषि॥ परया कनिष्ठतिस्तु परपाकरतस्तु यः॥ तयो रन्नं न भोक्त
व्यं भुक्त्वा चोद्रायणं चरेत्॥ परपाकनिष्ठतिस्तु वर्षे वर्षार्धमेव वा॥ याचयेत्छेत्रियस्यान्नं तदभावे जलं पिबेत्॥ श्रोत्रिया

पोष्यवर्गसमोपेतो भोजनं कारयेद्बुधः॥ मातापितागुरुभार्यायुत्रोदास्यैव च॥ अभ्यागतोऽतिथिश्चाग्निः पोष्यवर्ग इति स्मृतः॥ स्मृति
सारसमुच्चये॥ प्राङ्मुखस्तु न मश्रीयात्पतीच्यावायथा स्मरं॥ उत्तरेऽपि तृकृत्येषु दक्षिणे तु विवर्जयितुं॥ मनुः॥ आयुष्यं प्राङ्
मुखो भुंक्त्यशः श्रीदक्षिणा मुखः॥ श्रीकामः पश्चिमे भुंक्ते न कदाचिदुदङ्मुखः॥ पुत्रवान् स्वर्गहे नित्यं नाश्रीयादुत्तरा मुखः॥
सोमवारे तथा भयं गेवर्जयेत्तु तथा बुधः॥ अथ भोजनमंडलविधिः॥ बोधायनः॥ चतुरस्रं त्रिकोणं च वतुलं चार्धचंद्रकं॥ कर्त
व्यं मनुर्वैपामंडलब्राह्मणादिषु॥ शारवः॥ आदित्यावसवोरुद्राब्रह्मा चैव पितृमहः॥ मंडले तृप्तिं वेतितस्मात् कुर्वीत मंडलं
पितामहः॥ यातुधानाः पिशाचाश्च ह्यसुरा राक्षसा तथा॥ घ्नंति ते बलिमन्नस्य मंडले न विवर्जितं॥ अथ कांश्यपात्रं॥ एक एव
नु यो भुंक्ते विमले कांश्यभाजने॥ चत्वारितस्य दधते आयुः प्रज्ञायशो बलं॥ पलाद्विंशति वा दर्वो गत दुर्ध्वं यथेच्छया॥ इदं
भवत् हरिजनानां यतिब्रह्मचारिणं॥ पंचार्धं भोजनं कुर्यात्प्राङ्मुखो भो न मास्तिष्ठतः॥ हस्तौ पादौ तथेवास्य मेष पंचार्द्रता म
त्रचंचुपासचंपका॥ पद्मो बेंदुरपाजो रौलौ ब्रह्मपत्रं विविचकं॥ ब्रह्मपत्रे तु यो भुंक्तो मासमेकं निरंतरं॥ त्रिभिश्चांद्रायणैस्तुल्यं
महापातकनाशनं॥ ब्रह्मपालाशमित्यर्थः॥ पालाशेषु च पर्णेषु मध्येषु मेषु च भारत॥ यः करोत्यशनं तस्य प्राजापत्यं दिनेदि
ने॥ निषिद्धपर्णानि॥ बटाकी श्वयंपर्णेषु कुभीति दुकपर्णयोः॥ कोविदारकं दवानां भुक्त्वा चोद्रायणं चरेत्॥ कररवर्परकं चैव वि
लायांताभ्राजने॥ भिन्नकांसे च वस्त्रे च न भुंजीत तथा यतः॥ शाकादिपुरतस्त्वाद्यमध्ये न परिषेधयेत्॥ परिविष्टं च गायत्र्या

चार्यशिष्यविक्रान्तिश्चश्रुमातुलाः॥येषामन्तं न दूष्येत्तत्कपाध्यायस्यैव हि॥अथ निषिद्धान्तं॥ब्रह्मोदने तथा चोले सीमंत
प्रथमार्त्तवे॥मासिके च तथा कृच्छ्रे नैव भोजनमाचरेत्॥गणान्तं गणिकान्तं च सूक्तिकान्तं तथैव च॥इत्यन्तं चैव शूद्रान्तं नाश्री
याद्विजसत्तमः॥नग्नश्चाधनवश्चाधनवश्चाधे सपिंडी प्रेत कर्मसु॥प्रायश्चित्ते न भुंजीत भुत्काचांद्रयणं चरेत्॥निधिपरत्वे
वर्ज्यं॥सप्तम्यां रविवारे च दिवारात्रौ तथैव तु॥धात्री फलं नरो श्रीयादलक्ष्मी को नरो भवेत्॥कूष्मांडं च रुणी चैव मूलकं
बृहती तथा॥श्रीफलं च कलिंगं च धात्री प्रतिपदादिषु॥शिरः कपालं मंत्राणि न रच चर्म तिलस्तथा॥यदि ह्ये दूर्ध्वगामित्व
मष्टम्यादिषु वर्जयेत्॥वर्जयेद्ये तद्वृत्ता कं मलां बुवर्तुलं तथा॥छत्रं कलशं न चैव द्युषरं भासुरं तथा॥वृत्ता कं कृष्णा कालि
गं बिल्वो दुंबरभिः सदाः॥एतानि सेवते यस्तु तस्य दूरतरो हरिः॥यत्पुनर्भुंक्ते पात्रं गंगे रितं तथा॥पर्वताश्चिज्जपेन
मंत्रं शतवारं न कल्मषं॥समानमुच्यं मंत्रं च सहस्रं तु जपेद्यदा॥भुक्ते प्रमादा शूद्रान्तं तदा दोषात्प्रमुच्यते॥प्रमादाज्ञा
नतो भुंक्ते गणान्तं तु यदा तदा॥अस्ते वसुजपे न्मंत्रं सहस्रं वै न किल्बिषं॥यज्ञायं जयवो सूक्तं जपे ध्यात्र्यां जले पिवा॥
गणिकान्तं यदा भुक्ते तदा पापात्प्रमुच्यते॥अन्तं भुंक्ते यदा यस्तु तदा पापात्प्रमुच्यते॥इदानीं पूषणं सूक्तं सहस्रं वै जले जपे
त्॥स्तोत्रमिदं जपे न्मंत्रं शतवारं जले पिवा॥कुष्ठान्तं चापियो भुक्ते विमुच्येत स कल्मषात्॥ब्रह्मघ्नस्य गृहे भुंक्ते किल्बिषात्
च्यते यदा॥एहि गान् प्रजपेत्सूत्रं सहस्रं तु जले यदा॥यएनं प्रजपेत्सूत्रं सहस्रं विष्णु मंदिरे॥पापात्प्रमुच्यते सत्यं भुक्ते
गेहे सुरापिनः॥शुक्रं ते प्रजपेत्सूक्तं शिवस्त्वं नैव सहस्रकं॥तत्पुनस्त्यगृहे भुक्ते तदा पापात्प्रमुच्यते॥मानो ह कापवं गं

चशतं विष्णुं लये जपेत् ॥ भुक्तेन दोषिणो यस्तु तदा पापात्प्रमुच्यते ॥ आयुवानां जपेद्दशवारं जले यदा ॥ दीर्घरोगा गृहे भु
 क्ते तदा ॥ कुवेवो देवीवर्गं च ब्रह्मं वै जपेत् ॥ पिशुनस्य गृहे भुक्ते तदा ॥ अपेहाति जपेत्सूक्तं प्राधे भुक्ते तुषोडशे ॥ तदा
 पापात्प्रमुच्यते त्रिंशद्वारं जले स्थितः ॥ विभ्राट् बृहज्जपेत्सूक्तं सपिंडी भोजने जले ॥ प्रेतस्थाने थवान्येव त्रिंशद्वारं न कि
 ल्विषं ॥ भुक्ते तु मासिके यस्तु तदा ॥ अश्वइव जपे नमंत्रं दशवारं जले यदि ॥ नित्यप्राधे यदा भुक्ते तदा ॥ आराइं जपे नम
 त्रं दशवारं न संशयः ॥ सीमंते च यदा भुक्ते तदा मुच्येत किल्विषात् ॥ सत्ये न्मोत भिता मंत्रं जपेदश्वस्य संनिधौ ॥ उत्तम
 वेषु यदा भुक्ते मुच्यते पातका तदा ॥ कोष्ठानरो जपेत्सूक्तं एकवारं प्रशस्तकं ॥ भुक्तं मन्वादि कं प्राधे कल्मषं नैव लिप्यते ॥
 क्रतेन क्रतं यत्सूक्तं एकवारं जपेत्बुधः ॥ भुक्ते युगादि कं प्राधे तदा ॥ तमनूनं जपेत्सूक्तं दशवारं शिवालये ॥ भुक्ते यो
 न्यष्टका प्राधे तदा ॥ तेषां गणं जपेत्सूक्तं दशकं विष्णु मंदिरे ॥ द्विवारं च दिवा भुक्ते तदा ॥ यावो नये जपे नमंत्रं शतं संख्या शि
 वालये ॥ रात्रौ हि भोजनं चेत्स्या कल्मषं नैव संवत्सा ॥ मम तु घौ जपे नमंत्रं शतवारं शिवालये ॥ भार्यया सह यो भुक्ते तस्मा
 दोषादि मुच्यते ॥ आयथस्तु जपे नमंत्रं शतं वै विष्णु मंदिरं ॥ हस्तं दत्तं यदा भुक्ते तदा ॥ अवेते हे लइतु गभ्यां सर्वपापैः प्रमु
 च्यते ॥ इले अग्निं जपे नमंत्रं शतवारं यदा तदा ॥ पंचयज्ञविहीनस्य गृहे भुक्ते न पातकं ॥ बहवश्चैकपात्रे कं भुंजते नैव
 कल्मषं ॥ अजेषा सो जपे नमंत्रं दशवारं न किल्विषं ॥ श्वानादिदर्शनं कृत्वा पश्चाद्भुक्ते यदा तदा ॥ यदुत्तमे नमंत्रं दश
 वारं न कल्मषं ॥ रजस्त्रीणां धनिं कृत्वा पश्चाद्भुक्ते न कल्मषं ॥ अग्निश्च यज्जपे नमंत्रं दशवारं विशेषः ॥ अत्यजानां

दिवा दयेत् ॥ आहं ता भवेत्कर्तारै र वनर कं व्रजेत् ॥ रेवरस्तमया त्वं घाटके काय भवेत् ॥ सायं संध्या भुपास्याथ
 कुर्याधो मंच पूर्ववत् ॥ यस्य तिष्ठेद्देही पस्तस्य नास्ति दरिद्रता ॥ आयुः दः प्राड्मुखो दीपो ह्यधनदः स्यादुदङ्मुखः ॥
 प्रत्यङ्मुखो दुःखदो सौहानिदो दक्षिणामुखः ॥ माता पिता पिताय दिस्युः स्याद्दीप्तुर्दीया च तस्य ॥ शुभदा स्नेसदा
 सर्वे नदोषस्तत्र कश्चन ॥ ॥ इति श्रीनारायणभट्टविरचितायां धर्मप्रवृत्तौ नित्यकर्मप्रकरणं समाप्तं ॥ ॥ अथ
 शयनविधिः ॥ ॥ स्वगृहे प्राक् द्वारः कुर्याच्च पुरे दक्षिणामुखः ॥ प्रत्यङ्मुखः प्रवासे च न कदाचिदुदङ्मुखः ॥ तृणे
 देवालये चैव पाषाणे चैव पल्लवे ॥ अंगणे द्वारे देहे तु मध्यभागगृहस्य च ॥ रिक्तभूमौ तथा लोष्टे पार्श्वे बोद्धिष्टसंनि
 धौ ॥ शून्या लये व्रमशाने च वृक्षमूले च तु व्यथे ॥ माता वामगिनी वापि तथा चान्यस्त्रियोपि वा ॥ एतेषां संनि
 धौ चैव न स्वपेत् ब्राह्मणः क्वचित् ॥ चंदनं चानुलिह्यां गेधत्वा पुष्पाणि दंपती ॥ तां बूलं चर्वणं कृत्वा प्रदीपे मे
 थुनं चरेत् ॥ दीपे नष्टे तु यः संगं करोति मनुजं यदि ॥ यावज्जन्म जरिद्रत्नं लभते नात्र संशयः ॥ पादं लल्लत
 तु श्यैव त्वच्छिष्टं ताडनं तथा ॥ कोपरोषं च निर्भृत्यं संयोगे च न च भाक् ॥ ॥ अत्र कश्चिद्द्विदोषलिरव्यते ॥
 क्रतुमत्यां तु यो भार्या तत्र संगं दिकं चरेत् ॥ अनर्तुमाभार्यायां न संगं मिति केचन ॥ गर्भाधानं गभूतं यत्क
 र्म कुर्याद्वै वहि ॥ रात्रौ कुर्याद्विधानेन गर्भबीजस्य रोपणं ॥ मूत्रादिकं ततः कुर्याद्योन्या प्रक्षालयेज्जले ॥ पू

२१

र्वात्रे व्यतीते तु संगच्छेदिति मंदिरं ॥ पादौ प्रक्षालयेत्पूर्वं पश्चाच्छयां समाचरेत् ॥ मृदुशय्यां स्थितः शीते रिक्तशय्यां परित्य
 जेत् ॥ उपानहो वेणुदंडं मंजुपात्रमथैव च ॥ तां बूलादीनि सर्वाणि समीपस्थापयेत्तद्वत् ॥ कुंकुमं चंदनं चैव तथा ही
 रीतसिंदुरे ॥ धौतवस्त्रं च तां बूलं संयोगे च शुभावहं ॥ भर्तृयादौ नमस्कृत्य पश्चाच्छयां समाचरेत् ॥ सानारी सुख
 मामोति न भवेदुःखभागिनी ॥ स्वपेत्तत्र प्राक् द्वारः कृत्वा प्रत्यङ्मुखादौ प्रसारयेत् ॥ तां बूलं चर्वणं कृत्वा सकामो भा
 र्याया सह ॥ तां बूलं न मुखं र्पणं ॥ कुंकुमादिसमन्वितं ॥ प्रीतिमाकादयं मुक्तं कृत्वा योगं समाचरेत् ॥ विना तां बूलं व
 दनं न प्रमाकांतरोदनं ॥ दुर्मुखं च क्षुधा मुक्तां संयोगे परि वर्जयेत् ॥ भुक्तत्वा नुपविष्टु शय्या समभिसंमुखः
 संस्मृत्य परमात्मानं पत्न्या जघौ प्रसारयेत् ॥ अलोमद्रां सुदृढां अनार्द्रां सुमनोहरां ॥ योनिस्पृष्टा जपेत्सूक्तं वि
 ष्णुर्योनिप्रजापतेः ॥ योनिं पश्येज्जपेन्मंत्रं विस्तनति पुनस्त्विति ॥ मादवास्तु भवेत्तुत्र इति मत्वा स्मरेधारिं ॥ ॐ षा वि
 वर्जपेद्वर्गमन्योन्यमवलोकयेत् ॥ स्तनौ धत्वा तु पाणिभ्यां मन्योन्यं पुं वयेत्मुखं ॥ बलं देहीति मंत्रं त्रयो न्यां शि
 भं प्रवेशयेत् ॥ योनेस्तु किंचिदधिको भवेत्लिंगा बलान्वितः ॥ मनुः ॥ संतुष्टो भार्याया भर्ता भर्ता भार्या तथैव च ॥ यस्मिन्ने
 तकुले नित्यं कल्याणं तत्रैव भवं ॥ संभोगे चैव भार्यायाः सुदृष्टिर्बवीर्यवान् ॥ स्कंधौ वामाकरिं धत्वा यथैष्टं मंथुनं चरेत् ॥
 इच्छापूर्वं भवेद्यावदुसयोः कामगंधयोः ॥ रेतः सिंचेत्ततो योन्यां तस्मात्तर्गभं विभर्तिसा ॥ क्रतुकाले पुंगवामीनुजा

ज्ञोतिपरमां गतिं॥ सकुलः प्रभवे पुत्रः पितृणां स्वर्गदो भवेत्॥ ऋतुस्नानां तु यो भार्यासंनिधौ नोपगच्छति॥ घोरायां भ्रूणह-
 त्यायां पितृमिसह मज्जति॥ ऋतुस्नाततु यानारीपतिं नैवोपविंदति॥ शुनी वृकी स्तगाली स्यात्सुतकी च पुनः पुनः॥ क-
 मयज्ञमिति प्राकृष्टहीणमेव सर्वदा॥ अनेन लभते पुत्रां संसारार्णवतारणं॥ तावुभावसूचि स्यात्तां दंपती मे शुने ग-
 तौ॥ शयनादुत्थितानारी श्रुतिः स्यादश्रुतिः पतिः॥ ऋतौ तु गर्भं शं कित्वा त्स्नानं मे शुनि नः स्मृतं॥ अनृतौ तु यदा गच्छे चोचं
 मूत्रं पुरीषवत्॥ ॥ इति गर्भाधाने॥ ॥ अथ पुंसवनं॥ तत्र सूत्रं॥ उपनिषद्गर्भलं वनपुंसवनमनवलोभनं यद्यदि
 वादीयात् तृतीयं गर्भमास इति॥ तथा च कारिका॥ तृतीये गर्भसंस्कारं मासे पुंसवनं भवेत्॥ आद्यगर्भो न विज्ञातस्तृ-
 तीये मासि वै यदि॥ गृह्यं॥ चतुर्थे गर्भमासे तु सीमंते न्ययनं भवेत्॥ पूर्वस्या संभवे षष्ठे मासे यद्वा एव भवेत्॥ त-
 था च स्मृतिः॥ आधानादष्टमे मासि सीमंते न्ययनं भवेत्॥ नवमे मासि वा कार्यं यद्वा भवेत् विमोचनं॥ प्रयोगपारिजा-
 ते॥ सीमंते न्ययनस्योक्तं तिथिवाचा सरादिषु॥ पुंसवकारये द्विद्वान् सहे वै कदिने थवा॥ अन्नप्राशनांतः सर्वा गर्भा-
 धानादिकः क्रियाः॥ उक्तकाले भवंत्येतादौ षोडशोऽष्टौ योः॥ मासप्रयुक्तकार्येषु मूढत्वं गुरुश्रुत्योः॥ न दोष-
 क्रतदाहं सोऽलक्षणे बलवानिति॥ पूर्वस्मिन् दिवसे पत्नी हविष्ये कांशानां भवेत्॥ इष्टिं आधत्तः कुर्यात् ब्रह्मचारी
 भवेत्तदा॥ तथा च स्मर्यते॥ पुंसवने च सीमंते तथा चोत्पन्नयने॥ गोदानस्नान उद्वाहनादींश्चाधुनादिने॥ अथ
 गर्भिणी धर्माः॥ भूम्यां नैवोच्चनीचायां मारोहणा बरोहणे॥ नदीप्रतरणं चैव शकटारोहणं तथा॥ उग्रोपथं तथा स-

२३

धनिं श्रुत्वा पश्चाद्भुमेन किल्बिषं॥ अग्निर्मरुद्भिर्मंत्रं च कल्मषं नशतं जपेत्॥ एकस्य तु न भोक्तव्यमन्नं तु प्रत्यहं द्विजैः॥
 अज्ञानाद्यस्तु भुंजीत स्थवैनास्ति निष्कृतिः॥ अथ वमनविधिः॥ उत्तरापोऽज्ञानात्पूर्वं वमनं यदि जायते॥ स्नानं तत्र न
 कर्तव्यं गंडुपैः शुधिरुच्यते॥ उत्तराचमनं पीत्वा कुरुते वमनं यदि॥ तत्र स्नाने न शुधिः स्यादिति प्राकृष्टं नीषिणः॥ सर्वत्र
 वमने स्नायात् तथा शोकाश्रपातने॥ अश्मनुभुत्वा दुर्वाणि श्वेदांतो न स्नानमाचरेत्॥ ॥ अथ तांबूलविधिः॥ तां
 बूलचर्वणं कुर्याद्भुक्तारात्रौ च सर्वदा॥ अभ्यंगे चैव मांगल्ये दिवा वाप्यव्यवनिशि॥ प्रातःकाले फलाधिक्यं चूर्णा-
 धिष्यंतु मध्यतः॥ पर्णाधिक्यं भवेद्वा त्रौलक्ष्मीवानुसनरो भवेत्॥ पर्णमूले भवेद्वा धिः पर्णायै पापसंभवः॥ चूर्णा-
 पर्णं हरत्याहुः शिरा बुध्निं वेना द्रायेत्॥ मूलमग्रं परित्यज्या शिरश्चैव परित्यजेत्॥ स चूर्णं रवाद्ये त्पर्णं आशुः श्री-
 कीर्तिमान् भवेत्॥ अनिधाय मुरवे पर्णं पुंगं रवादितियो नरः॥ सप्तजन्मदरिद्रत्वं दंते नैव स्मरेत्परि॥ पंचसप्तचप-
 णानि द्वादश द्वादश वापि च॥ दद्यात्स्वयं च गृह्णीयादिति कश्चिदुदीरितं॥ तर्जन्या चूर्णमादाय तां बूलं न तु रवादयेत्॥
 यदि वारवादयेत् नूटो नरकं प्रति पद्यते॥ मध्यमांगुलिमादाय चूर्णं पर्णस्य लेपयेत्॥ अंगुष्ठेनाथ वा चैव विप्राणा-
 मेष निर्णयः॥ मृताशौ चैव तथा श्रद्धेमातापित्र्योर्मृते हति॥ उपवीक्षो च तां बूलं दिवारात्रौ विवर्जयेत्॥ पक्ष्म-
 धेनया दर्शयुग्ममन्वेतरादिषु॥ आश्विनिरुत्य भुक्त्वा तु तां बूलं रवादयेत् नरः॥ मोहादकृत्वा यः आश्विनं तां बूलं य-

स्थितं तयेत् ॥ स्वधृतेन ब्रह्मसूत्रेण नालमावेष्ट्य इत्यर्थः ॥ जातसूतके कर्तव्यतानि बंधसारे ॥ जातादिपंचमेष्वेति त्रिषु
 लिमाहरेत् ॥ अर्चयेदष्टदिक्पालान् गीतवाद्यसंश्रितैः ॥ कृत्वा जागरणं दीपैः सूक्तैश्च शान्तिपाठकैः ॥ द्वारे द्वितीये भागे
 तु पुनर्लेश्वापि कज्जलैः ॥ प्रथमे दिवसे षष्ठे दशमे चैव सर्वदा ॥ त्रिष्टानां च न कुर्वीत सूत्रं पुत्रजन्मनि ॥ दद्यात् पुत्रं
 मे दानं षष्ठे वापं च मे पिवा ॥ दशमे वलिदानं स्यादन्न दानं तथैव च ॥ अथ नामकरणं तत्र कारिका ॥ द्वादश्यां नामकरणं
 नादीश्रद्धे कृते भवेत् ॥ पुंसो युग्माक्षराणि स्युर्विपरीतानि योषितां ॥ यथांतरे कानि चिद्वचनानि मनुः ॥ नामधेयं दशम्यां तु द्वा
 दश्यां वापि कारयेत् ॥ पुण्येन क्षत्रदिवसे मुहूर्ते वा गुणान्विते ॥ वसिष्ठः ॥ द्वादशे षोडशे विंशद्विंशे दिवसे पिवा ॥ नामकर्म
 द्वितीयानां कर्तव्यं श्रुतिबोदनात् ॥ द्वात्रिंशदिवसा हर्षया बत्संवल्लरं भवेत् ॥ नामकर्म द्विजैः कार्यमिति केचिदुदीरितं ॥ अथ
 स्वरं नैव दोषो मृदा यो गुरुशुक्रयोः ॥ सममासे पितृकुर्यात्कुलकाले न दोषभाक् ॥ ॥ पत्नी कुमारोपवेशनं ॥ ॥ प्रयोग
 पारिजाते ॥ संस्कार्य पुरुषे वापि स्त्री वा दक्षिणतो भवेत् ॥ संस्कारस्तु सर्वत्र तिष्ठेदुत्तरतः सदा ॥ तथा च स्मृत्यर्थसारे ॥ जातके
 नामके चैव ह्यन्नप्राशनकर्मणि ॥ निष्क्रमणे च चैले च पत्नी पुत्रस्तु दक्षिणे ॥ गर्भाधाने पुंसवने स्त्रीमंतोन्नयने तथा ॥ व
 धूपवेशने चैव पुनः संधान एव च ॥ पूजने मधुपर्के च कन्यादोने तथैव च ॥ कर्मस्वेतेषु वैभार्या दक्षिणं तत्पवेशयेत् ॥ कन्या
 पुत्रविवाहे च गोदाने व्रतबंधने ॥ आशिर्वादाभिषिक्ते च पत्नी तत्तरतो भवेत् ॥ वापीकूपतटाकानां प्रतिष्ठायां महोत्सवे ॥ व्रता
 दो शान्तिके चैव पत्नी त्यक्त रतो सर्वदा ॥ शान्तिके शुचि सर्वेषु प्रतिष्ठो आपनारिषु ॥ वामे तूपविशे तत्पत्नी व्याघ्रस्य वचनं यथा ॥

अथ निष्क्रमणं ॥ चतुर्थे मासि निष्क्रमणं पूर्वपक्षापरपक्षाविति शुभे नक्षत्रे इति सूत्रं ॥ कारिका ॥ चतुर्थे मासि पुण्यर्थे शुक्ले नि
 ष्क्रमणं भवेत् ॥ स्नानं रत्नं कृतं चाभिहितं स्वस्त्ययनमहत् ॥ तथा च ज्योतिःसारे ॥ ग्रहानिष्क्रमणं सूने चतुर्थे मासि कारयेत् ॥ या
 त्रोक्तसमये मासि तृतीये प्रथमे पिवा ॥ अथ पंचमासिकर्तव्यं ॥ ॥ पंचमे मासिकर्तव्यं त्रिंशोऽश्वे वोपवेशनं ॥ संपूज्य
 स्वरं भूमिं कुमारं चोपवेशयेत् ॥ ब्रीहिर्यामाक गोधूमा माघमुद्रा तिलायवाः ॥ एवमुपरिशोडनां नववस्त्रं प्रसार्य च ॥ अ
 थान्नप्राशनं ॥ षष्ठे मास्यन्नप्राशनमिति सूत्रं ॥ कारिका ॥ अथ पुण्ये द्विवष्टु मास्यन्नप्राशनं भवेत् ॥ कृत्वा भुदयिकं आ
 स्यं दधिमध्याज्यसंयुतं ॥ तथा च स्मृतिः ॥ षष्ठाष्टदशमे मासि द्वादशे वान्नमाचरेत् ॥ अयुग्मे मासि वैस्त्रीणां मितिके चि
 दरीरितं ॥ अथ चैलं ॥ तृतीये वर्षे चैलं यथा कुलधर्मं वेति सूत्रं ॥ कारिका ॥ तृतीये वर्षे चैलं यथा कुलधर्मं वेति
 सूत्रं ॥ कारिका ॥ तृतीये वल्लरे चैलं कुर्वीतास्योत्तरायणे ॥ शुक्लपक्षे शुभर्से तु कृत्वा भुदयिकं ततः ॥ तथान्वेये तु केषां चिदुप
 नीत्या सहस्यते ॥ स्वस्यादिवाचयेत्पूर्वं वृद्धिपूर्वं पुं कर्मसु ॥ मनुः ॥ चूडाकर्म द्विजातीनां सर्वेषामेव धर्मतः ॥ प्रथमेऽष्टतृतीया
 कर्तव्यं श्रुतिबोदनात् ॥ तृतीये प्रथमे वा षष्ठं च मे सप्तमे पिवा ॥ चैलकर्म द्विजैः कुर्यात्कुलधर्मानुसारतः ॥ अथ चैलनियमः
 सजन् पारिजाते ॥ नयन् स्नात्वा च भुक्त्वा च वपश्चोपवेशनं तथा ॥ त्रिरात्रमाशुचित्वा तु त्रिभिः कृच्छैर्व्यपोहति ॥ भक्ष्या भक्ष्ये तथा
 तथा धेये वाच्ये वाच्ये तथान्वये ॥ अस्मिन् न दोषस्यात्सया च नोपनीयते ॥ अनुयेतस्तु यो विप्रो मधुमो हास्यिवेद्यदि ॥ त
 तस्य कृच्छ्रं यं पित्रा भ्रात्रा वाप्यथ वक्तव्यं ॥ ॥ अथ चूडाकरणे निषेधः ॥ ॥ चूडाकर्म द्विजैः मातागमिणीयदि

वाभवेत् ॥ गर्भस्य वादियतिः स्याद्वर्षावादि शोरापि ॥ शिशोर्मोतरि गर्भिण्यां चूडा कर्म न कारयेत् ॥ गते तु पंचमे वर्षे गर्भिण्यां
 पिकारयेत् ॥ यस्य मातरि गर्भिण्यास्तनोः सौरं न कारयेत् ॥ पंचमाष्ट्रागयोर्ध्वं तु गर्भिण्यां पिकारयेत् ॥ शिशोर्मोतरि गर्भि
 ण्यां मोचो लं नोपवायनं ॥ पंचमाष्ट्राग्निषेधोपचा वर्षान्न दृष्यति ॥ ॥ अथ कुमारलक्षणं ॥ ॥ शिशोस्त्वन्मप्राशनात्प्रा
 गाचौलं बालकः स्मृतं ॥ कुमारकेस्तु विज्ञेयो श्रौलादौ मोजिबंधनं ॥ शिशोर्भुक्षणं प्रोक्तं बालकस्याचि मनस्मृतं ॥ र
 जश्वलादिसंस्पर्शस्नानात् शुद्धिः कुमारकः ॥ ॥ अथ कर्मलोप प्रायश्चित्तं ॥ अभ्याधारं नयाचौलात्कालातीतं तु कर्म
 वाः ॥ आत्यं व्याहृतिभिर्दुःखा प्रायश्चित्तं समाचरेत् ॥ एतेष्वेकैकलोपे तु पादलक्ष्मं समाचरे ॥ चोला कर्म एयति क्रांते पादलक्ष्मं
 दयं चरेत् ॥ अथाक्षरस्वीकार विधिर्निर्यते ॥ द्वितीयजन्मनः पूर्वमेक्षराभ्यासमाचरेत् ॥ मोजिबंधनतः पश्चा
 द्देवाभ्यासं समाचरेत् ॥ पंचमेसममेवाहं पूर्वस्यान्मोजिबंधनात् ॥ तत्र चैवाक्षराभ्यासः कर्तव्यस्तु दगायने ॥ बृहस्पतिमंत्रे चै
 व तदा भावे धुनोच्यते ॥ सौम्यायने प्रदोषादि चिंतयेद्भूतबंधनात् ॥ ॥ अथ नक्षत्राणि ॥ ॥ मृगादिपंचस्वभिभेषु मूले हस्ता
 दिके चित्रितये श्विनीषु ॥ पूर्वत्रये च श्रवणत्रये च विद्यासमारंभमुपैति सिद्धिः ॥ हस्तत्रिके वायुत्रिके पूर्वसु मृगपंचके ॥ मू
 लाश्विभैत्रपौष्णे शुभसंस्कारमिष्यते ॥ आदित्यादिषु बरे विद्यारंभफलक्रमात् ॥ आयुर्जिह्वं मृतिहोमसुधीः प्रज्ञात न
 यः ॥ अनाध्यायाः प्रदोषाश्च षष्ठीरिक्ता तथैव च ॥ वर्जनीयाः प्रयत्नेन विद्यारंभेषु सर्वदा ॥ विद्यारंभेषु भाषोक्ता जीव
 ज्ञासित वासराः ॥ मध्यमौ सोमसूर्यौ च निघ्नैश्चैव दानिः क्रजाः ॥ उदगायने भास्वति पंचमेष्टे प्राप्ते क्षरस्वीकरणं शिशुना ॥

२५

रमैथुनं भारवाहनं ॥ कृते पुंसवनं चैव गर्भिणी परि वर्जयेत् ॥ तत्पतिधर्माः ॥ पुंसो भार्यागुर्विणी यस्य वासोस्तनोश्चौलं शोरक
 र्मात्मनश्च ॥ गेहारे भस्ते भसं संस्थापनं च वाधिस्नानं दूरयात्रां न कुर्यात् ॥ वाहनं दहनं चैव वपनं सिद्धुर्दक्षिणं ॥ पर्वतारोहणं
 चैव न कुर्यात् गर्भिणीपतिः ॥ मासा तु पंचमादूर्ध्वं निदिता बद्धदोषकृत् ॥ पंचमासापरात्या ज्याकुर्वति मृत्युं वेहनि ॥ दक्षः ॥
 ऋतुद्वये यतीते तु न कुर्यान्मोजिबंधनं ॥ अभ्याधानं गयाश्राधं वपनं तु विवर्जयेत् ॥ गर्भिण्यात्मात्मनः प्रत्यावपनं परि
 वर्जयेत् ॥ कारयेद्यदि मोहेन सैव भूषणं हा भवेत् ॥ गर्भिण्यामपि भार्यायां स्तनोश्चौलं न कारयेत् ॥ यस्यान्या गर्भिणीभा
 र्या पंचमासापरोपि वा ॥ इत्युक्तं पंचमादूर्ध्वं मथो मासा शुभं न हि ॥ स्तनोर्मोतरि गर्भिण्यां चूडा कर्म च तस्य वै ॥ पंचमासा
 न कुर्याच्च मोजिबंधनं वै तथा ॥ अष्टमासापरश्चैव न कुर्याद्वाधभोजनं ॥ श्मश्रुकर्म तथा चैव केचिदाहुर्मनीषिणः ॥
 अथ जातकर्म ॥ कुमारं जातं पुरा न्यै रालंभनादिति सूत्रं ॥ कारिका ॥ जातास्तनं पिता कुर्यान्नां दीश्राधं विधानतः ॥ जातकर्म
 ततः कुर्यादत्यै रालंभनात्परा ॥ जातः पुत्रस्तु तत्काले श्रुत्वा तस्मै प्रदापयेत् ॥ परितोषकमित्यर्थं श्रवणाच्छादनादिकं ॥ देवाश्च पि
 तरश्चैव पुत्रे जाते हि जन्मनां ॥ आयांति तस्मै तदहः पुण्यं पूज्यं च सर्वदा ॥ जाने सस्ते वगाद्या शुश्राव्यं कृत्वा विधानतः ॥ जातक
 र्मविधानेन कुर्याद्दानादिकं ततः ॥ तत्र दद्यात्स्वर्णं च भूमिगोतुरगान् रथं ॥ छत्रं छागं च माल्यं च दायनं वसनं गृहं ॥ या
 वन्निच्छते नालं तावद्देवास्व दायकितः ॥ अत्रोच्येति प्रकर्तव्यं गृहयोपियथाविधि ॥ अत्रोच्येति पूर्वोच्योच्येति कर्त्तव्यं
 नृतके वासत्यपि जातकर्म कर्म कर्तव्यमेवेत्यर्थः ॥ ऋणतत्रयानि वृत्त्यर्थं दद्याज्जाते सुते पि वा ॥ ब्रह्मसूत्रं धृतं नालं तेनावे

सरस्वतीविघ्नविनायकं च गुडोदनाद्यैरभिषिच्य कुर्यात् ॥ एवं सुनिश्चिते काले विद्यारंभं तु कारयेत् ॥ पूजयित्वा हरिं लक्ष्मीं
 देवीं चैव सरस्वतीं ॥ नारायणं महा लक्ष्मीं गंधधूपादिकं ततः ॥ एतेषां मेव देवानां तत्तन्मंत्रेण पूजयेत् ॥ कृत्वा होमं च शाखो
 क्तमाधारां तं समाचरेत् ॥ देवतानां च मंत्रेण नाम्ना वा जुहुयात् ॥ एकैकां च ऊतिं कृत्वा होमशेषं समापयेत् ॥ स्फटिका
 यां सुवर्णस्य प्रसार्य कुंकुमादिकं ॥ तदभावे थरोप्यस्य कृत्वा वित्तानुसारतः ॥ सुवर्णलेखनीकेन लिखेत् तत्राक्षराणि च ॥
 ॐ नमः शिवायैत्यादौ नामैत्यनुक्रमात् ॥ अक्षराणि तु संपूज्य स्वयमुक्त्वाथ वाचयेत् ॥ प्राङ्मुखो सौ समासीनः कुमार
 स्तानि लेखयेत् ॥ पूजयित्वा तु गंधाद्यैः पुनः स्त्री वाचयेत् ॥ आचार्यं पूजयेत् पश्चाद्दक्षालंकारभूषणैः ॥ त्रिप्रदक्षिणा
 मावृत्य देवतांश्चापि बाधुरं ॥ स्वविद्यासूत्रकारांश्च स्वविद्यांश्च विदोषतः ॥ ब्राह्मणान् पूजयेत्तया गंधपुष्पाक्षतादिभिः ॥
 तोषयेद्दक्षिणाभिस्तान् यथा वित्तानुसारतः ॥ अथोपनयनं ॥ अष्टमे वर्षे ब्राह्मण उपनयेद्गर्भाष्टमे वेति ॥ सूत्रं
 तथा च मनुः ॥ गर्भाष्टमे देकुर्वीत ब्राह्मणस्योपनायनं ॥ गर्भादिका दशो राशौ गर्भानुद्वादशो विदुः ॥ ब्रह्मवर्चसकाम
 स्य कार्यं विप्रस्य पंचमे ॥ राज्ञो बलाधिपतेः षष्ठे वैशस्याथ रथिनोष्टमे ॥ तथा च याज्ञिकवल्क्यः ॥ आपादुद्देशाद्विं
 शान् चतुर्विंशान् च वत्सरान् ॥ ब्रह्मक्षत्रिविशोकालो ह्योपनायनिकः परः ॥ अत उर्ध्वं पतंतैते सर्वधर्मबहिष्कृताः ॥ सा
 वित्रीपतिता ब्राह्म्या ब्राह्म्यस्तोमाव्रते क्रतोः ॥ अथोपनयनकर्तारः ॥ आचार्यः ॥ पितैवोपनयेत्यत्र तद

भावे पितुः पिता ॥ तदभावे पितुर्भाता तदभावे तु सोदरः ॥ पिता पिता महो भ्राता सकृत्पोगोत्रजो गुरुः ॥ उपनीयेधिकारी
 स्यात्सर्वभावे परस्परः ॥ व्रतबंधकुमारस्य विनापि पितुरज्ञया ॥ यः करोति द्विजो मोहान्नरकं प्रतिपद्यते ॥ दूरस्थपि
 तृविषयं ॥ तत्र संस्कार्याः ॥ स्मृत्यर्थे सारे ॥ औरसः पुत्रिका पुत्रः सेत्रजो मूढजस्तथा ॥ कनीवश्चतुर्नभ्रतौ दत्तः
 कीतश्च कृत्रिमः ॥ दत्तात्मा च सहोद्वीजस्तपवित्रसुतस्ततः ॥ एते द्वादश पुत्राश्च संस्कार्यस्य द्विजातयः ॥ केचिदीदृ
 द्विजैर्जातौ संस्कार्यैर्कुंडगोलकौ ॥ अमृते च मृते पत्यौ जारजौ कुंडगोलकौ ॥ कलौ द्वा निषिद्धास्युः दौहित्रं चोर
 संविना ॥ संस्कारेण भवत्यधीति कैश्चिदुदीरिते ॥ तथा मनुः ॥ य एते निहिताः पुत्रा प्रसंगादन्यबीजजाः ॥ यस्य
 ये बीजतो जातास्तस्य ते नैतरस्य तु ॥ अथोपनये बृहस्पतिबलं ॥ शिरोमणौ ॥ द्विपंचसप्तनंदेशास्तितो जीवशुभ
 प्रदः ॥ व्रतबंधे तु पुत्रस्य कन्यायाश्च कराग्रहे ॥ जन्मत्रिदशमारिस्तः पूजया शुभदो गुरुः ॥ चतुर्थे ह्यष्टमस्तु
 द्वादशस्तोमृतिप्रदः ॥ चतुर्थे द्वादशे जीवे द्विगुणं पूजयेद्गुरुं ॥ नाशुभोष्टमराशिस्तो न तु पूजां ज्ञानैरपि ॥ धनुमीनकु
 लीरस्तो जीवो जन्मात्यमृत्युदः ॥ विवाहे मेखलादीनां सबलोऽपि बलप्रदः ॥ कर्कसीनधनुस्तोऽपि बटोऽश्वदष्टमो य
 दि ॥ श्रुत्या चोक्तं विना वर्षं न कुर्यात् व्रतबंधनं ॥ वृधवशिष्टः ॥ आचार्यस्य बलं श्रेष्ठं बटोरंत्योष्टमो यदि ॥ न विचार्य
 बलं तत्र कारयेदुपनायनं ॥ आचार्यस्य बले हीने वटा गर्भाष्टमो यदि ॥ न विचार्य बलं तत्र कारयेदुपनायनं ॥ श्रु

केशान्तरापितान् कुलधर्मतः॥ शिरस्वास्नानं भवेत्तत्र मध्ये शिरसि वर्तुलं॥ प्रमाणं तस्य चैवोक्तमाचार्येण गुल
 त्रये॥ तथा च स्मृतिः॥ समाध्यामात्रासहभोजनं च बहिर्विदध्याद्वपनाभिषेकः॥ अलंकृतं तर्ज्यपरिग्रहस्यान्मुखं सं
 मीक्षेत्तपरस्परं॥ कारिका॥ ब्राह्मणस्योपनयनमुक्तकाले भवेदिह॥ कृत्वा न्युदयिकं श्राद्धं पूर्वं कुर्यात्परहनि॥ कृ
 तस्नानं मलं कुर्यादाशिवोवाच यदयं॥ मुक्तभोज्यस्य शिरसो वपनं स्नानमेव च॥ एवमृतं कुमारं च मवस्थाप्यतिके
 ततः॥ ज्योतिःशास्त्राविदुक्तं तु मूढं तैशोभने तत इत्यादिस्वशारवोक्तविधिना कर्मकर्तव्यमित्यर्थः॥ ॥ स्वशारवो
 विधिमुत्सृज्येन्यस्य विधिमाचरेत्॥ अप्रमाणं मृषिं कृत्वा त्वेधेतमसि मज्जति॥ स्वस्य कर्मपरित्यज्य यदन्य
 कुरुते नरः॥ अज्ञानादथ वालोभात्स्तेन पतितो भवेत्॥ ऋकृद्गारुडी नैव कुर्वीत स्वकीयं परशारवया॥ प्रमा
 दाद्यदि कुर्वीत पुनः संस्कारमर्हति॥ यत्र नास्ति स्वशारवा चेद्भृकु शारवोक्तसमाचरेत्॥ पुनर्नार्हति संस्कारमन्यथा
 र्हति चेत्पुनः॥ यजुःशारवाविधानेन यदि बर्हच कर्म च॥ कृतं चापि हितं कर्म पुनः कुर्याद्यथाविधि॥ ऋकृद्गारुडी विधि
 ना कर्म यदि स्यादन्यशारविनां॥ न तत्तर्म पुनः कुर्यादिति यज्ञविदामतं॥ अथानुप्रवचने॥ तिष्ठेदहः शेषम
 स्नमिते ब्रह्मोदनमिति सूत्रं॥ कारिका॥ अहशेषं ततस्तिष्ठेत्सायं संध्यामुपास्य च॥ पूर्णपात्रविधानं तमुप
 लेयादि पूर्ववत्॥ अन्यपक्षः॥ उपनीतो हि कुर्वीत सायं संध्यामुपाक्रमात्॥ अग्नि कार्यं ततः कुर्यादौषसन
 यथाविधि॥ अनुप्रवचनीयं च तस्मिन्नेव कुताशने॥ समन्वारध्वमाचार्यश्च वदति त्रयं कुर्वेत्॥ उपाकर

ण परं यत्तत्सावित्र्या ब्रह्मयज्ञकं॥ संध्यामाध्याह्निकी कुर्याद्वाप्य कारो ब्रवीदथा॥ मौजी बंधनकाले तु कुर्यात्प्रवच
 नीयकं॥ केचिदेवं वदत्यग्नौ लोकि केचापरे विदुः॥ सायं संध्यामुपक्रम्य ब्रह्मचारी समाचरेत्॥ अपरे द्यः कृतस्नात
 प्रातः संध्यामुपाचरेत्॥ अग्नि कार्यं ततो भिक्षां सायं प्रातश्च पूर्ववत्॥ ब्रह्मयज्ञं हि गायत्र्या मध्याह्ने तु समापयेत्॥
 उपोपाकरणे॥ संध्यामध्याह्निकी कुर्याद्वाप्य कारो ब्रवीदथा॥ उपाकरणं पर्यंतं सावित्र्या ब्रह्मयज्ञकं॥ अथ ब्रह्म
 चारी नियमः॥ भारादिवर्जमश्लीलाद्ब्रह्मचारी दिनत्रयं॥ शयीताधः चतुर्थे हि मेधाचनमाचरेत्॥ आचार्यो वाचये
 न्मंत्रं स श्रूयः स श्रुवा इति॥ तत्रैव मेखला दीनि विहरयान्यानि धारयेत्॥ मेखला मजिनं दंडं वस्त्रं यज्ञोपवीतकं॥ पा
 लाशसमिधौ त्याज्यं नवान्यन्यानि धारयेत्॥ नियमेन ब्रह्मचर्यं च तत्रैव तु समाचरेत्॥ अन्यथा कर्महानिः स्या
 दित्यज्ञविदामतं॥ वाससीते स्वगुरवे मेधाजनने कर्मणि॥ दद्यात्तावत्प्रभृत्यैवं कौपीनेन प्रवर्तते॥ ॥ स्मृत्य
 र्थसारे॥ सदा धार्यं द्विजैः श्लक्ष्णं कौपीनं कटिस्तवकं॥ कौपीनं महंतं धार्यं खंडं वा वस्त्रं पार्श्वयुक्॥ कौपीनं कटि
 स्तत्र च यतेः स्यात्ब्रह्मचारिणः॥ कारिका॥ महानाभ्यादि कुर्वीत तत्काले त्रतत्रयं॥ उक्तकाले ददा म्येतदामना
 त्क्षणीवत्॥ नच मौजीनं वैदंडं वा स्विष्टं कृतं यथा॥ संवत्सरं चरेदेतत्पूर्णं द्वात्रिंशत् रात्रये॥ औषाकर्मः॥ तत्रै
 दंष्ट्रं॥ अथोत्थोपाकरणमौषधीनां प्रादुर्भावं श्रवणेन श्रावणस्य पंचम्यां हस्तेन वेति॥ तथा च कारिका

अध्यायनमुपाकर्मावस्थाश्रवणेनतत्॥ तन्मासेहस्तयुक्तायांपंचम्यांवातदिष्यते॥ अष्टम्यौषधस्तस्मिन्नुमासे
तुनभवतिचेत्॥ तदाभाद्रपदेमासिश्रवणेनकरोतितत्॥ शाकलः॥ मासद्वयपुपाकर्मानभवेद्यदिचेत्तदा॥ आषाढे
श्रवणेकुर्याहस्तेवाकर्कटेरवौ॥ तदभावेप्यन्यस्मिन्मासेश्रवणेनकुर्यान्नोदगयनेइति॥ आचार्यः॥ कुर्यान्नवे
पनीतस्यश्रवणेध्ययनेनव॥ तद्वर्धवापिकुर्वितनेवकुर्यादधःकचित्॥ यदिचेदुभयं व्याप्तिवृत्त्यर्क्षधृष्टिकादयं॥
तत्कर्मसफलंज्ञेयमुपाकरणासंज्ञकं॥ पर्वण्युदयिकेकुर्युःश्रवणंतैत्तिरीयकाः॥ बह्वाश्रवणंकुर्युःहस्तेर्क्षसात
वेदिनः॥ धनिशसंयुतंकुर्याच्चवणंकर्मयद्भवेत्॥ तत्कर्मसफलंचस्यादुपाकरणसंज्ञकं॥ संक्रान्तौग्रहणेचैवमूढ्ये
गुरुशुक्रयोः॥ उपाकर्मनकर्तव्यंपरतश्चेन्नदोषभाक्॥ गुरुभार्गवयोर्मूढोबाल्येवावधिकेपिवा॥ तथाधिकमासे
संसेपमलमासादिषुद्विजैः॥ प्रथमोपाकृतिर्नस्यात्कृतं कर्मविनाशकत्वात्॥ प्रत्यक्षिकृत्यत्कर्मक्रियमाणंनदुष्यति॥
अथोत्सर्जनं॥ तथोत्सर्जनंषणमासानधीयतेतिस्त्रे॥ कारिका॥ अध्यायोत्सर्जनमाध्यपोर्णिमास्याविधीय
ते॥ यामाह्निःविवेकेस्यादुपलेपादिपूर्ववत्॥ मनुः॥ पुष्येत्तुल्यं दसंकुर्यात्बहिरुत्सर्जनंभवेत्॥ माघेशुक्रथवा
प्राप्तेपूर्वाह्नेप्रथमेहनि॥ उत्सर्जनंभवेत्तच्चैदुक्तकालेतुवेयदि॥ उपाकरणकालेतुकुर्यादुत्सर्जनंबुधः॥ कृष्णाजि
तः॥ उपाकर्मणिचोत्सर्जेगौतमादीश्वसप्तवै॥ ऋषीन्दर्शनमर्यान्कृत्वापूर्जयेत्ततः॥ अनध्यायान्स्मृतोसिध्या
न्परिवृत्यत्वधीयते॥ यत्स्वपूर्वमधीतेसोप्रारभेतशुभेहनि॥ अथामाध्यानाह॥ पक्षद्वयचतुर्दश्यामष्टमी

त्योक्तवर्षेन बलं गुरोश्चैवात्याप्रशस्तं व्रतबंधकर्म ॥ अथुक्तवर्षे सुबलप्रदोऽपि नैवैततयोरष्टवली बलीयात् ॥ तथा
आचार्यविशेषमाह ॥ मुख्यकालस्तु बलवान् व्रते गोचरशुद्धितः ॥ कालातिक्रमणे नैव गुरुधुधिनं वितयेन् ॥ अथो
पनयने प्रतिबंधः ॥ नांदीश्राधे कृते पश्चादुल्कापाताग्निदृष्टिषु ॥ सूतकादिनिमित्तेषु न कुर्यान्मौजिबंधने ॥ अथमा
तरि रजस्वलाया निर्णयमाह ॥ प्रवतोः ॥ यस्य मांगलिकं कार्यं तस्य मातारजस्वला ॥ तदा तन्न प्रकर्तव्यमायुहा
यकरहितत् ॥ ज्योतिःसारे ॥ उदाह व्रतच्छासु मातायदिरजस्वला ॥ तदानमंगलं कार्यं श्रद्धौ कार्यं शुभे शुभे ॥ प्रा
रंभात्प्राग्निवाहस्य मातायदिरजस्वला ॥ निवृत्तिस्तेन कर्तव्या सह त्वं श्रुतिबोदनात् ॥ नांदीश्राधे कृते पश्चात्मा
तायदिरजस्वला ॥ मौजिबंधनं कुर्यात्तर्गाग्यस्य वचनं यथा ॥ प्रयोगसारावल्यागर्गः ॥ ॥ मातृ एवमोजना
सर्वयस्या माता स्पृशी भवेत् ॥ तदा कर्म न कुर्यात्तर्गाग्यस्य वचनं यथा ॥ प्रयोगसारावल्यागर्गः ॥ ॥ मातृ एवमोजना
तारजस्वला ॥ तदा कर्म न कुर्यात्तर्गाग्यस्य वचनं यथा ॥ प्रयोगसारावल्यागर्गः ॥ ॥ मातृ एवमोजना
तबंधं प्रवास्तं स्यादित्याह भगवान्यमः ॥ नांदीश्राधे कृते पश्चात्कन्या मातारजस्वला ॥ कन्यादानपिता कुर्यादित्या
गिरसभाषितं ॥ नांदीश्राधे कृते यस्य भार्या रजस्वला भवेत् ॥ विवाहे नैव दोषस्या दोषः स्यान्मौजिबंधने ॥ धर्मा
र्थं कुरुते विप्रमौजिबंधनमेव च ॥ नदोषो गर्भरजसोरित्याह स्मृतिसंग्रहः ॥ अथोपनयनादे तु मुहूर्तो लोभना
तदित्या ॥ मात्रासहैव भुंजीयाद्दिवा हो भार्याया सह ॥ मात्रासहैव भुंजीयां चैव लमानोऽकभोजने ॥ द्वारे वा हिंसावप

द्वितये तथा प्रतिपदे दर्शद्वर्णे चानध्यायाः प्रकीर्तिताः ॥ चतुर्मास्याद्वितीया तु युगमन्तरादिषु ॥ अष्टकासु च सर्वासु
तथा सोमपादासु च ॥ अथने विषुवे चैव श्रवणद्वादशी तथा ॥ शयनी बोधये निचैव द्वादसी परिकीर्तिता ॥ द्वितीया प्रे
तपक्षस्य साभावे स्रेतसंज्ञका ॥ आश्विनस्य तु याशुक्ला द्वितीया प्रेतसंज्ञका ॥ भरणी प्रेतपक्षस्य द्वितीया पितृथैव
च ॥ अनाध्यायास्त्वमेतित्यादिति प्रोक्ता महर्षिभिः ॥ अथनैमित्तिकानाह ॥ ग्रामादाहादिकानपि ॥ शंखा
चतुर्दशी चैव तथा संख्या चतुर्दशी ॥ निर्घाते भूमिचलने ज्येष्ठे तिषांचोपमार्जने ॥ एतान्कालिका विद्यादन्ध्या
यानृतावपि ॥ चतुर्मास्याद्वितीयाया आहाशुचा उर्जितपस्ये च या द्वितीया विधूषये ॥ चतुर्मास्यद्वितीयास्ताः प्र
वदंति महर्षयः ॥ अथ युगादयः ॥ माघे पंचदसी कलानभस्ये च त्रयोसैदसी ॥ तृतीयामाधवेशुक्लानवस्यु
र्जयगादयः ॥ अन्येदयः ॥ अश्वयुक् शुक्लानवमी द्वादसी कार्तिकेसिता ॥ सिता षाट्स्यद्वामी माघमास
स्य सप्तमी ॥ श्रावणे चाप्यमावास्या ज्येष्ठे पंचदसी सिता ॥ आषाढी कार्तिकी माघी चैत्री मन्वादयस्मृताः ॥
अथाष्टकाः ॥ मार्गशीर्षे तथा माघे नभस्य फाल्गुने पिवा ॥ कलपक्षे शुक्ला तिस्त्रः सप्तम्यादियथाक्रमे ॥ अ
थ सोमपादाः ॥ ज्येष्ठेशुक्लद्वितीया च ह्याश्विनी द्वादसी सिता ॥ चतुर्थी द्वादसी माघे एताः सोमपादाः स्मृताः
मृगशिरसं कर्कटसंक्रांतिहेतूदग्दक्षिणायने ॥ अथ चैव तुलामेषौ विषुवौ तौ प्रकीर्तितौ ॥ चतुर्दस्यायदा पर्व प्रा

गस्तातद्वयतेरैवैः ॥ अनध्यायं प्रकुर्वीत त्रयोदश्यां तु सर्वदा ॥ आस्रायां प्रातरारभ्य त्रयोदश्यतु वर्तते ॥ अनध्याये
 भवेत्तत्र भूते दशौ भवेद्यदि ॥ यथा संख्येतु वै भूते त्रयोदशी भवेद्यदि ॥ वेदविद्भिः समाख्याता सैव संख्याचतुर्दशी ॥
 अनध्याये षष्ठीयानां देवं द्रुप्रहरे ध्रुवं ॥ हतादंडेन च द्रोहान्मृताः स्वर्गं नयांति हि ॥ नानुरोधस्वनध्याये होम
 मंत्रेषु चैव हि ॥ वेदोपाकरणे चैव स्वाध्याये चैव नित्यके ॥ अथ प्रदोषः ॥ षष्ठी च द्वादसी चैव दर्धरात्रादधो
 यदि ॥ नवनाड्यतृतीया चेत्यदोषो मुनिभिस्मृतः ॥ युगसप्त त्रयोदश्यावर्तं ते स्तमयादधः ॥ प्रदोषे तत्र कु
 रीतद्येकार्घ्यघटिका सुच ॥ युगश्चतुर्थिस्तप्तमीति ॥ अथ गोदानं ॥ गोदानं स्नातकं चैव समावर्तनं कर्तव्यं ॥
 चो लोपनयनं चैव न कुर्यादक्षिणायने ॥ मरीचिः ॥ गोदानं मूलतस्येह विवाहश्चेद्यु पस्थितः ॥ याम्यायने
 पि कुर्वीत गोदानं स्नातकं चैव ॥ चकारात्समावर्तनं ॥ एतेन गोदानं षोडशे वर्षे के शशब्दे मुद्रमश्रद्धा
 न्वारयेदिति ॥ सूत्रं ॥ अथाचकारिका ॥ गोदानं चो लवकार्यं षोडशे द्युतदुच्यते ॥ अकौ तेव दानं नास्ति
 श्रमश्रूणां मुंडनं भवेत् ॥ ॥ अथ समावर्तनं ॥ अथैतान्युपकल्पयान् समावर्तमान इति सूत्रं ॥ कारिका
 वेदव्रतानि वापारं नीत्वा त्कभयमेव वा ॥ व्रते पक्षे तु शश्वार्थं मारण्याध्ययने कृते ॥ विद्यांते गुरुमर्थेने कर्माथं
 कखाणिते ॥ यमर्थं महत्कृत्वा ततो बुद्ध्यामवाप्य च ॥ कुर्वीत स्वयमेवैतत्समावर्तनं संज्ञकं ॥ प्राप्या दग्गया

नाद्यक्तमुक्तस्वस्ययनं स्वयं ॥ अथ स्नातकं ॥ विद्यांते गुरुमर्थेन निमंत्रयं कृत्यानुज्ञातस्य वास्नानं तस्यैव ॥ अत्रानि भवन्तीति सू-
त्रं ॥ कारिका ॥ अथ शिष्यः समावर्तेनामोपांशुगुरोर्वदेत् ॥ उच्चैरुर्ध्वं वदेत्छानमिदमस्येष्टमाश्रमं ॥ हे वेद दत्तमाह-
स्यं वत्समो भोरतित्वथा ॥ यथाचारं तथा कुर्यादेकस्मिन्नपि वादिने ॥ गोदानादीनि कर्मणि विवाहात्पूर्ववासरे ॥ एकं
तत्रैवाकुर्यादित्यज्ञविदो विदुः ॥ अथ मधुपर्कदिविवाहः ॥ ऋत्विजो ब्रूत्वा मधुपर्कमाहरेत्स्नातकायोपस्थिताये-
त्यादि मधुपर्को भवतीति सूत्रं ॥ मन्त्रः ॥ गुरुण नुमते श्रात्वा समावृत्तो यथाविधि ॥ उद्देहेत द्विजो भार्या सुवर्णलक्षणां वि-
तां ॥ यस्यास्तु न भवेद्भ्रातानविज्ञायेत वापिता ॥ नोपयेत्छेततां प्राज्ञः पुत्रिकाधर्मश्च कथा ॥ समानप्रवरां कन्यां सपिबोचै-
कगोत्रजां ॥ न वैतावरयेत्प्राज्ञो मातृवत्परिकीर्तिता ॥ वाग्दानं च प्रदानं च वरणं पाणिपीडनं ॥ सप्तपदीति पंचांगो मुनि-
भिः परिकीर्तिताः ॥ तत्र वाग्दानं ॥ कुर्याद्देवाहिके मासि वाग्दानं द्विजसतमः ॥ कलत्रो न स मायुक्तं संपूज्या गणनायकं ॥ स-
न्निधौ द्विजदेवानां कर्मणामे सुताय वै ॥ तया स्वीक्रियते मद्यं सुरूपा दीयते मया ॥ काये न मनसा वाचा संप्रीत्या धर्म-
वृद्धये ॥ पुत्रमित्रसुहृद्द्वर्गैः समेवंतमुनिश्चितं ॥ कन्याते मम पुत्राय स्वीकृतै व मया द्यु वै ॥ एतेषां सन्निधावेव मम वंश-
भिवृद्धये ॥ संबधुगोत्रमुच्चार्य दद्याद्देवकन्यकां पिता ॥ हस्ते पितुर्वरस्थाथ तां कालं साक्षत फलं ॥ दास्ये हं ते घपुत्राय सु-
रूपां समकन्यकां ॥ आसादय विवाहार्थं द्रव्यमंगलकानि च ॥ स्वीकृता मम पुत्राय मया द्यतव पुत्रिका ॥ सफलं चाह-

तदद्याद्यथाचारः परस्परं ॥ अथ प्रदानं ॥ कन्यायावरणात्पूर्वप्रदानं चैव कारयेत् ॥ संप्रज्य कन्यकां दद्यादस्त्रालंकारभूषणं ॥ प्रदानं पट्टकूलादिकर्णकंठादिभूषणं ॥ लक्ष्याशिरोथविप्रेभ्यः स्तेभ्यो दद्यात्फलानि च ॥ अथ वरणं ॥ प्रार्थयेद्देवं संपन्नान्मधुपर्केण पूजितः ॥ सदर्थं वृषिध्वं कन्यामिति दत्वा च दक्षिणं ॥ गात्रोद्भवस्य गोत्रस्य संबंधस्यामुकस्य च ॥ मन्त्रेणोत्राय पुत्राय ह्यमुकाय वराय वै ॥ कन्याया अपि गोत्राय यथा पूर्ववदुच्चरेत् ॥ न प्रीमया त्रपो त्रीच पुत्री कन्यां यथा विधिः ॥ कन्यसमीपमागत्य ब्राह्मणैः सह वै पिता ॥ इत्युक्त्वा भो द्विजाय्यं वृषिध्वं कन्यकामिमाम् ॥ प्रत्युचुस्ते द्विजाः सर्ववयं चेमां वृषीमहे ॥ प्रसुग्मं तेति सूक्तं तु जपेयुर्ब्रह्मणास्ततः ॥ अष्टौ वाचाथ चत्वारो ब्राह्मणा वेदपारगाः ॥ कन्यायावरणे चैव योज्याः कमीतदोहिये ॥ गच्छन्मृष्टेति वाक्यानि पक्षिणामप्रियाणि च ॥ जपेत्कनिकदंस्तुतं देवी वाचमृचंतथा ॥ अथ पालीपीडनं ॥ धर्मचार्थचकामेचिनातिचरितव्यात्वया ॥ इयं गृह्णाति चैपाणि पीडनं वृत्तिकारकः ॥ अथ सप्तपदी ॥ अभ्युक्रामयेदीशान्यां वधूं सप्तदानितु ॥ सा चाभ्युक्रामयेत्पूर्वदक्षिणं पादमात्मनः ॥ इति प्रसंतः पंचांगो विवाहो दक्षितस्तथा ॥ अथ मधुपर्कः ॥ द्विराचम्य समासीनः सकृत् प्राञ्जुरवो वरं ॥ प्राञ्जुरवंतं समीसीनं मधुपर्केण पूजयेत् ॥ कुलमग्रे परीक्षेत मातुतः पितुतः श्रुतिः ॥ यथोक्तपुरस्तात् बुद्धिमते कन्यां प्रयच्छेत् बुधिरूपशालसंपन्नामुपयच्छेदिति ॥ स्त्रात्रं ॥ कारिका ॥ यथोक्तलक्षणां कन्यां उक्तकाले समुद्बहेत् ॥ स्यादाभ्युदयिकं श्राद्धं पूर्ववत्वाद्यवसरे ॥ अपरेद्यः

कृतश्चातोहतवस्त्रधृतो वरः ॥ स्वलंकृतसितछत्रोपदातियातिबांधवैः ॥ दृष्टो बद्धगृहं गत्वामधुपर्केण प्रजितः ॥ स्वगृह्योक्तवि
धानेन कृत्वा कन्यां स्वशारिविनां ॥ वरोयः प्रतिगृहीयात्स्वशारवोक्तविधानतः ॥ दशाचारानुधर्मेण विवाहः कार्य एव तु ॥
तथा च स्त्रे ॥ अथ खलूचावचजनपदधर्माग्रामधर्माश्चतान् विवाहे प्रतीयादिति ॥ तथा च मनुः ॥ ब्राह्मो देवतथैवा
र्षः प्राजापत्यस्तथासुरः ॥ गंधर्वो राक्षसश्चैव पैशाचश्चाष्टमोधमः ॥ चतुरो ब्राह्मणस्याद्यान् प्रशस्तान् कवयो वि
दुः ॥ राक्षसः क्षत्रियस्यैव मासुरो वैश्यश्चूडयोः ॥ आछाद्य चार्हयित्वा च श्रुतिशीलवते स्वयं ॥ आहूय दानं कन्याया
ब्रह्मोधर्मः प्रकीर्तितः ॥ यज्ञेतु वितेते सम्यक् कृत्विजे कर्म कुर्वते ॥ अलंकृत्य सुता दानं देवं धर्मं च रक्षते ॥ एकं गामि
थुनं देवाचरा ददाय धर्मतः ॥ कन्या प्रदानविधिव तदा षोडशम उच्यते ॥ सहो भौ चरतां धर्ममिति वाचानुभाष्यतु ॥ कन्याप्र
दानमभ्यर्च्य प्राजापत्यो विधिः स्मृतः ॥ ज्ञातिभ्यो द्रविणं दत्वा कन्यायै चैव शक्तितः ॥ कन्याप्रदानं यो दद्यादसुरोधर्म
उच्यते ॥ इच्छया योन्यसंयोगः कन्यायाश्च वरस्य च ॥ गांधर्वस्तु विज्ञेयो मैथुन्यः कामसंभवः ॥ हत्वा छित्वा च भित्वा
चाक्रो द्वाती रुदती रुग्हात् ॥ प्रसह्य कन्याहरणं राक्षसो विधिरुच्यते ॥ सुसामतां प्रमतां वारहो यत्रोपगच्छति ॥ समा
पिच्छे विवाहानां पैशाचो प्रथितोऽष्टमः ॥ संतिष्ठेत्प्राज्युखी कन्यातिष्ठेत्प्राज्युखो वरः ॥ मुहूर्त्ते व्रगे भूने काले

तर्धयावरंतयोः॥ स्वास्तान् सुमुद्रुतेति क्षिपेतां शिरसो मिथः॥ क्षिपेत्कन्यां क्षतापूर्वपश्चाच्चैव क्षिपेद्वरः॥ ऋक् च
वेत्यादिभिर्मंत्रैः क्षिपेत्पुरक्षां द्विजाः॥ आशिषो वाचयित्वा चैव यथयाचरेत्॥ ततश्चोदङ्मुखस्तिष्ठेत्सभार्या कन्या
कापिता॥ प्राङ्मुखया स्थितायाया कन्या दद्याद्द्वाराय वै॥ अङ्गिरेव द्विजाग्र्याणां कन्यादानं प्रशस्यते॥ इतरेषां तु व
र्णानामितरेतरकाम्यया॥ दंपत्योरक्षणा र्थाय बध्नीयात्कंकणांतयोः॥ करयोरेकमेकस्य बध्नीयातां तु दंपती॥
अनादेशो दक्षिणं प्रतियादिति भाष्यकारः॥ शौनकः॥ द्विगुणेनैव सूत्रेण पंचधा वेष्टनंतयोः॥ ततोऽप्यधोर्ध्वचोर्धोर्ध्वः
प्रकोष्ठे बंधनंतयोः॥ स्मृतिः॥ रक्षार्थं दक्षिणे हस्ते बध्नीयात्कंकणंतयोः॥ बंधनं बन्धकापूर्ववरपूर्वविमोचयेत्॥
सूत्रं चतुर्गुणं कृत्य दंपत्योर्वेष्टितं च यत्॥ रक्षार्थं कंकणं प्राङ्मुखं विकानसमान्वितं॥ विश्वेताते तृचा पुंसां बध्नीया दक्षि
णे करे॥ अथ वाम करे स्त्रीणां बृहत्सामेत्कचैव तु॥ इत्यनेन केचित्कन्याया वाम करे बध्नीयंतिसकेचिद्देशान्चारः॥ दे
शधर्मानुसारत इति व्यवस्थाज्ञातव्या॥ कन्यायैवाससीदृत्वा बध्नीया दाससीतयोः॥ बध्नीयान्मंगलं सूत्रं कुंकुमोक्तं
सुशोभनं॥ इत्यादिकं प्रकुर्वीत देशधर्मानुसारतः॥ त्रयो वेदिं ब्रजेयातां होमस्तत्र विधीयते॥ अथ वेदिकालक्षणं
हस्तोष्ठितां चतुर्हस्तां च रस्त्रां समंततः॥ स भैश्चतुर्भिः संयुक्तां विवाहे वेदिकां शुभं॥ विस्तारितां हस्तचतुष्टयेन

अथयस्मिन्निवाहाग्निरुत्पन्नोहनि तस्यतु ॥ तत्सायंतमनारभ्य वह्निं परिचरेत्स्वयं ॥ रात्रावतीतः कालश्चेतच्छायांतदुपक्रमः ॥
 आत्मनोसंभवेत्पानीपुत्रादय इति स्मृताः ॥ रात्रौ त्रिभागं कुर्वीत द्वौ भागौ पूर्ववासरे ॥ परस्मिन् तृतीयो भागो विवाहेस्तु
 केकृतौ ॥ मध्ये अग्नौ विनष्टे ॥ चतुर्थि मध्ये पनले विनष्टे संधानमग्ने त्वथ लौकिकाग्नौ ॥ औपासनात् पूर्वमथापि नष्टे
 विवाहहोमं विधिवच्च कुर्यात् ॥ विवाहोपासनात् पूर्वमनले शान्तिमागते ॥ परिणीयादिकं कृत्वा मोमशेषं समापयेत्
 अत्र कन्यां कृतुमती चेत् ॥ प्रयोगपारिजाते ॥ विवाहहोमे प्रकृते कन्यायादिरजस्वला ॥ त्रिरात्रं दंपती स्यातां पृथु
 कशयासनाशनौ ॥ चतुर्थ्यहनि संस्नातो तस्मिन् नग्नौ यथाविधि ॥ विवाहहोमं कुर्यात्तां कन्यादानादिकं तथा
 चतुर्थि मध्ये कन्याचेद्वेद्यदिरजस्वला ॥ त्रिरात्रं मशुचिस्त्वेका चतुर्थ्यहनि शुध्यति ॥ युंजानहोमं कुर्वीत प्रा
 यश्चित्तं विधीयते ॥ श्रियं संप्रजयेद्भक्त्या पुनर्होमो विधीयते ॥ अथ रात्रौ दानं ॥ कन्यादानं निशीथे चेद्द्वौ बोधोपेक्षितौ
 यत् ॥ उपोषितः सुतां दद्याद्वा ह्यादिषु चतुर्ष्वपि ॥ अन्यपक्षः ॥ कन्यादानं निशीथे चेद्दिवा भोजनमाचरेत् ॥ पुनश्चा
 ताजपदेवीं पिता कन्याप्रयच्छति ॥ मुक्तासमुद्धहे कन्यां सावित्री गृह्णंतथा ॥ गंधर्वसुरयोर्मध्ये विधिरेव मुदा ह
 तः ॥ अथ कन्यादाः ॥ पितापितामहो भ्रातापितृव्यो गोत्रिणो गुरुः ॥ मातामहो मातुलो वा कन्यदा बांधवा क्रमात् ॥
 पित्रादिदातृभवे तु कन्या कुर्यात्स्वयं वरः ॥ इत्येवं केचिदाचार्या प्राहुर्महति संकटे ॥ अथान्यशाखिने दानं ॥

३२

स्वशाखिनि चेद्द्वौ न स्यात्कस्मै देया तु कन्यका ॥ स्वगृह्योक्तविधानेन दद्यातां परशाखिने ॥ पूजयेन्मधुपर्कणस्वश
 ववाविधिनावरं ॥ आकन्यादानपर्यंतं पिता कुर्यात्स्वशाखितः ॥ दंपती ॥ अनियमः ॥ तत्रेदं सूत्रं ॥ अतुर्धर्मस्य राल
 वणादिनौ ब्रह्मचारिणा बलं कुर्यात् ॥ वधुः शयानो स्यातां त्रिरात्रं द्वादशरात्रं संवत्सरं वै कर्षिरिति ॥ तत्र स्मृतिः
 विवाहे दंपती स्यातां त्रिरात्रं ब्रह्मचारिणौ ॥ अलंकृता वधश्चैव सह शय्यशताशनौ ॥ कारिका ॥ वधासंहे वक्तव्ये
 निवासः च शूरालये ॥ चतुर्थरात्रमत्रैव केचिदेवं वदन्ति हि ॥ अथ चतुर्थः ॥ उत्थाया पररात्रै तु चतुर्थ्या कन्यका
 पिता ॥ कुर्वीत मंगलं स्नानं कृत्वा वस्त्रं च धारयेत् ॥ ताभ्यां च वाससी दद्यादौ रिणी पूजयेदथ ॥ चतुर्थि मध्ये शा
 यं ते दोषाय दिवस्य चेत् ॥ दत्तामपि पुनर्दद्यात्पितान्यस्मै विदुर्बुधाः ॥ आचार्यः प्रवरं कन्यादिदोषास्युः पति
 संगदधोयदि ॥ दत्तामपि हरेदद्यादन्यस्मा इति केचन ॥ हेमाद्रौ ॥ कलौ तु पुनरुदाहं वर्जयेदिति गालवः ॥ कस्मै
 श्वेदेशोऽच्छंति इह देशे न केचन ॥ इति पुनरुदाहं ॥ वरस्य पित्रे मात्रे च दद्यादस्त्राणि वैततः ॥ वरमातुः करे द
 द्यादंशपात्रं सुपुजितं ॥ बलिदानं ततः कुर्याच्चतुर्दिक्षु यथाक्रमं ॥ अनेन बलिदानेन प्रियतामिति देवताः ॥
 कस्मा ॥ वंशदानमिदं पुण्यं वंशानां वंशवर्धनं ॥ वंशस्य दीयते दानमतः शान्तिप्रयत्नमे ॥ अस्मादादि सुहृदं
 धून्मुक्तायाति भवद्गृहं ॥ मातः पालयभावेन कन्यां मे रूपवच्छल ॥ कन्यासापालितास्माभिः क्षणमतञ्जनेन

तः॥ दीयते ते सुतायाद्यप्रीतेये पार्वतीपतेः॥ कन्यासुपालितावाभ्यामिति स्नेहेन पुत्रवत्॥ इदानीं तव पुत्राय दत्ता
 श्वेहेन पाल्यतां॥ इति चतुर्थः॥ अथ वधू प्रवेशः॥ तत्रेदं सूत्रं॥ प्रयाण उपपद्यामाने प्रयात्वे तां नयतु हस्त गृह्येति य
 नसारो ह्येदिति॥ कारिका॥ विवाहानंतरं गच्छेत्सभार्यः स्वस्थमंदिरं॥ यदि ग्रामांतरे तस्या तत्र यानेन गम्यते॥ वि
 वाहमारभ्य वधू प्रवेशो मध्ये शुभः षोडश वासरस्य॥ निषिद्धतारातिथियोगदोषो न तत्र चैवं मुनतत्र चैवं मुनय
 वदंति॥ अषोडश दिनादुर्वा कुननु वधाः प्रवेशने॥ तिथि वासर ताराणां दोषस्तत्र न विद्यते॥ यथा चास्त्वथैव कार्यः॥
 विवाहमारभ्य वधू प्रवेशो युग्मे दिने षोडश दिना वधिः स्यात्॥ न चासमाने यदि पंचमे द्वि द्वास्तस्त इध्वनि दिवा प्र
 स्त॥ वधू प्रवेशनं कार्यं पंचमे सप्त मेपि वा॥ नवमे च शुभे वारे सुलभे दशाशिनो बले॥ उद्वाहे च तुरष्ट षड् दशादिने प्र
 ष्वधू प्रवेशनं मासेषु द्विचतुः षड् षड्श सुश्रीः पंच आयुः प्रदं॥ वर्षे तु द्विचतुः षड् षड् मशुभं पंचादमुरव्यापरेः पूर्वा
 पुण्य मनोरथा विभवदा वध्वाः प्रवेशो भवेत्॥ वधू प्रवेशो न दिवा प्रवेशो न प्रवेशो न निशि प्ररास्तः॥ दिवा च रात्रौ च
 गृह प्रवेशः संकीर्तय स्यात्त्रिविधः प्रवेशः॥ अथ देवतोत्थापनं॥ समे च दिवसे कुर्यात् देवकोत्थापनं बुधः॥ षष्ठे च
 विषमे नष्टत्यक्ता पंचमसप्तमौ॥ प्रतिष्ठादि नमारभ्य षोडशाहान् च मध्यतः॥ मंदपोद्वासनं कुर्यात् दुद्वाहे च त्रते दश
 व्रत इति उपनयने दशाहान् मध्यतीत्यर्थः॥ विवाहात्प्रथमे पुष्ये त्वा षाढे वाधि मासिके॥ नैव भर्तृ गृहे वा सश्वे त्रे

33

हस्तोद्धृतां मंदिरवामभागे॥ स्तंभैश्चतुर्भिः कृतनिर्मितां गिं वेदिं विवाहे प्रवदंति संतः॥ अन्यपक्षः॥ कन्याहस्तैः पंचभिः स
 प्रभिर्वा वेदिं कुर्यात्कर्मष्टे छिन्तां गिं॥ रम्ये हर्म्ये निर्गमाद्वामभागे जायापत्यो राशिषो वाचयिता॥ अथ व्रतबंधे वे
 दिक॥ प्राकृपश्चिमोर्ध्वपदषट्कयुक्तं मुदी च याम्यादिपदानि पंच॥ एवं विधा ज्योतिष् त्वनिर्मिता बटोः शतायुर्मा
 वती हवेदिका॥ अन्यपक्षः॥ आचार्यस्य पदैः षड्भिश्चतुर्भिरथ वा करैः॥ विस्तृता चतुरस्त्रा च बटोर्वेदी करोन्नता॥ लंबा
 भित्ति द्विहस्ता स्यादुन्नता त्रिंशदंगुला॥ प्रागेव द्या विवाहे च विस्तृता द्वादशांगुला॥ अष्टावष्टौ प्रकुर्वीत सोपानानथ
 पार्श्वयोः॥ नंदग्रे कलशाकारमिति यज्ञविदो मतं॥ अन्यपीठं॥ अष्टा त्रिंशद्दशांगुलं मुन्नतं स्यात्षडंगुलं॥ अष्टा
 गुलं च विस्तारं कुर्यादौदुंबरादिना॥ अथ होमः॥ कारिका॥ होमदेशे व्रजेयतां प्रतिगृह्य करोमिथः॥ आत्मनो दक्षिण
 पार्श्वे वधूतामुपवेशयेत्॥ विवाहः स्याद्दिने यास्मिन् दिवा वायुदिवा निशि॥ होमं तत्रैव कुर्वीत यथा नुक्रमेण न तु॥ हो
 म इति विवाहहोम इत्यर्थः॥ तावद्विवाहो नैव स्याद्यद्यत्सप्तपदी परवेत्॥ तस्मात्सप्तपदी कार्या विवाहो मुनिभिः स्मृतः॥ वृ
 क्षमनुः॥ एकत्वं संगता भर्तुः पिंडगोत्रं च सूतेके॥ स्वगोत्राद्भ्रश्यते नारी विवाहात्सप्तमे पदे॥ गृह प्रवेशहोमं तु होमैव बाहि
 कं बहिः॥ एकतंत्रेण वा कुर्यादिकस्मिन्ननलेपि च॥ स्वामे सागमे पत्नी लाजा न हत्वा परवेशयेत्॥ यजुः सप्तपदा इध्व
 होमांतैव बह्वचः॥ सायमोपासनं कुर्यादस्तं याति दिवा करे॥ सभायां विधिना वै वतस्मिन्नेव कुताशने॥ कारिका॥

कर्मकुर्वतां॥ कर्मणि क्रियमाणेषु मध्ये चेत्सूतकं भवेत्॥ यावत्कर्म समाप्तिः स्यात्तावन्नाप्रोति सूतकं॥ विना नैमित्त्य
 मन्येषु कर्मस्वाशौचमिष्यते॥ विश्वरूपे॥ विवाहादिषु मध्ये चेत्सूतके सति चांतरा॥ पूर्वसंकल्पितं इव्यं दीयमानं न
 दुष्यति॥ विवाहोत्सवयज्ञेषु त्वंतरा मृतसूतके॥ द्रोणमन्त्रपरैर्देयं दातुं न भोक्तुं न संस्पृशेत्॥ ॥ सूतके पित्राह
 णि॥ विवाहे नियमाह॥ गर्गः॥ नां दी आधे कृते चैव यावन्मातृ विसर्जनं॥ दर्श आधं क्षय आधे रज्जानं सीतोदके न
 च॥ अपसव्यं स्वधाकारं नित्य आधं तथैव च॥ ब्रह्म यज्ञं चाध्ययनं न च सीमातिपातनं॥ उपवास व्रतं चैव आध भोज
 नमेव च॥ नैव कुर्युः सपिंडाश्च मंढपोद्दासना विधिं॥ मंढपोद्दासनात्पूर्वं नां दी आधे कृते यदि॥ ये कुर्वन्ति नरामो
 हादपमृत्युं व्रजेति ते॥ नां दी आधे कृते चैव पित्रोः आधं कृतेऽपि च॥ मोहादुपवसेद्यस्तु नरकं प्रतिपद्यते॥ पित्रोः
 प्रत्यादिके प्राप्ते नां दी आधं न कारयेत्॥ यदि मोहाद्विजः कुर्यात्मांगल्यमशुभं भवेत्॥ निवृत्य यति मांगल्यं स्व
 धयामंदबुधयः॥ मांगल्यविमुरवाशश्च दपमृत्युं व्रजेति ते॥ मुहुर्तेन लभेदन्यत्कथं वैवाहिकं तदा॥ समाप्यादि
 कमभ्यज्य कृत्वाभ्युदयिकं ततः॥ देशकालभयाद्वापि समाहितमना भवेत्॥ वैवाहिकं द्विजः कुर्यात्संकेटमु न
 योविदुः॥ सपिंडान्नैव कुर्वन्तरन्ये ग्रामे गृहेऽपि च॥ नैव देशांतरे दोषः स्वधाकारो भवेद्यदि॥ ॥ अथ विवाहा
 दूर्ध्ववर्जनाह॥ स्नांसचैलं तिलमिश्रं कर्म प्रतानुयानं करकप्रदानं॥ अर्ध्वतीर्थी मरद्वानि च विवर्जयेन्मंग

३४

लतोद्भवेकै॥ मासषट्कं विवाहादि व्रतप्रारंभेऽपि च॥ जीर्णभांजणि न त्याज्यं गृहं संमार्जनं तथा॥ उर्ध्वविवाहात्पु
 त्रस्य तथा व्रतबन्धनात्॥ आत्मनो मंडनं चैव वर्षवर्षार्धमेव च॥ विवाहोपनयादूर्ध्ववर्षवर्षार्धमेव च॥ न दद्यात्कस्का
 न्न न तिलैरर्चयेत्सिद्धं॥ बृधोरुपरि कर्तव्यं मातापित्रोर्मते ह नि॥ मांडव्यः॥ पदं पत्योऽपि तसौ भ्राता कृवनी तस्तु सो
 दरः॥ पितृव्यस्तादृशश्चैव पितामहपितामही॥ एषामन्यतमः कश्चित्मृता भवति मानुषः॥ कृते वाडु निश्चयं पूसां प्रति
 कूलं प्रजायते॥ दीर्घरोगाभिभूतस्य दूरदेशे स्थितस्य च॥ उदासवर्तिनि श्वेव प्रतिकूलं न विद्यते॥ प्रतिकूले तु संजाते
 विवाहो नैव कारयेत्॥ प्रतिकूलेऽपि केप्यङ्कः कर्तव्यं शांतिपूर्वकं॥ ॥ प्रतिकूले कालमाह॥ पितृमर्तुश्च पत्नीश्च वर्ष
 वर्षतदर्धकं॥ सूतत्रात्रोऽसार्धमासं समितं॥ तदंतं शांतिकं कृत्वा यथोक्तं विधिना ततः॥ पुनश्चैवोथ वाग्दानं कृत्वा
 लग्नं विधीयते॥ प्रतिकूलेऽपि पिंडानां मासमेकं विवर्जयेत्॥ शांतिं कृत्वा विधानेन ततो लग्नं विधीयते॥ संकेटे समनु
 प्राप्ते याज्ञवल्क्येन योगिना॥ शांतिरुक्ता गणे शस्य पूजां कृत्वा समाचरेत्॥ अथ विष्णुं तथो गौरी मृत्युं जय ततः परं॥
 मृत्युं च प्रार्थयेद्भक्त्या ततन्मंत्रेण वै क्रमात्॥ सहस्रमायुतं वापि ब्राह्मणैः कारितं जपं॥ एतेषां तितिमाः पूज्याः आदि
 दि अहास्ततः॥ शांतिकं विधिना कुर्यात्कलशारूपादिनादि॥ समिद्धिश्चरुपाचैव होमः कार्यो यथाविधि॥ ततो

व्याहृतिभिर्होमं शतमष्टोत्तरं कुनेत् ॥ ततः स्वष्टं कृतं कुत्वा होमशेषं समापयेत् ॥ कलशस्थोदकेनैव सिंचयुर्दपती च तौ ॥
 आचार्यश्च जयेद्भक्त्या वरचालं कारभूषणैः ॥ ऋत्विग्यो दक्षिणं दत्वा ब्राह्मणान् भोजयेदथा ॥ प्रतिकूलविधिः प्रोक्त
 इत्येवं पूर्वसूरिभिः ॥ अकृत्वा शान्तिकं यस्तु निषिद्धे सति दारुणे ॥ यः करोति शुभं कर्म विघ्नं तस्य पेदपेद ॥ अथ पितरि
 मृतेश्च शुभं कर्म निषेधः ॥ मृते जाते जनन्याश्चैव वर्षा वर्षार्धमेव वा ॥ न कुर्याच्छुभं कर्मणि कलधर्मास्तथैव वा ॥ पितुर
 वृद्धमशौचस्यात्षण्मासे मातुरस्य तु ॥ मासत्रयं तु भार्यायां तदर्थं भ्रातृपुत्रयोः ॥ अन्येषां तु सपिंडानां मासमेकमु
 दाहृतं ॥ उक्तकालविधिर्यावातावो नैव शुभं क्रिया ॥ दशाहानंतरं प्रोक्तमाशौचं यद्विजन्मनां ॥ शुभार्थं एव जानी
 यात्कृत्वा पिहि सपिंडने ॥ यावदाशौचमारभ्य सपिंडिकरणं भवेत् ॥ विवाहादीनि सर्वाणि शुभं कर्मणि वर्जये
 त् ॥ मृते पितरि यस्याथ मृताया वापि मातरि ॥ न कुर्याच्छुभं कर्मणि वर्षं वर्षार्धमेव वा ॥ अत बंधं विवाहं च न कुर्या
 छोभनं सुतः ॥ वर्षं वर्षार्धं कंचैव कृते पिहि सपिंडने ॥ विवाहादिप्रकुर्वीत यदा महति संकटे ॥ सपिंडिकरणाद्
 धर्ममासिकान्यपकर्ष च ॥ कन्यायाश्चातिकालस्य वरस्यापि भवेद्यदि ॥ तस्योद्वाहे न दोषोऽस्ति तथा चैषं वोपमायने ॥
 शुभं कर्मणि कार्याणि ॥ निवृत्ते रस्तके हितु ॥ इत्युक्तास्तत्सपिंडानां केचिन्नेच्छंति मानवाः ॥ व्याघ्रः प्रेतक्रिया
 मनिर्दृत्य न कुर्याच्छोभनं सुतः ॥ ॥ सत्यं व्रतः ॥ पिंडदानं परित्यज्य सकल्पं कुरुते यदि ॥ संतते स्तुविनाश

३५

तावद्देहं तथा ॥ वंशदानं विनायस्तु मंढपोद्वासनं यदि ॥ आसनात्कुरुते मूढोदं पत्योः स यमायुषः ॥ स्मृत्यर्थं सारे ॥ वरे
 देशांतरगते त्रीनूक्तान्संप्रतीक्ष्य वै ॥ कन्यायस्यै प्रदातव्या वाग्दाने तु कृते सति ॥ पंचत्वंगे वरोगच्छेदागदाने यदि वै कृते
 कन्यायस्यै प्रदातव्या तथा सपपदात्पुत्रा ॥ कृते सप्तपदे भर्तुर्वियोगाय दिजायते ॥ न देयात्पुनरन्यस्यै कलौ कं न्यामनीषि
 मिः ॥ अथ प्रतिकूलं ॥ स्मृतिचंद्रिकायां ॥ कृते वद्विश्चयपिर्यान्मत्कर्म तस्य गोत्रिणं ॥ तदा अमंगलं कार्यं नारीवैध
 व्यदं ध्रुवं ॥ भृगुः ॥ वाग्दानानंतरं युक्कुलयोः कस्यचिन्मृतिः ॥ तदोद्वाहो नैव कार्यः स्वपक्षे क्षयदोयत्तः ॥ वृद्धशौनकः
 वरवधोः पिता माता पितृव्यश्च सहोदरः ॥ एतेषां प्रतिकूलं चेन्महाविघ्नप्रदं ध्रुवं ॥ पिता पितामहश्चैव माता चैव पि
 तामही ॥ पितृव्यस्त्री सुतो भ्राता भगिनी च विवाहिता ॥ एभिरेवापि चान्यैश्च प्रतिकूलं बुधैः स्मृतं ॥ अन्यैरपि विपक्षे च क
 चिद्वचुर्न निक्रियाः ॥ विधिर्भवेत्सपिंडानां नापरेषामयं विधिः ॥ अथ विवाहादिषु सूतकोत्पत्तिः ॥ बौले चैवोपनयने
 विवाहे च महामखे ॥ त्रिषट्दशौकविंशत्या प्रारंभे नास्ति सूतकं ॥ तथा च ॥ एकविंशत्यह्यज्ञे विवाहे दशावास
 राः ॥ त्रिषट्बौलोपनयने नादी आश्विपुरोदिनं ॥ प्रारंभो वरणां यज्ञे संकल्पो व्रतस्त्रयोः ॥ नादी आश्वि विवाहादौ आधे
 पाकपरिक्रिया ॥ वृत्तयज्ञ विवाहेषु आश्वि होमजपार्जने ॥ प्रारब्धे ॥ सूतकं न स्याद नारव्ये तु सूतकं ॥ प्रारंभादूर्ध्वमा
 शौचं विवाहं कार्य एव तु ॥ अतादौ पूजने चैव प्रारंभे नास्ति सूतकं ॥ वृद्धशौनकः ॥ ऋत्विजादीक्षितानां च यज्ञियं

स्यात्संपदंहरणंभवेत्॥ पित्रोरेवमृताहेतुगयायांचमहालये॥ पिंडनिर्वापणंकुर्यात्तुतोदाहोपियःसुतः॥ ॥ अथैकोदरवि
वाहादि॥ प्रत्येकाहोनेवकार्यैकस्मिन्नुदहितद्वयो॥ नैवेकजन्ययोःपुसोविवाहेचोपनायन॥ एकेजन्येद्वयकन्येद्वेपुत्रयो
नैकजन्ययोः॥ कन्येद्वेतुनैवेकस्मिन्प्रदद्यात्तुकदाचन॥ एकमातृकस्तत्तानांमेकस्मिन्वच्छरेयदि॥ विवाहनैवकुर्वित
वदंतिमुनयोन्यथा॥ विवाहस्तेकजन्यानामेकस्मिन्नुदयेकुले॥ नाशिकेरात्येकवर्षेद्वेकस्मिन्विधवाभवेत्॥ एको
दर्योःकरतलग्रयदिस्यादेकोदर्योर्वरयोःकुलनाशनंच॥ एकाहेतुविधवाभवतीतिकन्यानंधंतरंतुशुभवंपृथुशैलो
धा॥ नमंडनान्मुंडनमर्धमिदंनपुत्रयोर्मंडनमेकर्षे॥ नपुंविवाहोर्ध्वमतुत्रयेपिविवाहकार्यंउहितुश्चकुर्यात्॥ ज्योतिः
उर्ध्वविवाहात्तनयस्यनैवकार्योविवाहंउहितुःसमार्धं॥ अप्राप्यकन्यांस्वश्रुरालयेनुवधूप्रवेशःस्वगृहचचादौ॥ ए
कोदरप्रस्तानांमेकस्मिन्नेवत्सवे॥ नकुर्यान्मंगलत्रीत्रीयणेविवाहंचोपनायनं॥ चकाचौलं॥ एकोदरप्रस्तानांवि
वाचंचोपनायनं॥ चौलकर्मतथाचेति॥ मंगलत्रयमुच्चते॥ एकस्मिन्मंडपेप्येकीनकुर्यान्मंगलत्रयं॥ यदिभिन्नो
दराणांस्यात्समाप्येकंपुनर्वसेत्॥ भिन्नोदराणामेकस्मिन्नकुर्यान्मंडपेपिच॥ समाप्यमंगलंचैकंपुनःकुर्याच्चना
दिकं॥ स्मृत्यर्थसारे॥ उद्धात्यपुत्रीनपिताविदध्यात्पुत्र्यंतरंसोदहनंकदाचित्॥ यावच्चतुर्थदिनमंडगलस्वसमा
पनंतांवदसौविदध्यात्॥ पुत्रीपरिणयादूर्ध्वयावद्विचतुष्टयं॥ पुत्र्यंतरंतुकवितनोदाहमितिस्तरयः॥ उत्रस्यापुं

लक्षणं॥ अथयमलः॥ ज्योतिःसारे॥ एकस्मिन्नंतरे वासेरमटपे पिच॥ कर्तव्यं मंगलं स्वस्त्रोः भ्रात्रोर्यमलजातयोः॥ अथसं
कटे प्रावृतिमाह ज्योतिःसारे॥ एकोदर्योरयोरेकदिनोद्वाहो भवेन्नाशः॥ नद्यंतर एकवरे केथाकुसंकटे च शुभो॥ न
प्रवृत्तिनिषिद्धनलसंप्राप्ते संकटे भवति॥ एकोदरसंभवयोरेकाहे मंटपे काले॥ संकटे तथा च स्मृत्यर्थसारे॥ नचैकज
न्ययोः पुंसोः विवाहस्ते कवच्छरे॥ अद्भुते देष्टुं केचित्प्राहुर्महति संकटे॥ कृते चैवोपनयने भवेद्यावद्दिनत्रयं॥ कन्या
दानं न कर्तव्यं पित्राहुरतिस्त्रयः॥ व्रतबंधने मे कस्य तथैकस्य विवाहकं॥ एकस्मिन्नपि वान्यस्मिन्दिने कुर्यात्तु वै पि
ता॥ मध्ये चैव व्रतबंधस्य विवाहो यदि वा भवेत्॥ अलाभे सुमुहूर्तस्य कन्याया वा सुतस्य च॥ कन्या विवाहे मध्ये चैव विवा
हस्यात्कृतस्य च॥ पितैव तु तदा कुर्यादिति केचिदुदीरितं॥ इत्थं भवेद्यदा तत्र कथं स्यान्मातृपूजनं॥ नांदीप्राप्तं भ
वेद्येकं स्वस्ति वाचनं पूर्वकं॥ एका एव तु कर्ता स्यादेन के क्षपिकर्मसु॥ अष्टवर्गो भवेदेकः संकल्पस्तुष्टयकृष्टयकृ॥
मंडनोपरि मंडनं सारा वल्यां॥ चौलं मंडलं मेवोक्तं कर्जयेद्वरपात्परं॥ ऋतुत्रयं पुनर्यावन्तु कुर्यात्तुष्टुमंगलं॥
कुले ऋतुत्रयादवाङ्मंडनान्तु मंडनं॥ प्रवेशान्निर्गमे पश्चान्न कुर्यान्मंगलत्रयं॥ नपुं विवाहो धर्मितुत्रयोपि
विवाहकार्यं दुहितुश्च कुर्यात्॥ नमुंडना चापि हि मंडनं च गोत्रे कृतायां यदि नाद्भेदः॥ कुलऋतुत्रयादवा
कर्मंडनान्चतु मंडनं॥ अद्भुते प्रकुर्वीत मंडनं भवेत्॥ पुत्रोद्वाहान्नैव पुत्री विवाहस्याह तुत्रयं॥ अद्यांतरान्मंडनं

चनैकदा मुंडनं द्वयं ॥ फाल्गुणे चैत्र मासे तु पुत्रादाहोपनायने ॥ अष्टभेदेन दोषः स्यादित्याचार्यो ब्रवीदथ ॥ गर्गः ॥
दोषः स्यात्सर्वमुदाहातुले वेदुपनायने ॥ न दोषः पुरुषो दाहादूर्ध्वकन्या विवाहिके ॥ अष्टभेदात्प्रकुर्वीत नर्तुत्रयविडम्ब
नं ॥ व्याघ्रः ॥ पुत्रो दाहात्परं दोषोऽहितुः स्याद्विवाहिके ॥ नैव दोषः सपिंडेषु न दोषो भिन्नमातृके ॥ फाल्गुने चोद्दिवाहः
स्याच्चैत्रे चैवोपनायने ॥ अष्टभेदात्प्रकुर्वीत नर्तुत्रयविडम्बनं ॥ अथ पिरिविन्नादि स्मृत्यर्थसारे ॥ दाराग्रहोत्रादी
नां च कुरुते यो गजे स्थिते ॥ परिवेत्ता स विज्ञेयः परिवितस्तु पूर्वजः ॥ पितृव्यापुत्रे सापत्ने परदारासुतादिषु विवाहा
धानयज्ञादौ परिवेताद्यदूषणं ॥ षंडश्च बधिरस्तब्धजगद्गदपंगुषुकुञ्जवामनरोगार्तशुक्लागिविकलांगिषु ॥
स्तब्धेषु स्वेवमते वशयने स्थितिर्निद्रिये ॥ शूको न्मतेषु सर्वेषु न दोषो परिवेदने ॥ प्रयोगपरिजाते ॥ एकमातृकसू
तानां पुत्राणां वेदनेषु वै ॥ दोषः स्यात्सर्ववर्णेषु न दोषो भिन्नमातृषु ॥ विवाहानधिकारा स्याज्ज्येष्ठकन्यास्थिताय
दा ॥ तदनुज्ञां विना वापि कनिष्ठा मुदा हेतदा ॥ कालप्रतीक्षणां न स्याद्रजोद्रष्टुं न दोषमाक ॥ परिवेतो सेवेद्यस्तुकप
तितः कन्यकापि च ॥ अथ असंस्कृतकन्यारदोषः ॥ स्मृत्यर्थसारे ॥ असंस्कृततुल्या कन्यारजसा चेत्परिष्कृता ॥ आ
तरः पितृदौ तस्याः पातितास्युर्न संशयः ॥ तथा चेति हासे ॥ पितुर्गृहे तु या कन्यारजः पश्यत्यसंस्कृता ॥ सा कन्या वृषं
लीक्षेया तत्पतिर्वृषली भवेत् ॥ अथ स्त्रीणां रजोदोषः प्रसंगतः कथ्यते ॥ रागजं रोगजं चैव द्वयजं कालजं तथा ॥

स्त्रीणां चैवरजः प्रोक्तं कालजं दोषकृद्भवेत् ॥ यावत्पंचाशदव्यादिनिपरते ॥ दशवत्सरात् ॥ मासिमासिरजस्त्रीणां काल
 लजंतत्प्रतीक्षते ॥ रागजं रोगजं चैव द्रव्यजं चापि यद्भवेत् ॥ आकाले यविचेत्स्त्रीणां तद्रजो नैव दुष्यति ॥ पंचा
 शद्वर्षद्वर्धने वदोषः ॥ याज्ञवल्क्यः ॥ रजस्त्रो वेत्तु नारीणां रजो दोषदिनत्रयं ॥ चतुर्थे दिवसे स्नाता स्पर्शानो देवनि
 दितः ॥ शुद्धा भवतु चतुर्थे दिवसी नारी रजस्वला ॥ दैवेपि कर्मणि पच्ये च पंचमेहति शुद्ध्यति ॥ स्मृतौ ॥ रजस्वलायाः
 पुनरेव चेद्रजः प्राग्दृश्यते दशवासराच्छुद्धिः ॥ अष्टादशाहे यदि वेदिनद्वयादेको न विशेषो त्रिदिनस्ततः परं ॥ रजो यु
 ताष्टा दशवासरे पुनः प्रयोण्या यौवनशालिनी वधूः ॥ चहेण सा शुद्ध्यति देवपित्रयोरजो नियुक्तं शुचिमासु वे
 सति ॥ रजस्वला यदि स्नाता पुनरेव रजस्वला ॥ तत्र स्नानेन शुद्धिः स्यादष्टदशादिनात्पुनः ॥ दिनाच्चेष्टोऽष्टादशदिना
 रीचातिवयौ वना ॥ पुनरजस्वला पि स्याच्छुद्धा स्नानेन केचन ॥ रात्रेः कुर्यात्त्रिभागं तु द्वौ भौगौ पूर्ववासरे ॥ स्मृतौ स्म
 ते मृते चैव ज्ञेयां त्याशः परे हनि ॥ अथ न्यपह्नः ॥ रात्रावेव समुत्पन्ने मृते रजसि स्नतके ॥ पूर्वमेव दिनं ग्राह्यं यावन्नो
 दयते रविरिति ॥ कश्चिद्देशाचारः ॥ नतु सर्वत्र ॥ अथाद्वितीयविवाहनिमित्तं ॥ स्मृत्यर्थसारे ॥ अप्रजां दशमे वर्षे स्त्री
 प्रजां द्वादशे त्यजेत् ॥ मृतप्रजां पंचदशे सद्यस्त्वप्रियवादिनीं ॥ स्मृतौ ॥ व्याधितां स्त्रीं प्रजां वंध्याद्युन्मता विगतार्त
 वां ॥ अदुष्टालभते त्यागं तीर्थतो नतु धर्मतः ॥ अग्निशिष्टादिशुश्रूषाणां बद्धभार्यः सवर्णया ॥ कारयेत्तद्वदुत्पंचये

तं विभज्याग्निं पूर्वपश्चिमयोर्दिशोः॥ आद्यस्तु पूर्वभागमग्नौ प्रायश्चित्ताहुतीहुनेत्॥ त्वेथाहि वेक इत्येकाह्यादेवानाम
 पीत्यथ॥ द्वितीयः पश्चिमस्ते ग्नौ वाहुतीहुनेदथ॥ स्वर्णवस्त्रे रेकवर्चा आक्रंददग्निः॥ अधायथानिरित्येकाह्यादेवा
 यत्नामग्ने मानुषीरिति॥ गृहदाहाग्निसंसर्गो गृह्याग्नेर्जायेत यदि॥ कृत्वा चाधारपर्यंतं क्षामायाज्याहुतीहुनेत्॥ आ
 मदाहाग्निसंयोगो गृह्याग्नेर्यस्य वेदवेत्॥ जुहुयात्सर्ववत्कृत्वा संसर्गायाहुतीदयं॥ अग्निकार्यं कृतं चे स्याद्भूया
 ग्नौ ब्रह्मचारिणा॥ प्रायश्चित्तं गृही कुर्यात्तस्मिन्नेव हुताशने॥ अथोपासनादतीतदिनप्रायश्चित्तं॥ कारिका॥ नित्य
 होमेत्वतीक्रांते संस्कृत्याज्यं च पूर्ववत्॥ चतुष्कृत्वा गृहीत्वा ज्यं मनस्व स्तु जुहोत्यथ॥ अवीकत्रिरात्रा जुहुया
 त् अयाश्चेत्यसप्तरात्रा तु मनस्वती च॥ एकोहो सततं तु मत्यास्यादादशाहे अक्षमग्निनाशः॥ सतकारहिते वहे
 मनोयाभूर्भुवःस्वरो॥ मध्ये पर्वणि स प्राप्ते पुनः संधं विधियते॥ आदादत्रादिना दर्वीकू प्रायश्चित्तं कथं भवेत्
 तत्र कृत्वा ज्यभागं तं॥ अयाश्चेत्यादिसप्तकं॥ ऊत्वा स्विष्टकृतादिस्यात् होमशेषं समापयेत्॥ दिवसादादशा इ
 ध्वं कुर्याधामं विहो वाहवत्॥ गृह्याग्नावेव कुर्वते प्रायश्चित्तं निमित्तकं॥ तदभावे तु कुर्वते लौकिकाग्नेयया
 विधि॥ प्रातर्होमो थवासायं प्रमादान्न कृतो यदि॥ ऊत्वा व्याहृतिभिश्चाज्यमतीते व्याहृतिहुनेत्॥ प्रायश्चित्तवि
 शेषस्य यत्र नोक्तो विधिर्भवत्॥ हुनेदाज्याहुतीस्तत्र भूर्भुवस्वरिति हुनेत्॥ पुनराधानं॥ स्वोदक्यां पतितः शूरोर

३८

रक्तं पुत्रं पुरीषकं॥ स्पृहेदग्निं समिधं चेत्युनः संधानमिष्यते॥ समिधः श्वेतप्रतप्तायाः नाशः स्याद्गणैव च॥ पुनः संधानमि
 छंतिके चिद्यज्ञविदो जनिः॥ समित्य तपनात्सर्वमग्निश्चेदुपनश्यति॥ पुनराधानं वत्कुर्यादयाश्चात्यादिसप्तकं॥ अ
 थविधुरोपासनं॥ तत्रेयं श्रुतिः॥ तदा ऊर्वाचापत्नीकोग्निहोत्रं कथमेव जुहोतीति सूत्रं॥ ॥ तथा च स्मृतिः॥ मृता
 यामपि भार्यायां वैदिकं न त्यजेद्विजः॥ उपाधिनापियत्कर्मयावजीवं समाचरेत्॥ अन्ये कशमयं पत्नीकृत्वा तु एह
 मेधिनः॥ अग्निहोत्रमुपासते यावजीवमनुव्रताः॥ अथ विधिमाह॥ उद्धृत्य बद्धिं प्रणवेन चादौ प्रत्याग्निकषमा मित्य
 चाहरेत्॥ निधाय पृष्ठे दिवि मंत्रकेन ततः स्तु होमः स्तिसृभिः समिद्धिः॥ लेखादग्ने नैव च तत्सवितुर्विधा मिनाद्या
 न इमे च मन्त्राः॥ आरोपणं चाप्यवरोपणं च त्कृत्पत्तिरेवं विधुरानलस्य॥ इत्यंकृत्वा ततो होमं सायं प्रातर्विधीयते॥
 प्रतपेत्समिधं वापि पाणि वा वायुगमपतयेत्॥ प्रत्यवरोहणं चैव न चैव आरोपणं तथा॥ विधुरस्य विधिः कैश्चिदुक्तो
 यमिति सूत्रिभिः॥ अथ भूतभार्यस्य पुनर्विवाहविषये॥ संयुहे॥ प्रमादा मृतवत्सरादितः पुनरुदाहविधिर्यदा भवेत्
 वत्सरपरिविषये शुभः समवर्षे तु प्रमृतिप्रदो भवेत्॥ पत्नीवियोगं प्रथमं च वर्षे वा चेद्द्वि वर्षे पुनरुदाहेत्स॥ अथुगम
 मासे तु शुभप्रदस्यादिसिष्टगणात्रियराशराद्याः॥ भार्यांतरविवाहः स्यादयुग्मे वत्सरत्सयः॥ युग्मे भर्तृविनाशः स्या
 दयस्य वचनं यथा॥ अथुत्रिणी मृता भार्या तस्य भर्तृविवाहिकं॥ युग्माष्टयुग्ममासे वा विवाहः शुभदो भवेत्॥ त

थाचगर्गः॥ मृतेजनन्यांजनके गनायां द्वितीयवर्षप्रकरोति गोभनं॥ करोति मोहात्प्रकरोति हानिं वदंति गर्गा त्रिपराश
 राद्यः॥ इति मृतभार्यस्य विधिः॥ अथार्कविवाहविधिः॥ अर्कत्वात्कविवाहे तु त्रितीयां यदि चोदहेत्॥ विधवा स भवेत्क
 न्यातस्मात्कार्याद्विचक्षणः॥ अर्कसन्निधमागस्य कुर्यात्स्वस्यादिवाचनं॥ नां दी आहिरण्येन ह्यष्टवर्गान् प्रपूजये
 त्॥ पूजयेन्मधुपर्कं वरमाचार्यहस्ततः॥ अर्कस्य पुरस्तिष्ठेत्प्रार्थयेत्तं द्विजोत्तमः॥ त्रिलोकवासिना नृपताडयायास
 हितो रेवः॥ तृतीयो द्वादशजं दोषानिवारय सुखं कुरु॥ अलिगैरभिषिचयस्वेतवस्त्रेण वेष्टयेत्॥ कार्पासतंतुभिश्च
 वगंधपुष्पैः समर्पयेत्॥ गुडोदनं चैनेवेद्यं तां बूलं विनिवेदयेत्॥ अर्कं प्रदक्षिणां कुर्यात्॥ जपेन्मंत्रमिमं बुधः॥ मृतप्रीति
 कराचयं मया पृष्ठा पुरातनी॥ अर्कजा ब्रह्मणः सृष्टा सर्वपाणिहिताय च॥ वृक्षाणामादिभूतस्त्वं देवानां त्रीतिवर्ध
 नं॥ तृतीयो द्वादशजं पापं मृत्युं चाश्रुविनाशाय॥ इति संप्रार्थ्य तां विप्रः॥ कन्यावरणमाचरेत्॥ गोत्रस्वस्य तु संबंधम्
 चार्याय त्रिपुरुषं॥ आदित्यास्याथ सवितुरर्कस्य तु यथाक्रमं॥ पुत्री पौत्री च न त्रीच गोत्रपश्याम्यहं रवतु॥ आचार्य
 मुखतः कुर्यात्त्रिमुहूर्तादिकं चयेत्॥ मंत्रमुच्चार्य तां दद्यादाचार्योऽथ कराय च॥ अर्ककन्यामिमां विप्रयथाशक्त्या
 विभूषितां॥ गोत्राय शर्मणे तुभ्यं दत्तां विप्रसमाश्रयः॥ इत्थं कृत्वा यथोक्तविधिं ब्रह्मणे सह॥ कंकणं चाथ न
 धीयात् वस्त्रं मंगलसूत्रकं॥ स्वशाखोक्तविधिना नेन ततन्मंत्रेण कारयेत्॥ गायत्र्या गोपिकुर्वित्केचिदेव वद

३९

एयागर्हितानचेत्॥ सूरूपं सुप्रजा वै वसुभगमात्मनः प्रियां॥ धर्मानुचरणं भार्या न त्यजेद्द्विजसत्तमः॥ अग्निसंयोगः॥ जी
 वत्याज्येष्ठपत्न्या च कथं पुनरुदहेत्॥ कृत्वा मंगलसूत्रांतं मधुपर्कं दिपूर्ववत्॥ सर्वं किं निष्ठभार्यायाह वने तत्रैव हि
 कनिष्ठभार्यायां सर्ववैवाहिकं दहनं च ज्येष्ठभार्याग्नौ कुर्यादित्यन्वयः॥ विधिवज्येष्ठभार्याग्नौ कुर्याद्वैवाहिकं चयेत्॥
 तदभावे तु लोकाग्नौ सर्ववैवाहिकं भवेत्॥ वक्ष्येह माग्निसंयोगं पत्न्याज्येष्ठकनिष्ठयोः॥ निदध्याज्येष्ठभार्याग्निरुच्छंडिले
 दक्षिणे चतः॥ तदुत्तरे कनिष्ठाग्निरुच्छंडिले तं विधाय च॥ पृथक् रुच्छंडिलयोरग्निसमाधाय तथा विधिः॥ तत्र कृत्वा ज्येष्ठा
 गतुमन्याधानादिकं ततः॥ जुहुयाज्येष्ठभार्याग्नौ समन्वारब्ध आहुतीः॥ अग्निमीहे इति ऋक्भिर्न वमिष्वय
 थाक्रमं॥ ततः सिष्टं कृतं हुत्वा होमशेषं समापयेत्॥ समिध्ये न स मा रोप्य त्वयं ते यो निइत्येव॥ प्रत्यवरोहेत्यनया
 च कनिष्ठाग्नौ निधाय तं॥ आज्यभागां तमंत्रादिकृत्वा रभ्यते दादितः॥ अग्निवाग्निश्चरति प्रविष्टः ऋषीणां पुत्रो अ
 धिराज एषः॥ तस्मै जुहोमि हविषा घृतेन मा देवनामो उद्वहेद्भागधयं नोस्माकं मो धिराज एषः॥ तस्मै जुहोमि हवि
 धेयं॥ समन्वारब्ध एताभ्यां पत्नीभ्यां जुहुयात् घृतं॥ अग्निनाग्निश्चाग्ना वग्निस्त्वं हव्ये अग्नि नतिचापाहि नो अग्ने
 एक्यातिस्वमिश्च ततः परं॥ अस्तीदमधि मय नमग्निश्च तसमिः॥ ततः सिष्टं कृतं हुत्वा होमशेषं समापयेत्॥ तत्रैव
 पासनं कुर्यात्सायमादियथाक्रमं॥ अघोपासनाग्नेः संयोगः॥ संयोगो जायते चान्नं रग्नेरौपासनस्य तु॥ निदध्या

कर्तव्यमिति वेदवितां मतं ॥ अथ षोडशसंस्कारकर्माण्याह ॥ भाष्यकारः ॥ गर्भाधानं पुंसवनं सीमंते जातकर्म च ॥ नामनिष्क्रमणं
चान्नप्राशनं चोत्तरकर्म च ॥ तथोपनयनं चैव महानाम्नीमहाव्रतं ॥ उपनिषच्च गोदानं समावर्तनकं ततः ॥ विवाहो तिष्ठकं
चेति संस्कारा षोडशे वतु ॥ एते वमुनिभिः प्रोक्ता कर्तव्या च द्विजन्मभिः ॥ अथ नां दीश्राधं ॥ स्मृत्यर्थसारे ॥ स्वपितृभ्यः
पितृहत्यासुतं संस्कारकर्मसु ॥ यावद्विवाहपुत्रस्य तावदेव हितस्ततः ॥ नां दीश्राधं पिता कुर्यात्पितृणां पितृहेतवे ॥
अत ऊर्ध्वस्ततः कुर्यात्पितृणां तद्विवेपितु ॥ नां दीशुरेव कर्मणि संप्रवृत्तिपितृयतो जीवतियस्य पुंसः ॥ एषां च कुर्यात्
सपिता स्वयं चेतुषां हि कुर्यादिति शास्त्रसिद्ध्या ॥ यदा जीवत्पितृणां दीश्राधं कुर्याद्विधानतः ॥ पितृमाता महादीना मे
षधर्मः स नातनः ॥ मातुः श्राधं तु पूर्वस्यात्पितृणां तदनंतरं ॥ ततो मातां महानां बृहदौ श्राधं त्रयं स्मृतं ॥ एकैकस्मिन्
दिने श्राधं मेकैकं च धि संज्ञकं ॥ शुक्लाथर्वविधिवत् कुर्यादेकस्मिन् पिवादिने ॥ हेमाद्रौ ॥ नां दीशुरेव विवाहे च प्रपिता
महर्ष्वकं ॥ नामसंकीर्तयेद्विद्वानन्यत्र पितृपूर्वकं ॥ अथ पादप्रक्षालनविधिः ॥ अपवाहोदके स्नानं विप्रपात्रिषे च
न ॥ रवरेभिर्मुरवः कुर्यात्संध्या वंदनकर्म च ॥ अत्र विशेषः ॥ नां दीश्राधे कृते चैव द्वादस्यामपि सर्वदा ॥ विप्राणां क्षा
लयेत्पादो प्राङ्मुखस्तु पविश्य च ॥ विप्राणां मुखविष्टानां प्राङ्मुखानां च सर्वदा ॥ पावो प्रक्षालयेद्ब्रह्मे स विष्टः प्र
त्यगात्मनः ॥ नग्नश्राधेन वश्राधे स पिंडी प्रत कर्मसु ॥ तिष्ठतः क्षालनं कुर्यादन्यत्रोपविष्टोऽपि ॥ श्राधे यज्ञे वि

४०

वाहे च दीक्षाया मागते गुरौ ॥ तिष्ठतः क्षालनं कुर्यान्निराशाः पितरो गताः ॥ विवाहोत्सवयज्ञेषु श्राधे चैव तु सर्वदा ॥ विप्रा
णां मुखविष्टानां पादो प्रक्षालयेज्जिह्वजः ॥ अथ विवाहमासानह ॥ माघफाल्गुणवैशाखज्येष्ठमासाः शुभविवाहाः ॥ वि
वाहो मार्गशीर्षपिदे बलस्य गते न तु ॥ पौषेऽपि मकरस्थे कर्कशे त्रैमीन गते रवौ ॥ आषाढे मिथुनादित्ये केप्याङ्कः कर
पीडनं ॥ मीनरासिस्थिते रव्ये विज्ञातिर्वसरे यदि ॥ विवाहशुभदः श्रवणं तु मेषे कदाचन ॥ यदि रविगतमीने विज्ञाति
र्वसरे वान भवति ॥ बलुदोषः चैत्रमासे विवाहः ॥ यदि रविगतमेषे चैत्रमासे विवाहः सकलशुभविवाहः सर्वदा वर्जनीयः ॥
मार्गमासितथा ज्येष्ठविवाहं चोपनायनं ॥ ज्येष्ठपुत्रद्विजे स्तुयत्वेन परिवर्जयेत् ॥ न जन्ममा ॥ सीनच जन्मधिष्णो
न जन्मकाले यदि नो विदध्यायैत् ॥ ज्येष्ठेन मासि प्रथमस्य स्त्रोस्तथा सुताया अपि मंगला नि ॥ तथा च ज्योतिः सारे ॥
जन्ममासि न च जन्मभे तथा ॥ नैव जन्मदिवसेऽपि कारयेत् ॥ आद्यगर्भद्विहितुः सुतस्य वा ज्येष्ठमासि सै न तु जातकर्म च ॥
अथ ज्येष्ठात्रयं ॥ ज्येष्ठेन ज्येष्ठयोः कार्यं नृनार्योः पाणिपीडनं ॥ तयोरेकतरे ज्येष्ठे ज्येष्ठमासेऽपि कारयेत् ॥ ज्येष्ठा पंच
कमाचार्यः ज्येष्ठा चतुष्टयं ॥ ज्येष्ठात्रये निषिद्धं स्याज्ज्येष्ठाद्वयं तु मध्यमे ॥ ज्योतिर एवि ॥ कन्या वरो यदि स्यातामाद्य
गर्भसमुद्भवौ ॥ तयोरेकमेव ज्येष्ठं द्वितीयं शुभं दमेव ॥ अथ वरगुणनाह ॥ ज्योतिः सारे ॥ कुलेशु धनं वपुर्विद्या च
यो वित्तं सनाथता ॥ गुणाः सप्त वरे यस्मिन् तस्मै कन्या प्रदीयते ॥ अधो मूकः क्रियाहीनो ह्यपस्मारी न पुंसकः ॥ दूर

स्तः पतितकुष्ठीदीर्घरोगीवरोन्मत्तः ॥ मूर्खो धोबधिरस्तब्धः पंगुकुब्धो नृपुंसकः ॥ कुष्ठीरोगीत्यपस्मारीदशदोषाः प्रकी
 र्तिताः ॥ अथ कन्यागुणनाह ॥ रूपं शिल्पं कुलं कांतिवयोवितं सनातया ॥ तस्याः सप्तगुणवधाः कृण्वतां च बुद्धिमा
 न् ॥ इति श्रीनारायणभट्टविरचितायां धर्मप्रहसो गर्भाधानादिपंचदशसंस्कारप्रकरणां ॥ अथ गोत्रं ॥ अथ सप्तपं
 चमयोः सापिंड्यवर्णने ॥ पिंडेन सह वर्तत इति संपिंडं ॥ सपिंडस्य दंसापिंड्यं ॥ तद्विधिं ॥ गोत्रे चान्यगोत्रे च ॥ तत्र सगो
 त्रविषये ॥ मन्त्राह ॥ लेपभाजश्चतुर्थाद्याः पित्राद्याः पिंडभागिनः ॥ पिंडदः सप्तमः सेषां सपिंड्यसप्तपोरुपमिति ॥ यन्मनु
 नोक्तं ताज्ञातिविषय एव ज्ञेयं नान्यत्रे ॥ ज्ञातिव्यतिरिक्ते पितापिंड्यमन्यथोक्तवान् ॥ भाष्यकारः ॥ संतानं विदुः
 ते यस्मात्कन्यायाश्च स्मृतस्य च ॥ तत्रैवा सप्तमादवर्गान्यगोत्रात्तुल्यं ज्ञायते ॥ संतानेः पुरुषस्यापि स्त्रिया या
 श्वापि वायदि ॥ सापिंड्यं तद्विजानीयाद्वरवधेः विवाहके ॥ पितृतः सप्तमादवर्गकृमाहृतः पंचमादधः ॥ सापिंडतानुभावेन
 मोदहेतव्यकन्यका ॥ तथा चार्थः ॥ संतानं भिद्यते यस्मात्तद्वर्जं जाडभयत्रतः ॥ तमादाय गणेश्वीमान्वरया वञ्चकन्यकां ॥ अ
 सपिंडाचवरयेत्पितृतः सप्तमात्परं ॥ माहृतः सप्तमाहर्ध्वमसमानार्धगोत्रजा ॥ याज्ञवल्क्यः ॥ मूलगोत्रादन्यगोत्रा
 मुदहेदष्टमोष्टमी ॥ अन्यगोत्रादन्यगोत्रासप्तपञ्चीसमुदहेत् ॥ पंचमाससंपूर्वकन्यामुदहेतेयदि ॥ स्वसारं मातरं च
 पिद्विजस्याद्रुतत्पगः ॥ आचार्यः ॥ सपिंड्यमुनिभिः प्रोक्तं माहृतः क्रमात् ॥ तत्सापिंड्यं विजानीयान्नर्मदोत
 रवासिनां ॥ सापिंड्यं प्रादुराचार्यः संकोच्यापि सपिंडता ॥ ज्ञातव्यं तद्विधमज्ञेनर्मदायाश्च दक्षिणे ॥ पंचमी पंचमी

मा

४९

तिहि ॥ निक्षिपे चतुरः कुभानर्कस्य परितो वरः ॥ धृषत्पिबेति मंत्रेण चाग्नेयादिचतुष्टये ॥ सवस्त्रं प्रति कुभं च त्रिसूत्रेणैव वेष्ट
 येत् ॥ हरिद्रागंधसंयुक्तं पूजयेच्छीतलं जलं ॥ प्रतिकुभे महाविष्णुततो देवीं पूजयेत् ॥ अर्कचरुजयेद्भक्त्या गायत्रेण प्र
 तीतिव ॥ अर्कस्योत्तरदिग्भावेच्छंडिलं कारयेद्बुधः ॥ वरस्तत्रैव चाज्येन जुहुयादाहुतीरथ ॥ षडाहुतीः स्मरुवेणैव संवे
 गोभिल्यैरित्येव कथा ॥ यस्मै त्वं कामकामायेत्येव कथा ततः परं ॥ व्याहृतिभिश्चैव जुहुयात्कुर्यात्स्विष्टकृतादिकं ॥ आ
 चार्यायाथगादद्यादक्षिणां चैव शक्तिः ॥ पुनरर्कसंपूज्यं प्रार्थयेत् ॥ आथुर्देहियशो देहि प्रजां देहि पुष्टं नपि ॥ देहि मे
 र्कप्रियं पुष्टिं स्वच्छाने त्वं स्थिरो भव ॥ इत्यर्कविधिः ॥ अथ पुण्याहवचनविधिः ॥ द्वाविंशद्गुलं दीर्घं समं ता चतुरस्र
 कं ॥ रेखोद्देकोणतः कोणोतिर्वकुर्वितपार्श्वयोः ॥ कोष्ठा निकारयेत्तद्वाविंशत्संख्यकानितु ॥ पदवत्पार्श्वयोस्तत्र पुर
 तो गजशुडवत् ॥ पश्चिमे कलत्रोकारं निर्मितं ब्रह्मपापुता ॥ तदेव स्वस्तिकं चेति प्रवदन्ति महर्षयः ॥ तदुल्लैः सलिरवे
 द्भूमावादौ नुशुभकर्मणां ॥ तन्मध्ये रक्षापयेद्राश्यां सजलं कलशद्वयं ॥ सौवर्णरजतं वापि मात्स्यं वारत्नं पूरितं ॥
 पात्रे द्वेति न्यसेत तत्र सौवर्णरजते पिवा ॥ सफले कांश्यपात्रे चान्यसेत तदुल्लपूरितं ॥ सुवर्णपुष्पपात्रे च पंचरत्नैः सम
 न्वितैः ॥ पत्नीपुत्रसमायुक्तः शुभाथ शिवाह्नौ सह ॥ पुण्याहवचनं कुर्यात्सर्वेष्वपि च कर्मसु ॥ विवाहातेषु सर्वेषु गर्भाधा
 नादिकर्मसु ॥ नादी आद्यं समुद्दिश्य स्वस्तिं वाचनमाचरेत् ॥ स्वस्तिवाचनं त्रैलोक्यं सर्वेषामृक्षिकर्मणाम् ॥ आदावते प्रक

विद्देशे संकोच्यपि सपिंडतां ॥ असपिंडेपि केचिद्विशेषमाहुः ॥ पितृव्यभार्याभगिनीबुद्धिमातां परित्यजेत् ॥ सापत्यभा
 र्याभगिनीतत्पुत्रीचपरित्यजेत् ॥ तथाच ॥ पितृव्यभार्याभगिनीतत्पुतां सापत्यमातुर्भगिनीचतत्सुतां ॥ नैवोदहेतां यदि चेत्
 मादाच्चंडालामोनेस्त्विकारणं भवेत् ॥ सावित्रीयस्य यो दद्यात्तत्कन्यां न विवाहयेत् ॥ तद्गोत्रे तत्कुले चापि विवाहेनैव दोषकृ
 त् ॥ शारवांतरविषयमाहुः ॥ वाजसनेमी ॥ समानप्रवरोभिन्नो मातृगोत्रवरस्य च ॥ विवाहेनैव कर्तव्यो साकन्याभगिनी
 भवेत् ॥ पौत्रे प्रवरभिन्नतंचित्तनीयं न मातृके ॥ केवलं मातृके गोत्रवर्जं कात्यायनो अवीत् ॥ गोत्रमातुलपुत्राय वर्जयेत्प्रवरो न
 तु ॥ सपुत्रायास्तु गोत्रं च प्रवराश्च न चितयेत् ॥ **अत्र गोत्रनिर्णयः** ॥ भृगवंगिरः कश्यपोत्रिवसिष्ठागरस्यगाधिजाः ॥ सप्त
 ब्रह्मर्षयस्तेभ्यो गणश्च दशा भवेत् ॥ भृगोः पंच गणः पूर्वमष्टावंगिरसोगणाः ॥ अन्ये ते कैकगणिनः इत्येष्टा
 दशतद्गणाः ॥ आमदग्याविहीतव्यस्तथा गृत्समदाविदाः ॥ व्याघ्रश्च वैन्य इत्येते भृगोः पंच गणाः स्मृताः ॥ प्राग्ज्यामद
 ग्यवत्सश्च श्रीवत्सो वृद्ध इत्यपि ॥ ततो मांडव्यमंडूकमांडूकैश्चैतशायिनः ॥ वैरोहितश्च वात्मीकः पाणिनिर्जमदग्निकः
 तृष्टिषेणाष्टिषेणैश्च नृणैर्विद्वद्यत्रपि ॥ प्राचीनयोग्ये च दद्यात्तामदग्न्यगणार्षयः ॥ अत्रादितो दशानात्रिः पंचत्रि
 प्रवरात्रपि ॥ भार्गवच्यवनात्पवनोर्वजमदग्न्य इति ॥ पंच प्रवराः शुद्धजामदग्न्यस्य त्रिः प्रवराः भार्गवच्यवनापुनवृद्धिः ॥
 तृष्टिषेणाष्टिषेणयोः पंच प्रवराः ॥ भार्गवच्यवनापनवाक्त्रिषेणानूपा इति ॥ वीदादीनापंच प्रवराः ॥ भार्गवच्यवना
 पनवानौर्ववृद्धा इति ॥ एवं चतुर्धा प्रवरोभिन्नोप्येको गणोऽप्ययं ॥ प्रवराः ॥ ऋषिसाम्येन मिथ्येऽमीन विवाहिनः ॥ इति

४२

जमदग्निगणः ॥ वीतहव्यश्च यस्तुश्च वाधूलो मोनमोत्कसौ ॥ शार्कसक्षिः ॥ श्वसाष्टिश्च शालं काय न जैमिनि ॥ जीवत्या
 यनजाबालिः सावर्णिश्च गणर्क्षयः ॥ विहृतव्यादयः सर्वे स्युस्त्रिप्रवरकात्रपि ॥ भार्गववैवृतहव्यसावेदसा इति ॥ एतदेवं
 प्रवरकामिथोऽमीन विवाहिनः ॥ उभौ गातर्मदस्यतौ तृतीयगण इत्युक्ते ॥ अन्ययोः प्रवराः ॥ भार्गवगातर्मदग्नौ न
 का इति ॥ एवं प्रवरसाम्येन मिथोऽमीन विवाहिनः ॥ राध्यश्चो मित्रयुचौ भौ चतुर्योगण इत्युक्ते ॥ अन्ययोः प्रवराः ॥ भार्ग
 वदेवोदासबाध्यश्च इति एतत्प्रवरसाम्येन मिथ्येऽमीन विवाहिनः ॥ अथ वैन्यश्च पार्थश्च पंचमोगण इत्युक्ते ॥ प्रवराः ॥ भार्ग
 वो वैन्यपार्थ इत्येव ते च त्रयः ॥ एतद्व्येकं प्रवरकामिथोऽमीन विवाहिनः ॥ मिथो विवाह्यापंचैतेत्यक्ता भार्गवमादिमं ॥ जा
 मदग्न्यादयः पंच मिथो ग्राह्या विनादिमं ॥ अथांगिरसगणः ॥ गौतमोथभरद्वाजः कपिक एवोथमुद्गलः ॥ विरूपो
 हरितो विष्णुर्बृधश्चैवाष्टमो मतः ॥ यत्रायास्यो विथ्यो शिरजः कक्षी वद्धीर्धतामस्याः ॥ वामदेवा बार्हदुक्थरोगौ तमस्य
 गणर्षयः ॥ आषष्टिप्रवरकापंच प्रवरकोयमः ॥ तथा हि आंगिरसायास्यगौतम इति ॥ आंगिरसगौतमो चथ्या इति ॥
 आंगिरसगौतमो सिजा इति ॥ आंगिरसगौतमो काक्षी चता इति ॥ आंगिरसगौतमो दैर्घ्यतमसा इति ॥ आंगिरसगौतमो वा
 मरथ्या इति ॥ आंगिरसगौतमो चथ्योऽजिजबाऊडुक्थ्या इति ॥ प्रवरद्वार्षिसाम्येन मिथोऽमीन विवाहिनः ॥ अथ भर
 द्वाजगणः ॥ भरद्वाजोथकृकृग्निवे श्य उजैजयनूस्तथा ॥ सर्वस्तं वस्तं वशदः शृगश्चोषिकस्तथा ॥ शो गशेशिर
 रक्षील्लनक्षो नादन इत्यपि ॥ तथा मातृक्वागार्ग्यः कपिकपिल इत्यपि ॥ एतसप्तदशारख्याता भरद्वाजगणर्षयः ॥

अत्रोदितः कतांतानां अप्रवस्त्रिः प्रकीर्तिताः ॥ आंगिरसबार्हस्पत्यभरद्वाज इति ॥ शैंगिशिरपंचप्रवराः ॥ आंगिरसबार्ह
 स्पत्यभरद्वाजकात्याकिलव इति ॥ अक्षीदीनांपंचप्रवराः ॥ आंगिरसबार्हस्पत्यभरद्वाजसैंगगार्ग्य इति ॥ प्रवक्ष्यामि सा
 म्येन मिथोऽमीनविवाहिनः ॥ अथ कपिलगणः ॥ गौतमादिवदेवायंगणे पुत्राष्टकान्विताः ॥ अतो गार्ग्यकपेभर्तुः स्यात्
 त्रेण विशेषतः ॥ भरद्वाजे सहातोस्य विवाहो गिरुतो रिवेत् ॥ गणं स्वस्य विवाहायाथ विवाहः शुभो भवेत् ॥ तथा च
 तं स्मृत्यर्थसारे ॥ कपिलप्रसिधा उदिता विवाहद्वोरवतंत्र एकोऽस्त्यपरोऽस्वतंत्रः ॥ तत्र स्वतंत्रस्य कपे विवाहमिथो भर
 द्वाजकुलेन चाङ्गिरित्येतां तरेयमथः ॥ प्रकांतरेषाद्विहितः ॥ तत्र कतिचिद्भरद्वाजानभिधानोक्तं ॥ नातः परेषां ह
 रिता दधस्तामिथो विवाहस्त कपिर्नयास्यति ॥ अविवाहेभ्यः पृथुदस्त्वा नानां कपिनां विवाहोऽस्तीत्युक्तं भवति ॥
 अथ लग्नपरिसिद्धे आश्वलायने स्पष्टोक्तं ॥ भरद्वाजेषु कपिनां विवाहसंज्ञावत्यज्ञायि भरद्वाजकुले ये
 षां विवाहमभिधायोक्तं ॥ एतेषां तु विशेषेण महायामिधानतैरुक्षयेऽथ कपिभिर्विहस्त्रिभिरिष्यते ॥ अथ क
 पिस्त्रिप्रवराः ॥ आंगिरसामहीयवोरुक्ता इति ॥ अत्र कपिभिरिति बहुवचनं ॥ नत्पुत्राभिप्रायेण ते चाप्युक्ताः ॥ तरस्त्रि
 तरश्चापि पुत्रविंशदुक्ताः ॥ पतंजलिः ॥ भूयसि धौलिकेऽथैव जलं थरेति चाध्या ॥ कपिपुत्राः समाख्यातास्तेषां क
 पिर्विदिष्यते ॥ कपिवादि येन एतेषां भरद्वाजकुले विवाहसिधिरित्युक्तं ॥ कपिपुत्रत्वोक्तमिथोऽमीनविवाहिन इत्युक्तं ॥

वैवमातृतः पितृतस्तथः ॥ त्रीणि चात्रीत्यमातृतः पंचमतीत्येवैपितुः ॥ संग्रहः ॥ चतुर्थरमुदहेत्कन्यां चतुर्थः पंचमीमपि ॥ परा
 शर्यमतात्षष्ठीपंचो नतु पंचमी ॥ शंकरः ॥ गण्यानामार्पणोपक्षीपंचमः पंचमीयदि ॥ विवाहो नैव कर्तव्यो न्यूनस्त्वेकः शु
 भावहः ॥ तृतीयां च चतुर्थीवापक्षयोऽप्यथोरपि ॥ विवाहे तं मुनुः प्रहुः पराशर्योऽयमंगिराः ॥ शाकलः ॥ भवेतां पूर्वजात्पु
 त्रोत्तयोरपि च संततिः ॥ पंचमः पंचमी कन्यां नतत्रावरयोद्विजः ॥ कन्ये द्वे पूर्वजात्स्यातां संततिः स्यात्तयोरपि ॥ पंचमं पंच
 मीति त्रवरः कन्यां समुदहेत् ॥ कन्यापुत्रो च संतौ पूर्वजाः संततिः स्तयोः ॥ यदि स्यादस्येतत्र पंचमः पंचमी च हि ॥ आचार्यः
 कन्यावरस्य सापिठ्ये मातृसंज्ञा भवेद्यदि ॥ स्वसृसंज्ञा यवापुत्री नैव तां वरयेद्बुधः ॥ हेमाद्रौ ॥ चतुर्थी पंचमी वापि षष्ठी
 वामातृसंज्ञका ॥ स्वसृसंज्ञा चैव पुत्री संज्ञां तां परि वर्जयेत् ॥ तथा च हेमाद्रौ ॥ यत्राक्तसापिठ्यनिवृत्तिर्पूर्वतत्रैव कन्या
 यदि मातृसंज्ञा ॥ पुत्री यदि स्याद्भगिनी यदि स्यात्तदा विवाहो न कदाचिद्देव ॥ पुत्री विषये केचिदाहुः ॥ पुत्रिका मुदहेद्दिप्रः
 केचिद्देवं देति हि ॥ भगिनी मातरं चैव यदि चैत्यतितो भवेत् ॥ आचार्यः ॥ धात्री पुत्री स्वसारं च नैव तां वरयेद्दिजः ॥ के
 चिदाहुः केचिद्देशे पुत्रिका मुदहेदिति ॥ तृतीयां च चतुर्थीवापंचमी पितृमातृतः ॥ दक्षिणे तूदहेत्कन्यां स्वसारं मातर
 विना ॥ जननी भगिनी चैव पुत्री संज्ञां च कन्यकां ॥ नैव तां वरयेद्दिप्रो गाल्बो मुनिर्ब्रवीत् ॥ तथा च व्याघ्रपादः ॥ उदहेद्दक्षि
 णे विद्वान्मातुलस्य चैव सुतो ॥ उत्तरे नोदहेद्दिप्रो ह्येव धर्मसनातनः ॥ आचार्यः ॥ मातुलस्य सुता विप्रो दक्षिणे तां स
 मुदहेत् ॥ वजनीयाप्रयत्नेन सैव वाजसेनेषिभिः ॥ तथा च स्मृतिः ॥ मातुलस्य सुतां केचित्केचित्पेतद्वसुसुतां ॥ विवाहेनोक्तं

अत्र प्रयोगपरिजोते ॥ भरद्वाजगणस्यापि तथा कपिगणस्य च ॥ विवाहो न विधेयस्यादन्योन्यो न कदाचनेति ॥ अथ काव
गणाः ॥ आंगिरसा अजामीढा कणाश्वापि त्रयोऽमी ॥ मिथो विवाहं नार्हति समानप्रवरायतः ॥ केचित्प्रवरानन्यानेवाहुः ॥
आंगिरसाद्योराकणा इति ॥ अथ मुद्गलगणाः ॥ मुद्गलश्च त्रिवेदितार्ह्यो भाम्याश्च एव च ॥ मौद्गल्यश्चेति पंचैते मुद्ग
लस्य गणर्षयः ॥ एतेषां त्रिप्रवराः ॥ आंगिरसभाम्याश्च मौद्गल्य इति ॥ प्रवरे क्यनपंचापि मिथोऽमी विवाहिनः ॥ अथ
विरूपगणाः ॥ विरूपः पृष्टदश्च पार्षदश्चार्थीतराः ॥ अंगुष्ठश्चादंष्ट्रश्च विरूपश्च गणर्षयः ॥ एतेषां त्रिप्रवराः ॥
आंगिरश्च पार्षदश्च विरूपा इति ॥ एते देवप्रवरकामिथो मीनविवाहिनः ॥ अथ हारीतगणाः ॥ हारितश्चांबरीषश्च मांधाता यौ
वनाश्वकः ॥ कौत्सः पैंग्यः शंखदभौततो ह्येभगवादिताः ॥ कौमारीश्च दशह्येते हारितश्च गणर्षयः ॥ एतेषां त्रिप्रवराः ॥ आं
गिरसांबरीषहारीता इति ॥ आंगिरसांबरीषश्च यौवनाश्चा इति द्विधा ॥ तुल्यैकप्रवरत्वे न मिथो मीनविवाहिनः ॥ अ
थ विष्णुवृक्षगणाः ॥ विष्णुवृक्षप्रमथमश्लेषाश्च अथ दम्भराणाः ॥ नितुदमैद्रणः काम्यारुणिसात्याकिरित्यपि ॥ ननु दर्शोते
विरूपाता विष्णुवृक्षगणर्षयः ॥ एतेषां त्रिप्रवराः ॥ आंगिरसविष्णुवृक्षबादरायण इति ॥ आंगिरसपौरुकुत्सत्रासदश्च
इति ॥ तुल्यैकप्रवरत्वे न मिथो मीनविवाहिनः ॥ इत्यंगिरसप्रकरणं ॥ अत्र निषिद्धमाह ॥ पंचानां त्रिषु सामान्यादवि

बाह्विषुदयोः॥ भृग्विरोगरोषेवंशेषेच्छेकापिवारयेत्॥ शेषेषितिकश्यपादिद्वित्यर्थः॥ अथकश्यपगणाः॥ कश्यपः
 कश्यपावच्छासितो निधुवस्तथा॥ वैशंपायनभूतांभुसुमेधोनैधवा अपि॥ रेभौरमः शांडिलश्चसौजामिर्नगुरिस्तथा॥
 धन्वतरः शांडिलश्चदेवलः कश्यपा अपि॥ कश्यपादीनां त्रिः प्रवराः॥ कश्यपावत्सरासिता इति॥ निधवादीनां त्रिः प्रवराः॥ कश्यपा
 वत्सरैर्नैधवा इति॥ रेभादीनां त्रिः प्रवराः॥ काश्यपावत्सरैर्नैधवा इति॥ प्रवरद्वार्षिसाम्येन मिथो मीनविवाहिनः॥ अत्रिगणाः॥
 आद्यो त्रिः प्रथमस्ततिरुष्णा चंद्रपदादिमाः॥ अत्रेयावामरथ्याश्चगविष्टिरसमाधयः॥ पौर्वतिथ्योतिथिश्चापि॥ बद्धतक
 धनंजयौ॥ सुमंगलो बीजवापिसौ मंगल्यो त्रिवंशजाः॥ अत्रादिवा मरथ्यांतानां त्रिः प्रवराः॥ अत्रेयार्चनानसश्चेति॥ अ
 त्रेयबंधतकगणयोः प्रवरैक्योपि भिन्नशाखाध्येयनाद्देदइत्युक्तं॥ सुमंगला नां त्रिः प्रवराः॥ अत्रेयसु मंगलशाखाश्चा
 इति॥ आद्यर्षेरतिभेदेन मिथो मीनविवाहिनः॥ अथवसिष्ठगणाः॥ आद्यो वसिष्ठवसिष्ठउपमन्युरत्तपरं॥ उभरेदसु
 रैथेदप्रमदश्चपराशरः॥ पाराशर्यो व्यासशक्तिकुंडिनोगणइत्यपि॥ सारव्यायनाजानुकार्यः कौंडिन्यश्च ततः परं॥ मैत्राव
 रुपा इत्येते वसिष्ठस्य गणार्षयः॥ आद्यस्य प्रवरैक्यः रयत्तगस्युः प्रवरारत्रयः॥ तत्र वसिष्ठश्चनमेकप्रवरः॥ वसिष्ठादीनां त्रिः प्र
 वराः॥ वसिष्ठशक्तिपराशर्या इति॥ कुंडिनादीनां त्रिः प्रवराः॥ वसिष्ठमैत्रावरुपा कौंडिन्य इति॥ प्रवराद्वार्षिसाम्येन मिथो
 मीनविवाहिनः॥ अथागस्त्यगणाः॥ अगस्तिश्चतथागस्त्यो दादौ च्युत इति त्रयः॥ इधमवाहः सारव्याश्चैव त्रयोऽहमी॥ प्रव

राताविकल्पे नमिथोमीनविवाहिनः॥ अत्रेकेदाक्षिपंति॥ एकगर्भसमुत्पन्न एकनामत्वसंभवेत्॥ मैत्रावरुणयोरनयोर्गणभेदकथं
 भवेत्॥ अत्रोच्यते॥ द्वयोरेवघटोत्पत्तिर्नैकजातस्यसाधन॥ समानसमयोत्पत्तेर्नामैक्यमितिइति॥ मित्रावरुणयोस्त्वेकभे
 दादेक्यंकथंभवेत्॥ प्रसूतिगृहवत्कुम्भप्राणभूत्योनकारण॥ पतित्वाभागभेदेननतयोरतस्तेद्वयोः॥ पृथगेवसमुत्पत्तेर्नि
 नावितिसमंजसं॥ अथविश्वामित्रगणः॥ विश्वामित्रोदेवरातश्चिकेतो गालिवोमनुः॥ वर्तो लिकिवालखित्पयोयाज्ञवल्क्य
 श्वकौसिकः॥ उलूकोबृहदग्निश्चधर्मः शालावतस्तथा॥ शालकायनशालाग्निरस्तथा शालावतौदरौ॥ श्रौमंतौदेवत
 रसः कामकायनसंज्ञकः॥ देवश्रवाश्चाथधनंजयधानंजयाउभौ॥ मधुच्छदाश्रजश्चात्योरोहिणोरोहिणश्चकः॥ लोहितः
 पूरणःपरिधायश्चयतयौरणौ॥ करौतोरौक्षककात्योचयक्षीलश्चाप्यमर्षणः॥ सूनुःपनसधर्मोचवावर्ग्योजादरस्तथा॥ ए
 कहव्याग्निवैश्यश्चशालंकायनसंज्ञकः॥ शालाक्षौलिहिताक्षश्चजङ्गुश्चपिंदकौसिकः॥ धनकोशिकइत्येतेविश्वामित्र
 गणर्षयः॥ प्रवरास्त्रयैकोक्ताविश्वामित्रगणस्यतु॥ विश्वामित्रदेवरातानात्रिःप्रवराः॥ विश्वामित्रोदेवरातोदलइति॥ श्रौ
 मतादिचतुर्णांत्रिःप्रवराः॥ विश्वामित्राष्टकपूरणाइति॥ कृतादिचतुर्णांत्रिःप्रवराः॥ विश्वामित्रैकात्याकिलाइति॥ अथमर्ष
 णाद्यष्टानांत्रिःप्रवराः॥ विश्वामित्रशालंकायनकोशिकाइति॥ इतिविश्वामित्रप्रकरणं॥ एकएवऋषिर्यवित्प्रवेदश्चतु
 वर्तते॥ तावत्समानगोत्रत्वमतेभृग्वंगिरेगणात्॥ एवमुक्तेषुभेदेनगणेष्वष्टादशस्वपि॥ सामान्येनोद्देहस्यास्यैविशेषा

त्रनिगद्यते॥ अन्येस्वस्वंगणं हित्वा विवाहं युगं गणं तरे॥ गणं तरे पितृत्वारयानो द्वे हेतुः परस्परं॥ प्रदेशायामतुत्वारयाना
 नृगणभेदेष्ववस्थितान्॥ स्वतंत्रश्चास्वतंत्रश्च द्वौ कोपि गणभेदतः॥ कताक्षीलो भरद्वाजविश्वामित्रगणत्परे॥ विश्व
 मित्रो वै तद्व्याशालं काय न इष्यते॥ विश्वामित्राविगणयोर्विद्यते च धनं जयः॥ विश्वामित्रेण शृगे पाप्मरद्वाजस्य
 शोशिरः॥ अतोयं द्विप्रवचनो उद्धेतुं एतद्व्याशालं॥ संकृतिः प्रतिमाषश्च शंभुचैवंगवस्तथा॥ शोडित्यो व्याघ्रपादश्च भ
 रद्वाजकलोद्भवः॥ क्रयक्रीडावसिष्ठेन नो द्वाह्यास्तद्व्याशालं॥ जामदग्न्यो दिवारातो विश्वामित्रकुलेर्पितः॥ दत्तपुत्र
 तयानैष विवाहस्तद्व्याशालं॥ काश्यपेन वसिष्ठेन क्रीडागोतमवसिजाः॥ अनाष्टिराकुलारातिराजा रातिस्तथै
 वच॥ सैरजः क्षीरजो बाहुसैरंधीराजसेवकः॥ स्वशुचिः स्वापुलिंगश्च लौगाक्षीशरदं बकः॥ त्रयोदशैते ऋषयः॥
 स्वस्वसाम्यान्मुनिकृताः॥ रात्राममृतवाहीति तथैते च्यवस्थिताः॥ अतो गणत्रयोप्येते न विवाह्या कथंचन॥ एवमि
 णिमुद्वाहं परित्यज्य प्रमाद्यदि॥ तथा च स्मृतिसारे॥ जमदग्निगणस्यापि विश्वामित्रगणस्य च॥ कतकैश्चिरशृगे
 श्च नान्येषां पाणिपीडनं॥ कश्यपस्य गणस्यापि वसिष्ठस्य गणस्य च॥ संकृतिश्च प्रतिमाषान्यां विवाहो न परस्परं॥
 आत्रेयस्य गणस्यापि विश्वामित्रगणस्य च॥ धर्मनंजयाख्यगोत्रेण नान्येन्यं पाणिपीडनं॥ भरद्वाजगणस्यापि
 तथा कपिगणस्य च॥ विवाहो न विधेयः स्यादित्येवं मुनयो ब्रुवन्॥ मौडलस्य गणस्यापि विरूपस्य गणस्य च॥ यरस्य

धर्ममित्यर्थः॥ न जीवति त्वत्कः कुर्याद्वाधं मातुः स्याद्वेते॥ ऋते तु न वमी आस्थान्मते तच्च हिलुप्यति॥ तथा च गो-
 मिलः॥ जीवमानपिता यस्य माता चेन्मियते यदि॥ प्रेतपक्षे न वम्यातु मातुः आस्थं विधीयते॥ महालये न वम्या-
 न्च आधं मातुर्मते हनि॥ कुर्यात्पिंडविधाने न पितर्यर्चपच जीवति॥ तावत्स्यान्न वमी आस्थं यावद्देवतते पित॥
 तद्वलुप्यते आधं मृतश्चैद्यदिवै पिता॥ सुवासिन्यां मृतायां तु यद्वाधं प्रतिवत्सरं॥ सुवासिन्ये प्रदातव्यं ब्रा-
 ह्मणेः सहभोजनं॥ **अथ सापत्न्यमाह विषयः॥** सारां वल्क्या॥ एकभर्तृकपत्नीनामपुत्राभिधानं गता॥ तस्या कि-
 यादिकं तेन कर्तव्यं पैतृमेधिकं॥ ऐकनैवतु कर्तव्यं ज्येष्ठपत्नीसुतेन च॥ जन्मज्येष्ठेन चामातुः सपत्न्या अ-
 पिकर्मयत्त॥ कृत्वा सौवर्णं पुत्रः पुत्रोस्तु जीवितारपि॥ सापत्न्यमातुः कुर्वते पैतृमेधिककर्म च॥ चकारात्प्रति-
 सांवत्सरादिकमित्यर्थः॥ मृतामातरि जीवत्यां सपत्न्यजननीयादि॥ पितामह्यादिभिः कुर्यात्प्रत्यष्टं ननु तप-
 णा॥ **॥ अथ बहुपत्नीपुत्रापितृविषयः॥** एकभर्तृकपत्नीनां सर्वासां संति वै सुताः॥ पितुर्मरणकाले तु ज्ये-
 ष्ठपत्नीसुतो व्रजः॥ **॥ अथ कर्माधिकारिणः पुत्राणां॥** याज्ञवल्क्यः॥ औरसो धर्मपत्नीजस्तत्समः पुत्र-
 का सुताः॥ क्षत्रजा तस्तु संगात्रेण तरेण च॥ गृहप्रवृत्तौ सन्नो मृदजस्तु सुतः स्मृतः॥ अक्षनायां सुता जीवजा

४६

तः पौनर्भवः सुतः॥ दद्यान्मातापिताचायं सपुत्रो दत्तको भवेत्॥ क्रीतश्च ताभ्यां विक्रीतः कृत्रिमः स्यात्स्वयं कृतः॥
 दत्तात्मतु स्वयंदत्तो गर्भे विन्नः सहोदजः॥ उत्तरष्टो गृह्यते यस्तु सोपिविधो भवेत्कृतः॥ पिंडोद्देशो हरश्चैषां पूर्वा-
 भावे परस्परः॥ मनुः॥ तर्ते भिहिताः पुत्राः प्रसंगादन्यबीजजाः॥ यस्य ये बीजतो जाता तस्य तेनेतरेण तु॥ प्रयोग-
 पारिजाते॥ ज्येष्ठ एव सुतः कुर्याद्विभक्तैः सहानुजैः॥ पित्रे रेवाष्टिकं आस्थं मन्येषां न च तैः सह॥ प्रत्यक्षपार्षणे नै-
 व विधिना क्षेत्रजो रसो॥ कुर्यात्तामिदं कुर्युरकोद्दिष्टं सुतादयः॥ औरसः पार्षणे नैव पित्रे रेव विधीयते॥ दत्तपु-
 त्रादयोः सर्वे प्येकोद्दिष्टविधानतः॥ **॥ दत्तपुत्राणां कोद्दिष्टा इत्यादिभ्यां पिंडोद्देशे कथं॥** आधिक्यं युक्तयोश्चैव
 पित्रोर्दत्तगृहीतयोः॥ यस्य यो बीजतो जातस्तस्यैव पार्षणं स्मृतं॥ एकोद्दिष्टमयान्यस्य विधिरेष उदाहृतः॥ पि-
 तृश्चैव गृहीतुश्चैव तथैव तु॥ दत्तकुर्यात्तथा चैव नान्येषां तु कदाचन॥ **अथान्याधिकारः॥** पुत्रः पौत्र-
 श्वतज्जश्वपुत्रिकापुत्र एव च॥ पत्नी भ्राता भूतज्जश्वपितामाता स्नुषा तथा॥ भगिनी भगिनीयश्च सपि-
 उधनहार्यपि॥ एतेष्वभिहिताः कैश्चित्पूर्वाभावे परस्परः॥ **अनूपत्नीताधिकारः॥** विश्वरूपे॥ असं-
 स्मृतं न पुत्रेण पत्न्या वापि समं व्रजः॥ अग्निहाहं प्रकर्तव्यं अन्यत्सर्वं तु कारयेत्॥ कुर्यादिन्न पत्नी तोपि मं

त्रवत्यैत्रमेधिकं ॥ पद्यसौक्यतच्छ्रुत्वा द्यहिर्याच्चत्रिवत्सरः ॥ कृतच्छ्रुत्वा कुर्वीत तत्कदेकपिडमेव च ॥ स्वधाकारं
 प्रयुंजीत वेदोच्चारं न कारयेत् ॥ कृतच्छ्रुत्वा नृपत्नीतः पित्रोः श्राद्धं समाचरेत् ॥ उदाहरेत् स्वधाकारं ननु वेदाक्षरा
 एयसो ॥ मनुः ॥ नद्यस्मिन् नृज्यते कर्म किंचिदात्मौजिबन्धनात् ॥ नाभिन्याहरेत् ब्राह्मस्वधानि नयनाहेतुः
 स्वधानि नयनेतकार्यमित्यर्थः ॥ पुत्रे सति निषेधः ॥ पुत्रेषु विद्यमानेषु नान्यो वै कारयेत् स्वधा ॥ अनुक
 ल्पस्य पुत्रस्य श्राद्धं कुर्यात्स नाथका ॥ प्राणत्यागो भवेद्यत्र तीर्थवास्वगृहपि वा ॥ प्रेतकार्याणि ते त्रेव क
 र्यादन्यत्र नैव तु ॥ अपुत्रविषयः ॥ पत्नी कुर्यात्पुत्रस्य पुत्री का पुत्र एव वा ॥ कनीयान् भ्रातृजो वापि
 पूर्वाभावे परस्परः ॥ अथ वपनविधिः ॥ आचार्यः ॥ निषिद्धे पितृतिक्षौरे पित्रोरेव मृते हनि ॥ वापये
 यः सुताः पित्रोर्मरणं ब्रूवणे पित्र ॥ गंगायां भास्करे स्नेत्रे माता पित्रोर्मृते हनि ॥ आधोनेयज्ञकाले पुष
 ट्स्मवे वपनं स्मृतं ॥ मातामहि पितृया प्यामातुलाय जयेत् गुरोः ॥ श्वसुराचार्ययोस्त्वापि पितृयोर्वापि
 पितृघ्नसु ॥ मातृश्वसुभगिन्याश्च त्वपाध्यायस्य चैव हि ॥ एषां केचिद्बुधाः प्रादुर्गर्भवानपि वापये
 दितिकर्मकर्तृविषयः ॥ तथा च व्याघ्रपादः ॥ विभक्ता वा विभक्ता वापि पित्रोस्तु मरणे सुताः ॥ वपनं

४७

रं न कुर्वीत पाणिपीडनसक्रिया ॥ दाहो गोत्रयोर्द्वयोः ॥ तदपत्यस्य जन्म गोत्रं त्याज्यमेवं विदुर्बुधाः ॥ गुरोः सगोत्रप्र
 वराः नोदद्यात्क्षेत्रे वेश्योः ॥ सगोत्रस्य नमिज्ञैश्च विप्रैराचार्यगोत्रजं ॥ असंप्रज्ञातबन्धनां आचार्यप्रवरास्मृताः ॥ प
 क्षे चास्मिन् विवाहोपि सगोत्रैः सह नैष्येत ॥ अज्ञानादथ वा ज्ञानाद्यस्तु वैयदि चोद्वेहते ॥ समानप्ररांकन्यामातृ
 वत्परिपालयेत् ॥ तथा च ॥ समानप्रवरांकन्यां सपिंडां चैव गोत्रजां ॥ नैव तां वरयेत्प्राज्ञो मातृवत्परिपालयेत् ॥
 इति श्रीनारायणभट्टविरचितायां धर्मप्रवृत्तौ गोत्रनिर्णयः ॥ ॥ अथ जीवत्पितृकश्राद्धविधिः ॥ ॥ अमा
 श्राद्धं गयाश्राद्धं श्राद्धं चापरपक्षकं ॥ न जीवत्पितृकः कुर्यात्तिलैः कृष्णैश्च तर्पणं ॥ न जीवत्पितृकः कुर्यान्मिडनं
 तीर्थकंचयेत् ॥ महालयं गयाश्राद्धं श्राद्धं च पितृतर्पणं ॥ श्राद्धादिकं यदा कर्तुं शक्तश्चोत्पिताय हि ॥ तदपुत्रेण
 कर्तव्यमवश्यं पितुराज्ञया ॥ पाराशरः ॥ विद्यमाने पितरि श्राद्धं कर्तुं मुषश्चितः ॥ पितृकपितृपुत्रादेः कुर्याच्छ्रा
 द्धं मवाये शयः ॥ तथा च वृधौ ॥ वृधौ च तीर्थे सन्यस्ते तानेव पतिते यदि ॥ एभ्य एव पिता दद्यात्तेभ्यो दद्यात्सुतस्व
 यं ॥ उदाहे पुत्रजनने पुत्रेभ्यो सोमं कुर्यात् ॥ तीर्थे ब्राह्मण आवाते षडेते जीवतः पितुः ॥ गृह्यपरिशिष्टे ॥ अन्व
 षके गयो प्रोप्रो सत्यायत्र मृते हवि ॥ मातुः श्राद्धं सुतः कुर्यात्पितर्यपि च जीवति ॥ अन्वष्टके प्रेतपक्षेति न वमीश्रा

ग्रिसंयोगे जाते ज्येष्ठ कनिष्ठयोः॥ यदि काचिन्मृताभार्या दाहस्तस्याः कथं भवेत्॥ संसृष्टाग्निं विभज्याथ दक्षिणे त्र
 योरपि॥ ज्येष्ठया दक्षिणे भागः कनिष्ठया तथोत्तरः॥ बहवो यदि भार्याश्चैद्वागाश्चैता दशा अपि॥ यस्या एव यथा
 भागस्तंतं भागं नियोजयेत्॥ दहादिकर्म कुर्वितमेतन्न वत्येनमेधिकं॥ प्रथमे ह नित्यः पुत्रः सदशाहं समापयेत्॥ अ
 थ नवश्राद्धाग्निं॥ प्रथमे हित्तीये द्विपंचमे सप्तये पिवा॥ नवमे कादशी चैव नवश्राद्धं प्रकीर्तितं॥ यदि रात्रौ
 भवेत्तस्य समादहनस्येवत्॥ परे ह न्युदिते सूर्ये कार्यस्त्रिंशोऽस्योदकक्रियाः॥ तिलोदकास्तथा पिंडान्नवश्राद्धा
 नियाति॥ च॥ न कुर्याद्वात्रौ संध्यायां यदि स्थानिष्फलं भवेत्॥ उत्तरीयशिलापात्रकर्तृसूयविपर्ययोः॥
 पूर्वदत्तां जली दद्यात्पिंडांश्चापि तथैव च॥ मध्ये ददर्शति॥ पित्रोराशौ च मध्ये तियदि दर्शं समागताः॥ तावदेव
 तं तं पर्यवस्ये ज्यहात्परं॥ अंतर्दशाद्ये दर्शश्चेतत्र सर्वं समापयेत्॥ पित्रोस्तु यावदाशौ चंदद्यात्पिंडां तिल
 जली नृ॥ दशाहमध्ये दर्शश्चेत्पिंडदानं तिलोदकं॥ औरसं प्रत्यहं दद्यान्न च दर्शं समापयेत्॥ प्रागूर्ध्वं ज्य
 हा दर्शो दशाहमध्ये औरसः॥ पितरोस्तु विनान्येषां दर्शं चैव समापयेत्॥ दशाहमध्ये यदि दर्श आगते द
 द्या दशाहं तिलवारिपिंडात्॥ पुत्रीस्तु दत्तके औरसो वा शेषाः सुतास्तत्र समापयेत्॥ देशांतरस्थितैः पु
 त्रैः क्रियाः कार्या यथाविधि॥ विभक्तैर्वापि भक्तैर्वासं हते दहनं विना॥ दशाहभ्यंतरे पित्रोर्मरणं श्रूयते यदि॥

पुत्रेनैवाथ वान्येन मंत्राग्निनैव दग्धयोः॥ प्रेतशब्देन शिष्टास्त्युः कर्तव्यं षोडशादिकं॥ सपिंडीकरणं चैव यथा
 लसमुद्भवं॥ मंत्राग्निनैव दग्धस्य पिंडदानो कदक्रियाः॥ नक्ततास्त्युः प्रमादाद्वा दशाहभ्यंतरे यदि॥ अथैक
 स्मिन्दिने कर्म यदि कर्तुमुपक्रमेत्॥ पिंडोदकक्रियाः कार्याः चाशौचं दहनं विना॥ अस्त्रिसंचयनं॥ कुजा
 मंदाके शुकेषु गुरौ नदात्रिपादमे॥ पूर्वोत्तरा पुण्यहस्ते नास्ति संचयनं चरेत्॥ त्रिपुष्करं॥ त्रिपादमेति शिमे
 दा जायते वासरे गुरौ॥ रेवौ भौमे च मुनिभिः प्रोक्तं तद्वि त्रिपुष्करं॥ नंदाभद्रा कामभूत भौमार्करविजे गुरौ
 शुके मघा पारोहिण्यां पंचके द्वित्रिपादमे॥ कुनत्रयं प्रेतदाहमस्तिसंचयनं तथा॥ न कुर्याद्यदि चेद्वाहं कृतं द
 नं प्रदापयेत्॥ भद्रं तु भूमिदानं स्यात्॥ हेमदानं त्रिपादमे॥ वारं तथादि दैवत्ये वा सोदानं विधीयते॥ विशारवा
 बुपायादिति पुण्ये पूर्वोत्तरा त्रये॥ हस्ते च वासवास वेपौष्णे अस्त्रिसंचयनं यदि॥ विभक्तैरपि प्रेतश्राद्धं
 कर्त्तुं मेव कार्यं॥ अनंताचार्यः॥ विभक्तावा विभक्तावा कुर्युश्चाद्यं मदेव तं॥ मघासु च ततो न्यत्र नाधिकारः
 पृथग्विधा॥ अदेवतं नवश्राद्धादि षोडशांतं नवश्राद्धं सपिंडं च श्राद्धान्यपि च षोडशा॥ एकेनैव तु कार्या सं
 विभक्तधने धपि॥ तथा च मनुः॥ वृषोत्सर्गसुतः कुर्यात्पित्राश्चैकदशहनि॥ अथ वा पुण्यकाले तु विधि

नावृषमुत्सृजेत् ॥ वृषोत्सर्गसुतो मातुः कुर्यादेकादशहनि ॥ सहो मं विधि वच्चे वपितर्यपि वजीवति ॥ पति
 वत्याः सपुत्रायाः वृषोत्सर्गसमाचरेत् ॥ इतिकेचिद्वदत्यन्येर्न कार्यमिति केचन ॥ वृषोत्सर्गः ॥ आद्यश्रा
 धं मनुः ॥ असपिंडक्रिया कर्म द्विजातेः संस्थितस्य च ॥ अदेवभोजयेद्ब्राह्मणं पिंडमेकं च निर्वपेत् ॥ आद्यश्रा
 धमश्रुधोपिकुर्यादेकादशहनि ॥ कर्तुं स्नात्कालिकाशुद्धिरशुद्धिपुनरेव सा ॥ ब्राह्मणभोजयेदाद्यहो
 तव्यमनुलेपि वा ॥ पुनश्च भोजमेद्विप्रद्विरावृत्तिर्भवेदिति ॥ आद्यादिषोडशश्राधं कुर्यादेकादशहनि ॥
 दहादिसफलं कर्म ॥ एकोद्विष्टविधानेन देवहीने तु तद्वेत् ॥ आद्यश्राधं न कुर्वित मोहादेकादशहनि ॥
 दहादिसफलं कर्म पुनः कुर्याद्यथाविधि ॥ सपिंडीकरणयावता वस्यादेकमेव वा ॥ विभक्तैर्वा विभक्तै
 र्वा कार्यं प्रेतक्रियादिकं ॥ सपिंडीकरणं कुर्यात्स देवदादशहनि ॥ तदभावे तपद्वा दौह्यथैकादशहनि ॥
 मृतपितरियस्याथ रिच्यते च पितामहः ॥ तेन देयं रत्रयः पिंडाप्रपि ॥ तामह पूर्वके ॥ त्रयाणामपि पिंडाभा
 मेकेनापि सपिंडने ॥ पितृत्वमश्रुते प्रेत इति धर्मव्यवस्थितः ॥ पितुः पुत्रेण वर्तव्यं पिता पुत्रस्य न कचि
 त् ॥ यदि स्नेहेन वर्तव्यं पिता पुत्रस्य न कचिद् ॥ यदि स्नेहेन वै कुर्यात्सपिंडीकरणाविना ॥ अशोचांतरं

कुर्युरन्येषां कुर्यात्कर्त्ता संयोगो भवेत् ॥ प्रथमे हि कर्त्ता ॥ सगोत्रो वा अन्यगोत्रो वा यदि स्त्री यदि वा पुमान् ॥ प्र
 थमेह नियोदयात्स दशाहं समापयेत् ॥ अस्मिन् संवयनात् पूर्वपित्रो र्यदिसमागतः ॥ तदादिसकलं कर्म पुत्रः
 कुर्याद्यथाविधि ॥ दहनान्निः ॥ स्मृत्यर्थसारे ॥ दहनं चाहिताग्नेस्तु कुर्यात्त्रेताग्निना सुताः ॥ अनाहिता
 ग्निविधिवद्देहदोषासनाग्निना ॥ विधुरविधवा चैव देहस्य तं कुशाग्निना ॥ यतिप्रसूतो कलापाग्नौ तुषाग्निर्बालकान्य
 योः ॥ आश्वत्थानः ॥ आत्मारोपशरीरस्य न विनश्यति पावकः ॥ शवदेहेथ नष्टेऽपि दक्षिणाः पाणिरस्मिन्ने
 त् ॥ लोकारिने स्थापयेत्वा स्य पाणिपुत्रो जपेद्यजः ॥ उपाग्रे होजातो ते तूष्णीं मग्ने नयेतिसः ॥ स्याद्वादशगृ
 हीतेन तूष्णीं तु जुहुमात्तद्वत् ॥ हस्तस्यादप्रपद्येत मात्यं तं क्रियां ॥ स्नातप्रेतस्य देहं न पुत्राद्यैर्वस्त्राद्यैः पूजयेत्त
 तः ॥ अग्ने देहं देहे नैव किंचिदेषां परित्यजेत् ॥ प्रमादादग्निविधितिः पत्नी चेत्यात्वसंनिधौ ॥ प्रेतस्य दहनं
 कुर्यात्कथं पुत्रोऽथवा न्यजः ॥ प्रायश्चित्ताहुतिहुत्वापसहोमाहुतीरपि ॥ देहेऽप्रेतं ततः पुत्रस्ते नैवोपासनाग्निना ॥
 द्विपक्षे त्वसंस्पृष्टाग्निविधिः ॥ न भवेदग्नि संयोगः पत्न्योर्ज्यष्टकनिष्ठयोः ॥ ज्येष्ठायदि मता पूर्वमग्निहोत्रे प्रा
 ताहरेत् ॥ पूर्वमेव हि याभार्या कनिष्ठाय दिवा मृता ॥ निर्मथ्याग्निं देहे तेन विहिना विधि व्रता ॥ भार्ययोरा

योजयेद्ब्रह्मचारिणं॥ अथासन्निधौ ज्येष्ठकथं गोभिलः॥ ज्येष्ठः सपिंडं न कुर्यात्तद्वा दशाहे भुजे सह॥ यदि चे
 त्सन्निधौ न स्यात्सन्निधौ नु ज्योपिवा॥ व्याघ्रपादः॥ ज्येष्ठे न वा कनिष्ठेन कृतं चेदोरसेन यत्॥ सगुणं स्यात्सपिंडात्
 मन्ये न कृतमन्यथा॥ आचार्यः॥ दशाहाश्चेत्तद्वहिः पित्रोर्मरणं श्रूयते यदि॥ कृत्वा सौवर्णं दद्याद्दर्भग्रंथो तिलो
 दकं॥ नोत्तरीयं पिंडदानं वश्राधं न वेदिका॥ न च कुर्यात्स्थितं पात्रं कृते यस्य च पिंडने॥ पितृशब्देन तद्व्याधं कुर्या
 दिकादशो हनि॥ सपिंडीकरणं नाम तत्र पार्वणं वज्रवेत्त॥ संवर्तः॥ यवीयसा कृते श्राद्धे सपिंडीकरणं यदि॥ कनि
 ष्ठेनापि कर्त्तव्यं सपिंडीकरणं पुनः॥ कृते कनीयसा चापि श्राद्धे यस्य सपिंडने॥ ज्येष्ठे पिहि सुतः कुर्यात्स
 पिंडीकरणं पुनः॥ सपिंडीकरणं नाम श्राद्धं पार्वणं वज्रवेत्त॥ अर्घ्यं संयोजनं नैव पिंडं संयोजनं न च॥ द्विती
 यादीनि सर्वाणि मासिकान्यपि कारयेत्॥ उन्नान्ये पियथा काले सप्तान्ये नैव कारयेत्॥ निवर्त्य सकलं प्रेत
 कर्म कालं तरेपि चेत्॥ उन्नादीनि च सर्वाणि मासिकान्यपि कारयेत्॥ प्रेत कर्म कृतं विषयं॥ अथासन्निधा
 नापुत्रविषये शाकलः॥ पित्रोर्मरणकाले तु न चेत्स्यात्सन्निधौ सुतः॥ अन्यः कुर्याद्दशाहांतं न तु सर्वकदा
 चन॥ तथा च स्मृतिः॥ दशोत्तरं स्त्रीपितरो मृतं चेदन्योन्यं कुर्यात्सकलं चैतदकं॥ दाहविना सकलं कर्म ति

तिलोदकेन ज्येष्ठैस्त कुर्यादनुजैः सपिंडनं॥ गोभिलोपि॥ अन्येनाकेन वित्पित्रोः कृते पिहि सपिंडने॥ विना दा
 हं पुनः कर्म ज्येष्ठं कुर्यात्सहानुजैः॥ अनुमासिकं॥ सपिंडीकरणं श्राद्धं कृत्वा स्यादनुमासिकं॥ न शोधयेद्विनं
 तत्र व्याघ्रस्य वचनं यथा॥ विधवायाह्यपुत्राया जीवपत्यास्तथैव च॥ मासिकानि व्रतस्थस्य नैवोर्ध्वस्युः सपि
 डनात्॥ व्रतस्थो ब्रह्मचारीत्यर्थः॥ त्रिपक्षे द्वादशे पक्षे चतुर्विंशतिपक्षे॥ पायश्चित्तपंचके चैव ह्यत्यमर्घ्यादि
 पंचके॥ तथा च स्मृतिः॥ कुनं स्याद्वा दशाहेथ कुर्याद्द्वानिषोडश॥ प्रति मासे मृता हेतुया वत्सं वत्सरं भवेत्॥
 तावदेवाहिकुर्वितश्राद्धं मासिकं संज्ञकं॥ सपिंडीकरणादूर्ध्वं सदैवं पार्वणे न तु॥ मृता हे मासिकं कुर्यात्प्रति मा
 से च वत्सरं॥ अपकर्षाथ बोत्कर्ष मासिकान्येव कारयेत्॥ त्रिणिचेवार्घ्यपात्राणि पिंडांस्त्रीनेव निर्वपेत्॥ स
 पिंडीकरणादूर्ध्वं कुर्याद्ब्रह्मानिषोडश॥ स्वस्वकाले स्युरुत्तानि नात्यं न्यथा च विनैव तु॥ प्रथमाष्टेपिकर्त्तव्यं॥
 दशश्राद्धं गयाश्राद्धं श्राद्धं चापरपक्षकं॥ प्रथमाष्टे तु व्रितसपिंडीकरणं कृते॥ नित्यं नैमित्तिकं श्राद्धं तीर्थश्रा
 द्धादिकं च यत्॥ सपिंडीकरणादूर्ध्वं पुत्रः कुर्याद्यथाविधि॥ सपिंडमोको दिष्टं॥ निर्णयार्णवे॥ सपिंडीकरणादूर्
 ध्वं यत्र यत्र प्रदीयते॥ आत्रे भगिन्ये पुत्राय स्वाभिने मातुलाय च॥ मित्राय गुरवे श्राद्धं मेको दिष्टं न पर्वणं॥ १८

कोटिष्टं कनिष्ठानां ज्येष्ठानां पार्वणं स्मृतं ॥ माधवीये ॥ एकमुद्दिश्य एकश्राद्धं एकोद्दिष्टं प्रकीर्तितं ॥ त्रीनुद्दिश्य तु यत्तदधिपार्वणं
 मुनयो विदुः ॥ पितृव्यस्याप्यपुत्रस्य भ्रातृश्वे वाग्रजन्मनः ॥ मातामहानाभये वंपार्वणं श्राद्धमाचरेत् ॥ एकमातृकसूतानामेक
 श्वेत्युत्रवान्भवेत् ॥ सर्वे ते ते न पुत्रेण पुत्रिणे मुनयो ब्रवीत् ॥ प्रतिसंवत्सरं कार्यं मातापित्रोर्मृते हनि ॥ पितृव्यस्याप्यपुत्रस्य
 भ्रातृज्येष्ठस्य चैव हि ॥ सपिंडीकरणादूर्ध्वमेकाद्दिष्टं भवेद्यदि ॥ सदैव भोजयेद्ब्राह्मणं पिंडमेकं तु निर्वपेत् ॥ इति कश्चिद्देशा
 चारः ॥ अथ कर्तृनष्टश्राद्धं ॥ तत्राहृष्टशौनकः ॥ अदृश्याते विमोकारव्यं श्राद्धं प्रथमवत्सरे ॥ कुर्यात्पार्वणं चैव व्याघ्रस्य
 वचनं यथा ॥ सांवत्सरं विमोकारव्यं महत्वा प्रथमादिकं ॥ यः श्राद्धं कुरुते मोहात्कृतं प्राकृ कर्म निष्फलं ॥ प्रेतकार्यादि
 कर्मित्यर्थः ॥ यः करोति विमापुत्रा श्राद्धं चैव तु कस्यचित् ॥ मृतश्च यदि कर्ता च श्राद्धलोपो भवेदिह ॥ पित्रोः श्राद्धं विना
 मातुः सपत्न्या अपिलुप्यते ॥ तन्न कर्तव्यमन्येन नष्टे कर्तारिवोयदि ॥ पित्रोः श्राद्धं विनान्येषां न कुर्याद्ब्राह्मणेव हि ॥ क
 र्तुं मृतश्च ज्येष्ठः स्यादनुजैः कार्यमेव तु ॥ पित्रोः श्राद्धं विनान्येषां यदि स्नेहेन पार्वणं ॥ एकोद्दिष्टं भवेदापि पिंडदानं कृत्वा
 कृतं ॥ अथ पितामहश्राद्धं ॥ पितृमहस्य यद्ब्राह्मणोऽपि पिंडं न ॥ अपुत्रस्य तु कर्तव्यं पुत्रेण प्रथमादिकं ॥
 पृथक् प्रत्यद्विकृतस्य वर्षे वर्षे न तद्भवेत् ॥ पित्रा सहैव तद्ब्राह्मणं वधुरादौ भवेत्पितुः ॥ तथा च स्मृतिः ॥ पितामहः पि
 तुः पश्चात्पंचत्यदि गच्छति ॥ पुत्रेणैकादशेहादिकर्तव्यं श्राद्धं षोडशं ॥ नैतत्पुत्रेण कर्तव्यं पुत्रवान्श्वे सितामहः ॥

५९

च द्वाघ्रपादः ॥ दशाहादूर्ध्वमन्यचेत् अशौचं प्रायेते यदि ॥ शुभः स्यादाद्यपर्यंतं प्रथमं दहनादितः ॥ अथ युक्रमः
 गालवः ॥ युक्रममाद्यच्च सापिंड्यं वियोगाद्यच्च कारितं ॥ तत्सापिंड्यं पुनः कुर्यात्क्रमाद्यच्च पितृकृतः ॥ पिताम
 हजीवति च पितामृतश्च युक्रमः ॥ पुत्राभावो शाकलः ॥ पुत्राभावे स्वयंपत्नी स्वभर्तृनाममंत्रकं ॥ सपिंडीकरणं
 कुर्यात्ततः पार्वणमेव च ॥ गालवः ॥ अपुत्रे संस्थिते कर्तृ न भवेद्ब्राह्मणकर्मणि ॥ तत्र पत्न्ये व कुर्वीत सापिंड्यं पार्व
 णं तथा ॥ पार्वणमिति सर्वत्र त्रिपुरषोद्देशश्राद्धमित्यर्थः ॥ आचार्यः ॥ अपुत्रायां मृतायां तु पतिः कुर्यात्सापिंड
 तां ॥ श्वश्र्वादिभिः सहैवास्याः सपिंडीकरणं भवेत् ॥ स्मृतिसारे ॥ अपुत्राया पितः पिंडं भृहद्विडं नियोजयेत् ॥
 पत्न्या जीवति चैव स्याः श्वश्र्वादिषु नियोजयेत् ॥ कालदर्शः ॥ पत्न्याः कुर्यादपुत्रायाः पातिर्मात्रादिभिः सह ॥ सा
 पिंडमुत्तुयाते नुजन केन सहात्मजः ॥ अथातु गमने बोधायनः ॥ पिंडं तनुगतायाश्च भर्तृपिंडं नियोजयेत् ॥
 प्राग्रत्य कविभजे द्वे धारकं विभजे त्रिधा ॥ प्राग्भागाद्विडेषु सयोज्य विधि वततः ॥ प्रत्यग्भागास्तथा मातृपि
 ङेषु च यथाक्रमं ॥ कृते पिंडादिसापिंडे मातुः श्राद्धं पृथग्विधा ॥ अष्टकादौ तथा मातुः पितामह्यादिभिः क्रमात्
 अथ ब्रह्मचारी सपिंडीकरणं ॥ गोभिलः ॥ सपिंडीकरणं केचित्कथं स्याद्ब्रह्मचारिणः ॥ स्वस्वादिपितृस्तेषु

पितुः सपिंडनं कृत्वा कुर्यान्मासानुमासिकं ॥ **अथ विभक्तश्राद्धं** ॥ अनन्ताचार्यः ॥ विभक्तास्तु पृथक् कुर्युः प्रतिसंवत्सरादि
कं ॥ एकै नैवाविकेषु कृतं सर्वं स्तुतं कृतं ॥ भ्रातृणां विभक्तानामेको धर्मो प्रवर्तते ॥ विभागे सति धर्मो विभवे देषां पृथ
क् पृथक् ॥ सर्वैरनुमिमं कृत्वा ज्येष्ठे नैव तु यत्कृतं ॥ द्रव्येणैव विभक्तेन सर्वैरपि कृतं भवेत् ॥ तथा च स्मृतिः ॥ पित्रोः श्रा
द्धं पृथक् कुर्युः संविभक्ता धने न च ॥ एकत्र यदि कुर्वीरन्यतितास्युर्न संशयः ॥ **अविभक्तश्राद्धं** ॥ सापत्नभ्रातरः कुर्युः
रविभक्ता पृथक् पृथक् ॥ अमावास्यादिकं चैव पितुः पत्न्यादिकं विना ॥ संग्रहे ॥ **अविभक्ताः** सुताः पुत्राः रेकं कुर्यान्मृ
तादिकं ॥ देशांतरे पृथक् कुर्याद्दशश्राध्यानुमासिकं ॥ ग्रामांतरं व्रजे युश्चेदविभक्ताः स्मृतायदि ॥ दशविमसिकं
श्राद्धं कुर्युः पित्रोः पृथक् पृथक् ॥ **अविभक्ताः** पृथग्ग्रामास्वस्वार्जितधनाशनाः ॥ कुर्युस्ते भ्रातरः श्राद्धं मातापित्रोः पृथ
क् पृथक् ॥ **अथ मृताहविषयं** ॥ तत्र स्मृतिः ॥ अज्ञानाद्वा प्रमादाद्वा यो मृताहमतिक्रमेत् ॥ श्वानयोनिशतं गत्वा चांडलः
स्यात्पुनः पुनः ॥ रजश्चलायां भार्यायां मृताहयः परित्यजेत् ॥ सर्वे नरकमायां तियावदाभूतसंस्तवं ॥ मृतस्य वाथ कर्तुं वा
भार्यायदिरजश्चला ॥ योतिक्रमे मृताहंतुरौ रेवं नरकं व्रजेत् ॥ अक्षके समनुप्राप्ते यस्य भार्या रजश्चला ॥ पंचमेहनि तद्वा
हं नत कुर्यान्मृतेहनि ॥ भार्याकर्त्री चतुर्द्विषयः ॥ स्मृतिः ॥ अपुत्रा तु यदा भार्यासंप्राप्ते पितुरादिके ॥ रजश्चला भवे
द्वाहं कुर्यात्तत्पंचमेहनि ॥ **अन्नश्राद्धं** ॥ सपिंडमासिकं चैव ह्यमावास्यादिकं वयेत् ॥ अन्ये नैव तु कर्तव्यं यस्य भा

र्यारजस्वला॥ अपत्नीकः प्रवासी च यस्य भार्यारजस्वला॥ सिद्धान्ते नैव कुर्वीत पित्रोः प्रत्यादिकादिकं॥ श्राद्धविघ्ने द्वि
 जातांश्च आमश्राद्धं प्रकीर्तितं॥ अमावास्यादिनियतं मासं संवत्सराहतं॥ अथामश्राद्धं॥ अपचनग्नौ तीर्थे च प्र
 वासे पुत्रजन्मनि॥ आमश्राद्धं द्विजः कुर्यात्पित्रोः प्रत्यादिकं विना॥ तीर्थे नग्नौ प्रवासे च श्राद्धमन्नेन कारयेत्॥ अमावा
 स्यादिकं चैव केचिदेवं वदन्ति हि॥ सिद्धान्ते तु विधिर्यस्यादामश्राद्धेऽप्ययं विधिः॥ आवाहनादिसर्वस्यात्पिंडदानं तथै
 व च॥ दद्याद्यदि द्विजातिभ्यः श्रुतेनाश्रुतमवच॥ तेनाग्नौ करणं कुर्यात्पिंडं दद्यात्तु निर्वपेत्॥ अन्नारव्यं भोजनं ग
 चयत्कर्मविकिरं तथा॥ उच्छिष्टभागिनां भागं मामश्राद्धे विवर्जयेत्॥ स्मृतिसारे॥ आमश्राद्धं यदा कुर्यात्पिंडदानं क
 थं भवेत्॥ गृहपाकात्समुद्धृत्य सक्तुभिः पायसेन वा॥ अथ हिरण्यश्राद्धं॥ अन्नभावे द्विजः कुर्याद्वाध्वं मामेन वै यतः॥
 तदभावे हिरण्यं न सदैवं पार्षणेन तु॥ अन्नादिगुणमासं स्याद्विरण्यं स्याच्चतुर्गुणं॥ तदभावे थवातस्य पर्याप्तं विवर्जयेत्॥
 अथ विधिः॥ संकल्पं सूक्तपवनं द्विजने मांस्तथैव च॥ भाजनासादनं चैव ह्यग्नौ करणमेव च॥ आवाहनाद्यविकिरं प्रदक्षिणं
 पितृस्तुतिः॥ विसर्जनाच्छादने च हेमश्राद्धे विवर्जयेत्॥ अथैकस्मिन् दिने श्राद्धानि॥ एककाले मृता नां च बहूनां चाथ वा
 द्वयोः॥ तत्रेण श्रापणं कुर्यात्श्राद्धं चैव पृथक् पृथक्॥ सवेद्यादिसापिंडानां युगपन्मरणं तथा॥ संबंधासक्तिमालोच्य तत्र
 माश्राद्धमाचरेत्॥ कृत्वा पूर्वं मृतस्यादौ द्वितीयस्य ततः पुनः॥ कुर्यात्पश्चात्तृतीयस्य सन्निपाते घृतं क्रमः॥ अशक्तविषये

उक्तमेतत्॥ ननु शक्तविषये॥ आद्यद्वयं न कुर्वीत पाकैकेन कथंचन॥ यदियः कुरुते मोहाद्धातस्य वृथा भवेत्॥ शक्तौ स
त्याप्य कुरुयात्पृथक् पाकेनैव क्रमात्॥ निर्वर्त्यैकं पुनः कुर्यादर्वयित्वाथ वा भवेत्॥ पित्रोः आधेतु संप्राप्तेन चैतपर्युषि
तेपि वा॥ पितृश्वसुतः कुर्यादन्यत्रासति योगतः॥ **सहगमने**॥ एकचित्यां समारूढौ दंपती निधनं गतौ॥ तयोः आधं पृथक् कुरु
यादेकस्मिन् कालेव तु॥ पृथक् पाकेनैव आधं पित्रोरपि पृथक् पृथक्॥ वैश्वदेवादिकं सर्वं पृथगेव विधीयते॥ वैश्वदेवा
दिकमिति विश्वदेवाध्याग्नौ करपां पिंडविकिरादिकर्म इत्यर्थः॥ स्मृतिसारे॥ निमंत्र्यादौ पितुः आधेदेवे पित्र्ये च वैदि
जान्॥ निमंत्रयेत तो मातुः आधे विप्रान् यथाक्रमं॥ प्रक्षाल्य पैतृके पादौ द्विजानामथ मातृके॥ उपक्रमे दर्चनां ते त्वेवं
स्यन्मातृके पित्र्ये॥ अथैकस्मिन् दिने आद्यद्वयं निषिद्धं॥ सुधावर्णे॥ आधं कृत्वा तु तस्यै पुन आधं न तद्विने॥ निमित्ति
कं तु कर्तव्यं निमित्तानुक्रमोदयः॥ आधं कृत्वा पुनः आधं न कुर्यादेकसरे॥ यदि नैमित्तिकं न स्यादेकादेशं भवेद्यदि॥ इ
व हूनि निमित्तानि जायेरन्ने कवासेरे॥ नैमित्तिकानि सर्वाणि निमित्तोत्पत्यनु क्रमात्॥ आधं स्यादेकदेवत्यमेकमुद्दिश्य
वैयदि॥ आद्यद्वयं न कर्तव्यं मेकस्मिन्नेव वासेरे॥ **कालदर्श**॥ नित्यदर्शिकयोश्चादेकं भूमासिकयोरपि॥ दार्शिक
श्च सुगादेश्च दार्शिकालभ्ययोगयोः॥ दार्शिकस्य च मन्वादेः संपाते आधकर्मणः॥ प्रसंगादितरस्यापि सिद्धे रत्तर
माचरेत्॥ नित्य आद्यदर्शिकयुगमन्वाद्यलभ्ययोगेषु षट् पुरुषात्मकमेकदेवत्यं भवति॥ उदकुंभमासिकयोः प्रय

द्विकेचत्रिपुरुषात्मकमेकदेवत्यतस्मात्तादृशं श्राद्धद्वयं त्रयं वा न कर्तव्यमित्यर्थः॥ देवताभेदे सति श्राद्धद्वयं वा कर्तव्यमेव॥
 तत्र स एवाह॥ नित्यस्य चोदकुंभस्य नित्यमासिकयोरपि॥ दर्शस्य चोदकुंभस्य दशमासिकयोरपि॥ नित्यस्य चाद्विकस्या
 पि दार्शिकाद्विकयोरपि॥ गुणाद्याद्विकयोश्चापि मन्वाद्यद्विकयोरपि॥ प्रत्याद्विकस्यावालभ्ययोगस्य विहितस्य च॥ सं
 पाते देवताभेदा श्राद्धयुगमसमाचरेत्॥ दर्शप्रत्यद्विके प्राप्ते श्राद्धं स्यात्तत्र वैकथं॥ आदौ प्रत्यद्विकं श्राद्धं कुर्याद्दर्शततः
 परं॥ श्राद्धे सपिंडे संप्राप्ते पिंडहीने तु वैयदि॥ श्राद्धं कृत्वा सपिंडं हीनमूथा चरेत्॥ सपिंडसहितं श्राद्धमित्यर्थः॥ प्रत्य
 द्विकं यदा श्राद्धं युगमगमनंतरादिकं॥ प्राप्तं चेत्तच्च कुर्वीत नैव दर्शयुगाद्विकं॥ श्राद्धे नैव कृते न ह बद्धदेवत्ये कच
 न॥ सिधिस्यादल्पदेवस्य श्राद्धस्य च विनाद्विकं॥ अथ श्राद्धमहिमा॥ श्राद्धकालेषु सर्वेषु श्राद्धं कुर्वीत मानवाः॥ आयुः
 प्रज्ञायशः कीर्तिः प्रजाश्रीश्च विवर्धते॥ श्राद्धया क्रियते श्राद्धं मंत्रेनाच्छादनेन च॥ दक्षिणां च यथा शक्तिं श्राद्धं तस्य प्र
 चक्षते॥ आकाशे तारका संख्या तृणसंख्या महीतले॥ श्राद्धकाले तु दानस्य पुण्यं वक्तुं न शक्यते॥ सौवर्णं वाथ वारोप्यत
 दभावे यताम्रजं॥ तत्काल एव दत्तं च तृप्तास्युः पितरो भ्रवं॥ अज्ञानाद्वा प्रमादाद्वा नास्तस्य तत्काले चेन्न दीयते॥ अमाश्रा
 धं॥ दक्षिणादिगुणादेया यथा चार्या यदीयते॥ पितृभ्योऽपि दातव्यापि तु स्थाने विशेषतः॥ यच्च संकल्पितं द्रव्यं य
 दितस्मे नदीयते॥ सयाति नरके घोरं यावदाभूतसंलवं॥ सूतके॥ श्राद्धे हनि क्षणे दत्तं सुसंकल्पं यथाविधि॥ पादप्र

सेदहिजपेदाश्राधसंहिता॥सर्वाभावेवनंगत्वावृक्षमूलदर्शकः॥सूर्यादिलोकपालानामिदमुच्चैःपठिष्यति॥नेमस्ति
 वित्तनधनंनचान्यछाधोपयोगास्तुपितृन्ततोऽस्मि॥तथेतुभक्त्यपितरोममेतौभुजौकृतौवर्मनिमारुतस्य॥अथश्रा
 धकालः॥अमावास्याष्टकावृद्धिरूपक्षोऽयनद्वयं॥द्वयं ब्राह्मणसंपत्तिर्विषुवःसूर्यसंक्रमः॥व्यतीपातो गज
 ● छायाग्रहणे सूर्यचंद्रयोः॥श्राधं प्रतिरुचिश्चैवश्राधकालःप्रकीर्तिताः॥**अथपराणवत्याःप्रकीर्तिताः॥**पराण
 वत्याइतिश्राधविशेषः॥**श्राधेदेवतानि॥**त्रिदेवत्यमृताहथषट्देवत्यंतुदर्शके॥वृधोतुनवदेवत्यामष्टकासुतथैव
 च॥दशानित्येयुगादौचमन्वाद्यौग्रहणेतथा॥संक्रांतिषुभरण्यांचषट्देवत्यंविधीयते॥शातातपः॥नांदीमुखे
 ष्टकाश्राधगयायांचमृतेहनि॥मातुःश्राधंष्टयंकुर्यात्तदन्यत्रपतिनासह॥विश्वदश॥मातुर्गयाष्टकावृद्धिमृता
 हेषुमहालये॥श्राधंकुर्यात्पृथक्देवतंत्रंवानुगतावपि॥अत्रकश्चिद्विशेषः॥प्रयोगसारे॥अष्टकासुचवृधौच
 गयायांचमृतेहनि॥चंद्रसूर्योपरागतव्यतीपातेमहालये॥मातुःश्राधंष्टयंकुर्यादन्यत्रपतिनासह॥पितरौयत्र
 पूज्यंतेतत्रमातामहाअपि॥वृधोतुनवदेवत्याषट्देवत्यंतुदर्शके॥महालयेगयाश्राधेज्ञेयंद्वादशदेवतं॥प्रयो
 गसारे॥आषाढ्यांपंचमेषक्षेत्राधंकुर्याद्दिनेदिने॥उद्दिश्यनैवदेवत्यमित्येवंमुनिरब्रवीत्॥अथैकस्मिन्
 दिनेकुर्यात्सर्वानुद्दिश्ययत्नतः॥महालयात्मकश्राधंतद्गयासदृशंभवेत्॥**पिंडरहितश्राधहेमाद्रौ॥**संक्रां

तोग्रहणेपातेयुगमन्वतरादिषु॥भरण्यांचापिकुर्वीतश्राधंपिंडंविनैवतु॥संग्रहे॥मन्वाद्यौचयुगादौचग्रहणेचंद्रसू
 र्ययोः॥संक्रांतिषुचसर्वासुश्राधंपिंडैर्विनाभवेत्॥पिंडहीनंतुयद्वाहंसंकल्पारव्यंचक्षेते॥तत्रापिहिद्विजःकुर्याद्वि
 त्येवंमुनयोब्रवीत्॥आवाहनाध्यपिंडांश्चविकिरोष्ठिपिंडकौ॥स्वधोच्यताग्नौकरणेसंकल्पेसंप्रवर्ज्यत॥अ
 थ**श्राधनियमः॥**दंतधावनतांबूलंक्षौराभ्यंगमभोजनं॥ऋत्योषधपरान्नंचश्राधकर्तव्यंविबर्जयेत्॥दंतधा
 वनतांबूलंनखकेशानिहंतनं॥कर्त्तव्यंनृपुर्वद्युःभोक्ताचैवपरेहनि॥अथकश्चिद्विशेषः॥अमाश्राधेतथानि
 त्येकाम्यश्राधेमहालये॥निषिध्यंचैवतांबूलमितिशातातपोब्रवीत्॥देशेवापरपक्षेचसंक्रांतिषुयुगादिषु॥
 श्राधं कृत्वाततोभुक्तातोबूलंस्वादयेद्विजः॥यस्तुपितृष्वृतेषुतांबूलंयदिरवादयेत्॥नैवत्पुत्रसंपापिष्टानि
 राशःपितरोगतः॥श्राधकालेषुसर्वेषुश्राधकर्त्तव्योद्विजः॥नकुर्यात्क्षौरमभ्यंगंतथैवस्त्रीनिषेवणं॥अ
 थ**परपक्षः॥**प्रयोगपारिजाते॥कन्यागतेसवितरियान्याहानिचृषाउश॥ऋतुमिरत्नानितुल्यानितेषुदत्तम
 थाक्षयं॥अहःषोडशकयतुशुक्लप्रतियदासह॥चंद्रक्षयविशेषेणसापिदर्शितिकास्मृता॥आदौमध्या
 वसानेवायत्रकन्याव्रजेद्विः॥सपक्षःसकलःपूज्यःश्राधंषोडशकंप्रति॥नभस्यापरपक्षेतुश्राधंकुर्या

दिनेदिने॥ नैव नंदानंदादिवर्ज्यास्यान्नैव कुर्याच्चतुर्दशी॥ नभस्यापरपक्षे तु मृताहनिपितुर्यदि॥ करेति तत्र
 यः प्राध्वं पितृणामभयं भवेत्॥ **भरणी** प्रेतपक्षस्य महती परिकीर्तिता॥ अस्याप्राध्वं कृतं येन स गयाप्राध्वं
 द्वेत्॥ नंदान्द्वर्कभौमेषु चतुर्दश्यां त्रिजन्मसु॥ एषु प्राध्वं न कुर्वीत गृहीतुत्रधने भवेत्॥ कृते नैमिति
 के काम्ये प्राध्वं यस्तु महोदुनि॥ दद्याद्देज्येष्टपुत्रस्य नाशः स्यादिति निश्चितं॥ प्राजापत्ये च पोषे च मघा
 यां भार्गवे तथा॥ यस्तु प्राध्वं प्रकुर्वीत तस्य पुत्रं विनश्यति॥ मघायां च त्रयोदश्यां कन्या संस्तेदिवाकरे॥
 पिंडदानं परित्यज्य प्राध्वं तत्राविधीयते॥ याज्ञवल्क्यः॥ प्रतिपत्प्रभृतिष्वेकां वर्जयित्वा चतुर्दशी॥ शस्त्र
 एव हता ये वै तेभ्यस्तत्र प्रदीयते॥ समत्वं मागतस्यापि पितुः शस्त्रहतस्य च॥ एकादिष्टसुतः कुर्याच्चतुर्दश्यां
 महालयं॥ चतुर्दश्यां तु यश्चाध्वं स पिंडीकरणे कृते॥ एकादिष्टविधाने न तत्कुर्यात्तत्र घातिनां॥ एकादिष्टवि
 धाने न मृतस्यादिकदादिभिः॥ कुर्याद्भूते प्रेतपक्षे त्वेकादिष्टसुतः पितुः॥ निविधानि परित्यतिथि वारादिका
 निच॥ अथैकस्मिन् दिने कुर्याच्च भवापि महालयं॥ प्रयोगपारिजोते॥ अमापातभरण्यां च द्वादस्यां पक्ष
 मध्यके॥ यथा तिथ्यत्र नक्षत्रं वारं च न विचारयेत्॥ अपुत्रो निग्नि कश्चैव विधवा ब्रह्मचारिणः॥ दशमि

शालनाद्धर्ध्वं विप्राणां नास्ति सूतकं प्राध्वं पादप्रक्षालनादधः॥ प्राध्वं कर्म न कर्तव्यमित्येव कौशिको ब्रवीत्॥ ऋष्यः॥ शृंगाः॥
 अद्विके चैव संप्राप्ते ह्यशौचं जायते यदि॥ अशौचे तु व्यतिक्रान्ते तत्र प्राध्वं विधीयते॥ व्याघ्रपादः॥ पित्रोः प्रत्यद्विके प्रा
 ध्वं सूतकं यदि जायते॥ निवृत्य सूतके प्राध्वं कुर्यादेकादशहनि॥ तत्रापि करणासंभवे दर्शना कुर्यात्॥ देवात्प्रत्यद्वि
 के प्राध्वं त्वंतरा मृतसूतके॥ अशौचानंतरं कुर्यात्तन्मासे दुहयेत्पिच॥ तदहश्च सुदुष्यते केन चित्सूतकादिना॥
 सूतकानांतरं कुर्यात्पुनस्तदहरेव च॥ मृताहेन भवेत्प्राध्वं देवात्प्रत्यद्विके यदि॥ एकादश्यां तु कृष्णाय कुर्याद्दर्श
 नं दक्षिणे॥ अथ मृताहमासो न ज्ञायते॥ न ज्ञायते मृताहश्चेत्यापिते संस्थिते सति॥ मासश्चेत्प्रतिविज्ञा
 ततद्दर्शस्यायथाद्विकं॥ प्राध्वं विधेः समुत्पन्नेऽपि विज्ञाते मृते हनि॥ एकादश्यां तु कर्तव्यं कृष्णपक्षे विशेषतः॥
 यदा मासो न विज्ञातो विज्ञातो दिनमेव तु॥ तदा चादिके मासि माघे वा तदिनं भवेत्॥ दिनमासावविज्ञातौ मरण
 स्य यदा पुनः॥ प्रच्छानमासि दिक् सोऽप्राध्वो पूर्वोक्त्यादिशः॥ **अथ ब्रह्मणभावे**॥ पात्राभावे परकृत्यापित्यस्य
 विधिनरः॥ निर्दिश्याथ नमुधृत्य यत्र पात्रं ततो नयेत्॥ सर्वाभावे क्षिपेद्गन्धैर्गवेदद्या तथा शुकच॥ न तु प्राप्तस्तु
 लापास्तिपैतृकस्य विशेषतः॥ **अथ द्रव्याभावे**॥ अग्निना दाहकं जाते प्राध्वं काले समागते॥ तस्मिन्वापु

हालयेकुर्यान्नकुर्यात्पुत्रवानुगृही॥ अर्थो भवेद्विजा भवेतीर्थे चैव महा लये॥ एकं वाप्य शयेत्पिंडं मर्घ्यं पिं
डान् पृथक् पृथक्॥ दर्भा कृष्णा जिनां मंत्रो मावो ग्निर्ब्राह्मणास्तिलाः॥ न ते निर्माल्यतां यांति नियोक्तव्यं
पुनः पुनः॥ दर्भाः पिंडेषु निर्माल्य ब्राह्मणा ये त भोजनो॥ मंत्रं शूद्रेषु निर्माल्यं चित्तीनां चक्रे ताशनः॥ अथ स
न्यासि प्राध्वं समृत्यर्थ सारे॥ एको द्विष्टं न कर्तव्यं सन्यस्तानां कदाचन॥ त्रिदंड ग्रहणा देव प्रेतु त्वन्नेव जायते॥ एका
द्विष्टं जलपिंडमाशौ चं पिंडसां क्रिया॥ न कुर्यात्पार्वणादन्यद्ब्रह्मा भूतायतिक्षेये॥ त्रिदंड ग्रहणा देव प्रेतत्वं नैव जा
यते॥ एकादेशो हे सं प्राप्ते पुत्रः कुर्वीत सां क्रिया॥ दंड ग्रहणामात्रेण नैव प्रेतो भवेद्यदि॥ अतः पुत्रेण कर्तव्यं पार्वणात्
स्य सर्वदा॥ एको द्विष्टं न कुर्वीत यतीनां चैव सर्वदा॥ अहन्येकादेशे तेषां पार्वणं तु विधीयते॥ सपिंडीकरणं तेषां क
र्तव्यं सुतादिभिः॥ प्रतिमासे तु कर्तव्यं गृतो हे मासिकादिकं॥ सन्यासिनोऽप्यद्विकादिपुत्रः कुर्याद्यथाविधि॥ महा
लये तु यश्चाध्वं द्वादश्यां पार्वणे नतु॥ अथ प्राध्वे ब्राह्मणसंख्या॥ कारिका॥ शुचीनिमंत्र्य द्वा देवत्रीनु विप्रान्
पितृकर्मणि॥ दैवपित्र्येथैवैकैकं सपिंडीकरणं विना॥ बृहत्या राशरः॥ प्राड्मुखो देविको विप्रो पितरस्त्रीरुद्रश्च
रवः॥ एकैको वासयत्राया दसं पत्तावति क्रमः॥ संपत्ता वथ पात्राणामैकैकस्य त्रयस्त्रयः॥ पित्रा देर्ब्राह्मणाः प्रोक्ताः

चतारो वैश्वदेविके ॥ वृत्तिकारः ॥ सक्रियादेशकालोचद्रव्यं ब्राह्मणसंपदः ॥ पंचेताचिस्तरोहंतितस्मान्मेहतविस्त
 रं दौ देवप्राङ्त्रयः पित्र्ये उदगैकैकमेव ॥ माता महानामथेवं तत्र वा वैश्वदेविकं अन्नं पात्रे समुध्यत्यसर्वस्य प्रकृतस्य
 च ॥ देवतायतनं कृत्वा ततः श्राद्धं समाचरेत् ॥ प्रायेदग्नौ तदन्नं तु दद्याद्वा ब्रह्मचारिणे ॥ प्रयोगे ॥ अमंत्राणां गतयि
 प्रनियारयति दुर्मतिः ॥ ब्रह्म हत्या समाप्नोति शूद्रयो निषुजायते ॥ अमंत्रितस्तु यो विप्रो भोक्तुं मन्यत्र गच्छति ॥ नरका
 णां शतं गत्वा चंडालेष्वभिजायते ॥ श्राद्धकर्त्ता परश्राद्धं देशे चिद्यस्तु भुंजति ॥ नरकं प्रति पद्यते भोक्ता कर्त्ता तथैव च ॥
 श्रातरो पुत्रपित्रो च तथा श्रोत्रियमेव च ॥ द्विजमप्यनधीतारं श्राद्धे यत्नेन वर्जयेत् ॥ ब्राह्मणान् देवसंपन्नान् पितृ
 तृपुत्रान् सुतान् पितृ ॥ पृथग् वर्गे न वै विप्रान् भोज्याद्दद्विर्वर्जितान् ॥ एकैकमपि विप्रं तु वर्गे वर्गे नियोजयेत् ॥ देव
 पित्र्येथवान्यस्मिन् न विप्रं देववर्जितं ॥ अथ श्राद्धदेशः ॥ अर्णवे ॥ प्रदक्षिणा प्रणवे देशे तीर्थे दौ स्वर्गहेपि वा ॥
 भू संस्कारादि संयुक्ते श्राद्धं कुर्यात्प्रयत्नतः ॥ परकीयप्रदेशी तु निर्वपे मुयः ॥ तद्भूमिस्वामिपितृभिः श्राद्धकर्म
 विहन्यते ॥ अष्टवी पर्वताः पुण्याः न दीतीर्थानियानि च ॥ सर्वा स्वामिकान्यद्दुःनहितेषु परिग्रहः ॥ नवानि गिर्यात
 त्र तीर्थान्यायतनानि च ॥ देवरातश्चिदेकरातेन विद्यते ॥ पुनश्चाथ विधिः ॥ प्रमादादहते चेत्स्यादग्नौ करणमेव
 च ॥ अकृतं पिंडदानं हि पुनश्चाद्धं समाचरेत् ॥ पितृपात्रं च लेख्यं स्थानात्पिताचेद्वमनं यदि ॥ स्पृशेत्पिंडांश्च माज्जा

रेः पिंडाभिन्नः पितुर्यदि ॥ अग्नौ कृते तु नाशो मेः ॥ आद्यमध्ये भवेद्यदि ॥ उपोष्यतद्दिनं कर्त्ता पुनः श्राद्धं परे हनि ॥ भिन्नः
स्यात्पितृपितृपिता च वमने यदि ॥ अग्नौ कृते विनाशो मेः श्राद्धं कुर्यात्परे हनि ॥ आपिंडदानपर्यंतं न किंचिदपि वै न
वेत् ॥ प्रमादाच्च भवेत्तत्र पुनः श्राद्धं समासेत् ॥ अत्र विशेषवचनं ॥ अकृते पिंडदाने तु पिता चेद्दमते यदि ॥ कृता
पाकं पुनः कुर्यात् श्राद्धं तत्र विधानतः ॥ मार्जारमुखसंस्पर्शे पिंडाभिन्ने पितुर्यदि ॥ पुनः पिंडाप्रदातव्यः तेन पाके
न तत्क्षणं ॥ पिता महादिदेवानां ब्राह्मणो वमते यदि ॥ सर्वमन्नं समादाय हुने दद्यात्तुलौकिके ॥ प्रणवेनाहुतिं चादा
वते स्यात् ॥ भर्भुवः स्वरो ॥ आहुतीर्जुहुयात् त्रिंशन्नम्रेः प्राणादिपंचकैः ॥ द्वात्रिंशदाहुतीरेव हुत्वा पिंडान् प्रदा
पयेत् ॥ सर्वेषां शश्विनामेव विधिरेव उदाहृतं ॥ सपिंडीकरणे चैव पिता चेद्दमते यदि ॥ सपिंडीकरणं कुर्यात्पुनः
पाकेन तत्क्षणम् ॥ मासिके च गयाश्राद्धे प्रत्यहं च महालये ॥ पिता चेद्दमनं कुर्यात् पुनः श्राद्धं समासेत् ॥ संक्रा
न्तिपक्षपातेषु युगमन्वष्टकासु च ॥ पिता चेद्दमनं दर्शे पुनः श्राद्धं नूकारयेत् ॥ श्राद्धदिने अतिक्रान्ते श्राद्धलोपः
श्राद्धानि स्वस्वकालेभ्यः प्रमादादकृतानि चेत् ॥ अतीतानि न कार्याणि प्रत्यहं मासिकं विना ॥ सत्यव्रतः ॥ पुनमा
सेषु नित्येषु तथा नैमित्तिकेषु च ॥ उक्कर्षं चापकर्षं च न कुर्यादष्टकासु च ॥ अथ जीति तृविषयः ॥ पितामह

हस्ति ते यस्य पिता यदि विपद्यते ॥ द्वौ पिंडौ वेक नामाना वैकश्च प्रतितामहे ॥ सत्यव्रतः ॥ द्वौ पिंडौ पितृनाम्ने वदद्या
 ज्जीवपितामहः ॥ प्रपिताहस्यैकैकं पितु प्रत्यक्षकादिषु ॥ अथ आश्वदिने वैश्वदेवं संयजे ॥ ब्रथावा दौक्ष्ये वा
 ते दर्शमध्ये तु कुर्वते ॥ महालये च पिंडान्ते वैश्वदेवं चतुर्विधं ॥ मध्ये इति दर्श ॥ अग्नौ करणानं त्वं वृथ कृपाके
 न वैश्वदेवं कार्यं ॥ बलिहरणदिकं आश्वान्त एव ॥ तथा स्मृतिः ॥ पित्रर्थं निर्वपेत्याकं वैश्वदेवार्थमेव च ॥ वै
 श्वदेवं न पित्रर्थं न दर्शं वैश्वदेविकं ॥ सत्यव्रतः ॥ अग्नौ करणहो मंतुं कुलाकुने दशाहुतीः ॥ एथ कृपाकेन वै
 दर्शविधिरेष उदाहृतः ॥ अग्नौ करणं संभवे विशेषमाह ॥ दर्शं विसर्जनादवाहु ॥ उत्तराचमनात्परं ॥ वैश्व
 देवं ततः कुर्यात्किंचिदेवं वदति हि ॥ अनाहिताग्निर्यो दर्शं आश्वं कृत्वा विधानतः ॥ पितृशेषेणैव कुर्याद्द्वैश्व
 देवं ततो द्विजः ॥ अथाहिताग्निविषयं ॥ पक्षान्तं कर्म निर्वृत्य वैश्वदेवं तु सामिकः ॥ पिंडयज्ञं ततो कुर्यात्ततः
 न्वाहार्यं कबुधः ॥ प्रत्यक्षमासिकं चैव आश्वं कृत्वा विधानतः ॥ तच्छेषेणैव कुर्वीत वैश्वदेवं द्विजोत्तमः ॥ च
 राद्यादकादिषु पिजेयं ॥ मांडव्यः ॥ यद्यैकस्मिन्नह न्येवं आश्वानि स्युर्वहुनि च ॥ कृत्वा आश्वानि सर्वाणि वैश्व
 देवं चरेदथ ॥ अथ दौहित्र आश्वं ॥ सत्यव्रतः ॥ मातामहा विपद्येत यदि चेत्पुत्रवानपि ॥ कुर्यान्मातामहा आ

षडेते पितृशर्वकं ॥ प्रयोगपारिजाते ॥ वर्ज्यं कस्वारेनुकेतकीतुलसीतथा ॥ जाजीदशनिमात्रेण निराशाः पि
 तरो गताः ॥ माताचिः ॥ पीतो छिद्यंतु पां नीयं पीता च ब्राह्मणः कुचित् ॥ त्रिरात्रं तु व्रतं कार्यं दामहन्ते न वा पु
 नः ॥ तथा च लेगे ॥ अस्येन न पिबे तोयं तिष्ठत् न जलमापिबेत् ॥ वामहस्ते न शय्यायां तथैव मकरेण वा ॥
 इति श्रीनारायणभट्टविरचितायां धर्मप्रहृतौ नानाविधश्राद्धप्रकरणं ॥ अथ शौचविधिः ॥ जातकं मृतकं च
 वद्विविधं स्तकं मृतं ॥ श्रावः पातः प्रसूतस्य त्रिविधं स्तकं स्यतु ॥ मासत्रये चतुर्थे च गर्भस्य श्राव इत्यने ॥ पातः
 स्यात्पंचमेषष्ठे प्रसूतिः सप्तमादिषु ॥ समसंख्यादिनं मातुः स्नावे स्तकं मिथ्यते ॥ स्नाने नैव तु छिद्यन्ति
 सपिंडाश्चापि योषितः ॥ पाते मातुर्यथा शस्ता तावदेव दिनं भवेत् ॥ स्तनकं तु सपिंडा नापितुश्च त्रिदिनं भवेत् ॥
 प्रसूतो चैव सर्वेषां दशाहं स्तकं भवेत् ॥ क्षयस्य द्वादशाहं च विहृद्भूयोः पक्षमासके ॥ त्रिदिनां यत्र विप्र
 णां क्षेत्राणां स्याच्चतुर्दिनं ॥ वेश्यां पंचदिनं तत्र शूद्राणां च दिनाष्टकं ॥ नाभिच्छेदनतः पूर्वं जीवं जाते मृ
 ते यदि ॥ मातुः पूर्वमतो न्येषां पितुश्च त्रिदिनं समं ॥ मृतस्य प्रसवे चैव नाभिच्छेदनतः परं ॥ मातुः पितुश्च
 सर्वेषां जातीनां पूर्वं स्तकं ॥ सर्वेषां मिति दशाहमित्यर्थः ॥ मृतकं मृतकान् तुल्यं नाधिकं तस्मात्तत्कात् ॥

नैव स्तकं स्तकं न च ॥ शौचं न स्तकं शुद्ध्यते स्तुतिः शान्तिस्तुत्या न शुद्ध्यति ॥ स्तुतिरिति जातकं श्रावमिति स्त
 तकं चेत्यर्थः ॥ न तुल्यं नाधिकं जातं श्रावमल्पं भवेद्यदि ॥ शुद्ध्यते जाते नैव तुल्ये धिस्ये स्वकालतः ॥ जातस्
 तकान् तुल्यं नाधिकं तस्मात्तत्कात् ॥ श्रावमल्पं यदि भवेज्जातस्तकं नैव श्रावं शुद्ध्यति तुल्यं वाधिकं वा श्रावं च
 त्वकाले नैव शुद्ध्यतीत्यर्थः ॥ तुल्यं तुल्ये न शुद्धिः स्यादल्पं चैवाधिकं न तु ॥ शुद्धिरल्पे नाधिकस्य कस्य भवेत्तु
 दावन ॥ दशाहेस्तस्याद्विद्वितीयं स्तकं यदि ॥ पूर्वस्य स्तकं नैव द्वितीयं तु विनश्यति ॥ रात्रौ च त्रयमेव यदि
 तीयं स्तकं भवेत् ॥ उर्ध्वदिनद्वयं प्रोक्तं धर्मरात्रादधोपि च ॥ अधरात्रादधोपि च स्तकं तत्रापि दिनद्वयमे
 वैत्यर्थः ॥ तृतीये प्रहरे वापि यदि स्यात्स्तकं पुनः ॥ तदा त्रिरात्रमाशौचं सर्वेषां मेधनिश्चितं ॥ स्तुतिकाया य
 थाशौचं तथा चैवाग्निदश्यत् ॥ मृतस्य च स्तकस्यापि पूर्वमाशौचं मिथ्यति ॥ यावत्स्तकं मस्य श्यामाता
 प्राकुस्नानतः पिता ॥ सर्वेषां तु सपिंडा ना मस्य श्यत्वं न स्तकं ॥ यावद्दशौचं मस्य श्याता वत्से तस्य वै सुताः ॥
 सपिंडास्तावद्दश्ययाया वस्यादस्ति संवयः ॥ यत्रोपनयनात्पूर्वं पुत्रो यदि विपद्यते ॥ पित्रोस्त्रिदिनमाशौ
 चं दशाहं जननात्परं ॥ मृतश्चानूपनीतश्चैव दशाहानांतरं यदि ॥ ब्राह्मणं विष्णुमुद्दिश्य चतुर्थे हनिभोजये

त॥ पुत्र इत्यत्र कन्यायाः पुपलक्षणं ॥ आदत्तजन्मनो नश्येदाच्छूडनैः सिसृकी स्मृता ॥ त्रिरात्रमावृता देशवि
 तिभेदस्तु गोत्रिणां ॥ मरणं कन्यकायाश्चेद्यावद्वर्षत्रयं भवेत् ॥ सद्यः शुद्धिः सपिंडानां तद्वर्धमहरेव तु ॥ पुत्रिकाशौ
 चमापि त्रैः त्रिरात्रमिति गम्यते ॥ निक्षिपेत्तु भुवि तं प्रेतं नदाहो नोदकक्रिया ॥ उद्धिवा विंशं प्रेतं नदहे नख
 ने डुवि ॥ पूर्णदिवर्षे प्रेतं दहेदित्याह ॥ काश्यपः ॥ एकाहमपि नूनं स्याद्विषयस्य तु वै यदि ॥ निक्षिपेत्तु भुवि
 तं प्रेतं नदाहो नोदकक्रिया ॥ असंस्कृतसपिंडानां मरणं श्रूयते यदि ॥ न कुर्यात्स्नानमात्रं च अतिक्रान्ते तु स्न
 तके ॥ असंस्कृतसपिंडानां मित्यनूपनीतज्ञानामित्यर्थः ॥ पंचतयदि च दहेत्सपिंडो ह्यसंस्कृतः ॥ तत्र स्नानेन
 शुद्धिर्स्यादिति प्राकृमनी विणः ॥ बाग्दानानंतरं यो यं यदि कन्या प्रमीयते ॥ अशौचत्रिदिनं तत्र पितृपत्न्या
 श्ववेकुले ॥ कन्याशौचं विवाहोर्ध्वपितृगोत्रेन विद्यते ॥ पुनश्च त्रयपर्यंतं विवाहात्सर्वमेव हि ॥ दत्तानार
 पितुर्गेहसूर्येनाथप्रियेतवै ॥ अवधुर्वर्गमेकेन शुचिस्त्रज्जनकत्रिभिः ॥ जनकग्रहणं मातापित्रोश्च स्त्रोद
 राणां पुपलक्षणं ॥ पित्रोर्गेहादतो न्यत्र यदि कन्या प्रमीयते ॥ तत्र स्यात्पक्षिणी पित्रोर्नान्येषामिति नि
 र्णयः ॥ शावाशौचमतो न्येषां पित्रोः शावेन शुध्यति पित्रोः शावमथान्येषां पित्रोः शावेन शुध्यति ॥

संयावद्वैवर्तते पिता ॥ प्रतिपद्याश्विने शुक्ले वर्तमाने पिमातुला ॥ दैहत्रकुर्वते श्राद्धं सपिंडी पार्वणेन च ॥ व्याघ्रपा
 दः ॥ कुर्यान्मातामहाश्राद्धं प्रतिपद्याश्विने सिते ॥ सपितोपि सपिंडं तु जीवत्यपि च मातुले ॥ दौहित्राख्यं तु यद्विशं
 कविदेशे प्रचक्षते ॥ सर्वत्र नायमाचारो वदन्ति मुनयो हिततः ॥ पुत्राभावे पुत्राभावेपि बड्ककर्तृविषयं आचार्यः
 पुत्राश्च बहवो यस्य कर्तृराभ्रातृजादयः ॥ यदि युः केन व्याख्याता पुत्रस्य तावदेकक्रियाः ॥ एक एव तु कुर्वत प्र
 त्यष्टे प्रेतकर्म च ॥ भ्रातृजो ज्येष्ठ एवापि प्रसुवे बड्ककर्तृषु ॥ गर्गः ॥ ज्येष्ठश्चेत्संनिधौ न स्यादनुजावपि सक्रियो
 यस्याभियतमो यस्य सोपि वा बड्ककर्तृषु ॥ व्याघ्रः ॥ पुत्रत्वभावो यस्य अपि पित्रा कारी च पालितः ॥ स एव कु
 र्यात्प्रत्यष्टं पुत्रस्य च वै क्रिया ॥ रथशातातपः ॥ यज्ञोपवीतविप्राणां स्कंधे नैव च धारयेत् ॥ गंधादिपि पूजनार्थं
 च देवेभ्योऽपि ज्येष्ठकर्मणि ॥ उपवीतं कटिस्तु कुर्याद्गन्धानुलेपनं ॥ एकवस्त्रं च योऽश्रीयान्निराशापितरोगताः ॥
 ललाटे पुंड्रं कं दृष्ट्वा स्कंधे मालां तथैव च ॥ निराशापितरोगांति हृद्भातु वृषलीपतिः ॥ व्यासः ॥ श्राद्धनिमंत्रि
 ता विप्राः माल्याभिरसिधारयेत् ॥ स्कंधे तु धारयेद्देवं पितृकेषु कदाचन ॥ तुलसीस्तु पुष्पाणि कृतकीकरवीरयोः ॥
 जाजीदर्शनमात्रेण निराशापितरोगताः ॥ अगस्त्यं भृंगिराजं च शतपत्रं च चंपकं ॥ तिलैश्च तिलपुष्पाणि

दक्षानानि कुर्यान्मातृक्रियांततः॥ पैतृकात्सपिंडीकरणमित्यर्थः॥ मातुर्दशाहमध्ये तु मृतश्चैद्यदि वै पिता॥ पितुर्मरणं
 मारभ्य दशाहं शावकं भवेत्॥ एकमेव पितुश्चाद्य कुर्यादेकादशे हनि॥ ततो वै मातृकं प्राह्यं कुर्यादाद्यादिषोडशं॥ अ
 वसिष्ठं दशाहं तं कृत्वा कर्मविधानतः॥ मातृकं सकलं चैव सपिंडीकरणं च हि॥ ततः कुर्यात्पितुः पुत्रः षोडशं च सपिंडिना॥
 तयोः स्यादेककाले वा सपिंडमिति केचन॥ देशांतरे कृते पित्रोः पुत्रेण प्रेतकर्मणि॥ एकस्मिन्नेव काले चेन्मरणं श्रूय
 ते तयोः॥ दूरस्थोऽप्याचरेत्पुत्रोऽथ शौचमुभयोः समं॥ कुर्यादेकादशाहेतु तयोः प्राह्यं पृथक् पृथक्॥ पितृदशाहमध्ये
 चेन्मरणं श्रूयते यदि॥ कृतिक्रियायां मातुश्चेत्पित्रोः शौचं न शुध्यति॥ असंस्कृतायां मातुश्चेन्मरणं श्रूयते यदि॥ पितु
 र्दशादिना दूर्ध्वं मातृकं पक्षिणी भवेत्॥ कृत्वा क प्रेतक्रियां मातुर्मातुरे वाथ वा पितुः॥ मरणं श्रूयते तत्र मातुः क
 र्मकथं भवेत्॥ पितुः श्रवणं मारभ्य दशावकं भवेत्॥ अशौचानंतरं कुर्यान्मातृकं सकलं सुतः॥ अवसिष्ठं च यत्कि
 न्चित्प्रेतकर्मार्थं वै पितुः॥ कुर्यादादिकं यद्वा धर्मन्यथा कृतकर्मणः॥ पैतृकं सकलं प्रेतकर्म कृत्वाथ मातृकं॥
 अशौचं पक्षिणी मातुः कुर्यात्प्रेतक्रियादिकां॥ देशांतरगते बहुकालः॥ दूरदेशंगते वा तज्जीवतः श्रूयते न चे
 त्॥ यदि पूर्ववयस्कस्य यावत्स्यादष्टविंशतिः॥ यथामध्यवयस्कस्य द्वादशपंचदशौ वतु॥ तथा परवयस्कस्य या
 वद्वादशावच्छरं॥ अत उर्ध्वं प्रेतकर्मकार्यं तस्य विधानतः॥ कृत्वा षड्विंशद्वं वा प्रायश्चित्तस्य शक्तितः॥ प्रेतकार्ये

कृत्यस्य यदि चे पुनरातः॥ घृतकुंभे न संस्नाप्य सर्वेषां धिभिरप्यथ॥ संस्कारान् सकलान् कृत्वा मौंजी बंधनमा
 चरेत्॥ श्वपत्न्या सहैवात्यं विवाहः कार्य एव हि॥ अथ द्वादशाहं दूर्ध्वं मवलोकनं॥ दंपतिपुत्रपित्रोश्च स्वसरो
 भ्रातरो तथा॥ पितृव्यमातुलौ चैव दोहित्रभगिनेयकौ॥ पुत्रिकापितरौ चैव भगिनीभ्रातरो तथा॥ द्वादशाहं व्यती
 नेतु दूरदेशंगते यदि॥ ऐतदपि कर्म कोपि नान्योन्यमवलोकयेत्॥ इच्छतिकेचिदाचार्या अन्योन्यमवलोक
 नं॥ शिवलिंयेथवातीर्थे स्नात्वा प्रज्वाल्य दीपकौ॥ शिवं संपूज्य विधिं बुभुभो तो देवमध्यतः॥ धृत्वा कांश्य मय
 पात्रं सजलं रत्न पूरितं॥ शांतिर्देर्मंत्रधोषे श्चाद्विजैश्चा अवलोकयेत्॥ अननं चैकमेकस्य दृष्ट्वा सम्यक् कृत्वा
 वं न मेत्॥ ब्राह्मणेभ्यो यथा शक्त्या दद्यात्पात्रं सदक्षिणं॥ अन्येभ्यश्चाथ विप्रेभ्यो यथा वित्तानुसारतः॥ ते
 भ्योऽपि दक्षिणां दत्वा प्रजयेच्च पुनः शिवं॥ नत्वा देवद्विजान् सूर्यमागस्त्यस्य च मंदिरं॥ ततो व्याहृतिभिर्होमं
 त्रातमष्टोत्तरं तिलैः॥ कृत्वाथ भोजयेद्दिप्राश्रयथा वित्तानुसारतः॥ बाधवैः सह भुंजीत सर्वांश्चिष्टप्रशान्तये॥ इ
 थं यः कुरुते मर्त्यो तस्यारिष्टं न विद्यते॥ आमुष्का मीनश्चैतमल्लत्वा नावलोकयेत्॥ पूर्वावलोकिकां नानु
 विधिरेष उदाहृतः॥ न चैवा पूर्वदृशनामिति प्राहुर्मनीषिणः॥ अथानुगमनं॥ प्राणत्यजितिया नारी कर्त्ता

रमनुवैमते ॥ तथा एव तथा कुर्यात्पितृवत्प्रेतसत्क्रिया ॥ अग्निश्चरुस्तथा होमोत्कपस्त्वनंतथैव ॥ सकृदेव हि कर्तव्यो विनापिंडतिलोदकं ॥ उत्तरीयां शिलापात्रं मग्निश्चैव तथा चरुः ॥ एक एव भवेत्कर्त्ता दंपत्योरनुयायिनोः ॥ नवश्राद्धं सपिंडं च षोडशादिकमेव च ॥ तयोः श्राद्धं सक्तः कुर्याद्यप्यष्टयकृष्टयक ॥ अथ मातृविषयं ॥ सापितृमातृविषयं दशाहाच्च बहिःकृतं ॥ प्रथमाष्टे व्यतीते वा त्रिदिनं चाथ पक्षिणी ॥ यावत्प्रथमाष्टे स्त्रितमाशौचं तदूर्ध्वं पक्षिणी पुत्रत्यासापत्नमातृविषयं एतत् ॥ अपिश्राद्धादतीते ह्येति रात्रमुक्तं ॥ तदुपत्रवत्या एव तथा च ॥ पितृपत्न्यामपेताया मपुत्राभ्यां तु वै यदि ॥ संवत्सरे व्यतीते पित्रिरात्रमशुचिर्भवेत् ॥ पुत्रस्योपनयनादूर्ध्वं मरणं श्रूयते यदि ॥ दशाहास्यतो यावदष्टस्या त्रिदिनं भवेत् ॥ पुनर्दाहः ॥ दशाष्टात्परतो यस्य पुनर्दाहो भवेद्यदि ॥ औने काष्ठे पिसर्वेषां त्रिदिनं सक्तं भवेत् ॥ पूर्वाशौचं गृहीतानामाशौचं वैव विद्येत ॥ गृहीतस्यापि वै कर्तुं स्त्रिदिनं शावकं भवेत् ॥ पुत्रो यदि भवेत्कर्त्ता पुनर्दहनं कर्मणि ॥ अधः प्राक् न गृहीतं वेदशाहं शावकं भवेत् ॥ केचिद्विशेषमाह ॥ ग्राह्ये पूर्वमाशौचं पितृश्रावसं कृतस्य तु ॥ दाहादिपुनराशौचं दशाहं मितिकथ्यते ॥ पुत्राणामिदमाशौचं मन्येषां त्रिदिनं भवेत् ॥ ग्राहिणस्तु न वे स्यात्कर्त्तुं वै त्रिदिनं भवेत् ॥ असपिंडाशौचं ॥ पुत्री गृहेथवान्यत्र प्रवृत्ता पितरो यदि ॥ दशाहाभ्यंतरे पुत्र्यास्त्रिरात्रं द्वावस्तकं ॥ पित्रोर्दशादिना दूर्ध्वं मरणं दत्तकन्यका ॥ श्रूयते यदि चेत्स्याप

पित्रोः शावमथान्येषां पित्रोः शावेन शुध्यति ॥ पित्रोः शावमथान्येषां नैवाशौचेन शुध्यति ॥ दशाहाभ्यंतरं पित्रोर्मरणं श्रूयते यदि ॥ अवसिष्टदिनैः शुद्धाः पुत्राश्चैवाथ गोत्रिणः ॥ दशाहान्मरणं पित्रोर्बहिः श्रूयते यदि ॥ प्रवणादिदशाहांतु पुत्राणां तद्भवेदथ ॥ उर्ध्वं च शांतिमरणं दशाहा श्रूयते यदि ॥ सवासाजलमास्तुत्यस्यादाशौचं यथादित ॥ मासत्रये त्रिरात्रं स्यात्परमासे पक्षिणी भवेत् ॥ अहस्तु नवमादर्वाकृ उर्ध्वं स्वानेन शुध्यति ॥ एकदेशमिदं प्रोक्तमाशौचं पूर्वस्तरिभिः ॥ देशांतरं भवेद्यत्र स्नानमात्रेण शुध्यति ॥ देशांतरलक्षणमाह ॥ महानद्यंतरं यत्र गिरिर्विविधायकः ॥ वाचा यत्र विभिद्यंते तत्तु देशांतरं स्मृतं ॥ त्रिशद्योजनदूरं वा त्र्येकदेशं भेदतः ॥ प्रोक्तं मुनिभिराशौचं सपिंडानामिदं भवेत् ॥ पुत्रविषये ॥ पितरो चेन्मृतस्यात्तादूरस्थोपि हि पुत्रकः ॥ श्रुत्वा तद्दिनमारभ्य दशाहं सक्तकीर्तयेत् ॥ पत्न्या अपि तथा शौचं भवेदेवं विनिश्चितं ॥ पत्न्या शौचं भवेद्भर्तुरप्येवं मुनिरब्रवीत् ॥ दूरस्थो निधनं भर्तुर्दशाहा श्रूयते बहिः ॥ भार्या कुर्यादघं पूर्णपत्न्याश्चापि पतिस्तथा ॥ माता पित्रो र्यथाशौचं दशाहं क्रियते सुतेः ॥ अनेकेष्वपि दंपत्योस्तथैकस्यात्परात्परं ॥ पितुर्दशाहमध्ये चेन्माता यदि मृता तदा ॥ दहेन्मंत्राग्निना प्रोतं न कुर्यादुदकक्रियां ॥ पितृकादूर्ध्वं मेवास्यान्माताशौचं तु पक्षिणं ॥ विधायो

क्षिप्यशौचमिष्यते॥ स्वसंगृहे मृतो भ्राता भ्रातुर्वीथगृहे स्वसा॥ आशौचं त्रिदिनं तत्र पक्षिष्ये वा परत्र॥ भगिनी स्तुत
कंचैव भ्रातुश्चैवाथ स्तुतकं॥ नैकस्याद्भ्रातृपत्न्या स्तुतथा च भगिनीपतेः॥ मरणं श्रूयते भ्रातुर्दशाहात्परतो यदि॥ दिनेमेकं
स्वसुश्रोक्तं स्नानं स्याद्भगिनीपतेः॥ तस्यैकं दिनमाशौचं तत्पत्न्याः स्नानमुच्यते॥ भगिन्याश्चत्मनः पुत्रो मातामहश्च त
त्स्तुतः॥ म्रियेत दत्तकन्यायाः स्नानं तेषां तद्दद्यात्॥ अस्यार्थः॥ आत्मनो भगिन्यः मातापुत्राः भगिन्यः मातामहान् च
कारान्मातामही तत्स्तुत इति मातामहस्तुतः एते श्रीयते चेदत्तकन्यायाः विवाहितायाः स्नानमात्रमेव दत्तकन्यामरणे तेषां
मपि भगिनीत्रयमातामहमातामही मातुलानामपि स्नानमात्रमेवेत्यर्थः॥ अभिप्रायः॥ पितृघसुपतिर्मातुघसुभ
र्त्तामृतो यदि॥ दशाहभ्यंतरे स्नानाद्धिर्गुरुर्धनं किंचन॥ मातामहो मातुलाश्च म्रियते नाथ तस्त्रियः॥ दोहित्रो भगिने
यस्तु पितुर्मातुश्चैव स्वसा॥ स्वगृहे च्यह माशौचं परित्रस्या तु पक्षिणं॥ श्रुतिं बहिर्दशाहाच्च स्नाने नैव तु श्रुध्यति॥ स्वगृ
हे इति आशौचे नो गृहं॥ न मृतस्य गृहं॥ जामाताश्च श्वशुरश्च म्रियते स्वगृहे यदि॥ आशौचं त्रिदिनं तत्र परवेशमनिपक्षि
णी॥ श्रोत्रियाचार्यशिष्यऋत्विगुणध्यायाश्चैव गुरुः॥ मित्रश्चैव सहाध्यायी मृतश्चैव स्वगृहे च्यह॥ स्वगृहात्परगृह
मपि॥ गृह्यते परगृहे पक्षिणीत्युक्तत्वात्॥ मरणं त्वसपिंडानो दशाहं बहिः श्रुतं॥ सद्यः स्नानेन श्रुधिस्यादिति प्रा
कुरुमनीषिणः॥ असपिंडा इति ज्ञातुं योनं भवति सपिंडाः॥ तस्यैव यस्य यत्प्राक्तमाशौचं वान्यगोत्रिणां॥ द्वित्रिवार
त्रिरेकावपक्षिणीत्यभिधीयते॥ अहोरात्रमिति प्राक्तं कौशिकात्यभिधीयते॥ आसायमहरेव स्यात्सद्यस्तत्काल

उच्यते॥ एवं विचार्य निष्कर्तमाशौचं मुनिभिः स्मृतं॥ आतुरस्नानं॥ आतुरस्नानमुत्पन्ने दशवारमनातुरः॥ स्नात्वा स्नात्वा
 स्यदेशेन मातुरशुधमाप्नुयात्॥ ज्वराभिभूतायानारीरजसा च परिष्कृता॥ कथं तस्या भवेच्छौचं शुद्धिः स्यात्कनकर्मणा॥ चतु
 र्यह्निसंप्राप्ते स्पृशेदन्यातु तां स्त्रियां॥ सासचैलावगाद्यापः स्पृशेत्स्नाया पुनः पुनः॥ अंते च वास सां त्यागः ततः शुद्धा भवेत्
 सा॥ रजश्च लामरणं॥ पंचभिः स्नापयित्वा तु गव्यैः प्रेतारजश्च ला॥ वस्त्रांतरकृतां कृत्वा तां देहे द्विधि पूर्वकं॥ स्नानिका
 यां मृतायां तु कथं कुर्वती याज्ञिकाः॥ कुंभे सलिलमादाय पंचगव्यं तथैव च॥ पुण्याभिरभिर्मंत्र्यापो वा चाशुधिलभेत
 तः॥ तेन पियित्वा तु दाहं कुर्याद्यथाविधि॥ अन्यपक्षः॥ दशाहं च यंतरं चैव म्रियते ते तस्य स्नानिका॥ कथं तस्य भवेच्छुद्धिर्दा
 हकर्म कथं भवेत्॥ श्रृपेण स्नापयेद्द्विप्रो दशवारं ततो जलेः॥ पंचपल्लवसंयुक्ते पंचगव्ये कुशोदकेः॥ कारयित्वा ततः त्ना
 नमभिषिंचेत्कुशोदकेः॥ दाहयित्वा विधानेन मंत्रैर्वत्यै तमेधिकं॥ गर्भिणी मरणं॥ प्रवक्ष्यामि क्रमेणैव शौन
 को हं द्विजन्मना॥ गर्भिण्यां तु मृतायां तु कथं कुर्वती मानवाः॥ गर्भिण्या मरणे प्राप्ते षण्मासाभ्यंतरे यदि॥ सहेव द
 हना कुर्याद्गर्भदेवं न कारयेत्॥ प्रेताश्मशानं नीत्वाथ भर्ता वा पुत्र एव वा॥ छेदयेद्दूर्ध्वं षण्मासाद्गर्भिण्या मरणं
 यदि॥ नाभेरघो वामभागे गर्भं छेदो विधीयते॥ शने स्तु छेदयेद्गर्भो पुत्रो वाप्यन्य एव वा॥ गर्भिण्यां तु मृतायां तु
 संस्क्रुयादुदके न तो॥ आपो हिष्ठादिभिर्मंत्रैः प्रोक्ष्य गर्भा समाहिता॥ नीत्वाश्मशानं षण्मासादुर्ध्वं भर्ता विदायते॥
 शिशुमादाय जीवंतदापयेत्तनमन्यया॥ यस्ते स्तन इत्यनया व्याहृत्या गृहमानयेत्॥ उदारं वा वृणो कृत्वा षष्ठ

क्रमते यदि ॥ तस्य दुर्मरणं प्रादुरित्येवं पूर्वकं ॥ स्तरयः ॥ अस्नात्वा चाथ ऊत्वा च हृदयं तान् तथा द्विजः ॥ एवं विधस्य विप्रस्य
 सर्वदा स्तुतं भवेत् ॥ व्याधितस्य कदर्थस्य रीणाग्रस्तस्य सर्वदा ॥ क्रियाहीनस्य मूर्खस्य स्त्री जितस्य विरोधतः ॥ व्यसनास
 क्तचित्तस्य पराधीनस्य नित्यशुः ॥ श्राद्धत्यागविहीनस्य भस्मांतं स्तुतं भवेत् ॥ स्वध्यायजपहोमादिनाशौ च वर्जयेत्सा
 दा ॥ संध्यांतु मनसा कुर्यादध्ययमात्रं समं त्रकं ॥ ऋत्विजां दीक्षितानां च यज्ञियः कर्म कुर्वतां ॥ नैवाशौचं भवेत्तेषां पितु
 श्च मरणं विना ॥ कासीखंडे ॥ सत्रिणां दीक्षितानां च यत्नीनी ब्रह्मचारिणां ॥ एतेषां स्तुतं नास्ति ऋत्विजां कर्म कुर्वतां ॥
 जनने मरणे चैव नाशौचं ब्रह्मचारिणां ॥ पित्रोर्मरणे एवं स्यादाशौचं ब्रह्मचारिणां ॥ दशवारं निमज्जाशु प्रतिप्र
 पाव संयुतः ॥ पंचगव्यैश्च संशोध्य नद्यातीर्यादि केपि वा ॥ केशवादिश्च संप्रोक्ष्य चतुर्विंशतिनामभिः ॥ हेममोक्षि
 करत्नाद्यैः संयुक्तानि च कारयेत् ॥ कृष्णाजिनेन संवेष्ट्य सप्तवृत्तं तु कारयेत् ॥ वेष्टयेत्तान्त्रपात्रेण ह्यथवा मृगचर्मणा ॥
 संस्कृतानामेव सुष्ठु मस्य श्यत्वं न विद्यते ॥ असंस्कृतानि चारुणीनि न स्पृशेद्ब्राह्मणः कश्चित् ॥ अस्ति निक्षेपः ॥
 यावदस्ति मनुष्याणां गंगातोये च तिष्ठति ॥ तावद्वर्षं सहस्राणि स्वर्गलोके महीयते ॥ दशाहाभ्यंतरे वापि गंगायां
 स्थापिते यदि ॥ अधोदिय मृताया वता वक्षुण्यमवाप्नुयात् ॥ वत्सरात्पथमादर्वा कृत्तीर्थे चोच्छीनिक्षिपेत् ॥ वि
 ना गंगामया स्थापिते द्वितीये ह्येन निक्षिपेत् ॥ स्नानं कृत्वा ततः स्नाय्य केशवाद्यैश्च नामभिः ॥ प्रक्षाल्य पंचगव्यैश्च
 पुण्यैश्च समुपाजयेत् ॥ धेनुदत्ताथ विप्राय लब्धाज्ञां सुसमाहितः ॥ उद्धरति तन्मां नि सुतं कल्पयथाविधि ॥

६३

अधमर्षणं मंत्रेण धर्मायेति न मोस्कते ॥ विसर्जयेत्तुल्लेखी नि नमो नारायणाय च ॥ अथ गुर्वदिलक्षणं ॥ यज्ञकादी
 निकर्मापि यः करोति यथाविधि ॥ संभावयेति चान्येन स वित्रे गुरुरुच्यते ॥ कुलवृद्धात्समायातो वदयस्य परस्परं ॥
 पुरोहितः स विज्ञेयः सर्वं संस्कारकर्मसु ॥ उपनीयति वैशिष्यं तथा चाध्यापयेद्विजः ॥ संकल्पं सहरहस्यं च तमाच
 र्य प्रवक्ष्यते ॥ एकदेशं वेदस्य वेदांगान्यपि बाहयि ॥ यो ध्यापयति ह्यत्यर्थमुपाध्यायः स उच्यते ॥ अग्न्याज्ञानेपा
 कयज्ञमग्निष्टोमादिकान् मरवान् ॥ यः करोति वतो यस्य स तस्य त्विगि होच्यते ॥ पिते वगुरित्येव ततश्चैव पुरोहितः ॥
 आचार्यो वेदश्चापि गुरुत्वं स्याच्चतुष्टयि ॥ इति अशौचप्रकरणं ॥ अथ श्राद्धविधिरभियीयते ॥ तत्र कर्तव्यम
 माह ॥ दंतधावने मभ्यंगे नरवकेशानि कृत्तनं ॥ कृती कुर्वत पूर्वद्युः भोक्तान् चैव परे हनि ॥ दंतधावनं बालं क्षौरा
 भ्यंगमभोजनं ॥ रत्योषधपराश्रमं च श्राद्धकृत्तौ विवर्जयेत् ॥ शुची निमंत्र्य द्वौ देवौ त्रीन् विप्रान् पितृकर्मणि ॥ दैवे पित्र्ये
 थ वैकैकं सपिंडीकरणं विना ॥ सायमोपासनात् ऊत्वा स्वयं भुक्त्वा ततो द्विजान् ॥ उपगम्य स्वयं शिष्यः सुतो वा श्राद्धयाचि
 तः ॥ श्राद्धं श्यो भवति तावत्तु ब्रह्मिदीयतां क्षणः ॥ एवमा मंत्रं नियते नो नो वाक्कायकर्मभिः ॥ भोक्तुर्भोजयतुश्चैव
 ब्रह्मचर्यमतः परं ॥ श्राद्धाह वाथ कुर्वीत पूर्वद्युः मयि संभवं ॥ परे ह्यथ वा प्रातः कुतयेवानि मंत्रयेत् ॥ दत्तादेव
 क्षणे चोदोपि त्र्यचो वापसव्यतः ॥ स्नात्वा मध्याह्ने को संध्यां कृत्वा ह्ययं निमंत्रितान् ॥ ततमित्यादिकं निमंत्रितान् ब्राह्मण
 सहसं पवेत् ॥ प्रायश्चित्तानि ॥ इति ॥ तंतुं स्तुतिलोदकं ॥ कुर्यात्प्रांशेषु सर्वेषु तीर्थे निव कदाचन ॥ ब्राह्मणे म
 त्रं प्रहेत् शिरोरप्यं कुशोजले ॥ सर्वमभ्युक्ष्य देवमततः शुद्धं दसं शयः ॥ ब्रह्मदशमं मादाय हिंस्य सकृदिति ॥ २

न

म

अथ

त्रिषदक्षिणामावृत्य समस्ते ॥ तिपवन् द्विजान् ॥ द्रव्यं निवेद्य विप्राणां पुरतोऽथ स्वशक्तितः ॥ तेभ्यश्चैव लभेदाज्ञां मनोवाक्का
 यकर्मभिः ॥ नत्वापि तरमुद्दिश्य श्राद्धं वा मुकसंज्ञकं ॥ कर्तुं ममाधिकारोऽस्तु भवंतोऽथ कुर्वन्ति ॥ कालश्च मुख्यकालो
 स्तु पाकादीनां पवित्रता ॥ कर्त्तव्यं निमंत्रिता ॥ एष्ट्या प्रत्यक्षं च स्त ॥ तथैव च ॥ दित्वा च मयि ततः कृत्वा प्राणायामं ॥ कर्त्तव्यं यैः
 जः ॥ संबधनामगोत्राणि स्मृत्वा चैव अनुवादेयत् ॥ एवं सर्वत्र नामादि पूर्वदेवसंकीर्त्यं प्राचीनावीत्यतः परां ॥ नामगोत्रं समुच्चार्य
 रूपं च श्राद्धकर्मणि ॥ प्रतर्कमणिगोत्रादिनामसंकीर्त्ये द्विजः ॥ संबधनामगोत्राणि स्मृत्वा चैव अनुवादेयत् ॥ एवं सर्वत्र नामादि
 तैलप्राणं जनेपि च ॥ संकल्पे बास्ते पाद्ये पिंडे वा छादने क्षणे ॥ अत्रेवावाहने क्षय्ये नामान्येषु समुच्चैः ॥ पितृणां चैव दे
 वानामुच्यते न ह विधानं तथा ॥ सद्यः श्राद्धविधानेन करिष्ये युष्मदक्षया ॥ देवेष्वपि ततो दद्यात्सर्वं नैव नुदैविकं ॥ पितृणामु
 पसव्येन सर्वस्यात्येत् कचयत् ॥ गोमये नैव कुर्वीत प्रागणमंडलद्वयं ॥ श्राद्धकाले तु विप्राणां पादप्रक्षालनाय च ॥ म
 उलं चतुरस्रस्या देवे प्रादेशसमितं ॥ धितास्ति पितृके वृत्तं तथा मध्ये षडंगुलं ॥ देवास्मंडले चैव प्राग्यौ द्वौ कुशोयवान् ॥ गं
 धपुष्पोक्षिणोऽपि ये दक्षिणाग्रान् कुशास्तिलान् ॥ मंडलात्पश्चिमे देशे ब्राह्मणस्वागते बभूवुः ॥ तत्रैव विसृजेत्पाद्यं क्षालनं मंडले
 परि ॥ दद्यान्मंत्रं समुच्चार्य देवे च पितृकर्मणि ॥ दत्त्वा पाद्यपठे मंत्रं शन्नो देवीरभेष्टये ॥ पादमूलेऽपि तु स्नानं पादमध्ये पितृ
 महे ॥ प्रपितामहः पादाग्रपादप्रक्षालये क्रमात् ॥ शीर्षं स्वस्य जलैः सिंचेत्तत्स्थानादिनिर्गते ॥ दक्षिणां संस्पृश्यात्कर्तुं ब्रह्म
 णो मुखमीदृशं ॥ कर्त्तव्यं कुशान्ममो विसृज्याथ दित्वा च मेतत् ॥ विसृज्य मुद्दिजादभानां च मयि स्वस्वमंडले ॥ शान्त्यामा
 च मेत्कर्त्तव्यं मंडलात् ॥ मणि ॥ देवाश्चैव ततः पूर्वपितृविप्रास्तथात्तरं ॥ देवकर्मण्युदकसंस्नानं प्रदुःसुरवानुपवेत्राय
 ॥ ॥ ॥

मथाचरेत्

तु

२

॥ ॥ ॥

५४

राज्ये न प्रयेत् ॥ मृदभस्म कुशगोमूत्रैरायोहिष्ठादिभिस्त्रिभिः ॥ स्नापयित्वा विधायान्यद्वस्त्रं तच्च तथा देहेत् ॥ मृते प
 त्यो दशाहेस्त्रीस्यते वारजश्चला ॥ भत्वा श्रुत्वा यथा काले स्नात्वा सूत्रं विमोचयेत् ॥ सूत्रं मंगलसूत्रमित्यर्थः ॥ महान
 द्यः ॥ गोदावरी भीमरथी लल्लवेणी सरस्वती ॥ तुंगभद्रासुप्रयोगाकावेरी सप्तनामका ॥ दुग्धो दानली नारवाचारि
 सीताकलस्वना ॥ एता अपि महानद्यः सिंहमूलादि निर्गताः ॥ अथ पर्वताः ॥ श्रीशैलौ हिमवान्मेरुमैनाकोमल
 यस्तथा ॥ त्रषभः कुटकोलश्च महेंद्रोद्रोणसंज्ञकः ॥ चित्रकूटश्च कूटश्च हेमकूटस्तथैव च ॥ गोवर्धनश्च कर्णश्च नील
 श्च कुलभस्तथा ॥ सत्यविध्याश्च मयादा विख्याता पर्वताः ॥ ततश्चैव तथा प्रोक्ता ये चान्ये गिरिसंज्ञकाः ॥ महानद्यंतरं
 यत्र गिरिर्वा व्यवधाय काडत्कृत्वा नृणां ॥ अथ दुर्मरणं ॥ विद्युतो याग्निचंडा सर्पपाशा द्विजादिभिः ॥ वृक्षव्याघ्रपशूभ्य
 मरणां पापकर्मणां ॥ आत्मानं घातयेद्यस्तु विषशास्त्रादिना यद्दि ॥ सेव्यामृत्कमाप्नोति स याति नरकं ध्रुवं ॥ क्षिपेद्दक्षि
 निगंगायां चारीरं वाथ संस्कृतं ॥ नदीष्वन्यासु वा तीर्थे दुर्मृतस्य नरस्य च ॥ वर्षादुर्ध्वं भवेत्तस्य प्रायश्चित्तविधानतः ॥ ना
 रायणबलिं कृत्वा पालाशा विधिमाचरेत् ॥ प्रतर्कं ततः कुर्यादाहादिसकलहितम् ॥ षोडशाहं सपिंडं च ततः
 तस्योपतिष्ठते ॥ देवाकालभयादापि सद्यः कर्तुमुपक्रमेत् ॥ प्रायश्चित्तं हि द्विगुणं विधायार्थार्थं देहिकं ॥ मृतस्य
 निष्ठया सद्यः कर्तव्यं प्रतसक्रिया ॥ प्रायश्चित्तविधिं कृत्वा नैव छया मृतस्य तु ॥ शस्त्रादिना हते सप्तदिनादवा

त॥ उद्गुरांस्तथापित्रे प्राक संस्थानुपवेशयेत्॥ प्राणानायम्य संकल्पस्वयं चैवोपविश्यतु॥ ततः स्तिष्ठेत्करिष्ये हं प्रक्रांतं श्रा-
 धकर्म च॥ प्राचीनावीत्यपहता इति मंत्रं समुच्चरेत्॥ नैर्ऋतीं दिशमारभ्य सर्वदिक्षु क्षिपेत्तान्॥ पितृणां पुरतः प्रोक्ष्य मंत्रे-
 णोदीरितामिति॥ उद्गुरांस्तथा देवेणा च यत्राप्रोक्षयेदथ॥ संसृत्य पुंडरीकाक्षं पाकादिप्रोक्ष्य वारिणा॥ श्राद्धकाले ग-
 याध्यायेत्प्राचीनावीत्युद्गुराः॥ उपविष्टः सृष्टेः त्वाणी देवानां मभिसन्मुखः॥ आसनादियथाचारः कर्म कुर्यात्तथैव
 हि॥ देवानां दक्षिणे दद्यात्कंबलादिकुशासनं॥ पितृणामासनं दद्याद्दामभागे यथोचितं॥ अर्घ्यस्यादासनात्तत्त्वं पश्चा-
 दावाहनं भवेत्॥ यथाचारस्तथा कुर्यात्तन्माष्य कारो ब्रवीदथ॥ विश्वे देवास इत्यस्य द्विरावृत्तिर्भवेद्दिह॥ विश्वे देवाः सृष्टं तेति
 सकृन्मंत्रमुदीरयेत्॥ अगच्छतु महाभागा विश्वे देवा महाबल॥ यत्र विहिता श्राद्धे सावधाना भवन्तु ते॥ अर्घ्यार्थं देस-
 मासाद्य देवपात्रे यथादिते॥ सौवर्णे रजते ताम्रे तदभावेऽथ पर्णिके॥ अर्घ्यार्थं द्वे प्रकुर्वते देवपात्रे तथैव त्रये॥ त्रीणि चैवार्घ्य-
 पात्राणि पर्णभ्यामुपयत्रतु॥ देवेषु त्रैचपर्णाभ्यामर्घ्यपात्राणि कारयेत्॥ पर्णयोरेकं तोमले कृत्वा तृतीयं क्रमात्॥ प्र-
 विश्रान्तियथापात्रे समूलान्यंगुलान्ब्रूहि॥ मानं स्यादर्घ्यपात्राणां देवेषु त्रैचकर्माणि॥ देवानामर्घ्यपात्रं स्याच्चतुरंगु-
 लविस्तृतं॥ उन्नम्याथ चैव तत्पैतृकं गुलिपंचकं॥ अथ प्रसार्य प्रागग्रोद्गुरांस्तथा कुक्षौ च वै॥ द्वौ द्वौ तु तद्विलस्या-
 तां मर्घ्यपात्रे तथोपरि॥ गायत्र्या प्रोक्ष्य बोक्षते कुर्यात्पात्रे च पैतृके॥ उपरिस्था वेधः कार्यः वेधस्त्रोचतथोपरि॥ शंक्रो-
 देवीति वै मंत्रं सकृदुच्चार्य पूरयेत्॥ प्रतिपात्रे यवो सीति मंत्राते निर्वपेद्यवान्॥ गंधपुष्पकुशादीनि प्रक्षिपेदर्घ्यपात्रे॥

हस्ते हस्तं पिधापयेत् ॥ पितृपात्रे प्रसिं चार्घ्यं शेषं पात्र द्वये स्थितं ॥ अन्ति पुत्रकामस्ते सुरव मे कीदृक्ते जले ॥ दत्वा घ्यं
 संस्त्रवांस्ते पात्रे कृत्वा विधानतः ॥ पितृभ्यस्त्वनमसीति न्युञ्जं पात्रं करोत्यथ ॥ न्यग्विलं पितृपात्रं स्यादासमात्ये न चाल
 येत् ॥ उत्तानं वा तृतीयेन पिहितं तत्र चालयेत् ॥ नो धरेत्पथ मणत्रं पितृणां मर्घ्यपातितं ॥ आवृतास्तत्र तिष्ठंति पितरः शो
 नको ब्रवीत् ॥ उद्धृतं यदि तस्मात्रं विवृतं वायदा भवेत् ॥ असोज्यं तद्देवेष्ट्रा हं क्रुधेः पितृगणैर्गतैः ॥ प्राचीना वीत्यपो
 दत्वा पितृपूर्वं तिलैः क्रमात् ॥ अर्चये छिर आरभ्य नमो वदति मंत्रतः ॥ प्राचीना वीत्यथेदानीं गंधं माल्यं सुधूपकं ॥
 दीपं वस्त्रं यथाशक्ति देयं वार्यं तरंतरा ॥ कुर्वीत भोजनार्थं हि मंडलानि यथाक्रमं ॥ दैविके चतुस्ते तु पित्र्ये वृ
 त्तानि वैयतः ॥ क्षिपेद्देव्युवाच दभैः पितृके स कुशांस्तिलान् ॥ मंडले दैविके पात्रे सौवर्णं रजतान्यथ ॥ तदभावे
 तु पर्णानां भाजनानि न्यसेदथ ॥ आग्नेयादिपरिस्तीर्य पितृपूर्वं तिलोदकैः ॥ कुशैस्तिलैर्भस्मनाद्भिर्मध्यं मध्ये
 जलेन तु ॥ कण्ठुधिततः कुर्यात्ततोयं मंडले क्षिपेत् ॥ दैवैवा यव्यमारभ्य परिधिं च जलेन च ॥ कुशैः पात्रं यवैश्चैव भ
 स्मना करशोधनं ॥ पितृयज्ञं स वरो रश्मिं मघृत्याभ्युज्य सर्पिषा ॥ अग्नौ करिष्ये इत्येतान् पृष्ट्वा क्तं क्रियतामिति ॥
 अग्नौ करिष्ये करवै करवाणीति वापितान् ॥ क्रियतांतेः कुतश्चेति कुर्वित्यक्ते यथाक्रमे ॥ प्राचीना वीति नैव स्यादनुज्ञा
 चाकृतिद्वयं ॥ सोमायेति तु मंत्राभ्यां गृह्याग्नौ जुहुयाद्विः ॥ अग्न्यभावे तु गृह्यस्य जुहुयात्पितृपात्रेषु ॥ अग्न्य
 ज्या पितृपात्रेषु कुतः शेषं च यद्वृते ॥ कुशैराज्यं गृहीत्वा तु मूर्धानं दिव इत्युच्यते ॥ दैवपूर्वाणि सर्वाणि भाजनान्यभिधा

खेत् ॥ आमाखित्यादिकान्मंत्रास्तूक्तानि च जपेत्स्वयं ॥ सव्येनैवोक्तो द्वाविधिनापरिवेषयेत् ॥ अन्नं च पायसं भ
 स्यं धृतं च व्यंजनादिकं ॥ स्तूपमन्त्रे प्रदातव्यं सर्वस्योद्देवपूर्वकं ॥ कर्तुं दक्षिणातो देवैः पायसादितुं वेषयेत् ॥ त
 था च वामतः स्वस्य पैतृके परिवेषयेत् ॥ पितृणां भोजनं स्तेषु प्राचीनावर्तिनेत्यथ ॥ अन्नेषु परिवेषेषु कृतशेषं
 ददात्यथ ॥ देवपात्रं स्थितं चान्नं गायत्र्या चामि मंत्रयेत् ॥ उद्दिश्य चान्नं विश्वेभ्यो दास्यमानं मथापि वा ॥ द
 त्वा जपेत्ततो मंत्रयेद्देवासां दिवीत्यथ ॥ पितृभ्यो पितृथा दत्वा ये च हेति जपेदथ ॥ तिष्ठं कुर्यादुपस्थानं देवता न
 भ्य इति क्रमात् ॥ नमः इत्यादिभिर्मन्त्रैः सव्येनैव द्विजस्तुतिः ॥ तिथि वारादिकान् स्मृत्वा गृहीत्या सतिलं जलं ॥
 पितृन् देवान् समुद्दिश्य क्रियमाणेनैव मया ॥ आधेनैव पितुश्चास्मत् पितृणां चैव मेव हि ॥ ब्रह्मलोकनिवासा
 स्तु नि नयेत्सतिलं जलं ॥ ब्राह्मणैः प्रोक्ष्य यित्वा न्नं गायत्री समुद्दीरयेत् ॥ परिषेचनमन्त्रस्य कारयेद्देवपूर्वकं ॥
 चित्रगुप्तबलिं चैव न दद्याद्ब्राह्मभुंदिजः ॥ अन्नं न वाथ वाज्येन जलं नान्येन वापि च ॥ सक्तुं दुग्धं गायत्री
 पित्रादिषु चैव मधु ॥ भोजनेषु पससव्येन दद्यात्सव्येन देविके ॥ तथैवोपाशानार्थं हि पित्रादि द्विजपाणिषु ॥
 निनयेत्सुजलं चाथ सव्येनैव देविके ॥ तिष्ठं नैव स्मरेत्पादाने शाना दीनुदङ्मुखः ॥ तत्सं देवामृतं चास्तु
 जुषधं हियथासुखं ॥ अक्लामृतोपस्तरणमसि स्वाहापि वेदया ॥ वाग्यतो भोजनं कुर्यात्स्वयं यथा रुचि ॥
 न भुजानोऽश्रावयेद्दित्रान् राक्षोघ्नान् पितृलिंगकान् ॥ पुरा णोपवित्राणि ऋचोऽन्तेति नृहस्तुताः ॥ यावदुष्टे

मि

जा

रक्षणाः चित्तं देव्या अजापतिः विनामहे ॥ प्रपितामहं पिंडं चित्तेनाः पिंडं देवताः ॥

६७

ले

न

ये

अस्वांस्वेतिनामादिमंत्राभ्यां तैलमंजनं ॥ दद्याद्दशमथैतद्वदति पिंडेषु तः परं ॥ दद्यात्पिंडं बुल्लोमानि प्रकोष्ठं निःशुन्यं
च ॥ पंचाशद्वारादूर्ध्वमर्वाङ् नैवेदितुं कुरुत ॥ दत्वा पिंडं त्रयं यथासंख्यं नैव तु पूजयेत् ॥ गंधपुष्पादिकैश्चैव पिंडाधिष्ठा
देवताः ॥ यत्किंचित्पुष्पं ते गृहे भक्ष्यं भोज्यादिकं च यत् ॥ अनिवेद्यं न भोक्तव्यं पिंडे भोज्यं कदाचन ॥ नमो वदत्युपस्थाय मना
त्वेति तत्त्वं नत ॥ पंचाशद्वारादूर्ध्वमर्वाङ् नैवेदितुं कुरुत ॥ ओपासनादिकं गृहे जपे दत्तं नैव मिच्छन् ॥ अदतिरित्येव तदुक्तं
ह्यं जपे कुरुत ॥ तिथि वारादिकान् स्मृत्वा पितृष्वेव वदन् चरेत् ॥ पितृणां ब्रह्मलोकोत्तु इत्युक्तं निनयेज्जलं ॥ आचानानां च शु
ध्यर्थं पाणी नृप्रक्षालयेदथ ॥ मध्ये मध्ये जलं चैव ॥ दद्याद्दशमथैतद्वदति पिंडेषु तः परं ॥ पुनर्देयं जलं देवे पितृणां मयः सत्ततः ॥ ज
लं दद्यात्तिलादुर्ध्वं नक्षत्रान् पूर्ववज्जलं ॥ दद्यात् ॥ भुक्तं च तौ स्मद्वात्राभिः समिवा दयेत् ॥ प्रत्यक्षं तु ततो विप्रसृपि
तं प्रसादोऽस्त्वित्यथ ॥ पितृप्रसादतोलं व्यानसंगृह्य स्वयं मक्षतान् ॥ धारयेच्छिरसि स्वस्वस्वगोत्रस्याभिदूधये ॥ बाल
यित्वा तु पात्राणि स्वस्तीत्यथ समुच्चरेत् ॥ दद्याद्दशमथैतद्वदति पिंडेषु तः परं ॥ अन्नं प्रकिरणं केचिदत्रैवेच्छंति स्म
रयः ॥ पात्रस्थानेषु सर्वेषु यथावारी भवेदिह ॥ अन्नं प्रकिरणं यत्तदानीयजलं लुत ॥ आचानानां समीपेषु ह्यग्नतः
प्रकिरेद्भुवि ॥ असंस्कृतं मंत्रेण पितृणां प्रकिरेद्भुवि ॥ असो मया अमंत्रेण देवानां प्रकिरेद्भुवि ॥ उत्तानं प्रथमं पात्रं कृत्वा
यज्ञोपवीत्यथ ॥ दत्वा च दक्षिणां शक्त्या विसेज्य दोस्वधोच्यत ॥ अवशिष्टं तु यत्किंचिदर्थं पात्रस्थितं जलं ॥ पिंडानां पुरतः
सिच्येदोस्वधोच्यतामित्यथ ॥ अनुज्ञायां तु विप्राणां ततः पिंडान् समुच्चरेत् ॥ ज्ञातिरित्यादिभिर्मंत्रैः पिंडं स्थाप्य जलं क्षि
पेत् ॥ स्वस्ती ॥ त्याज्यं रक्तं त्रात्मणोऽभ्यर्चनं हविः ॥ ततो विस्मजयेच्छाश्वं वाजे वाजे वतस्तथा ॥ अतिष्ठ तं त्रिवा मासं स्पृष्ट्वा

६७

त

विप्रस्यैव पितुः ॥ सैहैव पितरो देवैः संस्थानं गंतुमुच्यते ॥ अमावाजस्य प्रसव इति मंत्रं समुच्चरेत् ॥ त्रिप्रक्षिणा मावृत्य मंडलं स्था
प्येद्विजानय ॥ पवित्रं ग्रंथिमुत्तुज्य मंडले विस्मज्जलं ॥ दक्षिणाभिमुखं निष्ठन्या चेतमानं वरान् पितृन् ॥ दातारो नो भिनु
धंतां वंदा संसिरेव न ॥ अधाचनो माय्यगमद्वु देयचनोऽस्त्विति ॥ अन्नचनो बकु भवेदतिथीश्च लभेमहि ॥ यचितारः
श्वनः स तु माचया विष्णुकिंचन ॥ यचितारं प्रतिब्रूयस्व ये वास्त्विति ते द्विजाः ॥ स्वादुषे संदित्येतो आह्वय कर्त्ता पिठं दद्यात् ॥ अ
क्षतान् प्रक्षिपेत्वा देधि हवस्तं तथैव च ॥ लभेदथा शिषस्तेभ्यः संतुष्टेभ्यो यथास्तु चि ॥ आयुः प्रज्ञा धनं विद्यां स्वर्गं
माक्षं सुखानि च ॥ प्रयच्छंति तथारत्नं प्रीताः ॥ पाणिपितामहाः ॥ घृतेनाभ्यर्च्यैव पादान्विप्राणां क्षालयेन्नेदथ ॥ मर्दयेद्भक्ति
भावेन कृतं चैव नैव दयेत् ॥ अद्य मे सकलं जन्म भवत्यादाज्ज वंदनात् ॥ अद्य मे वंशजाः सर्वे याता वोलु प्रहादिव ॥ पुत्रशा
कादिदानेन क्लेशं तां यमीदृशाः ॥ तत्कुरु ज्ञातः ॥ चित्तं तु विस्मृत्य क्षंतुमर्हथ ॥ वसिष्ठः सदृशाः विप्राः सूर्यं पर्वत
मातिथिः ॥ आसनादेनं स्कारो भवत्स्वत्कार एव च ॥ अत्यस्तु च तामोक्त्या तपो यज्ञ क्रियादिषु ॥ नूनं संपूर्णताया
ति ॥ सद्यो वेदं तं स च्यत ॥ मंत्रं हि न क्रिया हि न भक्ति हि न द्विजोत्तम ॥ आहं संपूर्णतायाति प्रसादाद्भवतां मम ॥ जप
नमंत्रं वसिष्ठो देवान् वसिष्ठ इत्यथ ॥ इदं पितृभ्यः इत्येतमुच्चैर्गोथां पठेदथ ॥ समध्वं नो द्विजन्मानं पितृयज्ञे समाधेव ॥
कृत्वा तु संपुष्टे पाणिद्व्यासीमां तं नृपं जेत ॥ धियते चेत्पितायस्य विद्यमाने पितामहे ॥ पितृकादिषु नामानि कथमेव च
रेदिति ॥ द्विवारं पितृनामैव पितृकादिषु वेद्यतः ॥ प्रपितामहं नामस्यादेकवारं स्मृतीं हतुं ॥ अनेन विधिना आहं कृतं यज्ञी
च पितामहः ॥ दद्यात्पिंडं दयं पित्रे चाथैकं प्रपितामहे ॥ इति श्रीनारायणभट्टः विरचितं यागधर्मप्रवृत्तौ आद्यं प्रकरणं समाप्तं ॥

अथ आधोपयोगि च न लिख्यते ॥ प्रत्यङ्गविधिना पित्रोः श्राद्धं कृत्वा द्विजैस्तमः ॥ कुर्यात्पुत्रमहायज्ञानितियज्ञविदेविदुः ॥
 पित्रोः प्रत्यङ्गं कुर्यात्पुत्रमहायज्ञानितियज्ञविदेविदुः ॥ कार्यापुत्रमहायज्ञानितियज्ञविदेविदुः ॥ दद्याद्विदेविदुः ॥
 सिपान्वितान् ॥ तदभावेन्यथान्यस्मै विप्रायै वा श्रुवाक्षिपेत् ॥ पित्रोः स्तुगोद्विजेभ्यो वै दद्याद्ग्नौ जले पिवा ॥ प्रक्षिपेत्सु
 विप्रेषु द्विजो ह्येष्टं निमज्जयेत् ॥ पात्राणि चान्नये आधे स्वयं शिष्याथ वा सुतः ॥ न च रज्जीभिर्न बालैर्वा न चान्येन क
 दाचन ॥ भद्राद्विजविप्रो यो जले नैव तु निक्षिपेत् ॥ विकिरं तु द्विजो ह्येष्टं भूमौ स्वात्मा तु निक्षिपेत् ॥ संकल्पादौ यदाशे
 चेपि उदाने विसर्जने ॥ अर्चनान्ते च विकिरं मृतमानं भविहि ॥ संकल्पादौ तु येदभीत्याज्या विप्रं शिष्याधने ॥ अर्चनोदाद्य
 ताये च त्याज्या आधे विसर्जने ॥ विसर्गश्च लक्ष्म्ये विकिरं पक्तिवारिणः ॥ करश्च धिरपोऽज्ञानं पितृपूर्वाणि पदसदा ॥ स्वा
 गते स्वस्ति वचने गोत्रं शेषं प्रदक्षिणे ॥ अर्घ्यं च दक्षिणादाने षडसु सव्यं विधीयते ॥ आवाहने च पिंडे च आधानुवाह
 ने क्षणे ॥ अन्ताहोदनपादेषु नामान्यक्षय्यं तु चरेत् ॥ आवाहनासने पाद्ये घ्नन् दाने तथैव च ॥ अक्षय्ये पिंडं दत्ते च ना
 सामान्येषु समुच्चरेत् ॥ अक्षय्यासनयोः षष्ठी द्वितीया वाहने तथा ॥ पिंडदानं चतुर्थीस्येष्टं षासंबधयः स्मृताः ॥ अत्र
 दानविशेषस्थादादौ संबुधिरुच्यते ॥ प्रथमाद्या चतुर्थी च यथा लिंगविभक्तितः ॥ घृतलपादशौचं वै विष्टे नोपवेसन ॥
 मंत्रस्याहृत्या जुष्टं वर्जयेद्वा श्वत्वायनः ॥ अन्नस्य हि चतुर्भागां पिंडानां परिसेचनं ॥ बह्वचनो बकुर्वीत पिंडपात्रमभ्यु
 मुरव ॥ दाये मानं तु यज्जानं गायत्र्याभ्याक्षय्यवारिणी ॥ दद्याच्छाधे निधायान्नमन्नस्यो परिवेकुडान् ॥ परिषिष्टं च य
 दास्यमंगुष्ठेन द्विजस्य तु ॥ स्पर्शयेत्काष्ठित्तिलं तोयं आधे प्रकल्पयेत् ॥ अन्नादिसंकल्पं देयविराजं देवपूर्वकं ॥

शक्तिचिह्नं

॥ हविर्गुणानवक्तव्याः पितरोऽमानुषं तर्पिताः ॥ पितृभिस्तर्पितैः पश्चादहं वंशोऽनंतविंशः ॥

भवत्यन्नं यवद्विजं तवायतः ॥ पितरस्तावदश्मं नित्यावन्नोक्ता हविर्गुणाः ॥ भोजनस्य तु पर्याप्तं किंचिद्देयं ततो धिक् ॥
 यद्यदुक्तं ततः किंचिदुच्छिष्टं भाषि नो ॥ इच्छातेषु विप्रेषु गायत्री समुदीरयेत् ॥ तस्यास्तु इति तान् पितृदेवांश्चाध्यासेत् ॥ पितृ
 नपि ॥ तेषु श्रावयेत्सोमधुवाताकृतायते ॥ अक्षान्तिं च तान् विप्रान् संपन्नमिति पृच्छतः ॥ क्रियतामन्नशेषं कि
 तं ते वैष्टः सहभुजतां ॥ तदा स्वीकृतं सर्वस्मात्किंचित्किंचित्कृतं च यत् ॥ सर्ववर्णिकमन्नाद्यमानं बाह्याभ्यवारिणा ॥ स
 मुत्कृजेद्रुक्तं वतामयतः प्रकिरेद्भुवि ॥ पुरतश्च तिलान् दर्भान् प्रोक्षयेत्पितृभाजनात् ॥ येऽग्निदधामंत्रेण तु व्य
 न्नं प्रकिरेदथ ॥ यजमानकुले जाता इति मंत्रं समुच्चरेत् ॥ भुक्तशेषं त्यजेद्भूमौ ब्राह्मणः स्वस्य दक्षिणे ॥ माषान्ते पा
 यसे चान्नं मह्यं भोज्यादिकं च यत् ॥ यद्यदुक्तं द्विजेऽश्राधे सर्वं पिंडार्थं मुश्चरेत् ॥ माषाः सर्वत्र वै आद्यादेवै पित्रे
 च कर्मणि ॥ प्रेतपिंडे च न आद्या इत्येवं कौशिको ब्रवीत् ॥ उत्तराचमनात् पूर्वं पिंडदानं भवेदिह ॥ पश्चादापि बदेत्यन्ये केचि
 त्पुण्यविदो जनः ॥ पिंडदानं मनाचांतेष्वाचांतेष्वथ वा भवेत् ॥ अंभो निधाय नयनाद्यंतं पितृयज्ञं समापयेत् ॥ सन्निधौ वै च गृह्या
 त्पुनरथैव छिष्टं सन्निधौ ॥ पिंडदानं भवेत्तत्र हृत्तिकारवसायथा ॥ अर्ची गस्मात्तिरेव नैवेद्यं पृहता इति ॥ अस्य स्मृतमवर्तते ॥
 यस्मिन् हृदा किञ्चिन्निधौ ॥ लेखायां पिंडं दत्तं तु श्रुयंतामिति तु त्रिभिः ॥ पित्रनामा नजानीया ततस्त्यादिवदेकमात्रं ॥ निष्कृतान् च
 पितर इति तान्नुमं चरेत् ॥ अप्रदक्षिणमावृत्य हृदं प्राणान्नियम्य च ॥ अभ्यावृत्या मंत्रं मीढं जेत्येवं त्रिमंत्रतः ॥ चतुर्श
 पमव ग्रायनिनयेत्पूर्ववज्जले ॥ आध्यायाथ चराशेषमाचमेदुपवीतिका ॥ निनयेदपसव्येन शुद्धतमित्यपोथयेत् ॥ अ

॥ यद्यदुक्तं ततः किंचित्किंचित् पिंडार्थं मुश्चरेत् ॥ पितृयज्ञं चरोरन्नुत्तमं प्रदक्षिणेदथ ॥ ८॥
 ॥ उत्तराचमनात् पूर्वं पिंडदानं भवेदिह ॥ पश्चादापि बदेत्यन्ये केचि ॥

उक्तोयमुनिभिः श्राद्धे विधिर्विजसनेयिनां॥ प्रेतकार्येषु सर्वेषु सपिंडीकरणे तथा॥ पाणावेव तु सर्वरंभादयन्यत्रादौ ग्रीका
रेषिवा॥ ऋतुदहो वसुसत्यौ कामकालौ धनुर्धरो॥ पुरुर्वाद्रिसैवावेति विश्वे देवास्मृता दशा॥ यज्ञे देवो ऋतुदहो बृधा
सत्यवसुस्मृतौ॥ सपिंड्या कामकालौ तृतीयचैव धनुर्धरो॥ पुरुर्वादिवचो चैव प्रत्यष्टे चैव पार्षणि॥ अन्यथा कुस्ते
यस्तु आश्रितस्य वृथा भवेत्॥ विभक्तिं लिङ्गान ज्ञात्वा श्राद्धे संकल्पमाचरेत्॥ हव्यं देवान गृह्णतिकथंच पितरस्तथा॥
भुक्तयः श्राद्धकर्मार्या यदि पक्ता द्विजन्मनां॥ सयाति न रेके घोरं पितृभिः सह मज्जति॥ अज्ञाना कुस्ते श्राध्ययेभि
श्रवणवर्जिताः॥ श्राद्धं हता भवेत् कृतानिराशाः पितरो गताः॥ ब्राह्मणेभ्यो क्षतान लब्ध्वा आशीर्वचन संसृताः॥ धारयेत् छिरसि
स्वस्य श्राद्धेन प्रेतकर्म सु॥ द्वाभ्यामेव तु पर्णान्यामर्थ्य पात्राणि पैतृके॥ सपिंडीकरणे प्रेतकार्ये छे केन चैव हि॥ श्राद्धे प्रत्य
ष्टिके पूर्व तर्पणा क्रियते यदि॥ पितरस्त न तृप्यंतिततो न्नं नल्लभंति ते॥ नित्यं कर्म कथं श्राद्धे कारण्यानां युदाष्टिके॥ अष्टि
का तर्पणं शर्वं कुर्याद्ब्राह्ममतः परं॥ कास्य केन्यपायेनैव श्वेदेव मतः परं॥ धर्मज्ञैर्विधि रक्तेयं मातृके पैतृके न च॥ ऊ
र्ध्वं पुडूं त्रिपुडूं बाललाटे यस्य दृश्यते॥ कर्तुं श्वे वाथ वा शुक्ल निराशाः पितरो गताः॥ रंगवल्या क्तारे स्वांस्कंधे मालां द्विज
स्य च॥ ललाटे तिलकं दृष्ट्वा निराशाः पितरो गताः॥ तुलसी बिल्वपत्रं च रक्तपुष्पाणि केतकी॥ जाजी दर्शनमात्रेण निराशाः
पितरो गताः॥ घटानां दव्यवारं वडूंकारहास्यरोदनं॥ अवाच्यवचनं श्रुत्वा निराशाः पितरो गताः॥ पितृहोमं तु निर्वृत्य समुद्धृ
त्य ऊता शानात्॥ इष्टं महान संकृत्वा तत्र पाक समाचरेत्॥ यदि स्याच्छोकिके पाके सूतो न तत्र दूयते॥ झालाग्नी यदि
विदन्नं होमं तत्रैव कारयेत्॥ होम इति स्मृते वैश्वदेवः॥ श्राद्धे वस्त्रादिकं चैव विप्रेभ्यो दीयते तथा॥ पिंडेभ्यो पितृया दद्या

दन्यथानिष्कलं भवेत् ॥ पितृयज्ञविधानेन आध्यपाकपरिक्रिया ॥ गृह्याग्नौ स्यात्क्षपादत्वात्तदाशौचं न विद्यते ॥ कर्मप्रा
 रब्धमारभ्य भवेद्यावद्विसर्जनं ॥ यदि स्यात्स्नानं के मध्ये त्वासी मातं न स्नतकं ॥ स्नतकात्प्राक् समाख्यं कुर्याद्वाधीयमेव हि ॥
 असमाप्ते न दोषः स्यादन्य कर्म सुस्नतकं ॥ स्नात्वा कुर्वीत चैपाकं आधेपत्नी विधानतः ॥ पुनस्त्यायात् तस्यैव धारयेदन्यदंबरं ॥ सो
 स्मृष्टं भ्रातृभिर्युक्तं ज्येष्ठः कुर्यात्समंत्रकं ॥ सकलैषैतकं पित्रोरनुज्ञास्य तदाज्ञकः ॥ तिथिवारान् स्मृत्वा पितृन्नुद्दिश्य वेत
 तः ॥ सज्येष्ठाः अनुजाः सर्वे निनयेयुस्तिलोदकं ॥ संस्पृष्टेषु गते ज्येष्ठो वहिः आध्यं कनीयसा ॥ नकार्यमाज्ञया कर्ममि
 त्युक्तः केपि संकटे ॥ आज्ञया क्रियमाणे तु ज्येष्ठश्च न मध्य आगतः ॥ ज्येष्ठः कुर्याच्च तच्छेषं पिंडदानादिकं च यत् ॥ पिंडदा
 नमघो ज्येष्ठे क्रियमाणे तु कर्मणि ॥ कनिष्ठा आगताः पिंडे निनयेयुस्तिलोदकं ॥ क्रियते यस्य वै आधमज्ञाते कस्यचिद्यदि ॥
 निमंत्रयेन्न तु ज्ञातिं न ज्ञातिं स्वस्य चात्रतु ॥ यत्र वै पच्यते पाकं पृथुशाला न्विते गृहे ॥ सांगणे पितरस्तस्य विवरं तस्य
 कुत्सिते ॥ मंत्रानुच्चार्य कर्तव्यं आधकर्म समाचरेत् ॥ नैवोच्चार्य द्विजो भोक्ता वृथा स्यादुत्तरेद्यदि ॥ न जयेद्युद्धि जा मंत्रान्
 भोक्तार आधकर्मणि ॥ स्वादोः स्तुक्कं जपेद्यस्तेन तं च यमदेव्यनं ॥ **अथ समस्तपितृवर्गविधिः** ॥ देवानां दोसमभ्य
 च्य पितृवर्गं मथार्चयेत् ॥ मातृवर्गं ततो मातामहादेव्यथाक्रमं ॥ पितृवर्गं मातृवर्गं वर्गमातामहस्य च ॥ अर्चयित्वा
 थ कारुण्यानर्चयेदिति शौनकः ॥ **अन्यपक्षः** ॥ देवानभ्यर्च्य पित्रादिवर्गं वर्गं समात्तयेत् ॥ तीर्थं महालयं चेव हि
 लाद्वादशैव देवता ॥ पितृवर्गं तथामातृवर्गं मातामहस्य च ॥ पत्न्या देवगंस्य नामानुच्चारयेत् क्रमात् ॥ संकल्पे विवि
 धिरेषः स्यात्तथाननुवावने ॥ तीर्थं महालये चेवमर्चयन् स्यात्पृथक् पृथक् ॥ स्वस्याशक्तं विषयेत् ॥ शोभा दित्वा

यथाश्राद्धं स्वयंकुतुमशक्यते ॥ उत्रेण वाथ शिष्येण ज्ञातिना वपि कारयेत् ॥ एकादसी श्राद्ध भोजनं ॥ कौशिकः
श्राद्धं कृत्वा तु यो विप्रो मोहादुपवसेद्यदि ॥ राक्षसं भवति श्राद्धं सोऽपि गच्छेदद्योगतिं ॥ एकादस्य यदा श्राद्धं भवेद्य
दि कथंचहि ॥ कृत्वा तु भवसे श्राद्धं विधुरो विधवापि च ॥ श्राद्धं कृत्वा गृहस्थे वै नैव कुर्यादुपोषिषां ॥ पितृशेष समश्नी
यादेकादस्यानदुष्यति ॥ होमो हादुपवसे श्राद्धं कृत्वा वै धरिवासे ॥ समूहो नरकं याति पितृभिः सह मज्जति ॥
एतस्मार्तविषयं ॥ १॥ वैष्णवविषयं कएवः ॥ एकादस्यां यदा श्राद्धं प्रत्यक्षं यदि वा अपि ॥ कार्यमेव हितं श्राद्धं तु
वासः कथं भवेत् ॥ उपवासो यदा मिल्यः श्राद्धान्मैमिदिकं भवेत् ॥ कृत्वा तु उपवसे श्राद्धं शेषमाधाय वैचरेः ॥ स्काने
त एवोपवसे युश्चेद्देष्टुं वा हरिवासे ॥ कृत्वा तु विधिना श्राद्धमाधाय पितृसेवितं ॥ श्राद्धं कृत्वा समाधाय पितृशेषं
विधानतः ॥ उपवासे ततः कुर्यात्केचिदेवं विदुर्बुधाः ॥ न्ययागतं धनं तद्वत् ज्ञाननिष्ठेतिथिप्रियः ॥ श्राद्धं कृत्वा वादी च
गृहस्थोऽपि विमुच्यते ॥ पितृयज्ञात्परो धर्मो पितृयज्ञात्परंतपः ॥ पितृयज्ञात्परं कर्म नैव वास्तीह भूतले ॥ एकादश्यां यदा
रामश्राद्धं नैमिदिकं भवेत् ॥ तद्दिने तु परित्यज्य द्वादश्यां श्राद्धमाचरेत् ॥ ये कुर्वन्ति महीपालाः श्राद्धं त्वैकादसीदिने ॥ त्र
यस्तनरकं याति दाता भोक्ता परंतपः ॥ इति श्राद्धपद्धतिः समाप्ता ॥ अथ दानविधिः ॥ तत्र तावद्दानप्रशंसामाह
श्रुतिः ॥ दक्षिणा वतावभिदिमानि चित्रेति ॥ उच्चादि विदक्षिणा वंतो अस्तुरिति ॥ तस्माद्दानं परमं वदन्ति ॥ इत्यादीनि च
चर्मानि ॥ तथा च याज्ञवल्क्यः ॥ देशकालोद्भवद्रव्ययतु श्राद्धं समन्वितं ॥ पात्रे प्रहीयते यतस्तत्सकलधर्मलक्षणं ॥ न

विद्यया केवलया तपसा केवलेन हि ॥ विद्यातपोभ्यां युक्तं यत्तद्विषयात्र प्रचक्षते ॥ पात्रे दत्तं तु यत्किंचिच्छुचिर्भूत्वा समाहि-
 तः ॥ शैत्यं तत्सर्वं मह्यं महादानादिकं च यत् ॥ ददाति प्रत्ययं यस्तु हिरण्यादिकमेव च ॥ भुक्ता भोगान्यथा कामानुसंभ्र-
 पदमव्ययं ॥ हिरण्यामन्त्रमुदकफलपुष्पादिकं च यत् ॥ यत्किंचित्स्यहं देयं यथा वित्तानुसारतः ॥ दानेनैमित्तिकं दद्यात्सु-
 कल्पयथाविधि ॥ नित्यदाने तु नैव स्यात्संकल्पादिफलादिके ॥ सर्वत्रा प्राप्नुवो दाता गृहीता स्यादुदञ्चुरवः ॥ सज-
 लं दक्षिणा युक्तं दद्याद्विप्रकरे सदा ॥ वित्तं विप्रकरे दाने सद्यः श्रुतं गुणं भवेत् ॥ आलस्यादथ बालो भान्तिष्कलस्यादि-
 नां तरे ॥ यच्च संकल्पितं द्रव्यं तद्दिने चेन्न दीयते ॥ द्विगुणस्याद्वितीये द्वित्रितीये त्रिगुणं भवेत् ॥ अथ गोदानं ॥ गवाम-
 गेषु तिष्ठन्ति भुवनानि चतुर्दश ॥ यस्मात्तस्माच्छिवं मे स्यादतः स्यात्शान्तिं प्रयच्छ मे ॥ कपिले सर्वे देवानां पूजनीयाः पुरोहिताः ॥
 तीर्थदाभावमेनित्यमतः शान्तिं प्रयच्छ मे ॥ कुरु वैधेनो नमस्तुभ्यं ब्रह्मविष्णुशिवात्मके ॥ जन्ममृतिपापानि कुरु नरा-
 यमे सदा ॥ अथ भूदानं ॥ सर्वेषामाश्रया भूमिर्विशेषा समुद्यता ॥ अनंतसस्यफलदा ततः शान्तिं प्रयच्छ मे ॥ यस्यावोहि-
 ति बीजानि कले नैव महीतले ॥ तत्प्रसादाच्च सकलाममसंतु मनोरथाः ॥ दातृान्यन्यानि सर्वाणि कनकादीन्यानि
 च ॥ प्राणिभूमिप्रदानेन कलानाहं तिष्ठोऽश्वी ॥ तिलदानं ॥ महर्षे मंत्रसंभृताः कस्य पस्थितिला स्मृताः ॥ तस्मात्तिल-
 प्रदानेन मम पापेभ्यो व्यपोहतु ॥ हिरण्यदानं ॥ हिरण्यगर्भगर्भस्थं हेमबीजं विभावसोः ॥ अनंतपुष्पफलदम-
 तः शान्तिं प्रयच्छ मे ॥ आल्यदानं ॥ कामधेनो समुद्रतः सर्वयज्ञेषु साधने ॥ देवानामाज्यमाहारमतः शान्तिं प्रय-
 क्ष मे ॥ वस्त्रदानं ॥ सीतवातोष्णसंज्ञाणलज्यायारक्षणं तथा ॥ देहलक्षणं वस्त्रमतः शान्तिं प्रयच्छ मे ॥ पीतांब-

नोरथाः॥गोवर्धनगिरेर्भारः समये हरिरक्षिताः॥चणकाः सर्वपापघ्नाः मम शान्तिः॥अग्निगर्भेऽङ्गिः सौम्या बलशाली
 यशःप्रदाः॥कुलित्याः सर्वपापघ्नाः मम शान्तिः॥निष्पादनिर्मिताः पूर्वलोकानां च हिताय वै॥दानेनानेन मे प्रसादतः शान्तिः
 तिः॥पूर्वमेव हि यज्ञार्थं ब्रह्मणानिर्मिताः पुराः॥अनेन व्यवदानेन शान्तिरस्तु॥प्रियं गवः प्रिया यस्मादग्नौ वै यज्ञसाधनाः॥
 तस्मात्प्रियं दानेन शान्तिरस्तु॥त्रयामाकांक्षु सदा पुण्यानिर्मिता ब्रह्मणा पुरा॥दानेनानेन वै यस्मादतः शान्तिः॥
 कोऽवानिर्मिता देवैः प्राणिनां च हिताय वै॥यस्मात्तेषां प्रदानेन शान्तिरस्तु॥मस्तुरा पुष्टिदालोके ब्रह्मणानिर्मिता हि
 ताः॥तस्मादेषां प्रदानेन शान्तिरस्तु॥वनविध्वंसकालं कावलद्वारो गनानां॥सवेतिलं कादनेन सर्वदा सेपदो म
 म॥इति नानाधान्यादिदानं॥अथान्नदानं॥अन्नं ब्रह्म मयं साक्षात् लोकानां प्राणारक्षणं॥अन्नदानेनैव कामान्
 भुक्त्वा सांख्यमाप्नुयात्॥जलं॥जलं ब्रह्म मयं नित्यं जीवनं सर्वकारणं॥जलदानेनैव यस्माद्विहितं फलदायकं॥
 सूर्यमंडलसंभूता सर्वमंगलदायकं॥मंदक्याः सर्वदोषघ्नाः अतः शान्तिः॥तैलैः तिसमुद्भूतं विलोस्तुष्टि करं परं॥नव
 नीतप्रदास्याभिप्रीतिं मे देहि सर्वदा॥प्राणिनां जीवनं क्षीरं पितृदेवप्रियं सदा॥कांतिं मे दंष्टुष्टिदं नित्यमतः शान्तिः॥
 दधि क्षीरोद्भवं देवपितृणां तृत्तिकारकं॥अतस्तस्मात्प्रदानेन मम शान्तिः॥तत्र दधिसमुद्भूतं प्राणीनां शान्तिदं परं॥
 अतस्तस्मात्प्रदानेन मतः शान्तिः॥अथ पुष्पदानं॥मनोहराणि पुष्पाणि सदा देवप्रियाणि च॥अतस्तेषां प्रदानेन शान्ति
 र॥फलानि मधुकाराणी देव न द्विजप्रियाणि च॥अतस्तेषां प्रदानेन शान्तिर॥प्रियं स्वादुकरं नित्यं फलदानमनो
 हरं॥तेन मे सफलात्वादिभिर्विजन्मनिजन्मनि॥छत्रदानं संपदं भूषणं छत्रं वर्षातिनिवारणं॥अनेन प्रीतिदं य

७१

स्मादतः शान्तिं प्रयच्छे मे॥उपांनहौ प्रदास्यामि शिलाकं ठरक्षणे॥पादसंरक्षणार्थं यद्यहं पातं सुरवाय मे॥वारिणां पृरि
 तं पात्रं तापत्रयहरं शुभं॥पितृणां पुष्टिदं स्वस्य गृहाणत्वं सुखाय वै॥व्यजनं वायुदेव त्वं सर्वकालं सुखप्रदं॥अस्य दाने
 न वै शान्तिः सर्वदा स्तु गृहे मम॥इदं गृहं ग्रहणत्वं सर्वपरिचारसंयुतं॥तत्र विप्रदानेन मम संतु मनोरथाः॥काष्ठानामु
 तमे सैल्यं महादेवेन निर्मितं॥गंधप्रकिरणं पुण्यं मतः शान्तिः॥शिविका सुखदानित्यां महादेवे सदा प्रिया॥संप्र
 दानेन वै तस्याः शान्तिर॥मंत्रकं॥मंत्रको रोगनाशघ्नः सर्वसौख्यप्रदायकः॥संप्रदानेन वै तस्याः शान्तिर॥सुखदं
 शयनं यस्मात्केशवस्य प्रियं सदा॥दानेन मे न सो भाग्यं सर्वदा स्तु गृहे मम॥मुहुर्निबिडं कार्पासं शरितं सुखदं नृ
 णां॥कशिपोश्च प्रदानेन सुखं स्यात्सर्वदामम॥तांबूलं सुखदं लोके सर्वदामंगलप्रदं॥प्रियं वै बहिर्देवानामन
 शान्तिप्रयच्छे मे॥तिलपात्रं तिलपात्रं सदा पुण्यं सुवर्णं तिलं पूरितं॥दानेनानेन मे नित्यं सर्वरिष्टप्रशाम्यतु॥सर्वदे
 वमयं धान्यं सर्वप्रीकरं महत्॥प्राणिनां जीवनं धान्यं मतः शान्तिप्रयच्छे मे॥दासीदानं॥दासीयं प्रत्यहं गेहे मार्जना
 दिक्रिया करी॥संप्रदानेन वै वास्या सुखं संपत्सदा सुमे॥शय्यादानं॥तांबूलपुष्पसहितं नाना पूरितं लेख्यं॥व
 स्त्रेणाच्छादिता शय्या नाना रत्नसमन्वितं॥धूपदीपां च तं भव्यं भाजनं कांश्यनिर्मितं॥मंत्रस्यो भयता दीपं व्यजने च
 सुगंधिदं॥सज्जलं कलशं दंडं वै पावचयथा तथा॥स्त्रापितं सिरसो भागे पाददेशे शंखपानहौ॥कर्पूरं लालंगादि
 व्यप्रीति करं महत्॥प्रसार्यथ नवं तत्र कशिपुं चोपबर्हणं॥कशिपोश्च प्रदानेन सुखं स्यात्सर्वदामम॥पुरतो गंधपात्रा
 णि नथा च वासनं न्यसेत्॥एष देशस्तु वै छत्रं न्यसेत्सज्जं समाचरेत्॥ततो विप्रं समभ्यर्च्य दानं दद्याद्यथा चितं॥व
 भनेन मंत्रकं न्यपुष्टेनैव समावृतं॥प्रसार्यथ नवं तत्र कशिपुं चोपबर्हणं॥सापस्कारं समायुक्तं नाना रत्नोपशोभि

तं॥ पुष्पतांबूलसहितं नानापरिमलान्वितं॥ मंचकोरोगनाशस्यादृश्ये शेषं यत्नतः॥ मृदुनिर्विजकार्पासं तांबूलं च
 शुभप्रदं॥ शय्यास्तनानात्मने मूर्तिगोरीशकरयोः प्रियः॥ दानेन स्यात्सुखं चास्तु शांतिर्मेव दम्ययं॥ दीपो ज्ञानदानित्ये
 देवतानो प्रियः सदा॥ दानेनास्य भवेत्सौख्यं शांतिर्मेवांछितं फलं॥ सज्योतिर्गुणपात्रं च दीपवाहसमुन्नतं॥ सुखदं चास्य द
 नेन शांतिर॥ गोरीप्रिय हरिद्राचनित्यं कल्प्यापादायकं॥ दानेनास्या सुखं शांतिर्मेव दस्तु सदा मम॥ कुंकुमं शोभनं दिव्यं
 सर्वदा मंगलप्रदं॥ दानेनास्या तसदा सौभाग्यं शांतिर्यस्तु मे॥ सिद्धं शुभं देवैव गय्याधीनाय प्रियं सदा॥ दानेनास्य गृहे श
 तिः सुखं चास्तु सदा मम॥ कस्तूरी भाग्यदानव्या सर्वदेव प्रिया सदा॥ दानेनास्याः सुखं भाग्यं शांतिर॥ कलशं शुभं द
 भव्यं जलेन परिहरितं॥ दानेनास्या सदा सौख्यं शांतिरस्तु गृहे मम॥ गंधो मनोहरः न्यः शांतिकः सुखदः सदा॥ संप्रदा
 नेन वै वास्य शांतिरस्तु० पुष्पाणि सुखदा नीहयथा प्रीतिकराणि च॥ संप्रदानेन वै तेषां शांतिरस्तु० पुष्पाणि सुखदा
 नीहयथा प्रीतिकराणि च॥ संप्रदानेन वै तेषां शांतिः॥ कर्पूरं रुचिरं विप्रगृहाणे मंसु पूजितः॥ पुष्पगंधास्त्रितासा
 मेकमला प्रियतामिति॥ भयनाशकरो दंडो वै पावो देवनिर्मितः॥ दानेनानेन वै वास्य शांतिर॥ संपदा भूषणं च सदा
 तपनिवारणं॥ तस्मादस्य प्रदानेन शांतिर॥ सौभाग्यं द्रव्यदानं च स्त्रीभिः कार्यं प्रयत्नतः॥ सभर्तृकाभिः संक्रांतो फ
 लीदीनां तथैव हि॥ दानं षोडशसंख्यानैरेकं कस्य फलस्य च॥ हेमराज तकास्यानां भाजनानियथा भवेत्॥ सगुडं
 सतिलं युक्तं प्रीतिकरं नृणां॥ वर्धितं च गृहाणे दमतः शांतिः॥ हिरण्यादीनि पात्राणि भोडनिमृन्मयानि च॥ गृहाणानि वै
 यस्माच्छंकरः प्रियतामिति॥ गोधूमं जनिते पिष्टं शिलायंत्रं विनिरुतं॥ द्विजश्रेष्ठ गृहाणे दमतः शांतिः॥ तंडुलाः शालि
 जाः सुफ्राः सजलाश्च संस्त्रिताः॥ संप्रदानेन वै यस्य शांतिरस्तु०॥ सौवर्णं भाजने काश्यं पायसान्नादि पूरितं॥ दाने

रं सदा पुण्यं देवानां परमं प्रियं॥ दानेनानेन मेकापं हरत्वं हेमसन्निभं॥ रक्तवस्त्रं महापुण्यमादित्यस्य प्रियं सदा॥ शुभ
 दं सर्वदेवानां मतः शांतिप्रयच्छेत्॥ कलवास्तु प्रियं मूर्त्यै सर्वारिष्टनिवारणं॥ भयनाशकरं पुण्यमतः शांतिप्रयच्छेत्॥ मनोहरं
 कलवस्त्रं बलभद्रप्रियं महत्॥ आयुर्वर्धय मे नित्यं ब्रह्मणानिर्मितं पुरा॥ पणसुखस्य प्रियं नित्यं चित्रवस्त्रं मनोहरं॥ तस्मात्सु
 प्रदानेन शांतिरस्तु सदा मम॥ पट्टकूलं सदा पुण्यं पवित्रं कान्तिदं शुभं॥ सर्वदेव प्रियं यस्मादत्तः शांतिप्रयच्छेत्॥ काटजं
 तरुं पुण्यं मटव्यं द्रुमसंभवं॥ पवित्रं सर्वदा यस्मादत्तः शांतिप्रयच्छेत्॥ कबलदानं॥ हिमनाशकरं पुण्यं कंबलं बल
 वर्धनं॥ दानेनानेन वै यस्मादत्तः शांतिप्रयच्छेत्॥ उर्णदानं॥ उर्णजं वा विकं पुण्यं सर्वलोकप्रियं शुभं॥ सदा पवित्रं परमं म
 तः शांतिः॥ गुडदानं॥ गुडमिह सुरसो दूतं रसनां परमं वरं॥ दानेनानेन मे यस्माच्छंतिरस्तु सदा गृहे॥ शंकरादानं॥ शंकर
 रेक्षुरसो दूता सदा स्वादुकरा शुभा॥ दानेनानेन मे नित्यमतः शांतिः॥ रोप्यदानं॥ पितृणां वंशं यस्माद्विष्णोर्वै श
 करस्य च॥ रजतपात्रं मानित्यं शोकसंसारसागरात्॥ लवणदानं॥ अन्नाद्यस्वादुतायां तिलवेषो न रसाश्च ये॥ नित्यं ल
 वणदानेन मम संतु मनोरथाः॥ नानाधान्यदानं॥ ब्रह्मणानिर्मितं पूर्वं ब्रीहयो यज्ञसाधनाः॥ अनेन ब्रीहदानेन म
 म संतु मनोरथाः॥ ब्रीहिजास्तंडुलाश्चुधाः पितृदेव द्विज प्रियाः॥ दानेनानेन मे संतु सर्वकामश्च संपदः॥ गोधूमदानं
 धान्यं च डामणिं जंबूद्वीपे गोधूमसंज्ञकाः॥ गंधर्वधनसौख्यानामतः शांतिः॥ यावनलदानं॥ यावनालाः प्रि
 यकारः कोतिपुष्टिफलप्रदः॥ दानेनानेन मे यस्माच्छंतिरस्तु सदा मम॥ यस्माद्देहहितायां विष्णोर्देहसमुद्भवा
 पितृपितृकरा माषा प्रयच्छंति मनोहराः॥ मुद्गबीजानि वै यस्मा प्रियाणि परमेष्ठिनः॥ तस्मादेषां प्रदानेन मम संतु म

अस्मिन्निर्मितपुरा॥ मेषदानेनेवेशांतिःसुखचास्तुसदामम॥ छागप्रियोहियज्ञानांमडितिलेव्यवस्थितः॥ अस्यचेवप्रदाने
 नमतःशांतिप्रयच्छमे॥ देवताप्रतिमादानं॥ मृत्युजयमहादेवगोरीशहूँष्टवाहन॥ संप्रदानेनेतेदाभेममसंतुमनोर
 था॥ शिवनामभिःशिवश्चैवसाक्षान्नारायणोपिच॥ दानेनास्यहरिहरोप्रसन्नोचसदामम॥ शालग्रामशिलापुण्याभु
 तिसुक्तिप्रदायिनी॥ शालग्रामप्रदानेनमसंतुमनोरथाः॥ चक्रांकितसमायुक्ताशालग्रामशिलाशुभा॥ दानेनैवभवेत्
 स्याउभयोर्वाछितफलं॥ शंखःशुभकरोनित्यं सर्वमंगलदायकः॥ तस्मात्तस्यप्रदानेनशांतिर॥ घण्टदेवप्रियानित्यंमहा
 नंदकराशुभा॥ भद्रदादेनमशांतिःसर्वदासंपदसुखं॥ नारायणजगन्नाथश्रीपतेगर्भोद्धजे॥ तवमूर्तिप्रदानेनप्रसन्ना
 भवसर्वदा॥ गृहाणामधिपःसूर्यपद्महस्तप्रभाकर॥ दानेनस्थिरवेःशांतिःसुखचास्तुसदामन॥ गणनाथेविघ्नहरोगोरी
 सूनुरभिष्टदः॥ अस्यदानेनेमेशांतिःप्रसन्नोस्तुविनायकः॥ आदिमायामहाशक्तिविश्वमायाजगन्मयी॥ दानेनास्याः
 प्रसन्नास्तुसर्वदाशांतिमयी॥ सरस्वतीजगन्माताशेषब्रह्माधिदेवता॥ पुस्तकस्यप्रदानेनरक्षामां परमेश्वरि॥ सोपस्करं
 समायुक्तामिहामूर्तिसदृशिणं॥ गृहापातं द्विजश्रेष्ठमेमसंतुमनोरथाः॥ देशकालउपायेनद्रव्यश्राद्धसमचितं॥
 यात्रेप्रदीयतेयतत्सकलधर्मलक्षणं॥ नविद्ययाकेवलयातपसाकेपलेनहि॥ विद्यातपोभ्यावृत्तंयत्तद्धिधात्रप्र
 चक्षते॥ पात्रेदेदतुयत्किंचिच्छुचिभूत्वासमाहितः॥ ज्ञेयतत्सर्वमय्ययन्महावानादिकंचयत्॥ ददातिप्रत्यहंय
 स्तुहिरण्यादिकमेवच॥ भुक्तभागोन्यथाकामान्नस्येशुतेपदमव्यय॥ दानेनैमित्तिकेवद्यात्संकल्पयथावि
 धि॥ नित्यदानेनेवस्यासंकल्पादिफलादिके॥ अथगोदानंविधिः दानमेतस्माच्चष्टपावनंपरममहत्॥ स

७३

मानंसर्ववर्णानां गवां दानमनुत्तमं॥ चतुर्वर्गफलायालंष्टकध्वंनृपुंगव॥ श्रालासरसिवानघांपंचगव्येनसंगमी॥ तेनैव
 स्नापइत्तातुष्टजयेद्विधिवत्ततः॥ सयवांश्चतिलान्द्रुत्वापंचगव्यतिलान्वितं॥ समिधं ग्रीव्याहृतिभिःमूलमंत्रेणवाथवा॥ अ
 षोत्तरसहस्रं तु कुत्वा गां च प्रदापयेत्॥ सोपकारां सवस्त्रा च घटाभरणभूषितां॥ गंधैरिद्रापिष्टैश्चसुखं पुष्टं प्रजयेत्॥ अ
 ग्नेपादादिपंचांगोसंप्रक्षाल्यशुभोदकैः॥ आगविश्रुतिमंत्रेणगायत्र्यावाप्रजयेत्॥ आदौगौर्यपादाभ्याश्लिगभ्यांचतुष्टुष्टतः॥
 रक्तदाभ्यांचपुष्पाभ्यांसर्वांगेभ्यांनमोइति॥ छानेष्टे तपुगंधाश्च प्रदद्यान्मंत्रतःक्रमात्॥ अक्षतान्द्रुत्वापिप्रक्षिपेच्छुभान
 सः॥ सर्वगंधसमायुक्तमिद्रासुखं दत्तं॥ सवस्त्रगो गृहाणमधूपमंगलकारकं॥ आनंदकृत्सर्वलोकेदेवानांचसदाप्रिये॥
 गोवपाहिजगन्मातेदीपायंप्रतिग्रहतां॥ आच्छादन्गवेदद्यात्सभ्यं रुद्धं निमुनिर्मलं॥ सुरभिर्वस्त्रदानेनप्रयत्ना
 परमेश्वरी॥ सुरभतेजगन्मातेदेवि विष्णुपदेस्थिते॥ सर्वदेवमयेग्रसिं नृयादत्तमिदं प्रसा॥ दत्तेषुमोक्तिकंदद्याच्छुलाटे
 तंमपेपल॥ उरसीरमपादेचधत्तमधुसदामम॥ हृदयेचंदनं दद्याज्जघयारीश्वरदुक्॥ सुवर्णश्वरीतैष्यसुखुरौतथात्वांगुलि
 दक्षिणं॥ वस्त्रभिन्नातुदातव्यादोहनकाश्यपात्रकं॥ ब्राह्मपाशजयित्वातुवस्त्रालंकारभूषिणैः॥ गावःसुरभयानित्यं
 गावोगुग्गुलंगंधिकाः॥ गावःप्रतिष्ठाभूतनागावःस्वस्त्ययनमहत्॥ अयमेवपरंगावोदेवानांहविरुत्तम॥ पावनंसर्व
 लोकानांरक्षतिचवहतिच॥ हविषामंत्रहनेश्चतर्पयेन्ममरादिकान्॥ ऋषीणामपिहोत्तृणां गावोहेमप्रतिष्ठिताः॥ सर्वेषां
 मेवभूतानां गोक्षरणमुत्तमं॥ पवित्रं परमं गावो मंगलं सर्वमुत्तमं॥ नमोगोभ्यः श्रीमतिभ्यः सारभेयीभ्यश्च॥ न
 माब्राह्मसुतांचैवपवित्रेभ्योनमो नमः॥ गवांसंगेषुतिष्ठतिभुवनानिचतुर्दश॥ यस्मात्तस्माच्चिदंमेस्यादिहलोकेपरच॥

गावोमेमग्रतः संतु गावोमेसंतुष्टतः॥ गावोमेहृदये संतु गावोमध्ये वसाम्यहं॥ प्रादुरवगामिमां स्थाप्य सवच्छांता सुश्रुजयेत्॥
 पुच्छदेशे तु दातो वेत्नातो बुद्धिश्चिरो भवेत्॥ उदरवस्तु विप्रस्य तात्र लक्षणं लक्षितं॥ अज्यपात्रं कर कृत्वा कन्या केन समन्वि-
 तं॥ निक्षिप्य पुच्छं तस्मिन् पुच्छं दुग्धं प्रगृह्यते॥ सत्तिलं विप्रपाणे तु प्रागग्रं तु विधापयेत्॥ जलकुशं च सलिलं गृहीत्वा दानं मार-
 भेत्॥ अनेने वदु मंत्राणां पात्रं हस्ते जलं क्षिपेत्॥ यज्ञसाधनभूताया विश्वस्याह्य प्रपादने॥ विश्वरूपपरो देव प्रीयतामन-
 या गवा॥ अजं जेतु तताथे नु ततो धेनु ब्राह्मणेन समन्वितं॥ गोपतीनां ततो विद्याज्जपेत् तत्र यतः शुचिः॥ जलशायी ब्रह्मपी-
 तापमनाभः सनातनः॥ अनंतभोगश्च यनः प्रीयतां परमं पिता॥ इति संप्रार्थ्य तां दद्यात् ब्राह्मणे वेदपात्रं॥ सर्वपापविनिर्मुक्तः
 सोऽश्रुते पदमव्ययं॥ दशतियः सबछागां सर्वान् कामान् समश्नुते॥ इह लोकेषु संप्राप्य विष्णुसाधुज्यमाप्नुयात्॥ इति
 गोदानविधिः॥ अथोभयमुखी गोदानं॥ सोऽहं कृता सवच्छांता यत्रीयः प्रयच्छति॥ विप्रार्थं वेदविदुषे विष्णु-
 लोकसंगच्छति॥ हेमशृंगी रोष्यखुरां सुशीलां वस्त्रसंयुतां॥ काश्यपात्रं प्रदत्तं व्यंक्षिरीपी गोः सदक्षिणां॥ यावद्वच्छ-
 क्षिणां॥ सर्पा नासंकलाष्टवी संप्रदक्षिणं कुरुवेत्॥ संहृजितामिमां गायां ददात्कभयतो मुखी॥ सागरात्त महीदानं
 फलपापलभेत्सुखं॥ सालंकृतां गृहाणां माददात्कभयतो मुखी॥ विष्णुसुपी द्विजप्रेष्ठं त्रहिमानं वसागरात्॥ मा-
 हिषीदानं॥ कार्पासबीजपिड्या कं हरिद्रागौरमृत्तिका॥ सिंदूर तेलमाज्यं चरज्जुलं गुलकं तथा॥ नीलवस्त्रं
 नृणां माधरक्तपुष्पं च चंदनं॥ घटकाश्यमयं पात्रं ताम्रपात्रं तथैव च॥ वस्त्रोपवीताभरणं मामं चैव सदक्षिणां॥ आ-
 दो संपाद्य वेतानि महिषीदानमाचरेत्॥ पुण्यकाले च बादेशे देहव्याधिसमुद्भवेत्॥ कर्तव्यं महिषीदानं मपमृ-

७४

नास्य च सौभाग्यं शान्तिर॥ इति सुवर्णादिपात्रदानं॥ जन्मान्तरसहस्रेषु यत्कृतं सुकृतं मया॥ स्वर्णपात्रप्रदानेन मपपापं व्यपो-
 हतुं॥ कन्यादुषयतः पापं परदारादिमर्षणत्॥ रोष्यपात्रप्रदानेन पापं गच्छतु मे सदा॥ पराधवादयैश्च न्यंदुष्टमांसस्य भक्षणं॥ पी-
 पापं गोत्रे स्थितं तां पापं वदाने नश्यत्॥ मया पापान्यनेकानि कामा कामकृतानि च॥ काश्यपात्रप्रदानेन तानि नश्यंतु मे
 सदा॥ ज्ञानाज्ञानकृते पापं मया लोहकृते चिरत्॥ लोहपात्रप्रदानेन मम पिडा व्यपोहत्॥ स्तुतिप्रतिकरं तोम्रमारोग्यं बलवध-
 ने॥ तस्मादस्य प्रदानेन प्रीयतां मे दिवाकरः॥ काश्यं ब्रह्मशिवं साक्षात्कोश्यं मे तद्विभावसु॥ काश्यं विष्णुमयं यस्मादत्त-
 शान्तिः॥ रत्नानि॥ यस्मात्सर्वेषु रत्नानि देवाः सर्वे व्यवस्थिताः॥ रत्नदानेन मे शान्तिं प्रयच्छंतु सदा सुराः॥ माणिक्यं पद्मरागं च
 वैडूर्यं वज्रमेव च॥ गोमेदामंकरं कांतिपुष्परागं च मोक्तिकं॥ हरितं च नवेतानि रत्नानि निति बंदति ह॥ मोक्तिकं भूषणं विष्णोः
 प्रियोगौर्याः शिवस्य च॥ दानेनास्य शिवं मे स्तु परत्रैव सुखं सदा॥ प्रवालं पुष्टिकं कांतिवर्धनं शुभं सदा॥ दानेनास्य सुखं
 चैव शान्तिर॥ मांगल्यमण्योलक्ष्म्याः प्रिया गौर्याश्च सर्वदा॥ दानेनैवां सुरवं शान्तिं सौभाग्यं त्वं सदा स्तु मे॥ तैलं पुष्टिकं
 रत्नं लक्ष्मीदं मंगलप्रदं॥ दानेनास्यास्तु मे शान्तिः सर्वसिद्धिप्रशाम्यतु॥ कर्णपात्रं सदा स्त्रीणां भूषणं मंगलप्रदं॥ दानेना-
 स्य सुखं शान्तिः सौभाग्यं स्तु सदा मम॥ गजादिदानं॥ ऐरावतो चतुर्दंतो गजानानाया कश्चयः॥ दिग्दक्षिणां पूज्यं न
 मो ब्रह्मक्षेपयतु प्रभुः॥ सुपतीकं गजेदं सर्वस्वतयो भिषेकं च॥ इंदुस्य बाहनं श्रेष्ठं सर्वदेवैश्च पूजितं॥ गजेदं मत्तमातंगं रिपुसै-
 न्यविनाशकं॥ तस्य दानेन मे शान्तिः सर्वदा स्तु सुखं शिवं॥ अश्वो हि बाहनं मानोः कारणा हि शतक्रतो॥ संप्रदानेन मे वा-
 स्य शान्तिरस्तु सदा गृहे॥ वृषभो धर्म एव स्यान्महादेव प्रियः सदा॥ संप्रदानेन चैव वास्य शान्तिर॥ अजोऽग्निवाहाय सार्थं ब्र-

त्यनिवारकं॥ गणेशं च मयं मृत्युं संपूज्य होमयेदथा॥ व्याहृतिश्च तिलालयेन शतमष्टतरंडुनेत्॥ यमं चैव तथा मृत्युं ततः
नम्रेण होमयेत्॥ यमं संपूर्णं महिषीमद्भिः प्रक्षालयेदथा॥ यमहिष्टमेनेनैवमंत्रेणाथ प्रपूजयेत्॥ सर्वांगोरवकुर्व्यात्पादा
दिषु च यथाक्रमं॥ यमप्रिये महाघोरे महिषी व्याधिनाशनी॥ त्वं मृत्युं भयतं भीतं मामंरति समुधरे॥ गौरो च नललाट
चमूंगयो गौरमृतिफा॥ कंठे वसिष्ठं मुदरे हरिद्रालिपनं भवेत्॥ कक्षे वस्त्रं कंठे देशं कंठे रक्तप्रसारयेत्॥ शृंगे हेमं व
रे रोप्य गंधपुष्पैः समन्वितं॥ त्रिः प्रदक्षिमा वृत्य महिषी दक्षिणामुखी॥ ब्राह्मणो पूजयेद्भक्त्या वस्त्रालंकारभूषणैः॥ ततः
दद्यात्पादुमुरवः कर्तुं स्त्रिया यो दधुरवायवः॥ कार्या सखीजपिण्या कृत्तपो दक्ष समन्वितं॥ सुनेत्रं सुसृगी श्यामं मंगैः
पूर्णविग्रहं॥ पयस्वीनीं सुशीलानोदारिद्र्यमिरापहं॥ हेमं शृंगीरोप्य रुरां काश्यप्यासमन्वितं॥ शैथिल्यं गुलसंयु
क्तं सोमं देहं संयुतं॥ समंतादीं संयुक्ता सप्तन्यासमावृता॥ सप्तमराष्ट्रं तारम्यां सालं कृतं सदक्षिणां॥ महिषी व
क्षसंयुक्ता सुशीलं च पयस्विनी॥ नीलवस्त्रं वृतां चाहंदास्यो मृत्युहराय च॥ यमवाहनं महिषी मृत्युरूपेण संस्थिता
सर्वव्याधिहरा नित्यामतः शान्तिं प्रयच्छ मे॥ सरत्नसज्जं लुपुच्छं धत्वा विप्रं कर्पयेत्॥ काश्यपात्रं तस्य पाणौ दद्यादानं
सदक्षिणां॥ मृत्युरूपे ग्रहाणामां महिषी द्विजसत्तमः॥ मृत्योः सत्राहिमां घोरा द्रुह्य त्वयत्र वापि च॥ ततो बर्हि द्विजो
गच्छेन्निरस्येत्तुदमुत्तमं॥ यः करोति नरस्तस्य न मृत्युर्न भयं क्वचित्॥ इति महिषीदानं॥ अथ ऋतुप्रत्येकं दानं
ह॥ सदा दद्याद्दसतेन जलं स्वादु सुशीतलं॥ गंधपुष्पादिकं चैव ब्राह्मणोभ्यो विशेषतः॥ ग्रीष्मे चोपानहोच्छ्रमं
न्नपानादिकं च हि॥ दद्याद्दूर्ध्वं नववेश्म सर्वोपस्कारसंयुतं॥ दद्याच्छरदिवासां सिनवानि विविधानि च॥ हेमं ते पित

याचेवप्रपद्यादिधनादिकं॥चित्रान्नंश्रीशरेदद्यात्सर्पदधिपयोनितं॥ऋतुधेवंचसर्वेषुकेचिदित्सर्वदा॥नशक्नोत्य
समर्थश्चेद्दानुमिलन्नरोयदि॥पुण्यकालेथवादद्याच्चितंविन्नादिकंयदि॥पुण्यकालःसविज्ञेयःश्रितंचित्तंयदाभवेत्॥
अनितंचशरीरंस्यात्तस्माद्दानं समाचरेत्॥दाताधुक्ताहभोगीश्चसर्वान्कामानून्यथैशितान्॥पुत्रपौत्रःपरिवृत्तःततो
मोक्षमवाप्नुयात्॥इतिश्रीधर्मप्रद्योतौदानप्रकरणं समाप्तं॥॥अथद्रव्यशुद्धिः॥याज्ञवल्क्यः॥अशुद्धिर्मार्जनाद्वा
हत्कालाद्योक्तमपीस्तथा॥सकादुल्लेखनाल्लोपात्तहमार्जनिलेपनात्॥चंडालाध्युषितेयत्रयत्रमूत्रादिसंगितः॥पुं
कंशमूलभूयिष्ठाभूमेध्याप्रकीर्तित्वा॥श्वशृकरखरोष्ट्राद्यैःसंस्पृष्टदुष्टतां व्रजेत्॥अंगारतुषेकंशस्थिभस्माद्यैर्मालि
नाभवेत्॥यत्रवास्यादमेध्यासामृत्यंवाप्रसवोपिच॥पंचधावाचतुर्धावापूवर्द्धुविशुध्यति॥इतिभूमिशुद्धिः॥
अथगृहशुद्धिः॥गृहशुद्धंप्रवक्ष्यामित्वंतस्थशवदूषिते॥प्रोत्सृज्यमृन्मयंभाणुंसिद्धमन्नंतथैवव॥गृहादपस्य
तत्सर्वं गोमयेनोपलेपयेत्॥अद्भिःसंप्रोक्ष्यचैवाथछागेनाघ्रायेत्तथा॥ब्राह्मणैर्मंत्रपुतैश्चहिरण्यंकुशधारणा॥
सर्वमक्षयेद्देशमततःशुद्धेदसंशयः॥इतिगृहशुद्धिः॥अथपात्रशुद्धिः॥निलेपिकांचनंभाणुंमद्भिरेवाविशुद्धिभिः॥
अब्रमश्ममयश्चैवरातजतंचानुपरकृतं॥चरुस्कृक्कृक्वस्नेपात्राण्युष्णैवतुवारिणा॥सलेपानांमलेपानांवा
रिणाशुद्धिरिष्यतेयज्ञसाधनभूतानांपात्राणांचैवसर्वदा॥स्फयादीनांचसर्वेषांवारिणाशुद्धिरिष्यते॥गवाघ्राता
निकाश्यानिभूडौष्ठिष्ठानिद्यानिच॥शुध्यन्तिदशाभिःक्षारैःश्वकाकोपहतानिच॥भस्मनाशुध्यतेकात्रयसुर्या
यन्नलिधते॥आमिषेणतुयल्लिप्तंत्युनर्हिनशुध्यति॥सुतिकोष्ठिष्ठभाणुस्यसुरामद्यहतस्यच॥त्रिसप्तमजिना
शुद्धिर्ननुकांतस्यतापने॥रुक्तेकांश्चानविष्णुमूत्ररजस्वलाहतानिच॥पक्षिष्वन्यानिनान्यग्नौयद्यद्याचेद्देहदपि॥

सुवर्णरोपशंखाश्मशुक्तिरत्नमयानिच॥ काश्यपताम्रपात्राणित्रुपसादीनियानिच॥ निर्लेपनानि शुध्यंतिकेवलं न जलेन
जलेन तु॥ शुद्धोच्छिष्टानि शुध्यंतैत्रिधा क्षाराम्लवारिभिः॥ ब्रह्मक्षत्रविद्वांचैव सकृत्संमार्जनाच्छुचिः॥ चतुर्थे न तु यद्भूतं चतु
द्विस्तत्रमार्जितं॥ अग्नौ प्रक्षिप्य गृहीयात्प्रक्षाल्य यत्नतः॥ गोसंगमनुसंस्पृष्टं तत्पात्रं शुचितामियात्॥ गंडूषपादशो
चं च यत्कुर्यात्काश्यभाजने॥ वषमासं शुचि निक्षिप्य उद्धृत्य पुनराहरेत्॥ लोहनादशोहनाच्छुद्धिं द्वास्मना गोमयेन वा॥
दहनास्त्वननाद्वापिशोलानामंगसापि च॥ काष्ठानां तत्क्षणाच्छुद्धिं मद्गोमयजलेन पि॥ एवं भोजनपात्राणामुक्ते यत्पूर्व
सूरिभिः॥ संहतानां नुपात्राणाम्यद्येकमुपहन्यते॥ तस्यैव शोधने प्रोक्तं सामान्यद्रव्यशुद्धिक्रमः॥ इति पात्रशुद्धिः॥
अथ धान्यशुद्धिः॥ ब्रीहयः प्रोक्षणादग्निशकमूलफलानि च॥ तस्मात्स्यापहाराद्वानिस्तुषिकरणेन वा॥ गृहे वा हेममुत्पन्न
दग्धे च मानुषे पशौ॥ अमोज्यस्तद्गता ब्रीहिः॥ धातुद्रव्यस्य संगृहः॥ मन्मयेनावदानानावधौ भुवि च तिष्ठति॥ यवमाषति
लानां च न दोषो मनुष्यव्रीत्॥ न चात्र प्राणिनो यत्र केवलं गृहदीपनं॥ तत्र द्रव्यापि सर्वाणि गृहीयादविचायत॥ धान्य
शुद्धिणा नां च काष्ठांचैव सर्वदा॥ किं नानां चापि किं नानां माहते नैव शुध्यति॥ इति धान्यशुद्धिः॥ अथान्नशुद्धिः॥
पक्षिजग्धंगवाघ्रातं स वधूतमवक्षते॥ दूषितं केशकीदंश्च मृत्प्रक्षेपेण शुध्यति॥ इव द्रोण्ये विवाहेषु यज्ञेषु प्रकृतेषु
च॥ काकैश्च मिश्रं संस्पृष्टं मन्तान्न निवर्जयेत्॥ तन्मात्रं मन्त्रमुद्धृत्य शेषं संस्कारमर्हति॥ ब्रह्मघ्नं च विज्ञानी यात्क
तं च नृपुं वयतः॥ पक्वं द्रोणाधिकं स्तब्धं काकैश्चैव पघातितं॥ ग्राममुद्धृत्य तन्मात्रं यत्तु लाकृतं भवेत्॥ हेमोदके
न चाक्षुष्यराजसेना बुनाथवा॥ अग्निज्वाले यत्संस्पृष्टं तत्क्षारवर्णमधुसर्पिषा॥ द्रव्याणां लवतेनैव धनं नो प्राप्य

णनच॥ छागेन मुपसंस्पृष्टमन्नं तच्छुचितामियात्॥ श्रवणं घृततैलानां क्लृप्तं गौरसस्य च॥ भांडानि क्लृप्तावयेद्दीक्षाकमूलफ
 लानि च॥ द्रव्याणां चैव सर्वेषां शुद्धिरुक्तं वनस्पतां॥ प्रोक्षणां सहतां च दार्वाणां च तत्क्षणं॥ घृतं चैवाक्षधिसीरं तथैवैकर
 सो गुडाः॥ शुद्धभांडस्थितं तत्रैतथामधु नदुष्यति॥ आममांसं घृतं क्षौद्रं स्नेहाच्च फलसंभवः॥ म्लेक्षाभांडस्थिता द्रव्या
 मिष्युता शुचयः स्मृताः॥ निर्यासानां गुडानां च लवणानां तथैव च॥ कुसुंभकुसुमानां च श्वश्वपिशांडालवायसैः॥ स्पर्शने
 विहितं द्रौचं सोमसूर्यादिमारुतेः॥ उच्छिष्टेन तु संस्पृष्टे द्रव्ये हस्तोक्तं यच्च न॥ अनिधायैव तद्रव्यमाचान्तः शुचिमाप्नुयात्
 इत्यन्नशुद्धिः॥ अथ जलशुद्धिः॥ अविगंधारसोपांतानिर्मला दृष्टि वीगताः॥ अक्षीणाश्चैव गोपानादापः शुद्धि क
 राहिते॥ भूमिस्थमुदकं मेध्यं वेत्तव्यं यत्र गोमिवेत्॥ अत्रात्यवेदमध्ये वत ह देवद्वि लोचनं॥ उद्धता वा प्रज्ञा स्तास्युः शुद्धोपा
 त्रे तथा विधिः॥ एकरात्र्योषितास्ता तु त्यजेदापसमुद्धृताः॥ अक्षेभ्या जितडानि नदी वापिरसमैरांसि च॥ चंडालादि सु
 विस्पर्शनि तीर्थं परि वर्जयेत्॥ वापी कूपतटा केषु मानुषं शीयते वपि॥ अस्थि चर्म विनिर्मुक्तैश्चिरकालं वसेद्यदि॥ उ
 क्षेरे बुदकं सर्वं पंचपिंडं दस्तथा॥ प्राक्षिपेत्पंचगव्यं तु ततः शुद्धिमवाप्नुयात्॥ श्वभिः श्वपाकं चंडाले दूषितेषु
 विशोधनं॥ घटानां शतमुद्धृत्य पंचगव्यं क्षिपेत्ततः॥ अपानं ह्येषा विष्णु मूत्रं रजो मद्यं मेव च॥ एभिर्विदूषितं कूपं
 कुभानां षष्टिमुद्धरेत्॥ जलाशये स्वल्पजले स्थावरे च महीतले॥ कूपवत्कथिता शुद्धिर्महत्तमं च न दुष्यते॥ चंडा
 लभांडं संस्पृष्ट्वा कूपगतं जलं॥ गोमूत्रयावका हारांश्चिरात्रैषो वै शुध्यति॥ अजागावो महीव्याश्च ब्राह्म
 णश्च प्रसृतिका॥ द्वात्रात्रण शुद्धिरयाद्भूमिस्थे च न वादकं॥ इति जलशुद्धिः॥ अथ वस्त्रशुद्धिः॥ अहतं नव

पराचं परिमुष्टता ॥ असंख्यं दिगमनमाकरे अधि कारिता ॥ भार्या विक्रयणं चैवामेकै कमुपपातकं ॥ महापातकं तु
 ल्यानिपापान्युक्तानियानितु ॥ तानि पातकं संज्ञानितं नृनं पपातकं ॥ ब्रह्मणस्य स्त्वं कृत्वा ध्याति चाप्रायमद्यकैः ॥ ज
 ह्यं च मे शुनं पुंसि जातिं पृथक् पृथक् ॥ खरो ह्यश्वमृगं भाता मजावीकवधस्तथा ॥ संकरीकरणं प्रोक्तं मसत्यस्य
 च प्राणेषां ॥ क्रमिकीटकयोर्हत्या मेध्यदुर्गधिसेवनं ॥ मलिनीकरणं प्रोक्तमुक्तादन्यत्यकीर्तितं ॥ अथ प्रा
 यश्चित्तं ॥ शिरः कपाली धृतवान् हस्तिशाली व्रीकर्म वेदयत् ॥ ब्रह्महत्यां द्वादशाध्यानिमित्तमुक्तं शुद्धमाश्रुयात् ॥
 तच्चरेत् ब्रह्महासं व्रतं द्वादशाध्यायिकं ॥ समाप्तिस्तु द्वातदद्या गवामस्मिन् व्रतसति ॥ अज्ञात्वा ब्रह्मणं हत्वा सामा
 न्यं द्विजस्तनमे ॥ प्रायश्चित्तमिदं कुर्याद्विधिना द्वादशाध्यायिकं ॥ ब्रह्मणस्य परित्राणां द्वादशाध्यायिकं वा ॥ तथा
 विधेधावभूतस्नानाद्वा शुद्धिमाश्रुयात् ॥ दीर्घतीव्रामतग्रस्तं ब्रह्मणं गमयां पिवा ॥ दृष्ट्वा पथि निरातकं कृ
 त्वा तु ब्रह्महृत्पुत्रः ॥ आनीय विप्रसर्वस्वं व्रतं ध्याति त एव वा ॥ तन्निमित्तं क्षत्रं शस्त्रं जीवितोपिविशुध्यति ॥ आ
 रणे निपते जित्वा त्रिः कृत्वा वेदविसेहिता ॥ शुध्येत वामतो दित्वा प्रतिः श्रोतः सरस्वति ॥ संगामे वहतो लक्ष्मी
 त्तु शुद्धिमाश्रुयात् ॥ मृतः कल्पः प्रहारात्तोजीवं नपिविशुध्यति ॥ जातिमात्रं यदा हन्याद्वा ज्ञात्वा ब्रह्मण
 रः ॥ प्रायश्चित्तं तदा कुर्याद्विदं पापविधेः शुद्धये ॥ प्राणान्तिकं च यत्कृतं प्रायश्चित्तं मनीषिभिः ॥ तत्कामिका
 निविषयं विज्ञेयं नात्र संशयः ॥ कामतो वा यदा हन्याद्वा ब्रह्मणं ब्रह्मणस्तदा ॥ चरेत् व्रतं घोरं यावत्प्राणपरि
 हयः ॥ रतिपूर्वयदा हन्याद्वा ब्रह्मणं जातिमात्रकं ॥ गोसहस्रं तदा दद्यादथवा स्वर्णं ताजपत् ॥ विधेयं प्रथमाष्ट

७८

तु द्वितीये द्विगुणं भवेत् ॥ तृतीये त्रिगुणं प्रोक्तं चतुर्थे नास्ति निश्कृतिः ॥ मातरं पितरं हत्वा सोदर्यमातरं तथा ॥ गुहं हत्वा श्रो
 त्रियं वा चाहिताग्निमथापि वा ॥ अज्ञानतो यदा हन्याद्द्विगुणं व्रतमाचरेत् ॥ तदात्मनं देहे दग्ने निहन्याद्यदिकामतः ॥
 एतदुक्ते ब्रह्मणस्या द्वेगुणं सूत्रियस्य तु ॥ वैश्यस्या त्रिगुणं प्रोक्तं शूद्रादीनां चतुर्गुणं ॥ यागरूपे त्रिविधाते चरेद्वा ब्रह्म
 णहं व्रतं ॥ गर्भदा च यथा वर्णस्तथा त्रेयानि ब्रूदकः ॥ चरेद्ब्रतं महत्वा पि घातार्थं समुपागतः ॥ द्विगुणं स च मण्डलं ब्रह्मे ब्रमादि
 श्रेत ॥ अशीतिर्यस्य वर्षाणि बालो वा षू न दोषतः ॥ प्रायश्चित्तोर्धर्ममर्हति स्त्रियो व्याधित एव वा ॥ महापातं संयुक्तो देवास्यादि
 ग्निमानपि ॥ पुत्राद्यैः पालयेदग्निर्युक्त आदोषसंश्रयात् ॥ इति ब्रह्महत्या प्रायश्चित्तं ॥ अथ सुरापान प्रायश्चित्तं ॥ गो
 उपैष्टी च माध्वी च विज्ञेयानि विधा सुरा ॥ तथैवैका तथा सर्वा न पीतव्या द्विजोत्तमेः ॥ सुरापे मलमन्त्रानां पापानां च मलमुच्यते ॥
 तस्माद्ब्रह्मणराजन्यो वैश्यश्च न सुरापिबेत् ॥ मधुकं चैव वृक्षं ह्रीं तालं रवर्जं रपानसां ॥ नपिबेत् द्विजैर्मद्यं मैलेयं नारिकेल
 जलं ॥ सुसेबुधृतं गोमूत्रं पयसामग्निं सन्निभं ॥ सुरापानं न पीत्वा मरणाच्छुद्धिमाश्रुयात् ॥ बालवधा द्राजवधा ब्रह्महत्या व्र
 तं चरेत् ॥ पिण्डाकं वा कण्ठान्वापि भक्षयेत्तु समानि शि ॥ अज्ञाना तु सुरापानं चरेत् ॥ पुनः संस्कारमर्हति त्रयो
 वर्षाद्विजातयः ॥ पतिलोकं न सायाति ब्रह्मणायां सुरापिबेत् ॥ इहैव साशुनीयधीः सकरी चैव जायते ॥ पतत्यधर्मदारीर
 स्य यस्य भार्या सुरापिबेत् ॥ आपः सुराभाजनस्थामद्यभां उस्थिता सदा ॥ प्राचापत्यं चरेत् सीत्वा छिदितोपवसेद्दिनं ॥ इति
 सुरापान प्रायश्चित्तं ॥ अथ सुवर्णं ॥ ब्रह्मणः स्वर्णहारी तु सुराजे मुसलमर्पयेत् ॥ स्वकर्म रव्यामयस्ते नूहो मुक्ता
 पिवाशुचिः ॥ अनिवेद्यं नृपे शुद्धो सुरापानं व्रतं चरेत् ॥ आत्मतुल्यं सुवर्णं चित्वा द्विप्रस्य तुष्टि कृत् ॥ सुवर्णं तुषोडश

माषपरिमितं॥अपहर्तासुवर्णस्यमाषमात्रं द्विजाधमः॥गोमूत्रथावकाहारस्त्रिभिर्मसिर्विशुध्यति॥स्तेयव्रतस्वाहते
 तुसुवर्णहरणेकृते॥पश्चात्तापेनदातव्यं तस्मै ह्येकैदशाधिकं॥रोयं हताहिजोमोहात्तचरेच्चांद्रायणव्रतं॥गद्यापाद
 डाकादूर्ध्वदिगुणत्रिगुणचरेत्॥गुरुस्तल्पोपिभाष्येणानदास्वप्यादयोयमे॥भूमिर्ज्वलन्निवाश्लिष्येन्मृत्कुनाविशु
 ध्यति॥स्वयंवाशिष्मृषणादुत्कृत्वाधायचांजलो॥नैर्ऋतिशिमातिष्ठेदानिपातादिजित्स्नग्ध॥पितृभार्यतिवितायसा
 वर्ण्ययोधिगच्छति॥जननीयाप्यविज्ञायमृतशुद्धिमवाप्नुयात्॥गुरोःक्षत्रसुताभार्यपुनर्गत्वात्ममागतः॥अंडमा
 त्रंसमुत्कृत्यशुभोजीवन्मृतावपि॥गुरोर्भार्यन्निवश्यपुनर्गत्वाह्यकामतः॥लिंगायुं देदयित्वातुततःशुद्धसंभित्ति
 षात्॥पुनःशुद्धांगुरोर्मत्वायदिविप्रोविमोहितः॥ब्रह्मचारीत्वदुष्टात्मादादशाब्दं व्रतं चरेत्॥एतदेषविशुद्धिस्तुपुति
 तेसमुदाहृतं॥स्त्रीणामपिप्रसक्तानांएषएवंविधिस्मृतः॥अथसंसर्गप्रायश्चित्तं॥योयेनपतितेनैषांसंसर्गया
 तिमानव॥समस्यैवव्रतंकार्यात्तत्संसर्गविशुध्यते॥येभिस्तुसंविशेद्योवेवत्सरसोपितस्तमष्ट॥कन्यासमुद्गहेदे
 षासोपवासाधिकिचने॥सल्लापस्पर्शशयनाहत्सह्यानात्सहोशनात्॥याजनाध्यापनाद्यान्त्रातृपाससंक्रमतेन
 चकामतः॥पंचाहंदादशाहं चादशाहमथापिवा॥मासार्धमासमेकं वा मासमात्रमथापिवा॥अर्द्धमासमेकं वा मासमेकं
 ध्वं तु तस्मिन्॥पंचाहतुचरेत्कृद्दशाहं तसकृद्वेकं॥पराकस्त्वधर्ममासस्यान्मासेचांद्रायणचरेत्॥मासत्रयेतुर्व
 कुर्वीत कृद्दचांद्रायणात्तरं॥षण्मासिकेतुसंसर्गषड्व्रतमाचरेत्॥इतिमहापातकप्रायश्चित्तं॥अथोपपा

७९

सपस्तेयीतथैवगुरुस्तल्पगः॥एतेमहापातकिनोयस्तैःसहसंभवेत्॥हंतामंतोपदेष्टाचतथासंप्रतिपादकाः॥प्रोसाहकःसहा
 यश्चतथामार्गानुदर्शकः॥अनिषेधाक्षमोयस्तुसर्वब्रह्महपास्मृतः॥अकार्यकारिणामेषांप्रायश्चित्तंप्रकल्पयेत्॥
 आकृष्टताडितोवापिधनेवीविप्रयोजितः॥यमुद्दिश्यन्यजेत्प्राणांतमाहुर्ब्रह्मघातकः॥असंबंधेनयःकश्चिद्विजःप्राण
 नूपरित्यजेत्॥तस्यैतंवैत्प्रापेन्नतुयंपरिकीर्त्तयेत्॥गुरुणामध्यधिहोषोवेदनिस्वसुहृदधः॥ब्रह्मत्यासवित्तेयमाधीत
 स्यचनाशनं॥यज्ञविवाहेकार्येचतन्यस्मिन्धर्मकर्मणि॥विघ्नं समाचरेद्यस्ततमाहुर्ब्रह्मघातकः॥निषिद्धपक्षणांजे
 स्यमुत्कर्षणवचो नृतं॥रजःस्वल्गामुरवास्वादसुरापानसमंभवेत्॥अश्वरत्नमनुष्यस्त्रीभूधेनुहरणंभवेत्॥निक्षेपस्व
 चसर्वहिसुवर्णस्तेयसंमितं॥सरिवभार्याकुमारीषुस्वयोनिसंत्यजानुच॥सगोत्रासुसुवस्त्रीसुगामतंगुहृतल
 गं॥पितुःस्वसारमातुलानिस्नुषामातस्वसामपि॥मातुःसपत्नीभगिनीमाचार्यतनयांतथा॥आचार्यपत्नीस
 कृतांगछेस्तगुरुस्तल्पगः॥छित्वालिङ्गं वधस्तस्यसकायारित्रितयस्तथा॥अथोपपातकानि॥गोवधोब्राह्मणस्त
 स्यभूषाणांचानपक्रिया॥अनाहिताग्नितापुण्यविक्रियःपारवेदनं॥भृतादध्यनादानंभृतकाध्यापनंतथा॥प
 रदार्यपराचेत्यबाधुष्यलचणक्रिया॥स्त्रीभूद्रवह्नचवधौभिंदितार्थपुजीवनं॥नास्तिक्यंव्रतलोपश्चसुतानोच
 वविक्रिया॥धान्यकुप्यशुस्तेयमयाज्यानंचयाजने॥कन्याध्यदानंतस्यैवकोटित्यंव्रतलोपने॥आत्मनोर्यक्रि
 यालंभेमद्यपुःस्त्रीनिषेवणं॥स्वाध्यायाग्निसूतत्यागोबाधवत्यागएवच॥इथनार्थकवच्छेदस्त्रीहिसोबाधिजी
 वनं॥हिंसयंत्रविधानंचव्यसनादात्मविक्रियः॥भूद्रसख्यंहीनसरख्यंभूद्रयोनिनिषेवणं॥तथैवानाश्रमवासः

निरतादातास्तेषापापनिवेदयेत्॥ एकोवावदविधर्मयन्याचष्टेसमाहितः॥ सविज्ञेयोपरोधर्मोनाज्ञानेनियुतेनसु॥ विज्ञा
यनखरोमाणिप्रचायस्नानमाचरेत्॥ केशानां वपनं कृत्वा प्रायश्चित्तं समाचरेत्॥ केशानां रक्षणार्थं यिद्विगुणं व्रतमा
चरेत्॥ राज्ञा वाराजपुत्रो वा ब्राह्मणो वा बहुश्रुतिः॥ सर्वान् केशान् समुहृत्य छेदयेच्छृङ्गुलद्वयं॥ सर्वत्र वहिनारी
णां शिरसो मुंडनं स्मृतं॥ मस्मगोमयमृद्वारिपंचगव्यादिकल्पितैः॥ मलापकर्षणं कार्यं बाह्याश्चोत्पापमिद्वये॥ सम्य
कस्नात्वा शुचिर्हृत्वा मार्दवासाः समाहिताः॥ प्रदक्षिणं त्रयं कृत्वा पापानि तु निवेदयेत्॥ सभानव्याप्रवेष्टव्यावक्त
व्यं वासमंजसं॥ अष्टवचिष्टवान्वापिनरो भवति किल्बिषि॥ योजात्वा धर्मशास्त्राणि प्रायश्चित्तं प्रयच्छति॥ प्रायश्चि
त्ती भवेत्पुनो वक्तारं किल्बिषं ब्रजेत्॥ अनर्चितमनाद्भुतमष्टचयथाविधिः॥ प्रायश्चित्तं न दातव्यं ज्ञानविहीनपि
द्विजेः॥ प्रायश्चित्तमकुर्वाणः पापेषु निस्ताः सदा॥ अपश्चोतापिनः काष्ठां नरकान्यातिदारुणान्॥ ताम्रिस्वलो हशं
महानिरयशाल्मली॥ रौरवं कुतलं कृत्तिमृत्तिकं काष्ठसूत्रकं॥ साद्यात्तलिहितोदचुसविषं संप्रतायेत्॥ महानरक
काकोलं संजीवनमहापथं॥ अविचिद्रंधतामिस्त्रंकुं भीपाकं तथैव च॥ असिपत्रवने चैव पतनं चैव विंशतिः॥ म
हापातकजैर्घोरैरुपपातकजैस्तथा॥ अनुयांति तथामत्याः प्रायश्चित्तानराधमाः॥ विहितस्यानमुष्ठानानंदितस्तृच
सेवनात्॥ अनिगृहा चैदियाणां नरः पतनमिच्छति॥ तस्मादनेन कर्तव्यं प्रायश्चित्तं विमुधये॥ एवमस्यां त्रात्मा च
लोकश्चैव प्रसादति॥ प्रायश्चित्तेरपेक्षेनोयदज्ञानकृते भवेत्॥ कामस्तो व्यवहार्यस्तु वचनादिह जायते॥ ब्रह्म

श्वेतसदृशनान्यधारितं॥ पवित्रं तद्विज्ञानीयादस्त्रं सकलकर्मसु॥ वस्त्रं मृदं भस्म शुद्धं इज्जं चैजलमेव च॥ रज्ज्वादिकं
 च दुष्टं चेत्यजेत्तन्मात्रमेव च॥ यदि मूत्रपुरीषाभ्यां ते तस्मात्तु धिरेण वा॥ चैलं समुपहन्यत ह्यदिः प्रक्षालयेद्दिजः॥ अग्निस्तु
 प्रोक्षणा शौचं बहूनां धान्यं चासतां॥ प्रक्षालने त्वत्पजानमग्निः प्रशौचं विधीयते॥ उर्णाकोशियकुमुपग्रहसोमदु
 कूलजाः॥ अल्पशुद्धा भवेत्येते शोषणा प्रोक्षणादिभिः॥ तान्येवो मेध्ययुक्तानि क्षालयेद्योधनैः स्वकैः॥ तिलका
 मुपधानं पुष्परक्तांबुरतया॥ बोधयित्वा षोडशं चित्कं संमार्जयेन्मृदुः॥ पश्चात्तु वारिणा प्रोक्ष्ये विनियुं जीतकर्मणि॥ त्वेव
 वच्च मणो शुद्धिं वेदस्थानां तथैव च॥ शाकमूलफलानां तु धान्ये व शुद्धिरिष्यते॥ अविकंपकुटुलं च पवित्रं चैव सर्वदा
 अमेध्यलेपनं चेत्यात्ता वत्प्रक्षालनं स्मृतं॥ जलभस्म हरिद्राभिलेपनं कथ्यते बुधैः॥ तैल गोमय गोमूत्रैश्च मणि
 शुद्धिरिष्यते॥ पत्रपुष्पकुशादीनि धृत्वा वा सोपियुज्यते॥ एषा मावमन्यस्याद्युद्धिरेवं बहुबुधाः॥ रथा कदमतो या
 निनावः पृथित्पाणि च॥ मास्ते नैव शुध्यंति पक्षेष्टकवितानि च॥ इति वस्त्रशुद्धिः॥ अथ दहशुद्धिः॥ अग्निर्गा
 त्राणि शुध्यंति मनः सत्येन शुध्यति॥ विद्या तपोभ्यां भूतात्मा बुद्धिज्ञानेन शुध्यति॥ अजाश्वा मुखतो मेध्या गा
 वो मेध्याश्च पृष्टतः॥ पोषितः सर्वतः शुद्धाः कारुहस्तः शुचिः सदा॥ एवं सेक्ष्य पतः प्राक्ताः सर्वेषां शुद्धिरप्यथा॥ विज्ञे
 या शुद्धिरन्येषां स्मृतितोन्यतः॥ इति श्रीसर्वशुद्धिकरणसमाप्तं॥ अथ प्रायश्चित्तं॥ कृतानां चैव पापानां ज्ञा
 नतो ज्ञानतोपि वा॥ उच्यते पवित्रं शुद्धे प्रायश्चित्तविनिर्णयः॥ वेदवेदांगतत्तज्ञाः धर्मशास्त्रविशारदाः॥ स्वधर्म

नोद्विजः॥ अवकीर्णवर्जशुध्यर्थं चांद्रायणमथापि॥ त एतच्चंद्रायणं कामकृते ज्ञेयं॥ कामकृते तु दद्यात्त्रिरात्रं बोधोपपद्यते
 मैकादशास्तुगाः॥ उपपातकशुद्धिस्तथा देवं चांद्रायणे नवा॥ इत्युपपातकप्रायश्चित्तं॥ क्षत्रियस्य वधं कृत्वा षड्विंशतमात्रं
 रेत॥ अष्टवैश्यवधे तद्विंशत्यष्टवधे चरेत्॥ मलजानां वधं कृत्वा ह्यष्टमे कंसमाचरेत्॥ अपदुष्टं स्त्रियं हत्वा षड्विंशत्यष्ट
 व्रतं चरेत्॥ हस्तिनतुरंगं छागं महिष्युष्टकास्तथा॥ मृगं च रोहिणं हत्वा चरेच्चंद्रायणद्वयं॥ अजाविकं खरश्चानेष्टगालं
 सूकरं तथा॥ मूर्जारं शूकरं हत्वा प्राजापत्येन शुध्यति॥ कपोतबककाकानां गृध्राणामृषकस्य च॥ वधेदं प्राणि
 नां च पादकृच्छ्रं समाचरेत्॥ वनस्थान् प्राणिनां हत्वा प्राणायामेन शुध्यति॥ अस्ति चित्तवधे विप्रः किंचिद्व्याद्वि
 धये॥ सावित्रीपतिताय स्य दशवर्षाणि पंचच॥ सशिरवं पवनं कृत्वा व्रतं कुर्यात्समाहितः॥ एकविंशतिरात्रं च वि
 धिस्तृतिपावकं॥ भोजयेच्च हविष्यान्नं ब्राह्मणान् सप्तपंचच॥ ततो यावत्कशुद्धिस्तस्योपनयनं स्मृतं॥ एतदुप
 नयस्य परमकालात्पूर्वकाले ज्ञेयं॥ अतर्ध्वं ब्राह्मणस्तोमः ब्राह्मणस्तोमादते क्वचित्तिवचनात्॥ गजान्वस्यापि हरणे मणीना
 रजतस्य च॥ धनापहरणे चैव कुर्यात्संवत्सरं व्रतं॥ धान्यान्यधनचोराणि कृत्वा कामाद्विजोत्तमः॥ स्वजानीय गृहेष्वेव क
 र्त्तुं न विनश्यति॥ मनुष्याणां च हरणं रत्नानां च तथा चैव कूपवापीजलानां च शुद्धिं चांद्रायणं चरेत्॥ धान्यानां ह
 रणे कृच्छ्रं तिलानां मैदवं स्मृतं॥ सर्वेषां धातुजातीनां पाराकं हरणे चरेत्॥ दृश्याग्राणकादूर्ध्वं द्विगुणं व्रतमाचरेत्॥ अ
 सहस्त्राक्षत्रिगुणं मर्धं हिमविधिं स्मृतं॥ विक्रये बहुते प्रोक्तं हरे द्विगुणं हितम्॥ हरणां दशगुणं दत्त्वा प्रायश्चित्तं समाचरेत्॥
 यद्वातद्वापरद्रव्यमपहृत्याथ किं चिन्विषी॥ तदेव द्विगुणं तस्य दत्त्वा कृच्छ्राधमाचरेत्॥ अजाविषट्ककार्षसिताम्ना

धान्ये तिलादिषु॥ चतुर्गुणमृणंदत्त्वा प्राजापत्यं समाचरेत्॥ गोहर्तुः सप्तकृच्छ्रस्यादर्धहस्यस्वहारेके॥ चतुर्गुणमृतं दत्त्वा शक्त
 स्यैकादशोत्तरं॥ मसताज्यापहरणे यानशय्यासनेषु च॥ पुष्पमूलफलानां च कृच्छ्रं रातपनं चरेत्॥ यस्य यस्य तु वर्णस्य वृ
 तिच्छेदं समाचरेत्॥ अपहृत्य च वर्णानां भूमिं विप्रः प्रमादतः॥ प्रायश्चित्तं प्रवधे प्रोक्तं ब्राह्मणान्मृतं चरेत्॥ कालत्वा धाय
 कर्माणि सम्यक् कुर्याद्विधानतः॥ तदकुर्वन्निरात्रेण मासि मासि विधायति॥ अनाहिताग्नेौ पित्रादौ यद्व्येमाणाः स्मृतो य
 दि॥ संहि ब्राह्मणेन पशुना जपे तं निष्क्रियायत्॥ सुरालवणमद्यानां कृत्वा ह्यीरस्य विक्रियं॥ लासायाश्चैव मांसस्य तिला
 नां च घृताय च॥ विक्रेता प्राणिनां चैव कुर्यात्कृच्छ्रं महाव्रतं॥ तैलमध्यादिसोमानं चरेच्चंद्रायणं व्रतं॥ दध्नाश्चैव सुरसस्यैव
 गुडखंडादिविक्रिये॥ सर्वेषां स्नेहपक्वानां प्राजापत्यं समाचरेत्॥ मस्यान्नानां च सर्वेषां प्राजापत्यं समाचरेत्॥ उपवा
 सं तु तक्रस्य नक्तकांजिकविक्रिये॥ पुगीफलमातुलिगं द्राक्षारबुद्धिमेव च॥ एतेषां पादकृच्छ्रं स्याद्विधान्यादीनां च
 विक्रिये॥ रोप्यादीनां महाहमकार्षसस्यां वरस्य च॥ विक्रियं चित्रवस्त्राणां प्राजापत्यं समाचरेत्॥ केसूरीकादि
 गंधादिविक्रिये कृच्छ्रमाचरेत्॥ नीलं तु विक्रिये द्यस्तुत्यादिदेशव्रतं चरेत्॥ वातश्वाश्च तराणां च गजानामैदवं स्मृतं॥
 गोविक्रयं द्विजः कुर्यात्प्राजापत्यं समाचरेत्॥ चांद्रायणं प्रकुर्वीत एकाहो वैदविक्रिये॥ सर्वासामेव विद्यानां पादकृच्छ्रं
 समाचरेत्॥ कामतः परिवरेष्वस्तु चरेद्व्रतं द्विजः॥ तमाप्ते ह्येतु कन्यातां ज्येष्ठाय चोपपादयेत्॥ अज्ञात्वा परिवरे
 तु कृच्छ्रमेव द्वयोः स्मृतं॥ अतिकृच्छ्रं चरेद्वाता होता चांद्रायणं चरेत्॥ अथागम्यागमने॥ रेतःसित्काकुमारीधुस्य

निधं त्यजा सुच॥ सपिंडा पत्यदारा सुप्रापत्या गोविधीयते॥ व्रतस्थां विधवांगत्वा चाज्ञात्वा त्र्यहमाचरेत्॥ गुरोर्बुधितरंगत्वा तथे
व भुनयो ब्रुवन्॥ चांडाली पुंश्चली म्लेंछी रक्तपांच भगिनी सरवी॥ माता पित्रोः स्वसारं च निक्षिप्तां शरणा गतां॥ मातुला
नी प्रज्जनीतां स्वगोत्रां नृपयोषितां॥ सखिभायां गुरोभायां भ्रातृभायां तथे वच॥ पितृव्यपत्नी तनयां धात्रीं चैव गतस्य
च॥ आसंगत्वा द्विजो मोहात् षड्वं व्रतमाचरेत्॥ कामतश्च सकृद्व्यादा दशाष्ट्वं व्रतं चरेत्॥ द्वितीये द्विगुणं प्रोक्तं तृतीये
त्रिगुणं स्मृतं॥ ज्ञात्वा तु कामतः कृत्वा हत्वा मेद्रं निरुतेयेत्॥ अप्यासात् कामतो गत्वानिष्कृतिं नैव विद्यते॥ चांडालालं
त्यस्त्रियोगत्वा भुक्त्वा च प्रतिगृह्य च॥ पतज्ञौ त्यज्ञानितो विप्रो ज्ञानात्सम्यगुगच्छति॥ रजकश्चर्मकारश्च बटो बुरठश्च॥
केवर्तं मृदं भिह्वाश्च ह्यं त्यजाः सप्त कीर्तिताः॥ रजखलां द्विजो गत्वा ह्यहं स माचरेत्॥ कामतो कामतो विप्रः प्राजापत्यं
समाचरेत्॥ दिवा च गमनं विप्रः स्नात्वा तूपवसेद्दिनं॥ अहोरात्रं तूपोष्यादौ प्राजापत्यं तूपवर्षिणः॥ ब्राह्मणी ब्राह्मणो गत्वा
ह्यहं स माचरेत्॥ पशुवश्यादिगमने प्राजापत्यं विमुध्यति॥ शूद्रादिगमने विप्रः प्राजापत्यं समाचरेत्॥ गर्भपातं स
कृत्वा शूद्रकृत्या व्रतं चरेत्॥ शूद्राशयनमारोप्य ब्राह्मणो यात्यधोगतिं॥ तस्यां चैव प्रसूतस्य निष्कृतिं न विधीयते॥
अप्यासे ह्यगुणा वृद्धिमासादवीकृ विधीयते॥ ततो मासगुणा वृद्धिर्या विच्छरो भवेत्॥ ततः संवत्सरगुणा यायास्यापसं
माचरेत्॥ तावत्कृत्वा प्रकुर्वीत षड्वं कामतश्चरेत्॥ ब्राह्मणी कामतो गच्छेत् क्षत्रियं वैश्यं मेव च॥ गोमूत्रं याव केमा
मा दत्ता धां च विमुध्यति॥ विप्रः शूद्रं सृष्ट्वा न च तस्मा प्रसूयते॥ प्रायाश्च तस्मै तस्या षड्वं व्रतमुत्तमं॥ क्षत्रिश्च
इत्यसं पकं यरे चांशायणत्रयं॥ चांशायणं चरेत् छं चरेद्द्वयस्य संगमे॥ शूद्रगत्वा चरेद्द्वयस्य लब्धं चांशायणं

तक प्रायश्चित्तं॥ बाल्यात्पृथ्वीतयस्याप अज्ञात्वा चोषपादितो॥ षड्वं नैव श्रुध्येत ममहतः पात दृते॥ उपपातकमभ्यस्तं महापा
तकतां व्रजेत्॥ द्वादशाष्ट्वं व्रते नैव तस्य शुद्धिस्तु नान्यथा॥ कृतोपवासो वसेद्दोष्टे चर्मणां तेन संशयः॥ चतुर्थे ह्यह्न्यश्री
पादक्षारलवणं मतं॥ गोमूपा चरेत्सान्नं दौ मासौ नियते द्वियः॥ विबानुगच्छतां गास्तृष्टं चूर्ध्वं रजः पिबेत्॥ तिष्ठति छात्र
तिष्ठेत् व्रजं तीघ्रं यनु व्रजेत्॥ आसी नास्तु तथा सीत नियतो जितमछरः॥ अनातुरा मभिषिक्तां चाचोरच्या घ्रादिभर्भ
वेत्॥ पत्तितां पक्वमग्नां वा सर्वप्राणैर्विमोचरेत्॥ उत्प्रेण वर्ष तिसीते वामारुते चातिवातिवा भृशं गणनं कुर्वीतात्मनः स्था
णां गोस्तृत्वा तु शक्तितः॥ अनेन विधिना यस्तु गोघ्नोः समनुतां व्रजेत्॥ सगोहयात्कृतं पापं त्रिभिर्मसैर्व्यपोह
ति॥ वृषभे का दशागाश्च दद्यात्कृत्वा व्रतः॥ अविद्यमाने तत्सर्वं स्व वेद विज्ञेयं निवेदयेत्॥ गभिणी कपिलां हो
ग्रीहो मधेनुं च सुव्रतं॥ खड्गादिना घातयित्वा द्विगुणं व्रतमाचरेत्॥ पादमेकं चरेद्यो चै पादबंधनमाचरेत्॥ योज
ने पादहीने स्यात्वरत्सर्वं निपातितं॥ पाषाणे लंगुडं वा पिशुनं च पान्येन वा बलात्॥ निपातयति यो गास्तृत्वा कु
र्युर्व्रतं हितं॥ अलापनात्यनश्येत् गोश्चरति कथंचन॥ जलौघपल्लवे मग्ना मेधी वद्युव्रता वपि॥ श्वभ्राह्मपिति
ता कस्माच्छूपादवीपि भक्षिता॥ प्राजापत्यं चरेत्कृत्वा गोस्वामी व्रतमुत्तमं॥ शृंगो भंगो स्थिभंगो वा चर्मनिर्मोचने
तथा॥ प्राजापत्येन शुद्धिः स्यात्स्वडासायदिगो न वेत्॥ हतमुत्पादनेन कुर्यात्स व्रणरोहणं॥ मृत्युमवति चेतेन
गोहत्या तस्य पुष्कला॥ अतिदाहति बाहाभ्यां नास्ति बभेदनेन वा॥ नदीपर्वतसंरोधे मृते पादे च माचरेत्॥ अ
स्थिभंगं गत्वा कृत्वा कटिभंगस्तथैव च॥ यदि जीवति षण्मासं प्रायश्चित्तं न विद्यते॥ एतदेव व्रतं कुर्युस्त्वपार्कित

तरं॥ अनुलोम्येन कुर्वीत कृष्णपादचरे पित्तं॥ बालाञ्चयदि गृहीयान्मेषु न पापकर्मभिः॥ सकृत्कृते सांतपने ऋतुप्रश्रवणेषु च
कामतः शूद्रसंप्रकोट्यंत्यजैर्वा तथैव च॥ प्रविशेत्संप्रदीप्त्येनो मृत्कनाचविशुध्यति॥ यत्पुंसः परदारेषु समानेषु गतं स्मृतं॥ व्यभिचा
राच्च संतुस्त्रीतददोषसमाचरेत्॥ कथंचित् ब्राह्मणी गच्छेत्स त्रियो वैश्य एव वा॥ चतुष्टयं षड्विंशं प्रायश्चित्तं विधीयते॥ शूद्रस्तु ब्रा
ह्मणी गच्छेत्कथंचित् कामतो हिंसः॥ द्वादशाष्ट्रैर्नैवेतस्य शुद्धिस्तु नान्यथा॥ कामतो ब्राह्मणी गच्छेत्तु द्वौ वात्यं त्यजोपि वा॥ प्रवि
श्येत्संप्रदीप्त्येनो मृत्कनाचविशुध्यति॥ ॥ अथ नानाविध प्रायश्चित्तं॥ अग्निहोत्रापवृद्धाग्नि ब्राह्मणः कामकारनः॥ चांद्रायणं
चरेन्मासं बालहत्यासमं हितम्॥ यावत्पृथगन्यतीतानि निरग्नेस्तद्विजन्मनः॥ तावत्कृच्छ्रं चरेद्यौम्यं विप्रैः सर्वं समर्पयेत्॥ गोष्ठे
वसेद्ब्रह्मचारी मासमेकं पयोव्रती॥ गायत्री जाप्य निरतो मुनेस्तु सप्त रिग्रहात्॥ त्रीणि कृच्छ्रानुचरेद्दोत्यो याजकोपि चरन्नपि॥ ह्य
व्यं वदन् जीव्यमानः सत्यत्काशरणागतं॥ गुस्कुंकृत्य कुंकृत्य विप्रैर्निर्जित्य वा दत्तः॥ बधावाचा समाप्तिप्रसादाधोपवसेद्दि
ने॥ प्राणायामं जले स्नात्वा रवस्त्यानोऽष्टयानगः॥ नद्यष्टस्नात्वा च भुक्त्वा च गत्वा चैव दिवा स्त्रियं॥ प्रतितांद्रव्यमादत्ते भुंक्ते वा ब्रा
ह्मणो यदि॥ कृत्वा तस्य समुत्सर्गमति कृच्छ्रं विशोधनं॥ विप्रद्वंद्वेद्यमात्कृच्छ्रमति कृच्छ्रं निपातने॥ कृच्छ्राति कृच्छ्रशक्त्या ते कृच्छ्रं
मातरशोपितं॥ पथि चांडलकंदर्पकुयस्त्रिर्यावलोकनं॥ यदि संभाषणं चैव गायत्री तु कृतं जुषेत्॥ द्विजः श्वांडालभांडः
त्यं सलिलं पिबते यदि॥ षण्मासे तु चरेत्कृच्छ्रं अष्टं मुनस्य भक्षणं॥ अज्ञानात् ब्राह्मणो भुंक्ते शूद्रस्यान्नमनातुरः॥ तस्य
पापविशुध्यर्थं प्रजापत्यं त्रयं चरेत्॥ शानाच्च ब्राह्मणो भुंक्ते षण्मासे व्रतमाचरेत्॥ अपेयानां च सर्वेषां प्राजापत्यं समाचरे
त्॥ शूद्रहस्तेन योऽप्रायात्पानीयं चापि बले चित्॥ उहारात्रोपितो भूत्वा पंचगव्येन शुध्यति॥ महापापोपपापाप्यायोभिर्वा

सेवकपापरं ॥ अमह्यामह्यमासीतसजायीनियतेन्द्रियः ॥ ब्राह्मणस्य व्रणद्वारे पूयशोषितसंभवे ॥ कृमिरुत्पाद्यते येन प्राय
 श्वितं कथं भवेत् ॥ रावामूत्रपुरीषेण दधि क्षीरेण सर्पिषा ॥ अहंस्नात्वा पवासे न स्वर्णदानेन शुध्यति ॥ स्त्रियक्षीरसकृत्पीत्वा
 कथंचिद्यदि मोहितः ॥ पुनः संस्क्रुत्य चात्मानं प्राजापत्यं चरेत्ततः ॥ ब्रह्मचारी न यो श्रीयान्मधमां सं कथंचन ॥ प्राजापत्यं च
 रेत्कृच्छ्रं मौजो होमनं शुध्यति ॥ सूर्योदये तु यः सव्यमन्नं वास्तगतैरवौ ॥ ब्रह्मस्तेनाबुभावेत्तु ह्यहोरात्रोषितः शुचिः ॥ मिथ्या
 भिषांसि नो दोषो द्विमासो भूतयादिनः ॥ मिथ्याशस्त्रं च दोषं च समादत्ते वृषा विदन् ॥ क्रोधादुत्कृत्य गम्यत्वं नाययितुं नरः
 कचित् ॥ प्राजापत्यं चरेत्कृच्छ्रं तस्य पापं पश्य शुध्ये ॥ विप्रस्योक्तं ब्रह्मणामाश्रितत्वात्तु द्रापयं नृषा ॥ ब्राह्मणो घातितो तेन
 तीव्रं चांद्रायणं चरेत् ॥ भिक्षापात्रं गृहीत्वा तु पुण्यमंत्रमुदीरयेत् ॥ प्रतिगृहेषु सर्वेषु घृष्टाषु च कल्पयेत् ॥ चांद्रायणे
 न शुध्येत सर्वो घातपरिग्रहः ॥ कृत्वा तस्य समुत्थानं मतिरुद्धौ विषोदने ॥ कृत्वा जिनं च शय्यां च गन्धमधरथं तथा ॥ लव
 णं हिमुरवीधेनुं गृहीत्वा च दमा चरेत् ॥ ब्राह्मणं चाजयनं कृत्वा परेषां मृत्युं च मेच ॥ अमिवाहोरादिहीनं च किञ्चिन्मि
 रुद्धं विशुध्यति ॥ शरणागतं तु सत्यं ज्येष्ठं वेदं विहाय तद्विजः ॥ सवत्सायावकाहारतत्पापस्य विशोधनं ॥ कन्यादोषी
 च सोमस्य क्वचि कथं नास्ति कस्तथा ॥ मिथ्यासंज्ञी कृतघ्नश्च तस्य प्रत्यक्षकारकः ॥ मातृपितृसक्तत्वाग्नीभार्यात्या
 गी तथैव च ॥ असंख्यं त्राभिगाती च तडागारामविक्रियः ॥ अयाज्ययाजकश्चैव किंवन्तः कूटकारकः ॥ तच्च ह्यात्म
 विशुध्यथ चरेत्सर्वं चरुव्रतं ॥ त्रिकं विद्धे राहं च ब्रूयन् यामकं कुरु ॥ पलांडुयं जनैश्चैव मोहाज्जग्धात्तपद्विजः ॥ अ
 मृत्युं तौ निष्कृजग्धा कृच्छ्रं सातपथं चरेत् ॥ चांद्रायणं यतीनां च शोषेद्भूषणं सेदपः ॥ संसर्गं पृष्ट्य चान्नक्रियादुष्ट

मकामतः॥ भस्मास्वभावदुष्टं च तप्तकृद्धं समाचरेत्॥ चांडालपतितानां च दुष्टश्चान्नं भक्षयेत्॥ विण्मूत्रदूषितं चैव कृद्धं
मेकं समाचरेत्॥ मांसिकं काणिकं शकं गोरसं लवणं घृतं॥ हस्ते दत्त्वा निमुक्त्वा तु भोक्ता सांतपने चरेत्॥ अतिथौ तिष्ठ
ति द्वारे ह्यदत्त्वा भ्रातृयो द्विजः॥ रुधिरं तद्भवेदन्नं भुक्त्वा चोद्राय पांचरेत्॥ अनाचां तपि बद्धस्तं स यद्येद्यदिकं च न॥ अ
पोशानमकृत्वा तु भुक्त्वा सांतपनं चरेत्॥ सूतिकाघस्तयद्वांडं स्पृष्ट्वा तत्स्पृष्टिनाथवा॥ तत्स्थं भुक्त्वा द्विजो मोहात्रिरा
त्रेणैव शुध्यति॥ चांडालपतितो दक्या वाक्यं शुक्ला द्विजोत्तमः॥ भुंजाने पिपिबेत् पूर्वं दिनमेकमभोजनं॥ यदा भोजन
काले तु घृष्टुचिः स्पृष्टा ते द्विजः॥ अशित्वा सर्वमेवान्नं त्रिरात्रेणैव शुध्यति॥ शूद्रवेश्मनियो भुक्ते पानीयं वापि
बद्धचित्॥ अहोरात्रोषितो भूत्वा पंचगव्येन शुध्यति॥ छत्रहीने तु यो भुक्ते न रस्त्वाङ्गतिपंचकं॥ पश्चाद्भुतेन यो भुक्ते द्विज
श्चांद्रायणं चरेत्॥ सुरासं स्पृष्ट्वा डेपुरे तो विण्मूत्रदूषिते॥ जलक्षीराचापीते सप्तकृद्धं समाचरेत्॥ विण्मूत्राद्यप
घातस्था आः प्राश्य द्विजोत्तमः॥ तस्य शुद्धिं त्रिरात्रेण पुनः संस्कारमर्हति॥ अंत्यजैः खनिता कृपाः तडागावातथै
व॥ तत्र स्नात्वा च पीत्वा च प्राजापत्यं समाचरेत्॥ स्पृष्ट्वा स्पृष्ट्वा च मदिशं विधिवत्पतिगृह्य च॥ बूद्रो हि हिंसा च पीत्वा यः
कुवावारिबिबेत्यहं॥ अभोज्यान्नं द्विजो भुक्त्वा त्रिरात्रेणैव शुध्यति॥ मत्वा भुक्त्वा चरेत् कृद्धं चरेत् तो विण्मूत्रमेव च॥ निराहा
रस्य विप्रस्य निषिद्धा चरणस्य च॥ अन्नं भुक्त्वा द्विजः कुर्यात्प्राजापत्यं चतुष्टयं॥ महापातकिनस्त्वनं कृतघ्नस्य त
थैव च॥ अकृद्धपतितान्नं च सगोत्राभर्तरेव च॥ पाषांडिनां श्रितानां च यतेश्चैव तथैव च॥ अतिकृद्धं सकृत्थर्ममधमं

वाद्रायणं चरेत् ॥ जातिभ्रंशादिकं पापं कृत्वा न्यतरते कृत्वा ॥ चरेत्सांतपनं कृत्वा प्राजापत्यनिष्ठया ॥ प्रादेन ब्राह्मणं कृत्वा
 प्रायश्चित्तं विधि कृत्वा ॥ त्रिरात्रो पोषितस्नात्वा प्राणिपत्यप्रसादयेत् ॥ नीलीरक्तं यदा वस्त्रं ब्राह्मणो गेषु धारयेत् ॥
 अहोरात्रोषितो भूत्वा पंचपंचगव्येन शुद्ध्यति ॥ रोममयं यदा गच्छेत्तानील्यायस्तु कस्यचित् ॥ त्रिवर्षे एषु च सा
 मान्यं सप्तकृत् विशोधयेत् ॥ नीली दोरुयदा भिद्य ब्राह्मणस्य शरीरतः ॥ शोणितं दृश्यते तत्र चरेच्चंद्रायणद्वयं
 नीली मयं यदा गच्छेत् मादा ब्राह्मणः क्वचित् ॥ त्रिरात्रे पितृभुक्ता पंचगव्येन शुद्ध्यति ॥ अपां क्तेयस्य यः कश्चित्
 पत्नौ भुङ्क्ते द्विजोत्तमः ॥ विनायज्ञोपवीतेन भुक्त्वा दिनमभोजनं ॥ अनापदि चरेद्यस्तु सिद्धिं निष्ठां गृहे वसन् ॥ प्रा
 जापत्येन शुद्धेतस्यापकाले द्विजोत्तमः ॥ नपत्नौ विषमं दद्यान् याचेत न पादयेत् ॥ प्राजापत्येन शुद्ध्येत कृत्वा क
 र्मणो भवेत् ॥ नदीतरणं हर्तुं कन्याविघ्नकरस्य च ॥ नपत्नौ विषमं समे विषमं कर्तुं च निष्ठते नैव शुद्ध्यति ॥ हो
 मकाले तथा दोहं स्वाध्याये दारसंग्रहे ॥ अंतरे पायदा गच्छेद् द्विजः श्वाद्रायणं चरेत् ॥ कन्यानां धनलाभानां बुद्ध्या
 विघ्नं समाचरेत् ॥ प्रत्यक् प्राकृतं कुर्यात् ब्रह्मचर्यं तु वार्षिकं ॥ वेतने कारयित्वा तु पः पठेत्पाठयति द्विजः ॥ द्विजश्च
 द्रायणं कुर्याद् द्विजः पापात्प्रमुच्यते ॥ अनिर्वृत्य महायज्ञायो भुक्ते प्रत्यहं गृही ॥ अनातुरः सति धने वर्षं च देन
 शुद्ध्यति ॥ ब्रह्मचारी शुनादष्टः सः पंथयः पिबेत् ॥ गृहस्थं च द्विरात्रं तु वै काहं यांति न होत्रवान् ॥ नापेरुध
 च दष्टं च तदेव द्विगुणं चरेत् ॥ स्वादे तु त्रिगुणं प्रोक्तं वक्रमेके चतुर्गुणं ॥ रजस्वलाय दष्टा शुना जुंबुकरास

येत्याप्यावन्नारव्यायपर्वति॥ पर्वत्तहस्व संख्यायापापेषुमहतादिषु॥ उपपापिषुपंचा शतस्वल्पस्वल्पतथापि वेत्त
 पापप्रसख्या पयेत्तीत्वादत्वाप्येषुतयविषु॥ विख्याप्यपापं वक्तुं शक्त्या दत्वा व्रतं चरेत्॥ आर्त्तानां मार्गमापन्नानां
 प्रायश्चित्तानियोद्विजः॥ ज्ञानतो न प्रयच्छति गच्छति समतान्नुते॥ मोहाद्वायदिवालोभाभयादज्ञापितोपि वा॥ वदंस्व
 नुग्रहे येतुतत्पापंतेषु गच्छति॥ न्यायतो ब्राह्मणाक्षिप्रक्षत्रियादृक्तेन सः॥ अन्तरा ब्रह्मिणं कृत्वा व्रतं सर्वसमादिशत्॥
 तथा षड्समासधिसदाधर्मपरस्परं॥ प्रायश्चित्तं प्रदातव्यं जपहोमादिवर्जितं॥ कर्मनिष्ठस्तपो निष्ठकदाचित्पापमाग
 तैः॥ जपहोमादिकं तेभ्यो वाशेषेण प्रदीयते॥ येनामधारकाविप्रामुखाधनविवर्जिताः॥ कृच्छ्रचंद्रायणादीभित्ते
 न्योदद्याद्विशेषतः॥ राजाचाराजपुत्रोवादन्येवादनस्ततः॥ भूमिदानादिकं तेभ्यो सक्तभ्यो षड्गुणं स्मृतं॥ विद्व
 द्विप्रवृत्तस्त्रीणां निष्यत्ते केशवापनं॥ सतां महापातकिनां गोहंतुश्चानुवर्णिनां॥ ॥ इत्थं पातकप्रायश्चित्त
 त्प्रकरणं॥ अथ कृच्छ्रचंद्रायणादिलक्षणं॥ तत्र व्रतागभूतायेनियमाश्चोच्यन्ते बुधैः॥ ब्रह्मचर्यं दया शोचितीर्त्ता
 न सप्तमलोपता॥ अहिंसास्तेयमाधुर्यं दमश्चेति यमा दश॥ स्नानमनो नोपवासज्यास्थायापस्थनिहाः॥ नियमा
 गुरुशुश्रूषाशौचाक्रोधोपमा दत्ता॥ एकनक्तं न तक्तं न तथैवाद्याचितेन च॥ उपवासनं च केन पादकृच्छ्रमुदाह
 रतं॥ तथा कथं चित्रिगुणः प्राजापत्यायमुच्यते॥ अयमेवाति कृच्छ्रः स्यात्पाणिपूरान्तिमोजनः॥ प्रातस्तु द्वादश
 ग्राससायं पंचदशो वतु॥ अयाचिते तु द्वौ चाष्टौ पारतिरज्ञानं स्मृतं॥ सायं द्वाविंशति ग्रासाः प्रातः षड्विंशतिस्तथा॥
 अयाचिते षोडशाष्टौ वशक्तस्य उदाहृताः॥ कुक्कुटांडप्रमाणस्तु मयूरान्डप्रमाणतः॥ ग्रासप्रमाणं विज्ञेयं तथा

चास्य विशेषरुची॥ सायं प्रातस्तथैकैकं दिनद्वयमयाचितं॥ दिनद्वयं च नाश्रीयत्कृच्छ्राधृतं द्विधीयते॥ एकैकं ग्रास
 माश्रीयत्तत्र्यहाणि त्रीणि पूर्ववत्॥ अहं चोपवसेदत्यमति कृच्छ्रः प्रकीर्तितः॥ अहं सुष्ठु पिबेदाफः अहं सुष्ठु च
 तपिबेत्॥ अहं मुष्णपयः पीत्वा वायुमभक्ष्यो दिनत्रयं॥ अथ तत्र कृच्छ्रशक्तः॥ तप्तक्षीरघृतांबूना एकैकं प्रत्यहं
 पिबेत्॥ रात्रौ हि चोपवासस्तु सप्तकृच्छ्रसमाचरेत्॥ क्षीरं तु द्विपलं तच्च घृतमेकफलं स्मृतं॥ जलं तु त्रिपलं ग्राह्यं
 परिमाणं प्रकीर्तितं॥ कृच्छ्राति कृच्छ्रपयसः॥ द्विद्वयानेकविंशतिः॥ द्वादशाहोपवासेन पराकः परिकीर्तितः॥ गो
 मूत्रे गोमयक्षीरदधिः सर्पिः कुशोदकं॥ प्रात्र्या परेद्युपवसे कृच्छ्रं सतिपनं चरेत्॥ एकैकं प्रत्यहं पीत्वात्कृपवासः
 स्ततः परः॥ सप्ताहं न तु कृच्छ्रायं महात्तत्पनं स्मृतं॥ ॥ अथ गोमूत्रादिलक्षणं॥ ब्रह्मकृच्छ्रं विज्ञेयं॥ पिब्या
 कमितित कांबुसक्रूनां प्रतिवासरं॥ एकमात्रोपवासश्च कृच्छ्रसौम्ययमुच्यते॥ एषा त्रिरात्रमभ्यास्यादिकैकस्य यथा
 क्रमं॥ तुलापुतषड्लेषकृच्छ्रं पंचदशदिनं॥ गोक्षीरं सप्तरात्रं तु पिबेत्स्नानं च तुष्टयं॥ स्नानयत्रात्सप्तरात्रं सप्तरात्रं स्न
 नद्वयात्॥ स्नानेन केन षड्रात्रं त्रिरात्रं वानुभुग्युवेत्॥ एतस्मिन्मायनेनाम व्रतं कल्मषनाशिनं॥ पण्डितवरराजीववि
 ल्वपत्रं कुशोदकैः॥ प्रत्येकं प्रत्यहं पीत्वा पण्डितकृच्छ्रमुदाहृतः॥ एतान्येव समस्तानि त्रिरात्रोपापितः शुचिः॥ कथं पीत्वा
 पिबेदिति पण्डितकृच्छ्रं विधीयते॥ पत्रैर्मतः परं कृच्छ्रं पुण्यं स्तुतं कृच्छ्रमुच्यते॥ कलैर्मसिन कथितः फला कृच्छ्रो मनीषि
 णिः॥ श्रीकृष्णः श्रीफले जातो मासेनामकलं स्तथा॥ मूलकृच्छ्रं स्मृतं मूलं स्तोय कृच्छ्रं जलेन वा॥ तिथिवर्ग्या
 चरोपि डाकुके शिरव्यं उक्तं मतान्॥ एकैकं द्वादशैकं कृच्छ्रं पिंडचंद्रायणं चरेत्॥ हविष्यान्नें समं श्रीयद्वायत्र्या

भिसमंत्रितं॥ अमावास्या नसीत ह्यापरश्चोषे वपां स्पृशेत्॥ धर्ममाने तथा सोमेया सवर्धति सेवदा॥ तोयमाने च हीय
 ते एतन्वाद्रायणं चरेत्॥ अष्टवृत्ते समश्नीया पिंडान्मध्यदिनोऽस्ति तत्॥ नियतात्महविष्यत्यतिचाद्रायणं चरेत्॥ चतुरः
 प्रातरश्नीयात्पिंडान्प्रः समाहितः॥ चतुरोऽस्तिमितेस्तैरेदिशुचाद्रायणं चरेत्॥ त्रींस्त्रीपिंडान्समश्नीयान्वियुता
 त्मा दृढव्रतः॥ हविष्यान्नस्य वै मासमृषिंचाद्रायणं चरेत्॥ यथा कथंचित् पिंडानां चत्वारिंशद्वयं स्मृतं॥ मासेनैव
 पशुं जीतं च द्रायणं मथापरं॥ अनादिष्टेषु शुद्धिंचाद्रायणं स्मृतं॥ धर्माधेयश्चरेद्येतच्चंद्रस्यै सलोकता॥ ॥ अथ
 प्रत्यकायः॥ जन्मप्रभृतिषु पानिरुतानि सवर्धयिष्यति॥ षड्वै नैव शुद्ध्यति मत्तः पातकादृते॥ प्रत्याम्नाय गवादेयं म
 शीतिर्धनिनुः शतं॥ दशालक्षाणि गायत्र्या तथोष्टौ व्रतमाचरेत्॥ प्राणायामसहस्राणि द्वादशरिच्युपानि च॥
 एवं नरविशेषेण प्रायश्चित्तं प्रकल्पयेत्॥ तिलहोमस्य लक्षंतुसहस्राण्यथ शीति च॥ प्रत्याम्नाय समागवा
 दक्षिणाहितयेव च॥ प्राजापत्यं च दत्तं गोदद्याद्देभ्युल्लक्षणं॥ तद्भावे तु निष्कं स्यात्तदर्थं पादमेव च॥ विप्रादाद
 शभावोऽप्युपवासास्तथैव च॥ पारायणं संहिताया समान्या दुर्मनीषिणः॥ रुद्धो देयायुतं वैव प्राणायामशत
 द्वयं॥ तिलहोमसहस्रंतुसमान्या दुर्मनीषिणः॥ उपवासस्तु गायत्र्या संहस्त्रं विप्रभोजने॥ प्राणायामशतं द्वाचस
 ममेतच्चतुष्टयं॥ अतिरुद्धं पुरा कश्चित् प्रकृष्टं स्तथैव च॥ प्राजापत्यं त्रयं चैव समेतच्च चतुष्टयं॥ पुण्यतीर्थे चाद्र
 शिरः शतं द्वादश संख्यया॥ द्विजो जननीययात्रा प्रजापत्यं समं स्मृतं॥ चाद्रायणं त्रयः कृष्टं त्वागायत्र्याद्युतत्र
 यं॥ गोदानं नितथा त्रीणि सममेतच्चतुष्टयं॥ गायत्र्यास्तु जपे कोटि ब्रह्म हत्या व्यपेहति॥ लक्ष्मा शीतिजपे

८५

तैः॥ पंचरात्रं निराहारापंगव्येन शुद्ध्यति॥ प्रेतस्य प्रेतकार्याणि ह्यरुत्वा धनहारितः॥ वर्षापायद्वेहे प्रोक्तं तदर्थं प्रयतश्च
 रत्॥ बलादासीकृताये च म्लेशचाडालतस्करैः॥ अशुभं कारितये न गवा विप्रा हिंसनं॥ उच्छिष्टमार्जनं चैव तथा त
 स्यैव भोजनं॥ खरोष्ठविदूराहाणां मामिषस्य च पक्ष्णं॥ तस्त्रीणां च तथा संगताभिः साकं च भोजनं॥ सासोषिते द्विजा
 तो हि प्रजापत्यं विशेषेण॥ चाद्रायणं पराकं च वसं सवत्सरोषितः॥ उर्ध्वं सवत्सरात्कल्पं प्रायश्चित्तं द्विजोत्तमैः॥ सव
 त्सरोश्च शुभं चैव सद्रावसं नियति॥ चाडाले न च संस्पृष्टं कांस्यं भांडादिकं च यत्॥ तस्मिन्नुत्प्लुत्का चरत्कृत्वा जल
 पानं तु रुद्धं क॥ चाडालस्त्वपत्तानां च संचरेत्समुपस्थितः॥ अहोरात्रो त्रिरात्रस्यात्रिरात्रे षडहं स्मृतः॥ याध्यं घटम
 पापूर्णं यथै सत्पतव ह्ययं॥ अहोरात्रमुपासीत तस्थो च बंधवैः सह॥ पतितं स्यादकं कार्यं सपिंडे वाधे वै सह॥ नि
 दिते ह नि सायाद्देशातिभिः सभिः सह॥ निर्वर्तते तस्मात्संभाषणं सहासने॥ दायदस्य प्रधाने च यात्रा मेव च लोकि
 कं॥ एवमेव विधिकुर्यादोषित्सु स्वपतिस्वपि॥ शरणागतस्त्री बालायातकान्सेदिभेन च॥ देशकाश्रिंशोपेक्षु
 सेल्लं संतप्य चरेत्॥ लेतयः पापं पक्तिं च वश्यं यत्नतः॥ प्रायश्चित्तं न दातव्यं यन् नोक्ता न निष्कृतिः॥ नयेनिसिद्धिमा
 प्राप्तिर्येन प्राणो नियुज्यते॥ अर्तिवामहतिर्यादि नैव तद्भुतमाचरेत्॥ उभेकादश वर्षस्य पंच वर्षात्परस्य च॥ चरेद्वरस्त
 द्वादपि प्रायश्चित्तं विशुध्य॥ मधमांसपुरीषाणां पक्ष्णो नास्ति कश्चन॥ दोषः स्यात्पंचमावर्षादुर्ध्वं पित्रोः सुहृद्वरोः॥ एह
 स्थोक्तानि पानि कुर्याद्द्विषणोऽपि॥ शोच वस्त्रं धनं कुर्यादवा कश्चात्प्रादृशनात्॥ न्युदोषेऽपि॥ द्विष्टं प्राजापत्यं
 समाचरेत्॥ शोचावेषेषु दोषे तु शुद्धौ चाद्रायणं स्मृतं॥ कृते निः संशये पापे न भुंजीतानुपस्थितः॥ भुजानो वध

ब्राह्मणकस्यः कथितो ह्येते धैर्येण ॥ द्वादशाङ्गिज भोज्यं च कृच्छ्रस्तेक उदाहृतः ॥ त्रिंशदेवहिते कृच्छ्रात्वे काष्टः परिकीर्तितः ॥ समुद्रग
 नदीस्नानमेकस्यात्कृच्छ्रमेव हि ॥ कृच्छ्रास्ते त्रिंशदेवाष्टः कथ्यन्ते मुनिभिः सदा ॥ षड्गुणकृत्यं च वाक्च मेकैकं तुष्टयकृष्टयकृष्ट ॥ ष
 ड्द्विविधना कुर्यात्प्रायश्चित्तं च विधिं ॥ सात्रीति शतसंख्याकः कृच्छ्रस्त्वयस्यैव हि ॥ चतुर्विधानामथैव प्रायश्चित्तं विनिर्दि
 शतः ॥ एवं कर्तुं मन्त्राक्तश्चेद्यथा वित्तानुसारतः ॥ तीर्थानुगमने चैव स्नान होमजपादिना ॥ अत्रापि द्वादशानानि कुर्यात्प्रायश्चित्तं
 यव ॥ यथा क्तविधिना शक्तावशक्तौ च स्वशक्तिः ॥ गोमूत्रं तिलहिरण्यज्यं वा सोधान्यं गुडानि च ॥ रोप्यं लवणमित्याहुर्दश
 दानानि वै बुधः ॥ सालं कृतं सवत्सं च सदक्षिणां पयस्विनी ॥ गोचरदद्यादशक्तश्च तन्मौल्यं वा स्वशक्तिः ॥ निर्वर्तनमिताभ
 मिद्रोपात्रयमितानिलाः ॥ सुवर्णनिष्कपादस्यादज्यं चैवाढकं स्मृतं ॥ स्तम्भवस्त्रद्वयं चैव गुडं च फलमणकं ॥ साध
 रवारिद्वयं धान्यं व्रीहियः परिकीर्तितः ॥ निष्कत्रयमिदं रोप्यं लवणं साधरवारिका ॥ प्रमाणादशदानानां कीर्तयंति म
 नीषिणः ॥ बालवत्सकधेनूना सहस्रयत्र तिष्ठति ॥ तद्वै निर्वर्तने ज्ञेयं इति शास्त्रात्तपो ब्रवीत् ॥ सात्रीति शतकृच्छ्रास्तुः एकाद
 स्य च वैयता ॥ षड्गुणं च कृतं वा षड्गुणं परिकीर्तितः ॥ हिमान्नस्नानधान्यानां समाने स्याच्चतुष्टयं ॥ इत्यर्कं कर्तुं मन्त्राक्तश्चेदेकै
 कं वापि कृच्छ्रकं ॥ यान् कर्तुं विव्यते चैषामवशक्तश्च शोक्तः ॥ सुवर्णं किंचिदत्वाय स्नानान्यपि समाचरेत् ॥ कुर्यात्तस्यः
 समर्थपियथा वित्तानुसारसारतः ॥ प्रत्याम्नायस्वरूपे पातं कर्षकमासतः ॥ निवेद्य कृतपापानि परिषित्ता निधौ स्व
 यं ॥ अज्ञापितं तथा लब्ध्वा वपनादिकमाचरेत् ॥ स्नात्वा प्राच्यां गगोदानं प्रायश्चित्तं निमित्तकं ॥ आदादद्यात्तथा चात्रेप्यु
 दीच्यां गनिमित्तकं ॥ हवनं पंचगव्यस्य तत्तमं त्रपुरःसरं ॥ कृत्या व्याहृतिभिः श्वेतिलज्यं जुहुयादथा ॥ प्रायश्चित्तपंच
 गव्यं प्रणवेनापि वेदतः ॥ परिषदुक्तं यच्चैदं प्रायश्चित्तं समाचरेत् ॥ पुनः परिषदनत्वा समभ्यर्च्य स्वशक्तिः ॥ सर्वग्या

८६

धीविनिमुक्ताः पूतो भवति मानवाः ॥ प्रायश्चित्तं षड्विंशत्स्थानुत्तमस्याधिकारिणः ॥ द्विगुणं मध्यमस्याथ त्रिगुणं चाधमस्या
 तु ॥ षट्कर्म निरतो विप्रो उत्तमः परिकीर्तितः ॥ वेदहारः कर्मनिष्ठो मध्यमः परिकीर्तितः ॥ नीचसेवापरो वेदभूयस्य
 दधमो हि सः ॥ एवं ज्ञात्वा ततो विद्वान् प्रायश्चित्तं विनिर्दिशेत् ॥ कर्षमात्रं सुवर्णस्य कृच्छ्र इत्यभिधीयते ॥ तदभावे धर्मधर्वा
 गौर्गुजात्रमेव वा ॥ द्वादशाढकधान्यस्य कृच्छ्र इत्यभिधीयते ॥ कृच्छ्रमेकं नदीस्नानं द्वादशे हि जने जन ॥ गुजमात्रं सुव
 र्णं वा कृच्छ्रः सर्वत्र चैव हि ॥ तदभावे यथा ताम्रं कर्षमात्रं मथापि वा ॥ षड्विंशत्स्थानुत्तमस्याधिकारिणः ॥ जीवेत्कृत
 ममेवाह शनं द्विगुणमुच्यते ॥ अरिणि त्रिगुणं प्रोक्तं पालाशोत्तु चतुर्गुणं ॥ दाने भूस्तवती प्राक्ता यदुत्पन्नं भुवो हि वै ॥
 द्विजः सवत्सरं चैकं यस्त्री काला चितो श्रुते ॥ दशहस्ते न दंडे न त्रिंशदंडविवर्तने ॥ निवर्तने श्वतावद्भिः गोवर्मं परि
 कीर्तितं ॥ अथ धान्यपरिमाणं ॥ पलद्वयं तु प्रसृतं द्विगुणं कुंडं नमते ॥ चतुर्भिः कुंडैः प्रसृतं श्वतार आदकः ॥ आदकैश्च
 तुर्भिश्च द्रोणस्तु कथितो बुधैः ॥ कुभो द्रोणं द्वयं श्वतारिद्राणां स्तुषोडशं ॥ अथ सुवर्णपरिमाणं ॥ जालसूर्यमरीची
 स्तुषु सरे पारज स्मृतं ॥ तैश्चौलिहास्तुनातिस्वोराज कर्षं पठ्यते ॥ गौरस्तु ते त्रयः षड्विंशत्येव मध्यस्तु ते त्रयः ॥ कलालः प
 चते माषः ते सुवर्णस्तु षोडशं ॥ पलं सुवर्णं श्वतारः पंच वापि प्रकीर्तितः ॥ देहकृष्णलेरोप्य माषो माषो षोडशं चैव ते ॥ शत
 मानंतु दशभिः धरणैः पलमेव च ॥ निष्कः सुवर्णः श्वतारः कार्षिकस्तु त्रयः पणः ॥ अन्य पणः ॥ यवः स्यात्सर्षपैः षड्वि
 गुजा च स्यात्त्रिभिर्त्येव ॥ गुजं भिः पंचभिश्चैकं माषकः परिकीर्तितः ॥ भवेत्षोडशं भिर्मौषैः सुवर्णस्तु पुनः स्मृतः ॥ पलं सु
 वर्णं श्वतारं पंच वा परिकीर्तितः ॥ मानंतु लंगुलो प्रसृतः गुजा पंचाथ माषकः ॥ षोडशं स्तु कर्षं पलं कर्षं चतुष्टयं ॥ भवे
 इति श्री धर्मप्रवृत्तो अद्दिलक्षणात्तमात् ॥ ॥ अथ निमेषादिलक्षणात्तमाह ॥ अक्षिपक्षिपरिक्षेपा निमेषः पक्षि कीर्तितः ॥

भवे

होनिमिषोत्तुर्निमिषोत्तुर्दितुल्यवस्मृतः॥दौलवोक्षणइत्युक्तःकाष्ठाप्रोक्ताक्षणादृश॥त्रिंशत्काष्ठाःकलाप्रोक्ताकाल
 त्रिंशत्मुहूर्तकः॥अहःपंचदशःप्रोक्तामुहूर्ताःपूर्वसूरिभिः॥रात्रावपितथाप्रोक्ताअहोरात्रमितिस्मृतं॥द्विधात्रिधा
 चतुर्धावापंचधादिवसःस्मृतः॥तत्रमध्याह्नतःपूर्वपूर्वहस्तुस्मृतोबुधैः॥द्युमानस्यत्रिभावेनभास्वरोदयतःक्रमात्॥
 पूर्वहस्तैवमध्याह्नोत्तराहस्तुतोपरः॥सायाह्नश्चैवप्राक्तचतुर्धादिवसस्तु॥मुहूर्तत्रितयंप्रातःस्तवनेवहिसं
 गवः॥मध्याह्नस्त्रिमुहूर्तस्यादपरास्नेहस्तुतादृशः॥सायाह्नस्त्रिमुहूर्तस्यादित्येवकथितोबुधैः॥आसायवर्ततेया
 चसातिथिःसर्वकर्मसु॥उदितोयत्रमार्तुनरवंडातितिवर्तते॥अरवेडासातिथिर्ग्राह्यास्तानदानवतादिषु॥कर्म
 यस्ययःकालःतात्कालव्यापिनीतिथिः॥तस्यकर्मणि कुर्वीतहासदृष्टिर्नकारयेत्॥जन्मात्याभ्यागयानाद्वास्तानत्र
 तमृजस्तुच॥तिथिस्तात्कालिकीग्राह्यापरणलेखनेतथा॥व्रतोपवासिनियामघटिकेकायदाभवेत्॥सातिथिः
 सकलाज्ञेयापित्र्यर्थवापराहिकी॥स्वर्वादपस्तथाहिसास्त्रिविधंतिथिलक्षणं॥स्वर्वादपेपरोपज्योहिसास्यात्पूर्व
 कालिकी॥स्वर्वानामतिथिःसाम्यदर्पेष्टिप्रकीर्तिताः॥हिसास्यात्क्षयमित्युक्तंमुनिमिस्तिथिनिर्णयोः॥तिथि
 परस्याघटिकास्तुयस्युन्यनास्तथैवाभ्यधिकाश्चतासां॥अर्धवियोज्यंचतुर्थाप्रयोज्यंरुद्रासचवृद्धोप्रथमेदिनेत
 द्वावायाक्षयेब्राह्म्यसिमसोरस्तथैव॥कस्मिन्धर्मलोकःश्वेयान्विष्णुधर्मेषुयोधिकः॥तत्रतावत्प्रतिपदादया
 स्तिथ्योनिर्णयते॥तत्रस्मृतिः॥युग्माग्निंयुग्मभूतानांषण्मुन्यावसुरंध्रयोः॥रुद्राद्वादशयुक्ताचतुर्दश्या
 चपौर्णिमा॥प्रतिपद्यप्यमावास्यातिथ्योयुग्ममहाफलं॥व्यस्तमतन्महादोषप्रवर्तितमहीषिणः॥प्रतिपदा
 तिथिनामादिदेवता॥कालदर्श॥अग्निचाथविधिगोरीगणेशफल्गुतगुरुं॥स्वयंशुभंनथादुर्गायम

जपेद्यस्तपानात्प्रमुच्यते॥पुनर्निहोमहंतारंगायत्र्यालक्षसप्तति॥ग्रथत्र्याष्टमिलेहोपुनर्निगुरुत्तल्पगः॥मंडलंपावमान्यत्रजपे
 न्नित्यहविष्यमुक्॥मासमेकंनक्ताशिशुधिर्ब्रह्मवधाद्ये॥इदमिदमिदंस्त्रुक्तंमधुबिद्धेदमेव॥सुरापानाद्विमुच्येतमासमेक
 त्रयोजयेत्॥षण्मासवत्सरेपापिजपेन्नित्यताशनः॥जप्त्वातुपास्वस्तुमुच्येतसर्वपातकः॥नारायणजपेद्यस्तुदेका
 दशस्तथा॥महापातकयुक्तपिमुच्येतनात्रसंशयः॥प्राणानामशतंकार्यंसर्वपापमुत्तये॥उपपातकजानातुह्यनादिष्टस्य
 चैवहि॥महाव्याहृतिहोमस्तुतिलैःकार्योद्विजन्मना॥उपपातकमुध्यर्थसहस्रपरिसंख्यया॥मिश्रायांवादिवाचाययदज्ञा
 नकृतंभवेत्॥त्रैलोक्यसंख्याकरणातत्समस्तंप्रणश्यति॥वेदाभ्यासरतज्ञातमहायज्ञकियापरं॥नस्यशतीहपपानिम
 हापातकिनंविना॥लोकेविलोक्यपापडितमसाकवलीकृतं॥प्रज्ञाभावध्विन्नंश्रुतिस्मृत्यर्थभास्करं॥सन्मार्गच्युत
 रुन्मागगांमिन्नचात्रदर्शनि॥पूततंपापकूपेषुरामाभ्रांतिस्माकुलं॥अतस्तस्योपचारायसारमृद्वत्ययत्नेत॥संचा
 धमेकशास्त्राणांशास्त्रदीपःकृतोमया॥इतिप्रायश्चित्तप्रकरणसमाप्तं॥अथसप्तगोत्राणि॥पितामातामहश्चजु
 मातामगिनीत्रयं॥श्वशुरेषांचसंबंधोसप्तगोत्राःप्रकीर्तिताः॥अथकोत्तरशतकुलं॥मित्रादीनांचसप्तानांशके
 कस्यचतुर्दश॥मित्रस्वामिगुरुणांचकुलमेकोत्तरशतं॥मधुपर्कविषयं॥द्विशचम्यसमासीनःकर्ताप्राङ्मुखोवाव
 रं॥प्राङ्मुखस्तुसमासीनःमधुपर्कणंजयेत्॥मूर्खयोवाधिरस्तब्धकुब्जोऽनपुंसकः॥कुष्ठीरोगीहृषस्मारीदृशदोषः
 प्रकीर्तिताः॥कुलशीलेषुबहुविधावयावित्तंननातथा॥गुणाःसप्तवरेयस्मिन्तस्मेकन्याप्रदीयते॥अथाष्टलक्षण
 माह॥हिरण्यधान्यमन्त्रचरनानंसांमुद्रास्तुच॥चतुर्विधानामेतधामष्टसंख्याप्रकीर्तिताः॥सालकृतंनुगोदानं
 तन्मैत्र्येचत्रिनिष्ठं॥हेमकृष्णभवेत्रिंशददृक्केकउदाहृतः॥द्वादशाढकधान्यस्यरुद्रइत्यभिधीयते॥त्रिंशत्क

मीशं हरिं स्मरं॥ शिवा चंद्रमसं चैव यत्र मातृपतिपदिदिषु॥ शुक्ले कल्पे पिबापक्षे विधिना पूरि पूरयेत्॥ तत्र तावत्सं
वच्छरप्रतिपादिनिर्णीयते॥ माशुक्लप्रतिपदैत्रे मासस्य वच्छरस्यथा॥ पूर्वविधानु कर्तव्या कर्त्ता व्यापारसंयुता॥ नंदासव
च्छरादौ तु दशविधानकारयेत्॥ परविधाप्रकर्त्तव्यादिमुद्रुत्ता भवेयदि॥ मुहूर्तपूरिकर्त्तव्या प्रतिपद्वितीया चिता॥ याशु
क्लचैत्रे मासस्था वच्छरादिरिति स्मृता॥ मुहूर्तद्वितयं मुहूर्तायदिचापरा॥ वर्तते वासरे यस्मिन् प्रातः सोधप्रतिभवेत्॥
अन्याच्चा॥ प्रतिपदि रवले चैत्र्याशुक्लपक्षे भवेतां कथमपि यदि चापरादौ तदा भूतिसस्यात्॥ प्रथमश्च मुनीन्द्रः कीर्ति
तोगर्गमुख्ये गुणावतिसति डिंभे राज्यभाजेष्वेवा॥ अथ द्वितीयं॥ पक्षतिल्लिकाशोकाकरवीरव्रतो हिता॥ साहि
तीया तथा भाद्रद्वितीयापतिपद्युता॥ पूर्वद्वरसति प्रातः परेद्युस्त्रिमुहूर्तना॥ सा द्वितीया परोप्याष्टव विधा तथा न्यथा॥
तृतीया॥ रमारव्यवर्जयित्वा तु तृतीयां द्विजसत्तमः॥ अन्येषु पूर्वकार्येषु गणायुक्ता प्रशस्यते॥ चतुर्थी॥ गणनाथ
व्रते ग्राह्या तृतीया सहिता सदा॥ चतुर्थी त्वन्यदेवस्य व्रते ग्राह्या परान्विता॥ संकटचतुर्थी व्रते तृतीयतुता गृह्यते॥ सिद्धि
विनायकव्रते परविधा चतुर्थी गृह्यते॥ अथ पंचमी॥ स्कंदे पंचमी सर्वदा कार्या पराद्वा द्वादशनाडिका॥ सानाग चतुर्थी प्रा
काव्रते धन्येषु चारिता॥ कर्त्तव्या श्रावणे शुक्ला त्रिमुद्रुत्तानुपंचमी॥ तन्यूना यदि चेत्पूर्वा पंचमी शुभदानृपां॥ तत्रैव पू
र्येत्सर्पानेकभक्तादिकंचहि॥ अथ षष्ठी॥ नहिषष्ठी नागविधा कर्त्तव्या तु कदाचन॥ परविधाप्रकर्त्तव्या षष्ठी सर्व
व्रतेषु च॥ अथ सप्तमी॥ सप्तमी पूर्वविधे व्रतेषु संकलेषु च॥ अलाभे पूर्वविधाया परविधापि गृह्यता॥ अथाष्टमी॥
शुक्लपक्षेष्टमी कार्या नवमी सहिता सदा॥ नवमी संयुताया च कर्त्तव्या न कदाचन॥ अथ नवमी॥ अष्टम्या संयुता

कौ कार्यो नवमी सर्वदा शुभा ॥ दशमी संयुता वापि कर्तव्या सा च उत्कृष्टा ॥ अथ दशमी दशमी तु प्रकर्तव्या नवम्या सहिता सदा ॥
 उदयव्यापिमी चेत्स्यात्पतञ्जपरहनि ॥ अथैकादशी दशमी वैथरहिता कर्तव्यैकादशी सदा ॥ गृहस्थैर्यतिभिश्चैव पक्षयो
 रभयोरपि ॥ अथ द्वादशी ॥ पूर्वविधा प्रकर्तव्या द्वादशी सर्वदोषोद्धर्त्रे ॥ परविधापि वा कार्या यथायोगो भवेत्तथा ॥ अथ त्रयो
 दशी त्रयोदशी प्रकर्तव्या द्वादशी सहिता लुघैः ॥ भूतविधानकर्तव्या शुक्लकृष्णपराचिता ॥ अथ चतुर्दशी ॥ पौर्णिमा सहि
 ता कार्या कृष्णपक्षे चतुर्दशी ॥ पूर्वविधानुकर्तव्या परविधा प्रशस्यते ॥ कश्चिद्विशेषः ॥ भविष्ये ॥ माघाश्रावणमासस्य शु
 क्लादिहि चतुर्दशी ॥ पूर्वविधैव कर्तव्या नान्या शुक्ला कदाचन ॥ वर्जयित्वा मुनिश्रेष्ठे सवित्रीव्रतमुत्तमं ॥ पूर्वविधैव सावित्री
 व्रते पंचदशी तिथिः ॥ नाड्या द्वादश भूतास्तु यदि चेत्स्यात्परहनि ॥ तथा च चिन्तामणे ॥ द्वितीया त्रिमुहूर्ते न नवमी याममा
 व्रता ॥ दशमी घटिका धेनुदूषयन्नुत्तरा तिथिः ॥ नागा द्वादश नाड्या भिस्सोऽथैव तु सप्तमी ॥ भूतोषि दशनाडीभिः दूषयन्नु
 त्तरा तिथिः ॥ अभिषेध घटिकाभिर्यो उक्ता स्नातिथ्यस्त्यक्त्वा ॥ पक्षयो रभयोऽथैव दूषयन्नुत्तरा तिथिः ॥ उक्तास्युर्घटिकायत्र
 वर्तते तिथियश्च याः ॥ एतावतिथयः कार्यास्मान्नदानव्रतादिषु ॥ प्रदोषव्यापिनीत्याह्या तिथिर्नक्तव्रतेषु च ॥ एकादशी विना
 सर्वाः शुक्लकृष्णे समास्मृताः ॥ मुहूर्तनिर्दिष्टानक्तप्रवदन्ति मनीषिणः ॥ नक्षत्रदशां नक्तमहमन्यगणाधिपाः ॥ प्रदोषव्या
 पिनी नस्य हि नानक्तं विधीयते ॥ तिथौ सत्यामथो नक्तं सदैवार्कदिने दिवा ॥ आत्मनो द्विगुणीकृत्या मंदी भवति भास्करे ॥
 तक्तनक्तनक्तमित्याहुर्न नक्तं निशि भोजनं ॥ एवं ज्ञात्वा ततो विद्वान्सम्यक् हितुं भुजीकृत्या ॥ कुर्यान्नक्तव्रती नक्तफलं भवति
 निश्चितं ॥ नक्षत्रदशानां नक्तं गृहस्थस्य लुघैः स्पृशेत् ॥ एते दिनाः शमीमार्गे तस्य रात्रौ निषेधतः ॥ उदयेत्पूर्वास्तस्य नक्तस्या
 स्मर्येति तिथिः ॥ मध्याह्ने दृश्यते यावत्सकं नक्तत्वं याचिते ॥ ॥ इति श्रीनारायण षष्ठविरचिता याधर्मप्रवृत्तौ सामान्यति

लव्यापिनीतिश्चाद्येकतपोत्तापरान्हांतव्यापिनीत्यर्थः॥ अस्यमेव तृतीयायायापरशुरामोपिजान्ताः॥ परशुरामजयंतीस्
 च्यते॥ ब्रह्मापुराणे॥ वैशारवेमासिष्णुक्रायां तृतीयायां जनार्दनः॥ ब्रह्मलोकत्रिपथगोष्ठिभ्यामवतारयेत्॥ यमनु
 त्पादयामासरविमध्यं हि सति॥ प्रोक्तापरशुरामजयंतीति च स्मरिभिः॥ भविष्योत्तरे॥ वैशारवस्य तृतीयायां श्रीसम
 तजगद्गुरुः॥ नारायणं पूजयेत् धूपादीपादिलेपनैः॥ नान्वदीये॥ वैशारवेषुकूपसेतु तृतीयारोहिणीयुता॥ दुर्लभा
 बुधवारोणसोमेनाथयुता तथा॥ रोहिणीबुधयुक्तापि पूर्वविधाविवर्जयेत्॥ भक्त्या कृतापि माधाता पुण्यं हति
 पुराकृतं॥ गोरीविनायकोपेतारोहिणीबुधसंयुता॥ विनापि रोहिणीयोगाशुभं कोटि प्रदासदा॥ पूर्वविधदिने द
 त्तं यत्किंचिच्छुजने च वै॥ नैवेद्यं कृत्वातिवैकुण्ठः पूजां तद्दिनसंभवं॥ इति परशुरामजयंति॥ ॥ अथ नृसिंहज
 जयंतीव्रतं॥ शुक्लपक्षचतुर्दश्यामासिमाधेव संज्ञके॥ प्रादुर्भूतो नृसिंहोस्य तस्यातोऽसंख्योपयेत्॥ अनंगेन समा
 युक्तानसोपोष्य चतुर्दशी॥ पूजायुक्ता तु ताकार्यो नृसिंहस्ये च त्विष्टये॥ यः करोति नरो मोहाकामविधां चतुर्द
 शी॥ धनापत्येर्वियुज्येति तस्मात्तापरिवर्जयेत्॥ चतुर्दशीनवर्तेतसायंकाले दिनद्वयं॥ परैव वर्तते वापि कर्तव्यं
 सातथैव च॥ सृष्टात्परदिने च स्यात्सायंकाले चतुर्दशी॥ कर्तव्या साभ्युष्या पूर्वो नरसिंहप्रियातिथिः॥ ॥ अथ
 नागपंच॥ ॥ श्रावणस्य सितपक्षे पंचम्यां च नराधिपा॥ दारस्थो भयतो लेखा गोमये न विचक्षणः॥ पूजयेद्दि
 धिवद्दीरहाधिपूर्वाकुरैः कुशैः॥ गंधपुष्पापहारे श्वब्राह्मणानां च तर्पणैः॥ एवं स्यात्पूजयंती ह नागान् भक्ति
 पुरः सराः॥ नैतेषां सर्पतो वीरभयं वतिकुत्रचित्॥ ज्योतिः॥ षष्ठीयुक्ता सदा कार्या पंचमी मागपूजने॥ चतु

८९

थीसहितासि चैव कुर्यान्नैव कदाचन॥ नमसः पंचमी शुक्ला त्रिमुहूर्तयुता परा॥ एकमकृतव्रतया त्वास्नाने चैवादिश
 जने॥ नमसः पंचमीयत्र संगवत्यनुवर्तते॥ आसायं सातिथिः प्रोक्तास्नानदानव्रताचने॥ षष्ठीयुतायां पंचम्यां श्रा
 वणस्य सितेयदा॥ पूजयेत्सन्मगान्सवान् मृन्मयान् पयसादिभिः॥ धृताक्तेनैव पयसा स्नापयित्वा महोरगात्॥
 सर्वपापविनिमुक्तं सर्वनिष्पापान्वाप्नुयात्॥ स्नात्वा नद्यातु पूर्वाह्निपंचम्यां नमसः सिते॥ वाग्यतः पूजयेत्सर्पान्
 नच तस्य भयं भवेत्॥ कश्चिद्देशादुपशुक्लचतुर्थ्यामपि नागात् पूजयति॥ सां पंचमीयुते वकार्यं॥ उर्जं शुक्ल
 चतुर्थरिया सेवोपोष्या तत्र दिने॥ फणिनः पूजयेत्तत्र प्रसीदति फणीश्वराः॥ चतुर्थीसहिता कार्या पंचमी कार्तिके
 सिते॥ मध्याह्ने पूजयेत्सर्पान् गंधपुष्पाक्षतादिभिः॥ युगं मध्यं दिनं यत्र तत्रोपोष्य फणीश्वरान्॥ क्षीरिणायाथ पंच
 म्यां पारयेत्सरतो नरः॥ एतत्कार्तिकशुक्लचतुर्थीनागपूजनं विषयं॥ ॥ अथ जन्माष्टमी॥ ॥ अष्टम्यां श्रव
 णमासि कृष्णपक्षे नराधिपा॥ अर्धरात्रे जगन्नाथो देवक्यामवतारयेत्॥ जन्माष्टमी जयंती च सैव प्रोक्ता महर्षि
 भिः॥ उपाध्याभक्तियुक्ते श्वनरः पक्षाणकल्मषैः॥ अन्यच्च॥ श्रावणस्य तु मासस्य कृष्णाष्टम्यां नराधिपा॥ रोहिणी
 यदिलभ्यते जयंती नाम सातिथिः॥ अर्धरात्रे तु रोहिण्यां यदा कृष्णाष्टमी भवेत्॥ तस्यामभ्युष्य शौरिच हतिपाप
 पराकृतं॥ येः कृष्णा नाश्रावणे मासि कृष्णाष्टमी रोहिणीयुता॥ किंपुन बुधवारोणसोमेनापि विशेषतः॥ तथा च॥
 अयंती बुधवारोणसोमेवारोणवापुनः॥ लभ्यते देवयोगेन तामुपोष्य महाफलं॥ अष्टम्यारोहिणीयोगो मध्य
 रात्रा दिनद्वयं॥ तदोत्तरैव कर्तव्यं नैव पूर्वा कदाचन॥ स्कांदे॥ उदये चाष्टमी किंचिन्नवमी सकलायदि॥ भ

वेतुबधसंयुक्ताप्रजापत्यर्क्षसंयुता॥ अपि वर्षशतेनापिलभ्यतेवानवाविभो॥ स्नानार्चनजपदानं सर्वतत्राक्षयं भवेत्॥
 मध्यरात्रेतुयोगोयं यदा चेन्न भवेद्यदि॥ जन्माष्टम्येव विद्वद्भिः समुपोष्या सदा बुधैः॥ अर्धरात्रं भवेद्वावत्समारभ्यो
 दयं रवेः॥ अष्टमीयदि वर्तते सैवोपोष्या सदा बुधैः॥ दिनद्वयधरात्रेतु वर्तते यदि चाष्टमी॥ परविधेर्वक्तव्या पूर्वविधाप
 रित्यजेत्॥ अष्टमीमध्यरात्रेतु यदि न स्याद्दिनद्वयोः॥ पूर्वविधापरित्यज्य परविधाप्रशस्यते॥ अथपाराया॥
 जन्माष्टमीरोहिणीवाशिरात्रिस्तथैव च॥ पूर्वविधेर्वक्तव्या तिथिभाते च पारिणो॥ अयं तीशिवरात्रिश्च कार्यभद्रा
 जयाचिता॥ कृत्वा पाण्डासतिथ्यां ते तदा कुर्यात्पारणं॥ तिथ्यर्क्षयोरेव दोषे दोषत्रांतमथापि च॥ अर्धरात्रे
 वा कुर्यात्पारयात्वं परे हनि॥ श्रोतकर्मविहीनोश्च कुर्यात्स्ते पारणं निदि॥ निषिद्धं स्याद्यते रात्रौ परनः परणं भ
 वेत्॥ एतत्संन्यासविषये॥ दिवेव पारणं कुर्यात्गुह्यं पतयोपि च॥ मोहाकुर्वति ये रात्रौ न लभेयुः फलं च ते॥ पार
 णं तिथिभाते च कुर्यादेकस्य वा कुर्यात्॥ अथान्यथा पारणायां त्रते मंगमवाप्नुयात्॥ याः सति तिथयः प्राक्ता पुष्य
 नक्षत्रयोगतः॥ कृत्वा ते पारणं कृत्वा विनाश्रवणरोहिणी॥ तिथ्यं ते चैव भाते च पारणं यत्र चादितं॥ तिथ्यं हरा
 त्रपर्यंतं स्यात्तां चेत्पारणं दिवं॥ यामत्रयोर्ध्वगामिन्यां प्रातरवहि पारणं॥ तिथिर्यामत्रयादवक्रि तिथिभाते च पार
 णं॥ अथगणशचतुर्थः॥ भविष्योत्तरे॥ मासि सादृशे शुक्ले चतुर्थ्यामर्चयेन्नुप॥ मृन्मेयेन गणेशस्य रु
 पं कृत्वा विधानतः॥ नित्यं कर्म समाप्यादौ कल्पोक्तविधिनारैततः॥ गंधपुष्पाक्षतेश्चैव मध्याह्ने देवमर्चयेत्॥ तथा
 च तत्कल्पे॥ एकविंशत्तमः॥ चामीभृंगकविल्वद्वर्बदरीधृत्तरीकंसारसापामार्गं बृहतीशमीचकरवीरशमोतक

विनिर्णयः॥ मासयुक्ततिथयो विशेषेण निपरिणयंते॥ पूर्वमेव संवेत्सरप्रतिपत्तिर्णिता॥ अथगौरीतृतीयास्केदे॥ चै
 त्रशुक्लतृतीयायां गौरीतावत्प्रवृत्तयेत्॥ यावन्मासो भवेन्नित्यं नारीपतिव्रते सदा॥ ज्योतिःसारे॥ चतुर्थीसहिताया तु सा तृतीया
 फलप्रदा॥ अव्यधेव करीस्त्रीणां पुत्रपौत्रप्रदायिनी॥ माघवियो॥ रभातृतीया पूर्वस्यादुत्तरास्या द्वतां चरेत्॥ शुद्धाधिकायाम
 प्येव गणयुक्तप्रशस्यते॥ अथरामनवमी॥ चैत्रशुक्लनवम्यां तु रामस्य जननं भवेत्॥ ततो मध्याह्ने लयां संजाता हि
 जगद्धरिः॥ ज्योतिः॥ नवमीचाष्टमीविधात्याज्या रामपरायणे॥ उपोषणं तु नवम्यां तु दशम्यामेव पारणं॥ श्रीरामजन्मन
 वमीसंपूर्णे फलदा सदा॥ खंडाचेत्परविधेर्वक्तव्या नुविशेषतः॥ द्वयोर्मध्याह्ने युक्ता चेन्नोपोष्यात्सर्वसंयुता॥ परविधे
 र्वक्तव्या मध्याह्ना व्यापिनी सदा॥ अक्षतृतीय॥ सात्रेतायुगादि॥ तथा बह्वेमादौ॥ उज्जराधे सिते माघमादौ रुद्र
 कृतादयः॥ नवमीतृतीयादशमीत्रयोदशी धनुःक्रमात्॥ राधो वैश्वः॥ स्मृत्यर्थे सारं॥ द्वे च शुक्ले द्वे च कृष्णे युगादिवयो
 विदुः॥ शुक्ले पूर्वाह्निकीयाद्या कृष्णे चैव पराह्निकी॥ शुक्ले पूर्वाह्निकीयाद्येति मध्याह्नात्पूर्वाह्णं शुक्लायुगादिश्चाधमार
 भेत्॥ कृष्णे तु मध्याह्नादुपरि उपराह्णे चैत्यर्थः॥ आरभेत्कुपंते आधसर्वत्र पितृकर्मणि॥ आदौ शुक्ले द्वयोर्चांते युगाद्यो
 रभिहिते तथा॥ ज्योतिः॥ वैशाखस्य तृतीयायां पूर्वविधौ करोति वै॥ हव्यं देवान गृह्णति कव्यं च पितरस्तथा॥ पूर्वविधा
 दिवेदं पितृणां पतिष्ठति॥ यथा काले तु यदंतं पितृणां मुपतिष्ठति॥ यथा काले इत्यपरान्हकालः॥ तृतीयाह्ने द्वे शुक्लाम
 ध्याह्ने व्यायमाधवे॥ प्रथमेव तदा कार्या निष्कला तु परास्मृताः॥ मन्वादौ च युगादौ च ह्यष्टकास्तु तथैव च॥ आधे शुद्ध
 वक्तुर्या तिथ्यादेष्वेव भवति॥ व्यतीपाते च वैद्यत्यायुगमन्वतरादिषु॥ तत्कालव्यापिनी कुर्यात्पूर्वावाप्यथवापरा॥ तत्का

तुल्याचेत्यतिपचित्रावैधतिश्चापिवायदि॥ कलशस्थापनं कुर्यात्तद्विहत्वाचित्रांतवैधति॥ खेरस्तभ्यादर्वाक् विधिरेषसमाहितः॥
नो चेदिवैवकुर्वीत कलशस्थापनं बुधः॥ प्रतिपत्स्वल्पमन्योपि यदि न स्यात्परेहनि॥ अमायुक्ता तदा कार्यं त्यक्त्वा षोडशना
डिका॥ घटिका षोडशत्याज्या आद्याः प्रतिपदस्तुत्याः॥ कलशस्थापनं कार्यं मभिष्टं जायते ध्रुवं॥ पूर्वमुविद्यमानं तु न वरा
त्रस्य पूजनं॥ न दद्यामेव कर्तव्यं देवसंस्थापनं बुधः॥ पारंपर्यगतं वंशदेव्याः शरदिपूजने॥ प्रतिपद्येव कर्तव्यं नवान्यत्र
कदाचनं॥ नास्ति पूजा कुल्यस्य शक्तेः शरदियस्य चित्॥ कर्तुं नौतानि कां पूजां मुद्यते भक्तिमान्मरुः॥ चित्रावैधु
नियुक्तां चेदर्शयुक्तामपि त्यजेत्॥ सुदिने पूजनं देव्याः कुर्यान्नूतनपूजकाः॥ कार्यासमाप्तिरष्टम्यां प्रतिपदधर्तव्या
दि॥ क्षीयते मायुतायां चैव न वरात्रं भवेत्तदा॥ ॥ इति प्रतिपन्निर्णयः॥ प्रारब्धे स्तूतकं चेत्कथं भवेत्॥ विश्वरूपे॥ अग्नि
नस्यसितेपक्षे प्रारब्धे न वरात्रके॥ यदि स्यात्स्तूतकं तत्र क्रिया कार्या कथं बुधैः॥ स्तूतकं वर्तमानं चेत्तत्रोत्पन्नं यदा भवेत्॥
देवीपूजाप्रकर्तव्यामंत्रैर्यत्र विधानतः॥ स्तूतकं पूजने प्रोक्तं दानं चैव विशेषतः॥ देवीमुद्दिश्य कर्तव्यं तत्र दोषो न विद्यते॥
प्रारंभात्प्राक् समारब्धं यदि चेत्स्तूतकं भवेत्॥ न त्यजेत् पूजनं देव्याः॥ कारयेदग्निहोत्रवत्॥ ॥ अथ न वरात्रविधि
रभीधीयते॥ ॥ दुर्गाएवे॥ प्रातरभ्यंजनं दद्यात्कृत्वा पुण्याहवाचनं॥ ऋत्विजो वदं संपन्नान्॥ कृत्वा देवीप्रपूज
येत्॥ ऋत्विग्न्यस्ते ततो दद्यादित्युक्तास्तत्फलं॥ मया कर्मण्यपक्रांते ऋत्विकं भवमेकतौ॥ स्तोत्रं देव्यास्तथास्तू
तं दुर्गायै मंत्रमेव च॥ स्तूतं चाथ प्रियो मंत्रं मृत्युं जयारब्धमेव च॥ आदित्यादिग्रहाणां च गणेशस्यैव पादयोः॥ ज
पेन मंत्रान्यया शक्त्या कारयेदथ वा द्विजैः॥ कर्तव्यः कारयितव्यो जपेन मंत्रादिकाश्च वै॥ स्वेनैव ब्राह्मणेनैव पितृकै
कः कोटिरुच्यते॥ त्रिकाले पूजयेद्देवीं जपस्तोत्रपरायणः॥ कुमारीश्च तथा विप्रान् भोजयेत्प्रतिवासरं॥ एकैक

पूजयेत्कन्यामेकवृद्ध्या तथैव च ॥ द्विगुणां त्रिगुणां च पिनवकं च वा ॥ एकवर्षे तु या कन्या पूजार्थं तां परित्यजेत् ॥ गंधपुष्पफला
 दीनां प्रीतिस्तस्या न विद्यते ॥ द्विवर्षं कन्यामारभ्य दशवर्षावधिकं मातुः ॥ पूजत्सर्वकार्येषु यथा विदुः क्तमार्गतः ॥ अवाहमस
 नेषाद्ये वरत्रुगंधाक्षतादिभिः ॥ धूपदीपफलैश्चैव पौतां बूलैः प्रतिवासरं ॥ यावन्न दसमारभ्य नवमी महती भवेत् ॥ ता
 वदेव हि कर्तव्या जयपूजादिकाः क्रियाः ॥ ॥ इति नवरात्रविधिः ॥ अथ नवमिविधिः सूर्यनिबन्धे ॥ अश्वयुक् शुक्ल
 नवमी शुक्लपौर्णमासी मूलसंयुता ॥ सामहानवमी तस्यां जगन्मातरं मर्चयेत् ॥ तथा च स्मृतिचंद्रिकायां ॥ शुक्लाष्टम्यां चिनेम
 सियामूलहर्षणसंयुता ॥ सामहानवमी प्रोक्ता सापि चात्यंतदुर्लभा ॥ नवम्यां वर्तते ग्राह्या पूर्वतः परतोऽपि वा ॥ तथा प्र
 तिपदादिस्थाने नवदुर्गाचिने विधिः ॥ विधिना नवदुर्गाश्च क्रमात्प्रतिपदादिषु ॥ तितिष्ठा वर्तते नाद्यस्तु नवम्यां ते सुद
 जयेत् ॥ तिथिप्रयुक्ता पूजाया तिथिर्वा वर्तते न हि ॥ सा च पूर्वो तिथिप्रोक्ता समता पूर्ववा सरे ॥ आवर्तनद्वये तत्र
 तिथिरका भवेद्गृहि ॥ सा तिथिः परतो ग्राह्या पूर्वहव्यस्तु चानवा ॥ नवम्यां च जपं होमं सामप्यविधित्वं ॥ अन्यथा
 कुरुते यस्तु पुत्रदार्धनक्षयं ॥ सूर्योदये परेरिक्ता पूर्या स्यादपरायदि ॥ बलिदानं प्रकर्तव्यं तत्र दशः शुभावहः ॥
 अष्टम्यामुदिते सूर्ये दिनां ते नवमी भवेत् ॥ प्रभाते बलिदानं च किंचिन्मात्रा पिलभ्यते ॥ ॥ दुर्गार्णवे ॥ आशि
 ने स्थसिते पक्षे नवमी याष्टमी युता ॥ सा ग्राह्या पूजने देव्या होमे ग्राह्या परां चिता ॥ नवम्यां पूर्वविधायां होमं यः कु
 रते यदि ॥ वित्तपुत्रकलत्रादिनाशाय च कुलं यतः ॥ सूर्योदये यद्दानं स्यात् नवमी चापरे हनि ॥ तदाष्टम्या युता का
 र्या नवमी भरतर्षभा ॥ संगवेयदि वर्तते नवमी चापरे हनि ॥ होमं तत्रैव कुर्यात् बलिदानादिनादिकं च यत् ॥ तथा
 चार्णवे ॥ मुहूर्तोदनुवर्तते नवमी यदि चेत्परे ॥ प्रारभ्या परां चेतु होमं तत्रैव समापयेत् ॥ कुंकुमारक्तमन्त्रे न बलि

दद्याद्विधानतः॥ पूर्वतोद्दिशु सुर्वासु ततन्मंत्रेण वैक्रमात्॥ ब्रह्मणान्द्रजयेद्भक्त्या वस्त्रालंकारभूषणैः॥ ऋत्विग्भ्यो
दक्षिणा दद्यात्त्रेयसंपादयेत्ततः॥ संपूज्य देवतां सम्यक् कुमारीं सुवासिनीं॥ पूज्ययेद्गन्धपुष्पैश्च वस्त्रालंकारकंचुकेः॥
त्रेयःफलं समासाद्य देव्या पुरतः स्थितः॥ दत्तं दत्तं च यद्देव्ये तत्सर्वविधिं वेशयेत्॥ यजमानसपत्नीकं स्तुतवात्समाचि
तं॥ कुलशस्त्रोदके नैव माजयेच्चैतपल्लवैः॥ ब्राह्मणा अभिषिचैयुःर्वदमंत्रैर्यथाविधि॥ कुमारीं ब्राह्मणं चैव भोज
येत्सुवासिनीः॥ दीर्घाधः कृपणांक्षींश्च भुंजीयात्सहबुधुभिः॥ इत्ययः कुरुते मर्त्यः पूजने प्रतिवृत्तः॥ ययं कामय
ते कामदेवी तस्मै प्रयच्छति॥ तस्मात्सर्वप्रयत्नेन पूजनीयामनीषिभिः॥ इति नवरात्रप्रकरणं समाप्तं॥ अथ विज
यदशमी॥ ॥ आश्विने दशमी शुक्लप्रावणे न संभवति॥ विजया दशमी प्रोक्ता सा चैवात्यंतदुर्लभा॥ ज्योतिः॥
आश्विनस्य सिते पक्षे दशम्यां तारकोदये॥ सकलो विजये ज्ञेयः॥ सर्वकामार्थसिद्धये॥ इषः त्संध्यापंति क्रान्तः कश्चिदु
द्भिन्नतारकः॥ विजया नाम कालो यस्य सर्वकार्यार्थसाधवः॥ आश्विनस्य सिते पक्षे सर्वेशा त्रिषु जायते॥ सायंकालं शु
भायात्रादि वा वधि विजयाक्षणे॥ एकादशो विजये मुकुतः॥ तथा च स्मृत्यर्थे सारं॥ दशम्यां तु नरैः सम्यक् पूजनीया
पराजिता॥ ऐशानं शिरशाम्नाश्रित्य त्वपराहे प्रयत्नतः॥ सायंकाले यदानस्या दशमी चापरे हनि॥ नवमी संयु
ता कार्यसर्वदा जयं कर्हिभिः॥ नवमी शेषसंयुक्ता द्वादश्यां विजयोत्सवं॥ कुरुते मर्त्यमिदं कुरु वसिष्ठे नमो हात
ना॥ नवमी मुतायां दशम्यां प्रस्थानमेव कार्यं॥ ज्योतिः॥ या पूर्णी नवमी युक्ता तस्या पूजा ययराचिता॥ शेमाथ
विजयार्थं च प्रयाणं विधिना नरैः॥ आश्विने शुक्लपक्षे तु दशम्यां पूजयेन्नरः॥ एकादश्यां न कुर्वीत पूजने चापराधि

तं॥ स्कंदे॥ दशमीयः समुच्छंघ्यप्रस्थानं कुरुते नृप॥ तस्य संवत्सरं राज्यं न क्वापि विजयी भवेत्॥ दशमीभ्यर्चने त्वेशं
 यात्रानिर्विघ्नसिधये॥ वास्तुलादिहित्वा यदि शुक्लप्रस्थानमारभेत्॥ प्रस्थानविषये एवोक्त उत्सवादि कं परि विधाय
 नेव कार्यं॥ ॥ तदुक्तं पुराणं समुच्चये॥ इधस्य दशमी कृत्वा पूर्वविधां परित्यजेत्॥ श्रावणेनापि संयुक्ता राज्ञाय
 दामिषे चने॥ ॥ तथा वस्कंदे॥ एकादस्यां युतायां च दशस्यां मुत्सवादि कं॥ शुक्लायामिधने मासि कुरु स्वभर
 तर्षणं॥ स्तुत्येदिये यदा राज नृदृश्यते दशमी तिथिः॥ आश्विने शुक्लपक्षे तु सामवेज्जय दानृणां॥ निषिधेपि च कर्त्त
 व्यं तैलाभ्यंगनमादरात्॥ अश्विनामपि कर्त्तव्यं तैलस्नानं नदीजले॥ इति विजय दशमी निर्णयः॥ ॥ अथ दीपा
 वली कथ्यते॥ भविष्योत्तरपुराणे॥ आश्विनस्य सिते पक्षे चतुर्दश्यां विधूदये॥ स्नातव्यं तिलतैलेन नरैर्नरक
 भीरुभिः॥ विधूदये यदानस्यात् एषा कृष्णचतुर्दशी॥ जया चितायारिकायां न स्नायाद्विधूदये॥ त्रयोदशी युताया
 च चतुर्दस्यां तु वेपरे॥ विधूदये नरः स्नायान्नरकं नैव पश्यति॥ विधूदये त्रयोदश्यां भवेद्यदि चतुर्दशी॥ नार
 की तिस्रः प्राक्तायाश्चिन्स्यापरेषु धैः॥ श्रुतव्यं तिलतैलेन नरक्या चररात्तमे॥ मुमुक्षुभिः सकामैश्च सर्वैरपि म
 हासुते॥ इदुक्ष्येपि संप्राप्ते वारेणा तद्दिनस्ये॥ तत्राभ्यंगमदोषाय प्रातः पापाय नृत्तये॥ अपामार्गं भ्रामयित्वा य
 कुर्याद्यमतर्पणं॥ नरकाय प्रदातव्यं दीपः संपूज्य देवताः॥ उपासितं चतुर्दश्यां मुदुक्ष्य तिथावपि॥ कुजादो
 स्वातिसंयुक्ते तदा दीपावली भवेत्॥ तैललक्ष्मीजले गंगादीपावल्यां तथा भवेत्॥ अलक्ष्मीपरिहारार्थं म
 भ्यंगस्नानमाचरे॥ अपामार्गाश्चिन्ने मासि पितृकर्म विधाय च॥ दीपदानं ततः कुर्यात्प्रदोषे च तथाल्मुकं॥ नी
 राज न द्वितीयो न्हि प्रातः काले विधीयते॥ तत्रैव विधिना कार्यं सुरभीणां च पूजनं॥ प्रतिपत्परविधाया त्यासाद्

पूजने गवां॥ नीराजने सर्वेभ्यंगो दर्शविधापरित्यजेत्॥ दर्शविधा गृहीतव्या प्रतिपत् पूजने गवां॥ परविधा प्रस्तास्याद
भ्यंगादिमहोत्सवे॥ नंदायामुदयेभ्यंगे कृत्वानीराजनंततः॥ सायंकालेपि कर्तव्यास्त्रिभिर्मंगलमालिका॥ मुहूर्तवर्तते
दर्शमंगल्यंतदिने भवेत्॥ वितापत्यं कलत्रादितत्सर्वं न त्रयतिष्ठत्॥ अथ चेत्प्रतिपत्स्वल्पा भवेद्यदि परे हनि॥ द्विती
यायां तदा कार्या सायं मंगलमालिका॥ मुहूर्तमपि वर्तते प्रतिपत्कार्तिके सित्ता॥ उत्सवादि कृत्येषु कर्तव्या शुभका
क्षिभिः॥ प्रतिपत्स्वल्पमल्पादियदि न स्यात्परे हनि॥ पूर्वविधा तदा कार्या सिते पक्षे च कार्त्तिके॥ परदिने भवत्स्वाती त
स्मिन्नेव दिने तु वै॥ स्वाती प्रयुक्ता मभ्यंगं कर्तव्यं शुभकाक्षिभिः॥ स्वात्यादौ मंगलस्नानं सर्वदामंगलप्रदं॥ मध्ये तु मध्य
फलदमेतस्यादशुभं तदा॥ अभ्यंगेन कुर्वीत यदि स्वाती निमित्तकं॥ नमो गल्यं भवेत्तेषां यावस्था दूषरध्रुवं॥ दीपावली
तिसंज्ञास्य भूतादि त्रिदिनं क्रमात्॥ द्विजातिभ्यो भवेद्दत्तं सर्वतत्राक्षमभवेत्॥ तथा च भारते॥ यो यादत्तेन भावेन तिष्ठत्य
स्या युधिष्ठिर॥ हर्षदेन्यादिरूपे पातद्वहर्षप्रयाति हि॥ ॥ इति दीपावली निर्णयः॥ अथ दीपावली स्कंद षष्ठी॥ उ
पोष्यं पंचमी शुक्लमार्गशीर्षे न राधिपा॥ पूजयंती हयैष पृथ्याशिवलोकं व्रजंति ते॥ स्कंदोपवासे स्वीकार्या पंचमी परसं
युता॥ चतुर्थे संयुतायान्वर्तव्या कदाचन॥ मार्गशीर्षे सिते पक्षे कर्तव्या स्कंद पूजने॥ त्रिमुहूर्ता तु या षष्ठी परासे
वान्यथापुरा॥ स्कंद षष्ठी तु कर्तव्या पंचम्या सहिता बुधैः॥ उपवासे वदा प्रोक्ता परास्कंदस्य पूजने॥ सप्तम्या सहिताया
च षष्ठ्या स्कंद प्रपूजयेत्॥ पारणांतत्र कर्तव्यं ब्राह्मणैः सह बंधुभिः॥ तथा च स्कंदे॥ मार्गशीर्षे तु या शुक्ला षष्ठे कंशा
ततारका॥ च पारव्या स्कंद षष्ठी स्यादुपैत्तरा पापनाशनी॥ आषट्शुक्ल षष्ठ्या स्कंदं केचित् पूजयंति॥ ॥ अथ रथसप्तमी॥

माघमाससितेपक्षेसप्तमीस्य इथस्यतु॥ तत्रस्नानंचदानंच॥ तत्सर्वमक्षयंभवेत्॥ सप्तमीमाघमास्यशुक्लायाचाष्टमी
 युता॥ मुहूर्तमपि कर्तव्यास्नानदानजपादिषु॥ माघस्यशुक्लपक्षेतुसप्तमीयात्रिलोचना॥ अजयंतीनामसाप्रोक्तासर्व
 पापहरा॥ तिथिः॥ सप्तमिचंद्रिकायां॥ सूर्यग्रहणतुल्यांतुशुक्लमाघस्यसप्तमी॥ अस्मिन्माघमासेवेलायांतत्रस्नानम
 हाफलं॥ तथाचस्कंदे॥ रविवारेणयुक्तायांसप्तम्यामरुणोदये॥ पुनश्चत्रसितेमाघेभास्करस्यस्तु पूजयेत्॥ नरोगान
 भयंतस्यनापमृत्कनवापदः॥ सर्वानुकामानवाप्नोतिस्तस्यलोकसगच्छति॥ ॥ इतिरथसप्तमी॥ ॥ अथशिवरात्रिः॥
 पुराणे॥ कृष्णपक्षेपरवेद्यातुमाघमासिचतुर्दशी॥ शिवरात्रिरितिप्रोक्तामहापापविनाशिनी॥ यद्यर्धरात्रपर्यंतंभवेद्धि
 वचतुर्दशी॥ सूर्योदयंसमारभ्यसेवोपोष्यसदाबुधैः॥ अर्धरात्रेयदानस्यान्माघेशिचचतुर्दशी॥ त्रयोदस्यायुताकाया
 नैरेशिवपरायणैः॥ तथाचस्कंदे॥ भवेच्चत्रयोदस्याभूतव्याप्तमहानिशी॥ शिवरात्रिवृत्तत्रकुयज्जागरणानि
 शि॥ दिनद्वयेपूर्यरात्रेवर्ततेयाचतुर्दशी॥ परंबसाप्रकर्तव्यानवैश्वर्कदाचन॥ दिनद्वयेयदानस्यान्माध्यरात्रेचतु
 र्दशी॥ तथापूर्वापुरित्याज्याकर्तव्यासानरैःपरा॥ इतिमहाशिवरात्रिः॥ प्रतिमासेपिकर्तव्याकृष्णपक्षेचतुर्दशी॥
 प्रदोषव्यापिनीचैवपूर्वावायदिवापरा॥ शिवपुराणे॥ प्रदोषव्यापिनीग्रह्यशिवरात्रिशिवप्रियेः॥ रात्रौजागरणीय
 स्मातस्मातांसमुषोषयेत्॥ त्रयोदश्यास्तगेसूर्येचतुस्त्रेष्वनडिका॥ भूतविधातुयातत्राशिवरात्रिवृत्तचरेत्॥ प्रदो
 षव्यापिनीग्राह्यासाकार्याचचतुर्दशी॥ शिवरात्रिवृत्तेश्वर्कर्तव्यासान्यथापरा॥ दिनद्वयेयदामासशिवरात्रि
 चतुर्दशी॥ प्रदोषयदि वर्ततेकर्तव्यास्तापरस्यतु॥ प्रदोषलक्षणमहाज्योतिः॥ प्रदोषेयादिवर्तते॥ त्रिमूर्तःप्रदो
 षस्याद्रिगवस्तगतससिः॥ महानिशानिशीथश्चमध्यस्थंघटिकाद्वयं॥ इतिमासशिवरात्रिः॥ ॥ अथहोलिका

भविष्योत्तरपुराणे॥ ॥ तपस्यपौर्णमास्यंतुरजन्यां होलिकोत्सवः॥ कर्तव्यो न दिवा विष्णो रित्तायां प्रतिपद्यदि॥ नारदः
प्रतिपद्भूतनं दासुयार्चिता होलिकादिवा॥ संवत्सरे च तद्वाङ्मुरं हेति च साद्रूत॥ कालविवेके॥ प्रहरद्वयात्तु परतः फाल्गु
णिमास्यदि॥ रात्रौ नद्रां परित्यज्य होलिकां दीपयंततः॥ यामत्रयोर्ध्वयुक्ता चे फाल्गुनीया भवेतिथिः॥ भद्रा मुखं परित्य
ज्य कार्य होलिमनीषिमः॥ विशेषस्तु भविष्योत्तरे॥ सार्धं यामत्रयं वास्या द्वितीयादि वसेयदा॥ प्रतिपद्दुर्धमा ना हतदा
सा होलिका स्मृता॥ ॥ इति होलिका निर्णयः॥ ॥ अथ स्थालीपाकः॥ कारिका॥ ग्रहपूर्वशहो माघा पौर्णमास्यां गमिष्य
ति॥ तस्यांतं प्रारभतेति वृत्तिकारेण भाषितं॥ सद्यस्काले भवेद्यद्वा पौर्णमासस्तु पावणः॥ स्थालीपाकस्तु कर्तव्यस्त
त्रैवश्रुतिबोद्धनात्॥ सद्यस्कालं लक्षणं स्मृतिराह॥ संधिश्चेत्संगवा द्वर्ध्वं प्राक्॥ चेदावर्तना द्वेः॥ सा पौर्णविज्ञेया सद्य
स्काले भवेतिथिः॥ वृधो चेत्सये च कथ्यतिथेः परस्मात्तद्यदिकास्तु या सुन्ये न्मास्तथे वाभ्यधिकाश्च तासां॥ अर्धवियोज्य
च तथा प्रयोज्य हसो च वृधो प्रथमे दिने तत्॥ पर्वणो यश्चतुर्थीशः॥ अग्रा प्रतिप्रदस्त्रयः॥ यागकालः सविज्ञेयो प्रातराहूय
वारात्रो यदि पूर्व समाप्यते॥ उपोष्य तस्मिन् हनि श्वाभूते याग इष्यते॥ त्रिमुहूर्ता द्वितीया चे प्रतिपद्या परान्हिकी॥ अन्वा
धानं चतुर्दश्यां परतः सोमदश्यानात्॥ पूर्वाह्ने वाथ मध्याह्ने यदि पूर्व समाप्यते॥ उपोष्य तैतत्र पूर्वद्यः तद्दह्याग इष्यते॥
उपोष्येति अन्वाधानं कर्तव्यमित्यर्थः॥ माधवीये॥ पौडशे हन्यमिष्टि मध्यापंचदशे हनि॥ चतुर्दशे जंघन्यष्टिः पा
पासप्तदशे हनि॥ इति स्थालीपाकः॥ अथ अमावास्या निर्णयते॥ तत्र दसूत्रं॥ अमावास्या पराह्णे पिंडपितृयज्ञोदसि
पाग्रेरेकोल्लुकमिति॥ पूर्वाह्णे देवानां मध्यं दिने मनुष्याणां अपराह्णे पितॄणामित्याहिताग्नेर्विषयत्रय एव भाग
मुक्तं॥ तथा च स्मृतिः॥ दशो प्राक्तास्त्रयो भागा आहिता मितु सर्वदा॥ पिंडान्वाहार्यं कंकुयादित्येवं मुनिरब्रवीत्॥

तथाच कालनिर्णये ॥ दर्श आद्ये विधि त्रिधा शक्यं हि नां त्यां शो पराह्ने चरन् नित्यं यद्यनयोदरेष विहितः सर्वा परान्ह स्ति
 तः ॥ दर्शो विद्यहो परान्ह लवयु कुचे त्पारतदाद्यः सयवृधो तु प्रथमे हि वृद्ध च गणे ग्राह्याः पराध्वर्युभिः ॥ छंदोगैस्तु यथेष्ट
 मेतदुद्दिष्टं साग्रं निरग्ने द्विजस्त्रीश्च द्वा कुत पश्चिते वितनयुर्दर्शं स्मृतं पार्वणं ॥ द्वे धेल्पं कुतपं समग्रमपि चायोन्यत्य
 सावर्ण्यं तोदं शीश्चेतद्विनद्वयोपे कुतयनान्यत्यसावादिने ॥ अनाहताग्न्यादीनां पंचधा विभागो वक्ष्यते ॥ तत्र स्मृतिः ॥
 प्रत्यद्वितया दर्शं पंचधा दिवसः स्मृतः ॥ द्विजानामेव सर्वेषां मिति प्राहुर्मनीषिणः ॥ कालं दर्शं ॥ दर्शो वित्र परान्ह स्पृशति
 सदिवः श्राध कालो द्वयोश्च घत्रानल्यो यदि भवति समः क्षीयमाणे तु पूर्वः ॥ वृधो साम्योप्यनग्ने युवति वृषल्योश्च श्वर
 वाहिताग्नेः पूर्वो न का परान्ह स्पृशति कुतपसं स्पृशति यो विधीः स्यात् ॥ हारितः ॥ अपरान्ह पितृणां तु या परान्हानु
 गामिनी ॥ साग्राह्या पितृकृत्ये तु न पूर्वान्हानुयायिनी ॥ भूतविधाममा वास्यामो हादज्ञापितोपि वा ॥ श्राधकर्मण्ये
 कुर्युः स्तेषामायुः प्रहीयते ॥ प्रतिपद्यप्यमावास्यानां परान्ह गतान् वेदः ॥ भूतविधेव साग्राह्यापित्र्यकर्मणि सर्वदा ॥ भूत
 विधाप्यमावास्या प्रतिपन्मिथ्रितापि वा ॥ पितृकर्मणि विद्वद्भिर्ग्राह्या सेव पराह्णिका ॥ इत्यमावास्य निर्णयः ॥ अथ
 प्रत्यद्विक आहुनिर्णयते ॥ स्मृतिराह ॥ खेरदयमारभ्य सायं सा स्पृशति तिथिः ॥ सेव प्रत्याद्विके ग्राह्या पूर्वस्या
 द्यवायदि ॥ तिथयोदयमारभ्य सायान्ह यदि चेत्स्पृशत् ॥ प्रत्यद्वे मासिके चैव ग्राह्येति मुनिरब्रवीत् ॥ तथाच
 हमाद्रौ ॥ सायंतन्यपरचचे न्मृततिथिः सेव च्छिके मासिके ग्राह्या साप्य परान्हयो यदि तदा सत्राधिका सामता ॥
 तु ह्याचेदुभय परान्ह समये पूर्वानचे तद्वयोः पूर्ववन्निमृद्भूतगास्त समये नो चेत्पुनरेवोचिता ॥ अन्यच्च ॥ उभ
 यत्रा परान्ह स्वेद्वे घत्राधिकामता ॥ तुल्याचेदुभयत्रापि पूर्वानोचेतथेव न्तु ॥ क्षीयमाणे तु पूर्ववैवर्धमाने तु वे

हस्तैर्वायतिभिश्चोत्तरासदा ॥ इतिकैश्चिदुक्तं ॥ अत्रविशेषव्याघ्रपदः ॥ संपूर्णैकादशीयाचपरतोपि विवधेत् ॥ स्मार्तेरुपो
 ष्यपूर्ववपरतोद्वादशीयदि ॥ आदित्यादयमारभ्यभवेद्याष्टिनाडिका ॥ एकादशीसदापेक्ष्यासैवस्मार्तैर्वद्विज्ञातमः ॥
 दशमीवेधहीनायाप्रभातेषु नरेवसा ॥ स्मार्तैर्कार्यासदापूर्वाद्वादशीपरतोपिचेत् ॥ तथाचगालवः ॥ ॥ एकादशीव्रतेश्च
 षष्टिनाड्यात्मकंचयत् ॥ स्मार्तैस्तदेवकर्तव्यं वृधोवप्याहगालवः ॥ एकादश्याद्वादस्याचापिचर्मासत्याषष्ठीना
 ड्यात्मकं एकादशीव्रतस्मार्तैरेवकर्तव्यमित्यर्थः ॥ तथाचजाबालिः ॥ एकादशीयदाष्टिनाडिकास्यात्परवसा ॥ स्मार्तै
 र्कार्यासदापूर्वाद्वादशीपरतोपिचेत् ॥ स्कंदः ॥ संपूर्णैकादशीवृधसुपेयाद्वादशीपुनः ॥ दृश्यतेपिहिपूर्ववस्मार्तैर्कार्या
 नचापैरे ॥ गालवः ॥ संपूर्णैकादशीकिंचिद्वादशीचपरैत्यपि ॥ स्मार्तैःपूर्वासपत्नीकैर्काययितिभिरुत्तरा ॥ तथाचव्या
 घ्रपादः ॥ एकादशीद्वादशीचकभयवर्धतेयदि ॥ अविधेकादशीकायाग्रहस्तैयतिभिःपरति ॥ सिघांते ॥ अविधेक
 दशीकृत्वायोमवेपुत्रवान्गृही ॥ द्वादस्यापारयेधित्वाहरिवासरसंज्ञियान् ॥ अथविधेकादशीकर्तव्येति काल
 निर्णयः ॥ ॥ दशमीशेषसंयुक्ताद्युपार्थकादसीतदा ॥ यदानस्यात्रयोदस्याकलावाद्वादशीयदि ॥ नचेदेकादशी
 पूर्वद्वादशीपरतःस्थिता ॥ उपोष्यदशमीविधायदिछेत्परसंपदः ॥ गालवः ॥ एकादस्युदेयकिंचित्परं हिद्वादशीनचेत् ॥
 तत्कामपिषुधमपिस्मार्तैःकर्तव्यादशमीयुता ॥ तथाचाचार्यः ॥ एकादशीयदावापिद्वादसीलुप्यतेथवा ॥ दशम्यासं
 युक्ताकार्यास्मार्तैरेकादशीसदा ॥ त्रयोदश्यांनलभतेद्वादसीयदिकिंचन ॥ उपोष्यैकादशीतत्रदशमीमिश्रितावि
 वा ॥ द्वादसीस्वल्पमल्पापि यदिनस्यात्परं हनि ॥ दशमीमिश्रिताकार्यामहापतकनाशनी ॥ एकादशीनलभेतसफला
 द्वादसीभवेत् ॥ उपोष्यादशमीविधाऋषिरुद्दालकोब्रवीत् ॥ पात्रे ॥ द्वादस्याःप्रथमः प्रादोहरिवासरसंज्ञकः ॥ नदते

९७

पारणंकुर्यादन्यथादोषभावाभेत् ॥ अथवैष्णवेकादशी ॥ नारदीये ॥ उदयात्याग्यदानायचतस्रोघटिकास्तुया
 अरुणोदयविधेषासतानोपवसेदिति ॥ अरुणोदयवेलायां द्वादशमीयतरेवोपवसेदिति ॥ पद्मे ॥ नवमीपलमात्रं तु
 दशम्यायदिदृश्यते ॥ उपोष्याद्वादशीशुभात्रयोदस्यांतुपारणं ॥ अविधेकादशीयत्रसंपूर्णाद्वादशीभवेत् ॥ त्रयो
 दस्यांकियन्मात्राद्वादशीयदिवाभवेत् ॥ उपवासद्वयकार्यंविष्णुभक्तैर्विशेषतः ॥ विष्णुपूजासतैःकार्याद्वादस्या
 मेवपारणं ॥ तथाचपद्मे ॥ दशमीवेधहीनाचेत्परतोद्वादशीयदि ॥ उपवासद्वयकार्यंविष्णुभक्तिपरायणैः ॥ एकादशीमु
 पोष्याथद्वादशीसमुपोषयेत् ॥ नतत्रविधिलोपःस्यादुभयोर्देवतंहरेः ॥ सभयदाभवेदत्तीवादल्पाद्वादशीपारणं
 दिने ॥ उषःकालेद्वयकार्यंप्रातर्मध्याह्नकर्मच ॥ अन्त्यायामथविप्रैर्द्वादस्यामरणोदयः ॥ स्नानार्चनक्रियाकार्यं
 दानहोमादिकाश्चयाः ॥ एतस्मात्कारणोविप्रप्रत्यक्षःस्नानमाचरेत् ॥ पितृतर्पणसंयुक्ताद्वादशीस्यात्क
 लायादि ॥ यदास्याद्वादसीस्वल्पाद्यकर्षबुभुजेतदा ॥ यदास्वल्पाद्वादशीस्यादकर्षंषुजोभवेत् ॥ प्रातर्मध्या
 ह्निकस्यापितत्रस्यादपकर्षणं ॥ पंचपंचउषःकालःसप्तपंचारुणोदयः ॥ अष्टपंचमेवधातःशेषःसूर्योदयःसमृतः ॥
 इत्येकादशीनिर्णयः ॥ ॥ अथोपवासाशक्तविषये ॥ उपवासेत्तत्राशक्तानांशरीरैरुर्ध्वजीविना ॥ एकभक्तादिकका
 र्यमहाबोधायनोमुनिः ॥ एकभक्तेनक्तनशीणवृथातुराश्चहि ॥ नातिक्रमेयुद्वादशीमुपवासेन्नचेत् ॥ असाम
 र्थ्यशरीरस्यव्रतंचसमुपस्थिते ॥ कार्येधर्मपत्न्यावानियमान्विते ॥ भार्यापत्यव्रतंकुर्याद्वाभ्याश्वपतिव्रतं ॥
 असामर्थ्याशरीरस्यव्रतभंगानिजायते ॥ संप्राप्तेसंकटेकार्येद्वादस्यामंत्रपूर्वकं ॥ अहिस्तुपारणंकुर्यात्पुनर्भु

जनदुष्यति॥ पत्नीपुत्रोत्पत्तिश्च कुर्याच्छिष्योपि वा व्रतं॥ एषामभिवर्णनं ब्राह्मणं विनियोजयेत्॥ अथाष्टौ महा
 द्वादशीनिर्णयः॥ तत्रातिथिप्रयुक्ताश्चत्वारो नक्षत्रप्रयुक्ताश्चेति॥ पुराणे॥ चतुश्चातिथिप्रयुक्ताश्चत्वारो नक्षत्रप्रयुक्ताश्चेति॥ पुराणे॥ चतुश्चातिथिप्रयुक्ताश्चत्वारो नक्षत्रप्रयुक्ताश्चेति॥ पुराणे॥
 त्रिता॥ उन्मालिनी वंतुली च त्रिस्त्रया प्रह्लादधिनी॥ प्रोक्ता महाद्वादशीति मुनिभिः पापनाशनी॥ पुनर्वसुयुताय
 च श्रवणे न समन्विता॥ पुष्या चिता महती च रोहिणी द्वादशीयुता॥ तथा च स्मृति चंद्रिकाया॥ शुद्धवृद्धिमुपैति चे
 द्वादशदिने भद्रासने॥ म्रिलीनी भद्रवोपधिका न हर्ता य हरियं वंजु एष भीष्मासनी॥ नंदादित्यजया चितेति मरुति
 स्यात्त्रिस्त्रया द्वादशी॥ पूर्णपर्वणि निगति पारने स्यात्सर्वधन्यपि॥ आदित्ये न जया च्युते न विजया पुण्ये न पा
 पहारो हिरण्या च जयती का सुचतस्रश्छादिनो दो भवेत्॥ पूर्णवो न मथाधिकं क हरिभाधिक्ये तु भ्रा
 तर्भुजि त्रैसाधिक्यं समत्वोस्तु दिनतः प्राग्मे तु पश्चाद्गतं॥ हिवा वेषावमस्तसत्त्वमितरे ऋक्षेषु भद्रातिथे
 सूत्राया गापि चक्षरवडन इहा धेहि प्रतं पारणे॥ अन्यस्मिन् अधिकान्तिथे यस्मिन् ते भोते भद्रधौ तिथे स्तपारणे भ
 वेदिति महास्तद्वादशी निर्णयः॥ ॥ अस्यार्थः॥ इशमी वेदरहिते का दशी पिरदिनी क्रियन्मात्रा दृश्यते न द्वाद
 शी सो न्मीलिनी महाद्वादशी॥ द्वादशी मात्रा वृद्धो वंजुली॥ एकादशी द्वादशी त्रयोदशी योगो त्रस्त्रया षष्ठी धृति
 का भूमा पूर्णमावास्या वा पारदिने क्रियन्मात्रा वृद्धते सा पक्षवर्धनी॥ पुनर्वसुयोगे जया॥ श्रवणयोगे विजया पोष्य
 योगे पापनाशनी॥ याहि रोहिणी योगे जयति॥ एता सु नक्षत्रप्रयुक्ता सुचतस्रश्छादिनी दिने सूर्योदयमा
 रभ्य नक्षत्रेण भवितव्यं प्राक् द्वादशी सवृद्धि यया लेचनया नक्षत्रं नृनत्वात्सामान्यधिक्येषु सत्स्वपि रोहिणी

परा॥ समत्वे पितृयैवास्या द्वादशकुतुपूकालिका॥ कुतुपाद्यान्मुहूर्तोस्त्रान्यदा चरति भास्करः॥ सकलाः कुतपस्तत्रा पितृणां
 दत्तमक्षयं॥ प्रारब्धकुतपे आहं कुर्यादारो हणबुधः॥ विधिशो विधिमास्त्रायरोहिण्येतु न लघयेत्॥ इति प्रत्यक्षिक निर्णयः
 अथाधोदयः॥ भविष्योत्तरे॥ अमार्क श्रवणे पाते युक्ता चे पुष्यमाघयोः॥ अधोदयः केटि सूर्यस्मृतश्चैव ग्रहेः समः॥ दि
 ने व्योगशस्तयमुष्क कालिष्य वायदि॥ नैवरात्रौ तु कर्तव्यं नैव धर्मपरायणैः॥ स्कांदे॥ अधोदये तु संप्राप्ते सर्वगंगा समं
 जले॥ शुभात्मनो द्विजाः सर्वमेव बुब्रुह संमिता॥ यत्किंचि क्रियते दाने तद्दानं मे सुसंनिभं॥ पितृनुहिश्य यद्दत्तं गया आश्व
 समं भवेत्॥ चतुःषष्ठी पद्ममुख्ये मंत्रं तत्र नुकारयेत्॥ चत्वारिंशत्तलं वापि पंचविंशतिरेव च॥ निधाय पायसं तत्र मद्रम
 एदलं लिखेत्॥ अमंत्रं स्थापयेत् तत्र ब्रह्मविष्णु शिवात्मकं॥ तेषां प्रीतिकारार्थं यच्चैतमल्पं सुशोभनैः॥ वस्त्रादिभिरलं
 कृत्य ब्राह्मणाय निवेदेत्॥ दानमंत्रः॥ सुवर्णपायसं पात्रं स च स्मादत्तं त्रयीमयं॥ आवयोस्तारकं यस्माद्गृह्णाद्विजस
 त्तम॥ समुद्रमेखलं पृथ्वी सम्यग्दानस्य यत्फलं॥ तत्फलं लभते मर्त्यकृत्वा दानममंत्रकं॥ ॥ इति अधोदय निर्णयः॥ अ
 थेकादशी निर्णयः॥ भविष्योत्तरे॥ आदित्योदयं वेधस्तु स्मार्तानां कथितो बुधैः॥ अरुणोदयं वेधस्तु वैष्णवानां त
 था परैः॥ सूर्योदयं समारभ्य परतः सूर्यदर्शनं॥ एकादशी भवेद्यातु सये प्रोक्ता लुबे बुधैः॥ संपूर्णकादशी यत्र भोते पु
 नरे वसा॥ सर्वे रेवोत्तराकाया परतो द्वादशी यदि॥ एकादशी द्वादशी चेद्यभयं वधते यदि॥ तदा पूर्वदिनेत्याज्यं स्मार्तं य
 द्यापरं हनिशति केचित्॥ भविष्योत्तरे॥ संपूर्णकादशी यत्र प्रभाते पुनरे वसा॥ लुप्यते द्वादशी तस्मिन् उपवासकथं भवेत्॥
 उपोष्य इति श्रुतं तस्मात्तरपि सुमुष्मभः॥ पारणतु त्रयोदश्यां केचि दाहुर्मनीषिणः॥ व्याजः॥ प्रथमं हनि संपूर्णाय स्या
 द्येकादशी यदि॥ द्वादशी च यदा तात दृश्यते पुनरे वसा॥ त्रयोदश्यां क्रियन्मात्रा द्वादशी न लभेद्यदि॥ पूर्वाकाया गृ

वाग्यातानारीबृहद्गौरीसमर्चयेत्॥ पूर्वविधमस्तसकर्म बृहद्गौरे ब्रतेग्राह्यात्तृतीयाद्वितीयान्विता॥ चतुर्थसहिताकार्यात्तृतीया
 न्यब्रतेषु॥ चंद्रोदयेयदानस्यात्तृतीयादिचेत्परा॥ पूर्वविधानाकार्यादिस्था दर्शनेविधोः॥ दिनद्वयेयदानस्यात्तृतीया
 चंद्रदर्शने॥ परविधेवकर्तव्यापूर्वविधापरित्यजेत्॥ चंद्रोदयेतृतीयाचंद्रदिनद्वयेपिवर्तते॥ पूर्वविधापरित्यज्यकर्तव्याप
 रसंयुता॥ अथपाकपिलषष्ठी॥ भाद्रमासेसितेपक्षेनाभौचैवकरेस्थिते॥ पोतकुजेचरोहिण्यासाषष्ठीकपिलास्मृत
 द्विवेवयोगः शस्तोयस्सूर्यपर्वदाताधिकं॥ योगस्याद्यदिचेद्वात्रौचंद्रषष्ठीतिसास्मृता॥ ॥ इतिचैत्रादिषणमासतिथिनि
 र्णयः॥ आश्विजप्रतिपत्तिर्णीयते॥ विश्वरूपनिबधे॥ कलशस्थापनंकुर्यान्नंदायामश्विनेसिते॥ पूजयेद्भक्ति
 तावेनचंडिकाभक्तवृत्तं॥ मत्स्यपुराणे॥ प्रतिपद्याश्विनेकार्यनवरात्रंकमात्ततः॥ कुहयुक्तासदात्याज्यानाशयेच्च
 कुलंयतः॥ नचेदर्शकलाप्राप्तिप्रतिपच्चंडिकार्चने॥ उदयेदिमुहूर्तापियाह्यासेवपरेहनि॥ अमायुक्तानकर्त
 व्याप्रतिपत्पूजनेमम॥ मुहूर्तापिप्रकर्तव्याकर्तव्यापरसंयुता॥ वर्जनीयाप्रयत्नेनह्यमायुक्तापिपार्थिव॥ द्वितीया
 द्विगुणैर्युक्ताप्रतिपत्सर्वदाशुभा॥ अमायुक्तानकर्तव्याकर्तव्यापरसंयुता॥ स्वल्पापिप्रतिपन्दाह्याचित्रावेधृतिव
 र्जिता॥ चित्रावेधृतियोगस्तुभवेद्यामत्रयंयदि॥ प्रातरेवतदाकार्यनवरात्रंसदाबुधे॥ द्वितीयेदिनप्रतिपन्मुहूर्त
 द्वयंत्रयंवास्यात्॥ चित्रावेधृतिश्चवायामत्रयवायदिचतदा॥ प्रतिपद्येवप्रातःकर्तव्यं॥ नैवामायुक्ताया॥ नोश
 येच्चकुलंयतइतिश्रवणादोषता॥ तथाच॥ वैधृतिश्चतथाचित्रासमग्राह्यंप्रतिपद्यदि॥ प्रभावेप्रतिपन्नास्ति
 तदाकार्यतथैवतु॥ चित्रावैधृतियुक्ताचेत्प्रतिपद्वितयान्विता॥ तत्रैवपूजनंदेव्याःकर्तव्यंशुभकाक्षिभिः॥

९२

कीर्तुने॥ कानादाडिमदेवदोस्मरुचश्रीसिंधुवारंतथाजातिगंडलपत्रिकाहरसुतास्याराधनेसिद्धिदा॥ अतो न्यथापारणा
 यां ब्रतेभंगमश्रुयात्॥ याःकाश्चित्तिथयस्तोक्तनक्षत्रयोगतः॥ ऋक्षान्तेपारणाकृत्वाविनाश्रावणारोहिणी॥ तिथ्येतेचैवभांते
 चपारणायवचोदित॥ प्रातःशुक्लतिलेस्नात्वा मध्याह्ने देवमर्चयेत्॥ स्वशक्त्यागणनाथस्य स्वर्णरोप्यमेववा॥ चतुर्थगणना
 थस्यपरविधाप्रशस्यते॥ ज्यायुक्तानकर्तव्यासर्वथाशुभकाक्षिभिः॥ गणनाथत्तुर्थीतुमध्याह्न्यापिनीयदि॥ पूर्वविधे
 वकर्तव्यापरविधापरित्यजेत्॥ चतुर्थगणनाथस्यसंगवांतेपरेहनि॥ यदिनस्यातदापूर्वकर्तव्याशुभकाक्षिभिः॥ स
 गवांतेमध्याह्नेइत्यर्थः॥ ॥ अथप्रसंगतोविनायकत्रतमपिकथ्यते॥ मासंशुचिसमारभ्ययावद्वर्षमेवैवंपा॥ विना
 यकत्रतंकुर्याच्चतुर्थीपक्षयोदयोः॥ विनायकब्रतेयद्यात्तृतीयासहितासदा॥ चतुर्थस्त्रिदिवस्यब्रतेग्राह्यापरा
 न्विता॥ बृहस्पतिः॥ चतुर्थगणनाथस्यमातृविधाप्रशस्यते॥ मध्याह्न्यापिनीचेत्स्यात्परतश्चेत्परेहनि॥ मातृविधाप्र
 शस्यास्तास्याच्चतुर्थीसर्वदाशुभा॥ मध्याह्नात्परतश्चेत्स्यान्नागविधाप्रशस्यते॥ प्रसंगतः सकटचतुर्थीपिकथ्यते॥ पुराणे॥
 शृणुराजप्रवक्ष्यामिमेत्रेरागमसंभवेः॥ रुद्रापक्षेचतुर्थीचेनिशिचंद्रोदयेनृपा॥ ओषधीभिःशुक्लतिलैःदिवास्नात्वाप्र
 संन्तधीः॥ कार्यसंकल्पमनसाध्यात्वादेवगणाधिपं॥ नित्यकर्मसमाध्यादेनिशिचंद्रोदयेनृपा॥ तत्रपठिगणशस्यपूज
 येत्कुसुमाक्षतेः॥ विष्टुदयेयदानस्याच्चतुर्थीसंकटव्रते॥ तृतीयासंयुताकार्यासर्वदाशुभकाक्षिभिः॥ चंद्रोदयेयदानेस्या
 द्यदिवापिदिनद्वये॥ परैवव्रताभिःकार्यागणनाथपरम्पराः॥ सूर्योदयसमारभ्यचतुर्थीयाववर्तते॥ चंद्रोदयस्यपर्यंत
 समवेत्सर्वकामदा॥ ॥ अथऋषिपंचमीभविष्योत्तरे॥ ॥ मासिभद्रपदेऋषेपंचम्यापूजयेत्मुनीन्॥ प्रातर्नद्यातुसु
 स्नात्वा कश्यपादीश्वरपतेव॥ पंचमीचैवकर्तव्याषष्ठीयुक्ताचभारत॥ ऋक्षारख्यामुनिभिःप्राक्तासर्वपापप्रनाशनी॥ मृ

हर्तृद्वितीयं वापि च मीयदवा भवेत् ॥ तृतीयां पूजने नैव कर्तव्यं प्रतिभिः परा ॥ चतुर्थां संभुतायां च पंचम्यां सुनिश्चयना ॥ प्रतिभिः
 नैव कर्तव्यं यदि चेन्निष्फलं भवेत् ॥ अथ द्वाविंशती पुराणे ॥ शुक्लाष्टमी तिथिर्वा मासि भाद्रपदे भवेत् ॥ द्वाविंशत्यां साष्ट
 मी ज्ञेयानोत्तरा साभिधीयते ॥ प्राप्ते भाद्रपदे मासि शुक्लाष्टम्यां च भारती ॥ द्वाविंशत्यर्थे द्वाविंशत्यां ज्ञेयं मूलं च वर्जयेत् ॥
 यानोऽष्टजयते द्वाविंशती मोहादिह यथाविधि ॥ त्रिणिजन्मनि वैधव्यं लभते नात्र स रायः ॥ तस्मात्संज्ञनीया सा प्रतिवर्षं वधूज
 नेः ॥ सुखसंतापज ननी भक्तसौख्यप्रदायिनी ॥ मासि भाद्रपदे शुक्लाष्टम्यां भवेत् द्वाविंशती नृप ॥ द्वाविंशती ति विज्ञेया पूर्वविधा
 प्रवर्त्यते ॥ मुहूर्तरोहिणीष्टम्यां पूर्वा यदि वा परा ॥ द्वाविंशती तिसा कार्यज्येष्ठा मूलं च वर्जयेत् ॥ द्वाविंशतं केवलाष्टम्यां
 वकर्तव्यं ॥ अथ ज्येष्ठाष्टमी निश्चिंयते ॥ कालदर्शः ॥ भाद्रपदशुक्लाष्टमी ज्येष्ठानक्षत्रेण समाचिता ॥ महतां किर्तिता त
 स्यां ज्येष्ठा देवी प्रवर्जयेत् ॥ लिंगपुराणे ॥ कन्यार्के द्वाष्टमी शुक्ला ज्येष्ठा क्षेमहती स्मृता ॥ अक्षती परिहाराय ज्ये
 ष्ठा तत्र प्रवर्जयेत् ॥ तत्रापि विशेषः स्कादे ॥ तत्राष्टम्याय दानं नावारज्येष्ठाश्च मेव च ॥ नीलज्येष्ठेति सा प्रोक्ता दुर्बला
 खड्गकालिका ॥ मासि भाद्रपदे शुक्लाष्टम्यां ज्येष्ठा संप्रयुता ॥ तस्मिन्नेवादिने कार्या ज्येष्ठायां परिहृजने ॥ नत्वे ॥ प्रत्यादि
 मप्रदायिनी ॥ मूलविधानकर्तव्या ज्येष्ठा कामविनाशनि ॥ मूलविधा कृता ज्येष्ठा पुरा दुर्बोधने नहि ॥ आयुः सयंग
 ताः सर्वे तस्मात्परि वर्जयेत् ॥ गर्गः ॥ अवागावर्तना ज्येष्ठादिने यस्मिन् समाप्यते ॥ मूलविधा स्यात्तद्वर्धं चिदुभयप्रदा ॥
 माधवीये ॥ यस्मिन् दिने भवेज्येष्ठामध्याह्नं मय्यपि शृणु ॥ यस्मिन् न हनिष्ये जास्यां नृनां च तत्पूर्ववासरे ॥ इति
 ज्येष्ठावर्तः ॥ अथ श्रावणद्वादशी ॥ सेववा भनजयंती ॥ कल्पे ॥ नभस्याशु रूपेण द्वादश्यां श्रावणे दुनि ॥ बलेस्तु

बंधन कर्तुं तस्यो वै वासनस्तु भूत् ॥ जयंती वामनारव्या स्यात्सैवाप्या नुरात्तमेः ॥ सर्वपापप्रशमनी सर्वकामप्रदायिनी ॥ एका
 दश्या भवेद्योगोद्वादश्याः श्रावणस्य च ॥ पूर्वाह्णवथ मध्याह्ने सा तिथिर्महती स्मृता ॥ पुराणसमुच्चये ॥ द्वादशी श्रावणे संवत्
 शौदे कादशी यदि ॥ स एव वैष्णवा योगो विष्णुसंखल संज्ञकः ॥ तस्मिन्नुपोष्यविधि वन्तरेः प्रक्षीणकल्मषेः ॥ प्राप्नोत्य
 मांसिधि पुनरावर्ति दुर्लभा ॥ अथ केवल श्रावणद्वादशी ॥ माधवीये कालनिर्णये ॥ शुक्लावायदिवा कृष्णाद्वादसा श्राव
 णाचिता ॥ तयोरेवापवासश्च त्रयोदस्या तु पारणं ॥ एकादशी मुपोष्यैव द्वादशी समुपोषयेत् ॥ नचात्र विधिलोयः स्यात्तदुभयो
 र्देवतं हरिः ॥ असमाप्ते व्रतं पूर्वं नैव कुर्याद् व्रतान्तरं ॥ एकदैवत्यमुद्दिश्य कर्तव्यं नान्यथा क्वचित् ॥ द्वादस्या तु भवेद्योगः श्रावणस्य दि
 वैवहि ॥ वदोपवासः कर्तव्यो वैष्णवेः सर्वदापि च ॥ उदयव्यापिनी कुर्यात् श्रावणद्वादशी सदा ॥ आचार्याः केचिदिच्छन्ति केचि
 न्नेच्छन्ति चापरे ॥ मुहूर्तत्रितयवापि संगवां त्यमथापि वा ॥ श्रावणद्वादशी ॥ पुराणे ॥ मासि भाद्रपदे शुक्लाष्टम्यां चतुर्दश्यां द्विजोत्तम
 अनंतं पूजयेद्भक्त्या दानं दद्याच्च शक्तिः ॥ कल्पे ॥ शुक्लपक्षे चतुर्दश्या मासि भाद्रपदे शुभे ॥ तस्यामनुष्ठानमात्रेण सर्वपापैः प्र
 मुच्यते ॥ जयायुक्ता न कर्तव्या ह्यनंतस्य चतुर्दशी ॥ श्रावणयुक्ता प्रकर्तव्या सर्वदा शुभकांक्षिभिः ॥ स्कादे ॥ जयायोगे नयकु
 र्याद्विक्तायां पूजनं हरे ॥ वर्षपूजा फलं तस्य बाष्पले यायाग छति ॥ विश्वरूपे ॥ मध्याह्नव्यापिनी याचभद्रशुक्ल चतुर्दशी ॥ से
 वानंतव्रते आद्या पूषण्युक्ता विशेषतः ॥ मध्याह्नव्यापिनी याद्या इति मध्याह्नादवा कुरुजा समापनीत्यर्थः ॥ स्कादे ॥ उद
 ये हि मुहूर्तापि आद्या नंतव्रते तिथिः ॥ परविधे वकर्तव्या पूर्वविधा नुकुत्रचित् ॥ अतो मुहूर्तमात्रापि पोषि मायां चतुर्द
 शी ॥ तस्य भयं च न कुर्याद नंतस्य विशेषतः ॥ बृहज्जोरी तृतीय ॥ भाद्रसीततृतीयायां विधूदाय समतका ॥ सुखात्वा

गायत्र्या काले भवेद्यदि ॥ प्रभाते वाथ मध्याह्ने पुण्य काले सनान्यथा ॥ अथ पञ्च काले तिथिः ॥ यथा षष्ठी व्यतीपत्ता
 भानुवार भवेद्यदि ॥ पञ्च काले नाम तत्प्रोक्ता यस्मिन्नाच्च चतुर्गुणं ॥ षष्ठी सप्तमि संयोगे वारश्च दशुमालिनः ॥ मोगो यं पञ्च
 को नाम सहस्रार्क यद्देसमः ॥ अथ च पाषाणी ॥ विशारद्या भानुवारे षष्ठी वैधत्या च समन्विता ॥ नभस्य शुक्ल षष्ठीया
 च पति निगद्यते ॥ अथ कपिला षष्ठी नभस्य कृष्ण पक्षे चारो हिणी पात भू सुते ॥ युक्ता षष्ठी पुराणा जैः कपिलि
 परिकीर्तिताः ॥ भाद्रमासि सिते पक्षे भाननाया करे स्थिता ॥ पतिकुजे च रोहिण्या सा षष्ठी कपिला स्मृता ॥ दिवै कये
 गरास्तोय मुष काले पिवायदि ॥ स्नान दानादिकं चैव सर्वत्राक्षयं भवेत् ॥ अथ बुधाष्टमी ॥ यदा यदा सिते षष्ठी
 म्या बुध वारो भवेद्यदि ॥ भवेत्त्राक्षयं सर्व स्नान दानं च यत्कृतं ॥ संध्या काले तथारात्रौ प्राप्ते चैव जनार्दनः ॥ बुधाष्टमी
 न कर्त्तव्या हन्ति पुण्यं पुरा कृतं ॥ इति व्रत प्रारंभ विषयः ॥ अथ गजछाया ॥ प्रेतपक्षे त्रयोदश्या मघा सिंदुकर
 रविः गजछायेति सा प्रोक्ता दत्त तत्राक्षयं भवेत् ॥ तिथि कृतं यद्भूतं चैव तिथ्या मव विधीयते ॥ नक्षत्र विहितं यच्च वि
 हितं केवलं बुद्धिनि ॥ भविष्योत्तरे ॥ नैव दोष कुर्यात्तस्य व्रतेति वासेर ॥ तिथि प्रयुक्तं नक्षत्र विहि वापि कुत्रचि
 त् ॥ अथ कै संक्रांतिः ॥ संक्रांतेः समयः सूर्योदयेऽपि शत क्षणे ॥ तस्य योगादयश्चार्धे विशान्नाड्या
 प्रकीर्तिताः ॥ अर्वा कषोडशानाड्यस्तु परतश्चैव षोडश ॥ पुण्य कालोर्क संक्रांतेः स्नान दानादिकं कर्मसु ॥ आ
 त्यपुराणं ॥ त शत मिदुक्षये दान उपरागं त्वनंतकं ॥ षडशीत्यां सहस्रं तु विष्णु पद्यांतथैव च ॥ विष्णु वेचा युतं प्रो
 क्तं कोटि दं दक्षिणायने ॥ अथ चैव तुलामेषौ विष्वीतो प्रकीर्तितौ ॥ अलि सिं होष्टृ कुं भौ विष्णु पृथः प्रकीर्तितौ ॥
 मीन कन्या धनु र्युग्मं स्मृता स्ता षडशीतयः ॥ असीतानागत पुण्ये इत्तदं दक्षिणायने ॥ त्रिंशत्क कटको नान्यथा

मकरे विशाति परः ॥ माघ वीये ॥ त्रिंशत्क कटक संक्रांतौ पूर्वतः पुण्य नाडिका ॥ मकरे तुत्तरा पुण्याश्चत्वारिंशति
 नाडिका ॥ विष्णु वयोस्तु पुण्यास्तु नाड्यास्तु तभयोदश ॥ पुण्यायां विष्णु पद्यायां प्राक् पश्चादपि षोडश ॥ षडमी
 शीत्यां व्यतीतायां नाड्यः पंचदश स्मृताः ॥ यायाः सन्निहिता नाड्यास्तस्मात् पुण्यतमा स्मृताः ॥ संक्रांतीनां च स
 र्वासां नाड्यः सन्निहिताश्च याः ॥ ताताः पुण्यतमाः प्रोक्ताः स्मृता कर कर्कटौ ॥ मकरे तुत्तराः सर्वा नाड्यः पंचतमाः स्मृताः
 कर्कट पुण्यतमाः सर्वा नाड्यः पूर्वा महर्षिभिः ॥ अहः संक्रमणे पुण्याः सहस्रं कृतं प्रकीर्तितं ॥ रात्रौ संक्रमणे पुण्याः दिनाध
 स्नान दानयोः ॥ अर्धरात्रावधः स्तस्मिन् मध्याह्नस्योपरिक्रिया ॥ अर्ध संक्रमणे चोर्ध्व उदयात्पहरदयौ ॥ पूर्वा चैव
 धरात्रौ तु यादा संक्रमते रविः ॥ तदा दिनद्वयं पुण्यं मुक्ता मकर कर्कटौ ॥ युस्त्वास्तमयं चलायामकरं याति भास्करः ॥
 प्रदोषे चार्ध रात्रे वा स्नान दानं परं हनि ॥ अर्ध रात्रे तु दुर्ध्वं वा संक्रांतो दक्षिणायने ॥ पूर्वमेव दिनं ग्राह्यं वा
 न्नोदयते रविः ॥ मिथुनात्क के संक्रांतियदि स्यादशुमालिनः ॥ प्रभाते वा निशीथे वा कुर्यादह नि पूर्वतः ॥ रवेस्त
 मया पूर्व मकरं याति भास्करः ॥ स्नान दानादिकं कुर्याद्वात्रावपि न दुष्यति ॥ तथा च मनुः ॥ राहुर्दृशेन संक्रांति वि
 वाहात्पष्टाधिशु ॥ स्नान दानादिकं कुर्यान्निशिकाम्य व्रतेषु च ॥ संक्रांता विति सर्वाधारणात्वेनोक्तत्वात्सापि क
 श्चिद्देशाचारस्तत्र स्वर वशिष्ठेराचार्येन तु सर्वत्र शिष्टाचारः ॥ तथा च स्मृत्यंते ॥ स्नान दानादिकं चैव रात्रौ
 कुर्वति केचन ॥ केचिद्रात्रौ न कुर्वति स्नान दानादिकं च यत् ॥ तथा च सुमंतु ॥ रात्रौ स्नानं न कुर्वीत दानं चै
 व विशेषतः ॥ नैमिषिकं तु कुर्वीत स्नान दानं च रात्रिषु ॥ प्रत्यहं वाथ मासं वा भवितव्यानि यानि च ॥ उपवास
 व्रतादिनि ॥ ग्रान्या ऊर्मनीषिणः ॥ प्रति मासेऽपि संक्रांति भवत्येव संक्रांतौ निमित्त कत्वा नास्त्येव संक्रांति विना

अहणे द्वाहादीनि नैमित्तिकानि ॥ मांडव्यः ॥ ग्रहणे द्वाहत्यात्रादिमरणं पुत्रजन्मवा ॥ निमित्तिकमिति प्रकृतात्रावपि
न दुष्यति ॥ अथ निगमः ॥ यदि स्यात्कर्मसंक्रांतिः प्रभाते वा धर्मा निशि ॥ पूर्व एव दिने कुर्यान्मध्याह्नस्योपरि
क्रिया ॥ रात्रौ मकरसंक्रांतिः यदि स्यात्परेहनि ॥ कुर्यादावर्तनादवाकुस्नानदानादिकं च यत् ॥ कामुकं तु परि
त्यज्य त्रयसंक्रमेतरविः ॥ प्रदोषे वा धर्मात्रे वा स्नानदानं परेहनि ॥ इति संक्रांतिः ॥ अथ मलमासः ॥ स्मृत्यंतर
यस्मिन्मासेन संक्रांतिः संक्रांतिद्वयमेव वा ॥ मलमासः सर्वज्ञो मासः स्यात्तु त्रयोदश ॥ ज्योतिषास्त्रे ॥ अथ संक्रां
तिमासो धिमासः स्फुटस्याहिसंक्रांतिमासः क्षयाख्यः कदाचित् ॥ केयकार्तिकादित्रये नान्यतः स्यात्तदा वर्षम
ध्ये धिमासद्वयं च ॥ देवकार्याणि सर्वाणि प्रतिष्ठादीन्यानि च ॥ मलमासेन कार्याणि व्रतचूडादिकानि च ॥ आ
धादिनिचकर्मणि प्रज्ञानांतान्यानि च ॥ मलमासे तु कार्याणि गार्गस्य वृत्तं यथा ॥ पाराशर
गर्भे वा धुषिके भृत्ये प्रेतकर्मणि मासिके ॥ सपिंडीकरणे चैव नाधिमासविवर्जयेत् ॥ नारायणः ॥ आद्या
दिषोडश्राधे सपिंडीकरणं तथा ॥ मलमासे तु तत्कुर्यादन्यमासमृतस्य तु ॥ शाकलः ॥ अधिकं मरणं चा
द्युभयं प्राप्येत यदि ॥ तत्र कुर्यादन्यमेकं शुद्धिस्तद्वदिकं ॥ आचार्यः ॥ आवर्तिर्नान्यमासानां द्वाद
शाहिसपिंडनं ॥ न तत्रावर्तयेदाद्यं मलेत्वावृत्तिरिष्यति ॥ प्रेतसुद्धिश्च यद्युद्वाहोडशस्यान्मलिल्लुचे ॥ मा
से द्वये पितृकुर्यात्तु धोके वित्सपिंडनं ॥ मरणमलमासे स्यादाद्यादिकं मनुजमात्रं ॥ शुद्धमासे भवेद्यत्र तत्रै
कस्यात्सपिंडनं ॥ अथाहिकं संप्रहे ॥ मलिल्लुचे मासिमृतस्य पुंसः प्रयोदशो वृत्तमधिकं स्यात् ॥ मध्ये धि
मासे पितृद्वयं ताहमित्यधिकं द्वादश एव मासि ॥ अधिकं प्रथमं यच्च मलमासमृतस्य तु ॥ कुर्यात्त्रयोदशी

अवर्णो चेत् ॥ षष्ठी घटिकौ भूत्वा पारणादिने वर्धते तदा नक्षत्रमध्ये एव पारणं ॥ यदा नक्षत्रं द्यौः सूर्योदयं प्राकृष्टं तानि
नक्षत्राणि साम्यधिक्यवावाभमते तदा सूर्योदयादुपर्येव नक्षत्रेण भवितव्यं नित्यमः ॥ अथ वणातिथिरिक्तेषु नक्षत्रेषु द्वाद
स्यास्तमपर्यंतं तदा भवितव्यं अवर्णो तु अस्ताह्नागमपि द्वादश ॥ समाप्तौ तदेवापवासः ॥ पारणादिने नक्षत्रातिथ्योरनुवृ
त्तौ यदि तिथिरधिकं नक्षत्रं तर्हि तिथिर्मध्य एव पारणं द्वादश ॥ लघुनक्षत्रे तत्रो निषिध्यत्वात् ॥ एताश्चाष्टमहाद्वादशो
वैष्णवानां नित्याः ॥ वैष्णवाः का इत्याह ॥ सदीक्षावाधिसंन्याससमंत्रद्वादशाक्षरं ॥ अष्टक्षरं मयान्यं वायं मंत्रं समु
पासते ॥ ज्ञेयास्ते वैष्णवालोके विष्णूर्चनरताः सदा ॥ तेषामेवोपवासः स्यान्महाद्वादशनामपि ॥ वैष्णवा येन कुर्यात्
अष्टद्वादशकं व्रतं ॥ पतंति नरके घोरे यावदाभूतसंस्तुवं ॥ वैष्णवव्यतिरिक्तानामुपवासः कृताकृतः ॥ अष्टमहाद्वादश
नामेषधर्मः सनातनः ॥ इति नरसिंहपरिचर्या ॥ अष्टोत्तान्यव्रतघ्नानिद्यापोमूलं द्युतं पयः ॥ हविर्ब्राह्मणकामायागु
रोर्वनमोषधं ॥ अक्षारलवणं सर्वहरिष्युननिषेवणः ॥ अवनीतल्पशयनाः प्रियसंगविवर्जितः ॥ तिलमुद्राद्यो शिष्य
सस्यांगो धूमकोद्रवाः ॥ चणकं देवधान्यं च दूषः क्षारगणः स्मृतः ॥ कांश्यं मांसं मसूरश्च वणकं कांदुषकाः ॥ शकं मधुप
रान्नं च त्र्यंजं दुपवसे त्रिवयं ॥ विनोदकेन यधान्यं जाते वेदसि प्रच्यते ॥ तत्सर्वं फलवद्वाह्यमिति वेदविदो विदुः ॥ गालव
एकादश्यातु कौ शुक्लायां न किंचिदपि भक्षयेत् ॥ कृष्णायां भक्षयेत् किंचिदभियादिति केचन ॥ तथा च सर्वे वाह ॥ इ
त्येकादशी ॥ अथ पुण्यतिथयः ॥ अमावास्या तु सोमेन सोमेन सप्तमी भाद्रपदा ॥ चतुर्थी भोमवारं पञ्च
वारं चाष्टमी ॥ चतुस्त्रिंशति यस्ते तासूर्यग्रहणसंनिभा ॥ स्नानं दानं तथा आर्घ्यं सर्वं तत्र क्षयं भवेत् ॥ तिथिवासराणां

न कंचयत् ॥ अन्ते अतः प्रारंभणं चैव न वदन् ॥ प्रवेशानन्ते ॥ बालुकर्म महायज्ञा मुपाकरणमेव च ॥ विलंबितं चेतकार्यं
 महादानादिकंचयत् ॥ बाले वायुदिवा वृद्धे शुक्रे वास्तुगते गुरौ ॥ मलमासपि चैतानि वर्जयेद्देवदर्शने ॥ ज्योतिः ॥ वा
 मे शुक्रनवादायाः सुखं हानिश्च दक्षिणे ॥ धनधान्यं च पृष्टं सर्वनाशः पुरस्तिते ॥ न च बालवती नारी सूर्ये
 तत्र सायदि ॥ नैव गच्छेद्गृहं मृतुः सार्भका स चुरवे भृगौ ॥ एकशामे पुरे वा विदुर्भिद्विराष्ट्रविलंबे ॥ उद्धाहृती
 र्थयात्रायां प्रतिशुक्रो न विद्यते ॥ गोदा वर्या गयो या च श्रीशैले गृहण द्वये ॥ अयने विषुवे चैव चानुमस्य व्रतं
 च ॥ उत्सवेषु च सर्वेषु सीमंतं कृतं कर्मसु ॥ सुरासुरज्यैश्चैव मोददोषो न विद्यते ॥ नित्ययागं गृहं जीर्णं प्राश
 नातेषु सप्तसु ॥ अधुप्रवेशमागल्येन मोदगुस्तु क्रिया ॥ पोषाधिमासे शयने सुरे शुक्रे ज्येथोरस्तगवाल
 वृद्धौ ॥ उत्पत्तया गृहणं च शान्तिं समाचरेद्गृहं गृहस्य कर्म ॥ वापी कूपतटाकयागकरणक्षौरप्रतिष्ठाव्रतवि
 धामंदिरकूर्णवेधनमहादानं वनं सेवनं ॥ तीर्थस्नानजपाभिषेकनियममंत्रादिदेवेश्मणः ॥ दूरेणैजिजी
 विषुः परिहरेच्छुक्रं ज्यमूढं न किं ॥ आषाढं च मले पोषे गुरौ वास्तुगते भृगौ ॥ आधानादिक्रियाः सप्तश
 तिश्चापि विधीयते ॥ इति गुरस्तनिर्णयः ॥ अथ सिंहस्तमहास्यं ब्रह्मांडपुराणे ॥ सिंहरासिगते यस्मि
 न्दिने सुरगुरो भवेत् ॥ तस्मिन् वेगौ तमी स्नानं क्रोडिजन्माघनाशनं ॥ पुष्कराव्यानितीर्थानि त्रैलोक्यस्थानि
 यानि च ॥ वासंति वर्षमेकं हि गौतम्यासिंहगे गुरौ ॥ कृत्वाभ्युदयिकं आध्यसमभ्यर्च्यैष्टदेवतं ॥ स्नानाद्यमुपग
 छेत्तमीसिंहगे गुरौ ॥ अश्वमेधफलं चैव लक्ष गोदानजं फलं प्राप्नोति स्नानमात्रेण गौतम्यासिंहगे गुरौ ॥ १०१

वर्ज्या न ह कालनिर्णयः ॥ शान्तिकं पौष्णिकं यात्राप्रतिष्ठादाह पूर्वकं ॥ न कुर्यात्सर्वमागल्ये सिंहयाते वृहस्प
 तौ ॥ शान्तिकं सिंहस्तपूर्वप्राप्ततन्म कर्तनं ॥ गौतमी स्नानान्मयात्रा न कार्यं ॥ तथा इष्टं पूर्वचैव लक्ष्मिस्तं
 रात्रवास्तुकर्म च ॥ अन्यानि शुभकर्मणि न कुर्यात्सिंहगे गुरौ ॥ बालुकर्म पवनयनं विवाहं वास्तुकर्म च ॥ न कु
 र्यात्सिंहयाते गुरौ देवपुराहिते ॥ कर्तव्यमाह ॥ गर्भाधानादिकाः सर्वाः प्राशानाताः क्रियाश्च ॥ कर्तव्याः स
 र्वदेशेषु सिंहस्तं च वृहस्पतौ ॥ वसिष्ठकल्पे ॥ गोदावयुते रतीरे भागीरथ्याश्च पुष्पिमे ॥ विवाहादिनकु
 र्वीत सिंहस्तं च कर्तव्यं स वृहस्पतौ ॥ वरलोनातिकालाभ्यां दुर्भिक्षादेशविलंबात् ॥ गौतम्यादक्षिणे ती
 रे विवाहः शुभदोमतः ॥ ज्योतिः सौर ॥ सिंहस्तेपि मघासंस्तु गुर्यत्नेन वर्जयेत् ॥ अन्यत्र सिंहभागे
 विवाहादिविधीयते ॥ सिंहरासिगते स्तु जीवो गौतम्याश्चैव दक्षिणे ॥ व्रतंचौलं विवाहादिकुर्यादिति महर्षे
 यः ॥ क्रियमाणं हि प्रत्यक्षं कुलधर्मादिकंचयत् ॥ सर्वदेशेषु कर्तव्यमित्याहुः सिंहगे गुरौ ॥ प्रसंगात्क्षौरं का
 थयति ॥ गर्भिण्यामपि भार्यायां विवाहे वाथवाकृतं ॥ सपितापिवयत्केशान् गौतम्यासिंहगे गुरौ ॥ भागीरथ्यां
 व्रतं स्तु च आयातं सिंहगे गुरौ ॥ कारयेत्सपिताक्षौरं चाप्रस्य चनेयथा ॥ धर्मपत्न्या च गर्भिण्यामागल्ये वा
 पियत्कृतं ॥ वपनप्रक्षुरा चार्था गौतम्यासिंहगे गुरौ ॥ अन्यच्च ॥ यावत्स्यात्यसर्वपत्न्या त्वारभ्य गर्भसंभवं
 क्षौरमिष्टं भवेत्सं व्रतं गौतम्यासिंहगे गुरौ ॥ इति सिंहस्तनिर्णयः ॥ अथ ग्रहणनिर्णयः ॥ सिध्वाते ॥

अमाप्रतिपदोः संधौ स्तस्य गृहणं भवेत् ॥ प्रतिपत्तौ पूर्णमास्योश्च संधौ स्याद्गृहणं विधौ ॥ दिवा चंद्रग्रहं रात्रौ
 सूर्यपर्वनपुण्यद्वयं ॥ संधिस्त्रिपुण्यदशे यथावद्दर्शनं चरेत् ॥ मेघास्त्रिगृहस्नानप्रतिकारो न विद्यते ॥ इति य
 कीर्तितं यच्च निमूलत्वा दुपेक्षितं ॥ यथा दृष्टादिभिर्छन्ने स्नानाद्यं क्रियते गृहे ॥ मेघे रात्रौ दिने तदस्नानादौ नैव
 बाधकं ॥ स्पर्शमुक्तनिमित्तं हि स्नानं च गणिता गते ॥ काले कुर्वित स्तस्य दोर्मघाच्छादितयोगे ॥ यावन्मुक्तं रवेर्बि
 बं विधौ वापि न दृश्यते ॥ तावन्ने क्रियते स्नानं मोक्षकं मनुरब्रवीत् ॥ ग्रस्ते दिने गृहे ग्रस्तं दृष्ट्वा स्नानं समाचरेत् ॥ ग्र
 स्तास्ते मोक्षिकं स्नानं मुक्तं दृष्ट्वा विविधं ॥ स्पर्शस्नानं तथा आद्यं कृत्वा संप्रपये सितम् ॥ जपहोमादिकं कुर्या
 दानदद्यात्तनो द्विजः ॥ सूर्यग्रहे तु नास्तीयात्पूर्व्या मचतुष्टयं ॥ चंद्रग्रस्ते तु यामास्त्री नूवा लवृ धानुरा न्विता ॥
 राहुना केतुना वा स्तं ग्रस्ते याति दिवा करः ॥ उपोषितो नरः स्नायाद्गृहणे चंद्रसूर्ययोः ॥ ग्रस्तं स न्यदिवा भानु
 रस्ते याति गृहे पातु ॥ सर्वेष्वपि वासंतु कुर्युरेवं वदन्ति हि ॥ गृहणे स्तरितकानां च स्नानादिकं विधेयं ॥ तत्र स्मृ
 तिः ॥ स्मार्तकर्मपरित्यागो राहो रन्यत्र स्तके ॥ श्रोतकर्मणि तत्कालः स्नानं शुद्धि मवाप्नुयात् ॥ आशौचं जा
 यत नृणां स्तकं राहुदशने ॥ स्नात्वा कर्माणि कुर्वित श्रुतमन्त्रविवर्जयेत् ॥ स्तके मृतके चैव न दोषा राहुद
 शने ॥ तावदेव भवेद्धीया वन्मुक्तिं न दृश्यते ॥ न स्तकादिदोषो ज्ञाने होमजपार्चने ॥ गृहे स्नातुं दक्ष्या
 पितीया व्रधृतवारिणा ॥ अन्नपक्वमिहत्यज्यस्नानं सर्वसमं गृहे ॥ वारितकारनालादिति ले दत्ते नैव
 व्यते ॥ अरनालपयस्तक्रं दीधित्स्नेहज्यपांचितं ॥ मणिकरच्छादकं चैव न दुष्येद्वाहुदशने ॥ अथ ग्रह

१०२

वैव व्याघ्रस्य वचनं यथा ॥ पुंसश्चैवाधिके मासि मृतस्य प्रथमादिकं ॥ मध्येधिके पितृहत्या कुर्यान्मासत्रयोदश ॥ मृतमा
 सो भवेद्याद्यवर्षे चैव अधिको यदि ॥ कुर्यान्मल्लिम्बुचे मासि द्वादशे प्रथमादिकं ॥ सादा दशे मासीति संप्रपञ्चिते सती
 त्यर्थः ॥ सर्वत्र ॥ अधिकं प्रथमं तस्या तत्कुर्वित मल्लिम्बुचे ॥ शुद्धे मासे न तत्कार्यमित्येवं मुनिरब्रवीत् ॥ असंक्रांते हि क
 र्तव्यं मासिकं प्रथमं द्विजैः ॥ प्रत्यहं शुद्धमासे तु कर्तव्यमिति चेत्तत्र ॥ मल मासे मृतानां तु मृताहतं न तत्र ॥ अन्येषामुक्त
 रे कुर्यात्प्रथमं त्वधिकं चरेत् ॥ शुद्धमासे मृतानां तु मलने प्रथमादिके ॥ मल मासे मृतानां तु मृते ले स्यादादिकं ॥
 वर्षे वर्षे तु यद्वा धमृताह न मल्लिम्बुचे ॥ कुर्यात्तत्र प्रमीतानां नान्येषां च कुदा वन ॥ अत्र केचिद्दिशोषमाहः संग्रहे ॥ दो
 मासावेकनामानावेकस्मिन्नेष्ट्येयं ॥ उत्तरदेवकार्याणि पितृकार्याणि चोभयोः ॥ पिंडहीनमसंक्रांतो स क्रान्तोपि
 डसंयुतः ॥ आद्यद्वयं प्रकुर्वित मासयो रन्योरपि ॥ मृताह मल मासे पितृवंध्यादिव नयेत् ॥ कुर्याद्ब्रधमपिंडं तु स देव
 भित्तिके चिन ॥ प्रत्याह मधिके पि स्यादध्यं पिंडविवर्जितं ॥ पिंडार्थं सहितं शुद्धे कुर्यादित्याह कश्यपः ॥ कालदशे ॥
 न वंध्यादिव सं कुर्यान्माताहतं न मल्लिम्बुचे ॥ एकमप्याशये द्विप्राविनि वेदविदो विदुः ॥ गालवः ॥ यस्मिन् न्यदधिको वर्षा
 मासः षष्टिदिनात्मकः ॥ तत्र चैवाधिकः मासद्वयमुदीरितः ॥ एक एव यदा मासः संक्रांतिद्वयसंयुतः ॥ मासद्वयगतं आद्यं तस्मि
 न्नैव प्रशस्यते ॥ इति मलमासनिर्णयः ॥ अथ शुक्रास्तनिर्णयः ॥ वृत्तज्ञते ॥ बालः शुक्रो दिवसदशकं पंचकं चैव ब्रधप
 आदह्य त्रितयमुदितः ॥ पक्षमेद्वयाक्रमेण ॥ जीवो ब्रधः शिशुरपि सदा पक्षमन्येः शिशुरतो ब्रधो प्राक्तो दिवसदशकं चा
 परे सप्तरात्रं ॥ बौलपिनयने चैव विवाहोद्यापनादिका वेदाभरणगृहारभमहस्तद्वयवच ॥ दवतानां प्रतिष्ठां च गोदानं स्ना

पोयेतिविधवयोरुपवासः॥ अधरात्रोभवे दर्वाकुड्द्रहयग्रहपांयदि॥ अपुत्राविविधवाकुर्यादुपवासं हियत्न
तः॥ तथाच॥ यदिरात्रोभवेदिद्रोयग्रहपांचोपवासतः॥ ॥ अथग्रहपादिनेश्राधं॥ ग्रहपातेद्वितीयेनिरजोदोषात्
पंचमे॥ त्रयोदशाहमरणेजातस्यैकादशहवि॥ सूर्यस्यैवग्रहस्तास्ते द्वितीयदिनेश्राधंकार्यं॥ सूर्यग्रहेतुनाश्रीयादितिया
वन्मुक्तरेवर्बिब्रमितिचनुत्॥ द्वाभ्यांपूर्वपश्चमादिनएवभोजनं प्रतिविध्यति॥ पुत्रहीनारजस्वलाचेद्रुश्राधं
चमेहनिकर्यापित्रोर्मृतयोः कारुण्यश्राधं त्रयोदशाहस्यादयवायः सपिंडीकरणकर्त्ता सचापित्रयोदशाहेकुर्यात्
अन्येस्तुएकादशाहेएवजातस्तकेसूर्येकादशाहएवश्राधंकार्यं॥ तथाच॥ व्याघ्रपादः॥ यदिस्यादाष्टिकंप्रा
प्तंस्तकेपिवा॥ स्तकानांतरंकुर्यात्श्राधमेकादशाहनि॥ ग्रस्तास्तेयदिवेसूर्यश्राधंकुर्यात्परेहनि॥ त
स्मिन्नेवदिनेकुर्याद्रस्तास्तेनभवेद्यदि॥ तथाचमनुराह॥ संध्यारात्रौ नकर्त्तव्यंश्राधंखलुविचक्षणैः॥ द्वयोरपि
चकर्त्तव्यं यदिस्याद्राऊदशने॥ श्राधमितिप्रत्यष्टिकं॥ तथाचस्मृतिः॥ अस्तंग्रस्तोरवियातिप्रत्यक्षस्यात्परेह
नि॥ नयानियादिचैग्रस्तः तस्मिन्नेवदिनेभवेभवेत्॥ ग्रस्तोरवियदाभुक्तः प्रागेवास्तभयाद्रवेः॥ प्रत्यक्षंदिदिनेतस्मि
नुरात्रावपिनदुष्यति॥ ग्रस्तोदयेभवेदिद्रोः दिवाश्राधंनकारयेत्॥ रात्रावपितदाकुर्यात्प्रत्यक्षंमनुरब्रवीत्॥ संवर्तः
रात्रावपिप्रकव्यंग्रहोपुत्रजन्मनि॥ प्रत्यष्टिकेप्रामादाश्राधंकुर्याद्विधानतः॥ अथनित्यकर्माधिकारः स्मृति
भास्करे॥ कथंस्थुर्नित्यकर्माणिग्रस्तास्तेयोरीदिद्वयोः॥ स्नानंसंध्यादिकंकुर्याद्यकालेतुनैत्यकं॥ ग्रस्तास्तयोर्ग

हाभुक्त्या दृश्यते॥ भोजनं भौतिकं स्नानं न कुर्यात् शैत्यं कविना॥ भवेदाच्छादितौ मेघौर्मुक्तौ यदि न दृश्यते॥ अस्तास्ताद्वि
 चतुर्यासंहित्वा स्नानादिकं चरेत्॥ अस्तोदये च यमेव॥ ग्रहणमाहात्म्यं॥ सर्वगंगा समंतोयं सर्वव्रतसिद्धिजाः॥ सर्व
 भूमिसमंदानं ग्रहणं चंद्रसूर्ययोः॥ ॥ इति ग्रहणनिर्णयः॥ अथ विधिर्विरच्यते स्मृतिः॥ गोभिर्युक्तो न पापेन ती
 र्गयात्रां करोति यः॥ स याति नरके घोरयावद्द्वारो म संख्यय॥ मुंडनं चोपवासश्च सर्वतीर्थेष्वयं विधिः॥ वर्जयित्वा
 कुरुक्षेत्रं विशालं विरजंगया॥ गंगायां भास्करक्षेत्रे मातापित्रोर्मध्ये हनि॥ आधाने यज्ञकाले च क्षौरं षड्विधीयते॥
 सेतुबंधे च गोकर्णनिवृत्तः श्रीगिरिस्तथा॥ विस्फासस्तथा काशीक्षेत्रं भास्करसंज्ञितं॥ गंगाशब्देन कृष्णगोदा
 दिषु महानदीष्वपि ज्ञेयं॥ सिंहकर्कदयोर्मध्ये सर्वान् द्वारजस्वलाः॥ तसु स्नानं न कुर्वीत वर्जयित्वा समुद्र
 गाः॥ तीर्थे विवाहे यात्रायां संप्राप्ते देवतालये॥ ग्रामदाहे प्रवासे च स्पृष्ट्वा स्पृष्टुं न नयोजयेत्॥ वित्तं मंतर्गतं दुष्ट
 न तीर्थफलमश्नुते॥ शतशोऽथ जलोघोतं सुराभांडमिवाशुचि॥ दानमिज्या तपः शौचं तीर्थसेवा श्रुतं तथा॥ म
 र्वाण्येतानि तीर्थानि यदि भावो हि निर्मलः॥ वृद्धशौनकः॥ तीर्थेऽप्राप्त्यगयाः प्राप्ते तर्पणे च महालये॥ संतर्पये
 त्पितृन् सर्वान् विधिना पितृजानपि॥ विधिर्यं च कृते तीर्थेषु मासाभ्यंतरे यदि॥ प्रसंगाच्चैतुनः प्राप्तं न कुर्यान्मु
 ङ्गनादिकं॥ कृत्वा विधियथा कुरुग्रहमागत्य वै यदि॥ गच्छेन्मासत्रयादव किं न कुर्यात्तीर्थं कंचित्॥ कृत्वा त
 र्थगामिनी॥ द्विजानामेव सर्वेषां न तु तृतीरवासिनां॥ गंगायां मरुणां पितृनां भास्करक्षेत्रे एव च॥ निविध्यतिथि वा
 राणां तदोषक्षौरकर्मणि॥ न जीवति तत्कः कुर्यात्तीर्थे दिशमुपोषणं॥ वपनं तीर्थकं च प्रायश्चित्तादिकं तथा॥

॥ प्राप्तेरेवसदा कार्यं कर्तव्यं पितृ तर्पणं ॥ अर्घ्यमावाहने चैव द्विजांगुष्ठनिवेहनं ॥ तपितृभ्यं च विकिरंती
 र्थं पंचविवर्जयेत् ॥ पितृवर्गं तथा मातृवर्गं मातामहस्य च ॥ पत्न्यादिबर्गं विगर्ह्य नानामनुच्चारयेत् क्रमात् ॥ संकल्पविधिरेषः
 स्य तथा चैवानुवादेन ॥ तीर्थमहालये चैव ह्यर्चनं स्यात् पृथक् पृथक् ॥ देवानादौ समभ्यर्च्य पितृर्गमथा र्वयेत् ॥ मातृव
 र्गततो मातामहोद्देश्यथा क्रमात् ॥ पितृवर्गमातृवर्गं बर्गमातामहस्य च ॥ अर्चयित्वाथ कारुण्यान्न च येदितिकेचना ॥ अ
 थान्यपक्षः ॥ शौमकः ॥ देवानभ्यर्च्य पित्रादिबर्गं बर्गं समर्चयेत् ॥ काले चैवाथ वै कस्मिन् सर्वं न प्यर्चयेत् पितृन् ॥ एकोहि
 ष्वविधानेन वर्गं चैकं मर्चयेत् ॥ तीर्थमहालये चैव हित्वा द्वादशदेवतं ॥ यद्येको भिन्नसंबन्धादार्तते चैव द्वयोरपि ॥ त
 त्सर्वेषु तीर्थेषु मासनेषु च नित्यं ॥ उभयेषु पियः स्नानं तथा तिपरमांगतिः ॥ अश्रुदधानपापासा नास्ति को छिन्न
 संशयः ॥ हेतुनिष्ठश्च पुं चैतेन स्य स्ते तीर्थभागिनः तीर्थं प्राप्य प्रसंगेन स्नानं तीर्थं समाचरेत् ॥ स्नानं जंफलमाप्नोति
 र्थं यामाश्रितं न तु ॥ षोडशंगं सलभते यः परार्थेन गच्छति ॥ अर्धं तीर्थं फले तस्य प्रसंगेनापि गच्छति ॥ कुशवृत्तिरु
 त्तिरुत्वा तीर्थं वारिनि मज्जयेत् ॥ मज्जयेच्च समुद्दिश्य सोष्ठमंगलमेतवै ॥ पितरे सर्व तीर्थेषु समुद्दिश्य च मातरं ॥ य
 स्नापितपरमं सिद्धिं पितृभ्यां गच्छति ॥ तीर्थं दृष्ट्वा ततो विप्रः स्वासाजलमाविशेत् ॥ अज्जालब्धादिभ्य
 सुदत्ताशक्त्या च दक्षिणं ॥ वामये च्छुश्रुके शश्च नखान्यपि निरुक्तयेत् ॥ प्रायश्चित्तं यथाशक्त्या कृत्वा पापाप
 नुतये ॥ स्नात्वा श्मश्रुणिकेशाश्च लोमान्यथ च वापयेत् ॥ श्मश्रुके शश्च लोमानि नखान्यपि निरुक्तयेत् ॥ कक्षो
 पच्छाशिरवावर्ज्यमेवं स्यान्मुंडनक्रिया ॥ शिरो गतानि पापानि न्याति मुंडनतो यतः ॥ अकारयित्वा पनं प्रायश्चित्तं
 निर्वशेत् ॥ राजा वाराजपुत्रौ वा ब्राह्मणो वा यदि वा भवेत् ॥ केशासरक्षणार्थाय द्विगुणव्रतमाचरेत् ॥ ततः स्नानं प्र
 कुर्वेत्तमेत्तिका गोमयादिभिः ॥ सर्वग्रथेषु यत्प्रोक्तं सारं सारं समुधृतं ॥ नारायणेन तत्सर्वं लिखितं हितकाम्यया ॥

२०४

दृष्ट्वा यत्र च यादृक्कृता दृक्कृति लिखितं मया ॥ परार्थे पुस्तकं चेदं मंगी कुर्वतु पंडिताः ॥ ॥ इति श्रीभट्टरामेश्वरसुतस्स
 रिस्तुनारायणभट्टविरचिताया धर्मप्रवृत्तौ रचालीपाकादिमंगलस्नानांतं प्रकरणं समाप्तं ॥ ॥ ॥ जलजा
 नवलक्षंतु रक्षावराणां च विंशतिः ॥ त्रिंशलक्षगजाश्चादिपक्षीणां दशलक्षकं ॥ १ ॥ कृमिजोरुद्रसंख्या कश्च तु
 लंक्षंतु मानवाः ॥ चतुरीशी तिलक्षाणां यो निमानं लं प्रकीर्तितं ॥ २ ॥ ॥ शके १६७३ प्रजापतिनामसंवत्सरका
 र्तिकवदिनौ म्यां यागुरुवासे प्रातः कालं समाप्तः ॥ इदं पुस्तकं नरगुहकरजीवणपाठकृति लिखितं लेखिकया शु
 भं भवतु ॥ श्रीरेणुकापरमेश्वरार्पणमस्तु ॥

3/14
1420
403

स्नात्वा दानं प्रकुर्वित यथा वित्तानुसारतः ॥ सर्वतीर्थेष्वयं धर्मः स्याज्जीवत्पितृकस्य तु ॥ अशक्तश्चेत्पिताय स्य गतुं न
र्थं न शक्यते ॥ सजीवत्पितृकः कुर्यात्तीर्थं कपितुराज्ञया ॥ प्रसंगात्सौरकर्मापिकथ्यते ॥ कर्कधनुषिकुम्भे च कन्यायां सं
स्थिते रवौ ॥ क्षुरकर्म न कुर्वित आघ्रस्य वचनं यथा ॥ तीर्थे यज्ञे च गोदाने मृता हात्पूर्ववासरे ॥ पित्रोर्मरणकाले तु दोषस्त
त्र विधीयते ॥ न विद्येत ॥ तथा चाषा वै क्षुरकर्म निविध्यदिवस ॥ शन्य कर्म भौम रिक्तमाषस्याष्टम्याश्च पर्वसु ॥ आधा
हेषु त्रैतैव स्तुतके निशि सध्ययोः ॥ कर्कधनुषिकन्यायां कुम्भे चैव स्थिते रवौ ॥ नवमेष्टु आकेशांश्च प्राङ्मुखं दविदोज
नाः ॥ इति तीर्थविधिर्निर्णयः ॥ अथाभ्यंगविधिः ॥ सुदिने चैव मांगल्ये वासरे बुधमदयोः ॥ तैलाभ्यंगं द्विजः कुर्यादि
वाहादिमहोत्सवे ॥ आधे हेषु च सर्वेषु रवौ भौमे च पर्वसु ॥ रिक्तान दाष्टमीषष्ठीष्वभ्यंगपरिवर्जयेत् ॥ कौशिकः ॥ प्रत्य
क्षसुगमचादौ प्रेतपक्षेष्टमीकासु च ॥ अभ्यंगमेषु न ह्योरनकार्यं श्राद्धकर्तृभिः ॥ निविध्यदिवसे कारे रासि वन्याधि
तस्य च ॥ इत्यांतरयुतं तैलं न दुष्यति कदाचन ॥ नारकायां चतुर्दश्या विवाहादिमहोत्सवे ॥ तथा संवत्सरस्यादौ
स्तुतकांते शिरोरुजि ॥ आवण्या बलि राज्ये च सतस्योदयतेथ ॥ तथा ॥ तैलाभ्यंगं न दुष्येत संक्रांति गृहणादिषु ॥ तै
लाभ्यंगं बुधः प्रोक्तं मंगलं स्नानमुच्यते ॥ उच्येठ वादौ प्रकर्तव्यं सर्वदा शुभवात्सिभिः ॥ संतापः कांतिरत्न्यायुध
नं निर्धनता तथा ॥ अनारोग्यं सर्वकामाभस्मना ततः ॥ ततः कुर्यान्निजकायविशोधनं ॥ प्रायश्चित्तं समासाद्य दद्याजो
मिथुने ततः ॥ कुर्यात्प्राधर्हिष्ये नक्षत्रवासो भवेयत् ॥ प्रयोगपारजाते ॥ स्नात्वा नदीषु सर्वासु पितृदेवाश्च तर्पयेत् ॥ ते
त्रतत्र यथावित्तं कुर्यात्बुधादिकं तथा ॥ न परीक्षेद्विजस्तीर्थं त्वन्नार्थं भोज्य एव च ॥ सत्तुभिः पिण्डदानं च चतुर्णां पात्रसे
नवा ॥ कर्तव्यं मृगिभिर्दृष्टपिण्या केन गुणेन वा ॥ श्राद्धं तत्र तु कर्तव्यं नैव विघ्नं समाचरेत् ॥ अकाले पथवा काले तीर्थ